

การศึกษาทัศนคติเกี่ยวกับชีวิตและความตายของผู้ใช้บริการ
อินเทอร์เน็ต ในเขตบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี

A STUDY OF ATTITUDES ABOUT LIFE AND DEATH
OF THE INTERNET SERVICE OF BANG BUA THONG DISTRICT
IN NONTHABURI PROVINCE

นางสาว แก้วตา เต็มคั่น

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาชีวิตและความตาย
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๕๔

การศึกษาทัศนคติเกี่ยวกับชีวิตและความตายของผู้ใช้บริการ
อินเทอร์เน็ต ในเขตบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี

นางสาว แก้วตา เต็มคั่น

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาชีวิตและความตาย
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๕๔

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

**A STUDY OF ATTITUDES ABOUT LIFE AND DEATH
OF THE INTERNET SERVICE OF BANG BUA THONG DISTRICT
IN NONTHABURI PROVINCE.**

Miss Kaewta Duemkan

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of
The Requirement for the Degree of
Master of Arts
(Life and Death Studies)

Graduate School
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Bangkok, Thailand

C. E. 2011

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัย
ฉบับนี้ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาชีวิต
และความตาย

.....

(พระสุธีธรรมานุวัตร, ผศ. ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์ประธานกรรมการ
	()
กรรมการ
	()
กรรมการ
	()
กรรมการ
	()
กรรมการ
	()

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์	พระมหาทองศรี เอกวิโส, ดร.	ประธานกรรมการ
	ผศ.ดร. สิริวัฒน์ ศรีศรีอดง	กรรมการ
	ดร.ชัยสิทธิ์ ทองบริสุทธิ์	กรรมการ

ชื่อวิทยานิพนธ์ : การศึกษาทัศนคติเกี่ยวกับชีวิตและความตายของผู้ใช้บริการอินเทอร์เน็ต
ในเขตบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี

ผู้วิจัย : นางสาวแก้วตา เคี่ยมกลิ่น

ปริญญา : พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (ชีวิตและความตาย)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

: พระมหาทองศรี เอกวิโส, ดร. น.ธ.เอก, ปธ.๓., พธ.บ. (รัฐศาสตร์),
M.A. (Psy.), Ph.D.(Psy.)

: ผศ. ดร. สิริวัฒน์ ศรีเครือดง พธ.บ.(การบริหารการศึกษา), กศ.บ.,
M.A., Ph.D. (Psy.)

: ดร. ชัยสิทธิ์ ทองบริสุทธิ ปธ.๓., พ.ม., พธ.บ.(ปรัชญา),
M.A. (Phi.), M.A. (Appl. Psy.), Ph.D. (Psy.)

วันสำเร็จการศึกษา : ๒๒ มีนาคม ๒๕๕๕

บทคัดย่อ

งานวิจัยเรื่อง การศึกษาทัศนคติเกี่ยวกับชีวิตและความตาย ของผู้ใช้บริการอินเทอร์เน็ต
ในเขตบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี มีวัตถุประสงค์ ๒ ประการ คือ เพื่อศึกษา

๑) ระดับทัศนคติเกี่ยวกับชีวิตและความตายของผู้ใช้บริการอินเทอร์เน็ตในเขต
บางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี

๒) ศึกษาเปรียบเทียบระดับทัศนคติเกี่ยวกับชีวิตและความตายของผู้ใช้บริการ
อินเทอร์เน็ต ในเขตบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี จำแนกตามข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม
ซึ่งประกอบด้วย อายุ เพศ รายได้ต่อเดือน ระดับการศึกษา สถานภาพสมรสและอาชีพ

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล คือแบบสอบถาม กลุ่มตัวอย่างประกอบด้วย
ผู้ใช้บริการอินเทอร์เน็ต ในเขตบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี จำนวน ๑๖๖ คน สถิติที่ใช้
ประกอบด้วย ความถี่ (Frequency Distribution) ร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) ค่าเบี่ยงเบน
มาตรฐาน (Standard Deviation) การทดสอบ ค่าที (t-test) การวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว
(One-way ANOVA) และการวิเคราะห์สหสัมพันธ์แบบเพียร์สัน (The Pearson Product Moment
Correlation)

ผลการศึกษา พบว่า

๑. ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง จำนวน ๘๘ คน (๕๓ %) อายุ ๑๖ - ๒๐ ปี จำนวน ๘๓ ปี (๕๐ %) รายได้ต่อเดือน ต่ำกว่า ๕,๐๐๐ บาท จำนวน ๑๒๕ คน (๗๕.๓ %) ระดับการศึกษามัธยมหรือเทียบเท่า จำนวน ๘๓ คน (๕๖ %) เป็นโสด จำนวน ๑๔๕ คน (๘๗.๓ %) และมีอาชีพนักศึกษา จำนวน ๑๓๘ คน (๘๓.๑ %)

๒. ระดับทัศนคติเกี่ยวกับชีวิต และความตาย

พบว่า กลุ่มตัวอย่าง มีระดับทัศนคติเกี่ยวกับชีวิตและความตาย ในด้านหลักธรรม พุทธศาสนา ด้านความไม่แน่นอนของชีวิต ด้านความเจ็บป่วย และด้านการตระหนักถึงความตาย ในระดับมาก เมื่อพิจารณาจากค่าเฉลี่ยซึ่งเท่ากับ ๓.๖๕ ๓.๕๐ ๔.๐๐ ๓.๗๕ และ ๓.๘๑ ตามลำดับ กลุ่มตัวอย่างมีระดับทัศนคติเกี่ยวกับความตายไม่แตกต่างกันมากนัก เมื่อพิจารณาจาก ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ซึ่งเท่ากับ ๐.๔๓๔

๓. ความแตกต่างในระดับทัศนคติ

พบว่า กลุ่มตัวอย่างผู้ใช้บริการอินเทอร์เน็ต ในเขตบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี ที่มีเพศและการศึกษาแตกต่างกัน มีระดับความแตกต่างในระดับทัศนคติเกี่ยวกับชีวิตและความตาย อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ ส่วนกลุ่มตัวอย่างที่มี อายุ รายได้ต่อเดือน สถานภาพ สมรส และอาชีพที่แตกต่างกัน มีระดับความแตกต่างในระดับทัศนคติเกี่ยวกับชีวิตและความตาย ไม่แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

Thesis Title : A Study of Attitudes about Life and Death of The Internet.
Bang Bua thong District, Nonthaburi Prvince.

Researcher : Miss Kaewta Duemkan

Degree : Master of Arts (Life and Death Studies)

Thesis Supervisory Committee

: Dr. Phramaha Thongsee Ekawangso, Dhamma III, Pali III, B.A.,
M.A. (Psy.), Ph.D. (Psy.)

: Asst. Prof. Dr. Siriwat Srikrueadong, Dhamma III, B.A.
M.A., M.Phil., Ph.D. (Psy.)

: Dr. Chaiyasit Thongborisut, Dhamma III, Pali III, Dipl.(Ed.), B.A.
(Phi.), M.A. (Appl.Psy.), Ph.D. (Psy.)

Date of Graduation : March 22, 2012

ABSTRACT

The purpose of this research was to study attitude toward life and death of customers of internet service shops in Bang Bua Thong district, Nonthaburi province. The purpose is to study followings:

i) to study the attitude levels toward life and death of customers of internetservice shops in Bang Bua Thong district, Nonthaburi province.

ii) to study comparative attitude toward life and death of customers of internet service shops in Bang Bua Thong district, Nonthaburi province, categorizing based on general information of questionair respondants consisting of age, sex, salary, education, marital status and career. and

The tool used for collecting data in the research is questionair, focusing on sample group - customers of internet service shops in Bang Bua Thong district, Nonthaburi province. There are 166 participants for questionair response. The collected data was analysed by means of Frequency Distribution, Percentage, Mean, Standard Deviation, t-test, One-way ANOVA and The Pearson's Product Moment Correlation.

The results were as follows :

1. General Informations of questionair respondents

The most of respondents consisted of 88 female (53 %), 83 persons (53 %) are at the age between 16-20 years old, 125 persons (75.3%) with income 5,000 baht per month, 93 persons (56 %) studying secondary school, 145 person (87.3 %) are still single, and 138 persons (83.1 %) university students.

2. The level of attitude toward life and death

The finding showed that the participants have high level of attitude toward life and death in terms of Buddhist teaching, impermanence of life and sickness and death. The average can be shown that 3.69, 3.90, 4.00 and 3.81 respectively. They have similar level of attitude toward life and death, considering from standard deviation 0.434.

3. Difference in level of attitude

The finding showed that there are different in terms of sex and education of internet service shops'customers in Bang Bua Thong district, Nonthaburi province. Sex and education result to attitude toward life and death significantly at 0.05. Meanwhile, the participants with different age, salary, marital status and career have indifferent attitude toward life and death significantly.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ สำเร็จลงได้ด้วยดี เพราะได้รับความเมตตาอนุเคราะห์ จากท่านคณาจารย์หลาย ๆ ท่าน ผู้วิจัยขอระบุนามไว้เพื่อแสดงความขอบคุณ พระสุธีธรรมานุวัตร คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย, พระมหาขวัณชัย กิตติปาโล คณบดีคณะมนุษยศาสตร์, พระมหาสุริยา วรเมธี, ผศ.ดร. พระอาจารย์เอกภัทร อภินนุโท, ผศ.ดร., รองศาสตราจารย์ ดร.เมธาวิ อุดมธรรมานุภาพ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สิริวัฒน์ ศรีเครือคง, ผู้ช่วยศาสตราจารย์ สารละ มุขดี, อาจารย์วิชชุดา จิตโชติรัตนนา และผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ประยูร สุขะใจ ซึ่งท่านทั้งหลายเหล่านี้ เป็นผู้ชี้แนวทางและประสิทธิ์ประสาทความรู้พุทธจิตวิทยา และจิตวิทยาในหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาชีวิตและความตาย ซึ่งเป็นพื้นฐานในการเขียนวิจัย

ขอขอบพระคุณ พระมหาทองศรี เอกวิโส, ดร., ดร. ชัยสิทธิ์ ทองบริสุทธิ อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ที่ช่วยเหลือตรวจสอบเนื้อหา และตรวจทานรูปแบบวิทยานิพนธ์ ขอขอบคุณเพื่อน ๆ สาขาวิชาชีวิตและความตายทุกรูปทุกท่าน

และขอกราบขอบพระคุณผู้ร่วมตอบแบบสอบถาม ทำให้งานวิจัยนี้บรรลุตามวัตถุประสงค์ อันจะเป็นประโยชน์ต่อผู้สนใจทุกท่านต่อไป

ท้ายสุดนี้ ขอขอบคุณความดีที่เกิดจากการศึกษาค้นคว้าในการทำวิทยานิพนธ์ในครั้งนี้ ผู้วิจัยขอตั้งกุศลจิตเจตนาอย่างแรงกล้า อธิษฐานจิตระลึกถึงคุณพระศรีรัตนตรัยเป็นที่พึ่งที่ระลึกแล้วแผ่ส่วนบุญส่วนกุศลผลความดีทั้งหมดนี้ไปให้กับ คุณของบิดามารดาผู้ให้กำเนิด รวมทั้งญาติพี่น้อง ครูอาจารย์ผู้ประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้

นางสาวแก้ว เคี่ยมคั่น

๒๒ มีนาคม ๒๕๕๕

สารบัญ

บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ค
กิตติกรรมประกาศ	จ
สารบัญ	ฉ
สารบัญตาราง	ช
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ	ญ

บทที่ ๑ บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๓
๑.๓ ขอบเขตของการวิจัย	๓
๑.๔ ปัญหาที่ต้องการทราบ	๔
๑.๕ สมมติฐานที่ใช้ในการวิจัย	๔
๑.๖ คำจำกัดความของศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย	๕
๑.๗ วิธีดำเนินการวิจัย	๗
๑.๘ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	๗

บทที่ ๒ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๒.๑ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับทัศนคติ	๘
๒.๒ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับชีวิตในพระพุทธศาสนา	๑๕
๒.๓ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับความตาย	๔๑
๒.๔ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับอินเทอร์เน็ต	๖๐
๒.๕ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๖๘
๒.๖ กรอบแนวคิดในการวิจัย	๗๕

บทที่ ๓ วิธีดำเนินการวิจัย

๓.๑ ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง	๘๐
๓.๒ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	๘๑

๓.๓	การเก็บรวบรวมข้อมูล	๘๒
๓.๔	การวิเคราะห์ข้อมูล	๘๓
๓.๕	สถิติที่ใช้ในการวิจัย	๘๕
บทที่ ๔ ผลการวิเคราะห์ข้อมูล		
๔.๑	ผลการวิเคราะห์ข้อมูลทั่วไป	๘๕
๔.๒	ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อทดสอบสมมติฐาน	๘๘
บทที่ ๕ สรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ		
๕.๑	สรุปผลการวิจัย	๑๑๔
๕.๒	อภิปรายผลการวิจัย	๑๑๘
๕.๓	ข้อเสนอแนะ	๑๒๑
บรรณานุกรม		๑๒๒
ภาคผนวก		
ก	รายนามผู้ทรงคุณวุฒิ	๑๓๑
ข	หนังสือราชการที่เกี่ยวข้อง	๑๓๓
ค	เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	๑๓๕
ง	คำดัชนีความสอดคล้อง (IOC)	๑๔๕
ประวัติผู้วิจัย		๑๔๘

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
๓.๑ ระดับทัศนคติชีวิตและความตายของพุทธศาสนิกชนผู้ใช้บริการอินเทอร์เน็ต	๘๓
๔.๑ แสดงจำนวนและร้อยละข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง	๘๕
๔.๒ แสดงค่าเฉลี่ย (\bar{X}) ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ระดับและลำดับที่ของทัศนคติชีวิตและความตาย ของพุทธศาสนิกชนผู้ใช้บริการอินเทอร์เน็ต ในเขตอำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี โดยภาพรวม ๔ ด้าน	๘๒
๔.๓ แสดงค่าเฉลี่ย (\bar{X}) ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ระดับและลำดับที่ของทัศนคติเกี่ยวกับชีวิตและความตาย ผู้ใช้บริการอินเทอร์เน็ต ในเขตอำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี ด้านหลักธรรมพุทธศาสนา	๘๒
๔.๔ แสดงค่าเฉลี่ย (\bar{X}) ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ระดับและลำดับที่ของทัศนคติเกี่ยวกับชีวิตและความตาย ผู้ใช้บริการอินเทอร์เน็ต ในเขตอำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี ด้านทัศนคติต่อความไม่แน่นอนของชีวิต	๘๓
๔.๕ แสดงค่าเฉลี่ย (\bar{X}) ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ระดับและลำดับที่ของทัศนคติเกี่ยวกับชีวิตและความตาย ผู้ใช้บริการอินเทอร์เน็ต ในเขตอำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี ด้านทัศนคติต่อความเจ็บป่วย	๘๕
๔.๖ แสดงค่าเฉลี่ย (\bar{X}) ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ระดับและลำดับที่ของทัศนคติเกี่ยวกับชีวิตและความตาย ผู้ใช้บริการอินเทอร์เน็ต ในเขตอำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี ด้านการตระหนักถึงความตาย	๘๖
๔.๗ แสดงค่าเฉลี่ย (\bar{X}) และค่า p-value ในการทดสอบความแตกต่างค่าเฉลี่ยของระดับทัศนคติชีวิตและความตายผู้ใช้บริการอินเทอร์เน็ต จำแนกตามเพศ	๘๘
๔.๘ แสดงค่าเฉลี่ย (\bar{X}) และค่า p-value ในการทดสอบความแตกต่างค่าเฉลี่ยของระดับทัศนคติชีวิตและความตายผู้ใช้บริการอินเทอร์เน็ต จำแนกตามอายุ	๘๕
๔.๙ แสดงผลเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยระดับทัศนคติชีวิตและความตายผู้ใช้บริการอินเทอร์เน็ต ที่มีอายุแตกต่างกันเป็นรายคู่ โดยวิธี LSD	๑๐๐
๔.๑๐ แสดงค่าเฉลี่ย (\bar{X}) และค่า p-value ในการทดสอบความแตกต่างค่าเฉลี่ยของระดับทัศนคติชีวิตและความตาย ผู้ใช้บริการอินเทอร์เน็ต จำแนกตามสถานภาพสมรส	๑๐๑
๔.๑๑ แสดงผลเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยระดับทัศนคติชีวิตและความตายผู้ใช้บริการ	๑๐๓

	อินเทอร์เน็ต ที่มีสถานภาพแตกต่างกันเป็นรายคู่ โดยวิธี LSD	
๔.๑๒	แสดงค่าเฉลี่ย (\bar{X}) และค่า p-value ในการทดสอบความแตกต่างค่าเฉลี่ยของระดับทัศนคติชีวิตและความตายผู้ใช้บริการอินเทอร์เน็ต จำแนกตามระดับการศึกษา	๑๐๔
๔.๑๓	แสดงผลเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยระดับทัศนคติชีวิตและความตายผู้ใช้บริการอินเทอร์เน็ต ที่มีระดับการศึกษาแตกต่างกันเป็นรายคู่ โดยวิธี LSD	๑๐๕
๔.๑๔	แสดงค่าเฉลี่ย (\bar{X}) และค่า p-value ในการทดสอบความแตกต่างค่าเฉลี่ยของระดับทัศนคติชีวิตและความตายผู้ใช้บริการอินเทอร์เน็ต จำแนกตามรายได้	๑๐๘
๔.๑๕	แสดงผลเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยระดับทัศนคติชีวิตและความตายผู้ใช้บริการอินเทอร์เน็ต ที่มีระดับรายได้แตกต่างกันเป็นรายคู่ โดยวิธี LSD	๑๐๙
๔.๑๖	แสดงค่าเฉลี่ย (\bar{X}) และค่า p-value ในการทดสอบความแตกต่างค่าเฉลี่ยของระดับทัศนคติชีวิตและความตายผู้ใช้บริการอินเทอร์เน็ต จำแนกตามอาชีพ	๑๑๐
๔.๑๗	แสดงผลเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยระดับทัศนคติชีวิตและความตายผู้ใช้บริการอินเทอร์เน็ต ที่มีอาชีพแตกต่างกันเป็นรายคู่ โดยวิธี LSD	๑๑๑

๑. การใช้คำย่อ

พระไตรปิฎกบาลี ที่อ้างอิงในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ อ้างอิงจาก ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๐๐ พระไตรปิฎกภาษาไทย อ้างอิงจาก ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๓๕ อรรถกถาบาลี อ้างอิงจาก ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และฎีกาบาลี อ้างอิงจาก ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย มีคำย่อดังนี้

พระวินัยปิฎก

วิ.มหา.	(บาลี)	=	วินัยปิฎก	มหาวิภังค์	(ภาษาบาลี)
วิ.มหา.	(ไทย)	=	วินัยปิฎก	มหาวิภังค์	(ภาษาไทย)

พระสุตตันตปิฎก

ที.สี.	(บาลี)	=	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	สีลกุขนวรรคบาลี	(ภาษาบาลี)
ที.สี.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	สีลขันธวรรค	(ภาษาไทย)
ที.ม.	(บาลี)	=	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	มหาวคคบาลี	(ภาษาบาลี)
ที.ม.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	มหาวรรค	(ภาษาไทย)
ที.ปา.	(บาลี)	=	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	ปาฎีกวคคบาลี	(ภาษาบาลี)
ที.ปา.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	ปาฎีกวรรค	(ภาษาไทย)
ม.มู.	(บาลี)	=	สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	มูลปณณาสกบาลี	(ภาษาบาลี)
ม.มู.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	มูลปณณาสก	(ภาษาไทย)
ม.อุ.	(บาลี)	=	สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	อุปริปณณาสกบาลี	(ภาษาบาลี)
ม.อุ.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	อุปริปณณาสก	(ภาษาไทย)
ส.ส.	(บาลี)	=	สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	สคาถวคคบาลี	(ภาษาบาลี)
ส.ส.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	สคาถวรรค	(ภาษาไทย)
ส.นิ.	(บาลี)	=	สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	นิทานวคคบาลี	(ภาษาบาลี)
ส.นิ.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	นิทานวรรค	(ภาษาไทย)
ส.ข.	(บาลี)	=	สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	ขนธวารวคคบาลี	(ภาษาบาลี)
ส.ข.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	ขันธวารวรรค	(ภาษาไทย)
ส.สพ.	(บาลี)	=	สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	สพายนวคคบาลี	(ภาษาบาลี)
ส.สพ.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	สพายนวรรค	(ภาษาไทย)
อง.เอกก.	(บาลี)	=	สุตตันตปิฎก	องคุตตรนิกาย	เอกกนิปาตบาลี	(ภาษาบาลี)

อง.เอกก. (ไทย)	=	สุดตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	เอกกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.ปญจก. (บาลี)	=	สุดตันตปิฎก	องคุตตรนิกาย	ปญจกนิปาตปาติ	(ภาษาบาลี)
อง.ปญจก. (ไทย)	=	สุดตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	ปญจกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.ฉกุก. (บาลี)	=	สุดตันตปิฎก	องคุตตรนิกาย	ฉกุกนิปาตปาติ	(ภาษาบาลี)
อง.ฉกุก. (ไทย)	=	สุดตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	ฉกุกนิบาต	(ภาษาไทย)
ขุ.ธ. (บาลี)	=	สุดตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	ธมมปทปาติ	(ภาษาบาลี)
ขุ.ธ. (ไทย)	=	สุดตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	ธรรมบท	(ภาษาไทย)
ขุ.สุ. (บาลี)	=	สุดตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	สุดตนิปาตปาติ	(ภาษาบาลี)
ขุ.สุ. (ไทย)	=	สุดตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	สุดตนิบาต	(ภาษาไทย)
ขุ.ป. (บาลี)	=	สุดตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	ปฏิสัมภิตามคคปาติ	(ภาษาบาลี)
ขุ.ป. (ไทย)	=	สุดตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	ปฏิสัมภิตามรรค	(ภาษาไทย)

พระอภิธรรมปิฎก

อภิ.วิ. (บาลี)	=	อภิธมฺมปิฎก	วิภังคปาติ	(ภาษาบาลี)
อภิ.วิ. (ไทย)	=	อภิธรรมปิฎก	วิภังค์	(ภาษาไทย)

อรรถกถาพระสุดตันตปิฎก

ที.ม.อ. (บาลี)	=	ทีฆนิกาย	สุมฺงคฺลวิลาสินี	มหาวคคอุทฺทกถา	(ภาษาบาลี)
ที.ม.อ. (ไทย)	=	ทีฆนิกาย	สุม้งคลวิลาสินี	มหาวรรคอรรถกถา	(ภาษาไทย)
ขุ.ธ.อ. (บาลี)	=	ขุททกนิกาย	ธมฺมปทอุทฺทกถา		(ภาษาบาลี)
ขุ.ธ.อ. (ไทย)	=	ขุททกนิกาย	ธรรมบทอรรถกถา		(ภาษาไทย)
ขุ.สุ.อ. (บาลี)	=	ขุททกนิกาย	ปรมฺมคฺคโชติกา	สุดตนิปาตอุทฺทกถา	(ภาษาบาลี)
ขุ.สุ.อ. (ไทย)	=	ขุททกนิกาย	ปรมัตถโชติกา	สุดตนิบาตอรรถกถา	(ภาษาไทย)

อรรถกถาพระอภิธรรมปิฎก

อภิ.สงฺ.อ. (บาลี)	=	อภิธมฺมปิฎก	ธมฺมสงฺคณฺี	อฏฺฐสาลินีอฏฺฐกถา	(ภาษาบาลี)
อภิ.สงฺ.อ. (ไทย)	=	อภิธรรมปิฎก	ธัมมสังคณี	อัฐสาลีนี้อรรถกถา	(ภาษาไทย)

๒. การระบุหมายเลขและคำย่อ

การระบุนามเลขคำย่อพระไตรปิฎก และอรรถกถา ในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ผู้วิจัยได้
ระบุ เล่ม/ชื่อ/หน้า หลังคำย่อชื่อคัมภีร์ พระไตรปิฎกภาษาบาลี จะแจ้งเล่ม ชื่อ หน้า เช่น
ช.ป. (บาลี) ๓๑/๔๓-๔๘/๓๕๑-๓๕๘ หมายถึง สุตตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ปฏิสัมภิทามคฺคปาติ
เล่ม ๓๑ ชื่อ ๔๓-๔๘ หน้า ๓๕๑-๓๕๘ ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พระไตรปิฎกภาษาไทย จะแจ้ง
เล่ม ชื่อ หน้า เช่น ช.ป. (ไทย) ๓๑/๔๓-๔๘/๕๒๕-๕๓๕ หมายถึง สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย
ปฏิสัมภิทามรรค เล่ม ๓๑ ชื่อ ๔๓-๔๘ หน้า ๕๒๕-๕๓๕ ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ด้วยสังคมปัจจุบันมีก้าวหน้ายังไม่มีความมากก่อนในด้านเทคโนโลยีสื่อสาร โดยเฉพาะอย่างยิ่งการสืบค้นว่าข้อมูลทางอินเทอร์เน็ต อาจเรียกได้ว่าเป็นพระเอกในกระบวนการสืบค้นข้อมูล โดยพื้นฐาน เทคโนโลยีถูกสร้างขึ้นมาจากภายใต้กรอบความคิดที่ว่า มนุษย์เป็นนายเหนือธรรมชาติ สามารถควบคุมธรรมชาติได้ เพราะเหตุนี้ มนุษย์จึงสร้างเทคโนโลยีต่าง ๆ ขึ้นมามากมาย เพื่อจะได้ควบคุมธรรมชาติ และนำทรัพยากรธรรมชาติมาบำรุงบำเรอ ถูกสร้างขึ้นมาเพื่อขยายศักยภาพของมนุษย์ออกไป ให้สามารถควบคุมธรรมชาติและอยู่เหนือธรรมชาติ ในยุคปัจจุบัน เทคโนโลยี เข้ามามีบทบาทสำคัญต่อวิถีคิดและวิถีชีวิตของผู้คน แทบทุกด้าน มนุษย์ต้องการอะไร เทคโนโลยีก็สามารถบันดาลให้ได้อย่างรวดเร็วทันใจ สะดวกสบายไปเสียทุกอย่างตั้งแต่เกิดจนกระทั่งตาย ความสุขของมนุษย์ตามแนวทางพุทธศาสนา เป็นความสุข ที่ไม่ต้องพึ่งพาเทคโนโลยี หรือพึ่งพาให้น้อยที่สุด มีความสุขอยู่กับความไม่มี มั่งน้อย สันโดษ มีวิถีชีวิตบรรสานสอดคล้องกับธรรมชาติ ทำลายธรรมชาติให้น้อยที่สุดเท่าที่จะน้อยได้ แต่ในทางพุทธศาสนา มนุษย์จะมีความสุขได้ก็ต่อเมื่อมีความเป็นอิสระจากสิ่งทั้งหลายทั้งปวง อิสระจากเทคโนโลยี เมื่อมีความเป็นอิสระก็จะใช้เทคโนโลยี อยู่กับเทคโนโลยีอย่างรู้เท่าทันกัน

โลกถูกย่อส่วนให้เล็กลงและหมุนเร็วขึ้นด้วยเทคโนโลยีการสื่อสาร มนุษย์จากทั่วทุกมุมโลกสามารถติดต่อกันได้ รับรู้ความเป็นไปของกันและกันได้ โดยก้าวข้ามทั้งพื้นที่และกาลเวลา ในลักษณะที่อัจฉริยะยิ่งกระแสน์โลกาภิวัตน์ คือ ระบบทุนนิยมโลก ซึ่งมีลักษณะข้ามชาติ และระหว่างประเทศ และมีพลังส่งผลกระทบใหญ่หลวงที่สุดต่อความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสังคมระหว่างมนุษย์กับโลกทางกายภาพ และระหว่างมนุษย์กับตัวเองการสร้างความสำเร็จและเศรษฐกิจและอุตสาหกรรมที่เป็นมา เป็นไป เป็นการตอบสนองโลกะและโทษเสียเป็นส่วนใหญ่วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีพร้อมความเจริญด้านข่าวสารข้อมูลและการสื่อสาร ได้นำมากล่อมมนุษย์ให้เพลิดเพลินลุ่มหลงอยู่ในความมัวเมาต่างๆ มากกว่าการพัฒนาคุณภาพชีวิต หรือการพัฒนาในตัวมนุษย์เอง เทคโนโลยีเหล่านั้นถูกมาเป็นเครื่องมือแสวงหาสิ่งบำเรอตอบสนอง

ความสุข^๑ ความจริงเกี่ยวกับชีวิตมนุษย์ ดังนั้นคนที่ดำเนินชีวิตในสังคมและเทคโนโลยี จึงเป็นความเท่าทันของมนุษย์และเทคโนโลยี จึงจำเป็นต้องได้รับการฝึกหัดอบรมเป็นอย่างดี มีสติรอบครอบ ความไม่ประมาท และมีความรับผิดชอบ ตลอดจนความไม่เห็นแก่ตัวจนเกินไป ความเมตตาและกรุณาอย่างน้อยมองเห็นคุณค่าของผู้อื่น พอที่จะอยู่ร่วมกับเทคโนโลยีอย่างปลอดภัยและคุ้มค่า โดยไม่ทำลายคุณภาพชีวิตและสังคมของตนเอง^๒ โดยมุ่งทำความเข้าใจกับความทุกข์ เหตุที่มาแห่งทุกข์ การดับไปแห่งทุกข์ และหนทางแห่งการดับทุกข์ สุดท้าย พุทธธรรมเป็นการสำรวจชีวิตจากด้านใน โดยถือว่าจิตเป็นต้นทางของปัญหา ดังนั้น กระบวนการแก้ปัญหาจึงเน้นที่ การชำระจิตให้สะอาด หรือการข้ามพ้นจิตที่ปรุงแต่งและยึดถือในตัวตน ไปสู่จิตที่บริสุทธิ์ อันมีธรรมชาติเป็นความว่าง

กระบวนการโดยเฉพาะส่วนภายในเริ่มตั้งแต่การรับรู้ข้อมูล (perception) การรู้สึก feeling ความเข้าใจ (understanding) และการเรียนรู้ (learning) รวมทั้งระบบการรู้คิดอื่นๆ ในทางจิตวิทยาพระพุทธศาสนาเรียกว่ากระบวนการพัฒนาอายตนะภายใน^๓ หรือการพัฒนาอินทรีย์^๔ ที่เรียกว่าอินทรีย์สังวร^๕ จะต้องก้าวหน้าไปเพื่อให้ได้รู้เท่าทันและเลือกสรรพข้อมูลข่าวสารอย่างมีประสิทธิภาพเป็นประโยชน์ โดยไม่กลับเป็นโทษ ทั้งส่วนตัวส่วนสังคมและสภาพแวดล้อม เป้าหมายแห่งความเข้าใจวิถีแห่งพุทธธรรมคือความเข้าใจวิถีแห่งชีวิต ความเป็นจริงแห่งชีวิต ความเป็นไปของชีวิตจนกระทั่งความสิ้นแห่งชีวิต ที่เรียกว่า ความเข้าใจชีวิตและความตาย

นี่คือจุดที่พุทธศาสนาจะเข้ามาทำหน้าที่กำกับเทคโนโลยีอย่างรู้เท่าทัน ไม่เป็นไปเพื่อการทำลายล้างเทคโนโลยีที่ดีนั้น ต้องเป็นเทคโนโลยีที่ส่งเสริมมนุษย์ให้มีโอกาส ในการที่จะพัฒนาคุณภาพชีวิต พัฒนาศักยภาพของตน ในการเข้าถึง ธรรมด้วยปัญญาและมีความสุข ดังนั้นภารกิจที่แท้จริงของพุทธศาสนาก็คือ สร้างคนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ในตัวเอง และ เป็นผู้ที่พร้อมจะสร้างสรรค์และใช้เทคโนโลยี หากพุทธศาสนาใส่ใจและทำหน้าที่นี้สำเร็จ นั้นย่อมหมายถึงการตั้งอยู่ของพุทธศาสนาและความสวัสดิ์ของชาวโลกด้วย

^๑ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พุทธวิธีแก้ปัญหาเพื่อศตวรรษที่ ๒๑, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ บริษัทพิมพ์สวย จำกัด ๒๕๕๐), หน้า ๔-๖.

^๒ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), คนไทย สูญเสียใจ, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ บริษัทพิมพ์สวย จำกัด ๒๕๕๐), หน้า ๓๔-๓๗.

^๓ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) พจนานุกรมพุทธธรรมศาสตร์, (กรุงเทพ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๓๘), หน้า ๓๑๕.

^๔ เล่มเดียวกันหน้า ๓๑๕.

^๕ เล่มเดียวกันหน้า ๓๑๕.

ดังนั้นผู้วิจัยใครที่จะศึกษาทัศนคติพุทธศาสนิกชนผู้ใช้บริการอินเทอร์เน็ต เพื่อทราบความคิดเห็นความเข้าใจชีวิตและความตายตามแนวทางพระพุทธศาสนาของผู้ที่มาใช้บริการอินเทอร์เน็ต เพื่อจะได้วิเคราะห์อุปนิสัยธรรมชาติในอันที่จะเป็นประโยชน์เผยแพร่หลักพุทธธรรมที่เกี่ยวข้อง และเปรียบเทียบเทียบระดับทัศนคติ เพื่อเป็นประโยชน์เฉพาะของปัจเจกบุคคลและสังคมโดยรวมต่อไป

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑.๒.๑ ระดับทัศนคติเกี่ยวกับชีวิตและความตายของผู้ใช้บริการอินเทอร์เน็ตในเขตบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี

๑.๒.๒ ศึกษาเปรียบเทียบระดับทัศนคติเกี่ยวกับชีวิตและความตายของผู้ใช้บริการอินเทอร์เน็ต ในเขตบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี จำแนกตามข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ซึ่งประกอบด้วย อายุ เพศ รายได้ต่อเดือน ระดับการศึกษา สถานภาพสมรสและอาชีพ

๑.๓ ขอบเขตของการวิจัย

๑.๓.๑ ขอบเขตด้านประชากรและกลุ่มตัวอย่าง:

ประชากรที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ ผู้ใช้บริการอินเทอร์เน็ต ในเขต อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี ระหว่าง เดือน มิถุนายน ถึงเดือน กันยายน ๒๕๕๔

๑.๓.๒ ขอบเขตเนื้อหา ทำการศึกษาประเด็นที่สำคัญ ครอบคลุมถึงการรับรู้เกี่ยวกับชีวิตและความตายของพุทธศาสนิกชนผู้ใช้อินเทอร์เน็ต ๔ ด้าน ได้แก่

- ๑) ด้านหลักธรรมในหลักพุทธศาสนา
- ๒) ด้านทัศนคติต่อความตายและความไม่แน่นอนของชีวิต
- ๓) ด้านทัศนคติความเจ็บป่วย
- ๔) ด้านทัศนคติตระหนักต่อความตาย

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ พุทธศาสนิกชนผู้ใช้บริการอินเทอร์เน็ต ในเขตอำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี ระหว่าง เดือน มิถุนายน ถึงเดือน กันยายน ๒๕๕๓ ซึ่งได้มาโดยการกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างตามสูตรของ ยามาเน่ (Yamane)^๖ ที่ระดับความเชื่อมั่นร้อยละ ๙๕

^๖ ยุทธ ไกยวรรณ, พื้นฐานการวิจัย, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : สุวีริยาสาส์น, ๒๕๔๕), หน้า ๑๐๗.

ค่าความคลาดเคลื่อนร้อยละ ๕ แล้วดำเนินการสุ่มแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จากประชากร พุทธศาสนิกชนผู้ใช้อินเทอร์เน็ต ในเขตอำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี จำนวน ๕๐๐ คน และทำการสุ่มตัวอย่าง ๒๒๒ และใช้แบ่งกลุ่มแบบสัดส่วน หาค่าตัวแปรด้วยวิธีการใช้สูตรของ Taro Yamane ที่ระดับความเชื่อมั่นร้อยละ ๙๕ ค่าความคลาดเคลื่อนร้อยละ ๕ แล้วดำเนินการสุ่มแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จากประชากร ได้ขนาดกลุ่มตัวอย่าง จำนวน ๒๒๒ คน

๑.๓.๓ ขอบเขตด้านเวลา : ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลศึกษาแบบสำรวจ ตั้งแต่เดือน มิถุนายน ๒๕๕๓ ถึงกันยายน ๒๕๕๓

๑.๔ ปัญหาที่ต้องการทราบ

๑.๔.๑ การรับรู้ชีวิตและความตายของผู้ใช้บริการในร้านอินเทอร์เน็ต หลักรรมต่างๆ

๑.๔.๒ ระดับทัศนคติต่อความตายของผู้ใช้บริการในร้านอินเทอร์เน็ตในเขตอำเภอ บางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี

๑.๔.๓ ข้อมูลทั่วไปที่เกี่ยวข้องกับทัศนคติต่อความตายของพุทธศาสนิกชนผู้ใช้บริการ อินเทอร์เน็ต ในเขตอำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี ปัจจัยที่เกี่ยวข้องต่อการรับรู้ชีวิตและ ความตาย ในแต่ละด้านและโดยภาพรวมและผู้ใช้บริการในร้านอินเทอร์เน็ต

๑.๕ สมมติฐานที่ใช้ในการศึกษาวิจัย

สมมติฐานที่ ๑ ผู้ใช้บริการอินเทอร์เน็ต มีเพศต่างกัน มีทัศนคติชีวิตและความตาย แตกต่างกัน

สมมติฐานที่ ๒ ผู้ใช้บริการอินเทอร์เน็ต มีอายุต่างกัน มีทัศนคติชีวิตและความตาย แตกต่างกัน

สมมติฐานที่ ๓ ผู้ใช้บริการอินเทอร์เน็ต มีสถานภาพสมรสต่างกัน มีทัศนคติชีวิตและ ความตายแตกต่างกัน

สมมติฐานที่ ๔ ผู้ใช้บริการอินเทอร์เน็ตมีระดับการศึกษาต่างกัน มีการรับรู้ชีวิตและ ความตายแตกต่างกัน

สมมติฐานที่ ๕ ผู้ใช้บริการอินเทอร์เน็ต มีรายได้ต่างกัน มีทัศนคติชีวิตและความตาย แตกต่างกัน

สมมติฐานที่ ๖ ผู้ใช้บริการอินเทอร์เน็ต มีอาชีพต่างกัน มีทัศนคติชีวิตและความตาย แตกต่างกัน

๑.๖ คำจำกัดความของศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

ทัศนคติ หมายถึง ความคิด ความเข้าใจ ความรู้สึกชอบไม่ชอบ ความเห็น ความคิดเห็น ความโน้มเอียงและแนวโน้มที่จะแสดงพฤติกรรมของบุคคลต่อสถานการณ์ เหตุการณ์ บุคคล หรือ สิ่งเร้าสิ่งใดสิ่งหนึ่ง

ความตาย หมายถึง การหยุดทำหน้าที่ของสมองและระบบประสาท หัวใจหยุดทำงาน อวัยวะทั้งหมดยุติการทำงาน เซลล์ทั่วร่างกายหยุดทำงาน

ทัศนคติต่อความตาย หมายถึง ความรู้ ความรู้สึก และพฤติกรรมของพุทธศาสนิกชนผู้ปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน วัดสามพราน จังหวัดนครปฐม ที่มีต่อความตาย แบ่งเป็น ๓ ด้าน ได้แก่ ด้านความรู้คิด ด้านความรู้สึก และด้านพฤติกรรม

ทัศนคติต่อความตายด้านความรู้คิด หมายถึง การแสดงออกในด้านความคิด ความเข้าใจทั้งทางบวกและลบ เกี่ยวกับความตาย

ทัศนคติต่อความตายด้านความรู้สึก หมายถึง การแสดงออกเมื่อเผชิญกับสถานการณ์ เหตุการณ์ สิ่งเร้า หรือบุคคลที่เกี่ยวข้องกับความตายในเชิงเข้าหา ยินดี สบายใจกับเชิงหนีจากด้วยความหดหู่ สลดใจ หวาดกลัว เสียใจ

ทัศนคติต่อความตายด้านพฤติกรรม หมายถึง การแสดงออกทางบวก มีความพร้อมในการเตรียมตัวตาย มีการจัดการกิจให้เสร็จสิ้น โดยไม่กังวล ฝึกสติอย่างต่อเนื่องและการแสดงออกในทางลบที่ไม่มีการเตรียมตัวตาย โดยไม่คิดจัดการใดๆ ไม่ฝึกสติ

ชีวิต หมายถึง การที่สิ่งมีชีวิตทั้งคนและสัตว์ได้กำเนิดจากครรภ์ของเพศเมียผู้ให้กำเนิดจากการได้รับเสปิร์มของเพศผู้ไปในรังไข่และฝังตัวในมดลูกของเพศเมีย เจริญเติบโตในครรภ์ในระยะเวลาหนึ่งเมื่อถึงเวลาสมบูรณ์เต็มพร้อมที่จะออกจากครรภ์ก็ใช้วิธีโดยการคลอดธรรมชาติหรือการผ่าตัด ตัวอ่อนที่เจริญเต็มที่ ก็ได้สัมผัสกับภายนอกครรภ์หรือไข่ เป็นตัวตน ที่มีลมหายใจเข้าลมหายใจออก และประกอบด้วยธาตุน้ำ ลม ไฟ ดิน รวมกัน อยู่ได้บนพื้นโลกด้วย สิ่งแวดล้อมที่มีอากาศ มีไฟ น้ำและดิน ประกอบด้วยอวัยวะที่สำคัญ ยกเว้นเสียแต่พิการ และคนถูกหล่อเลี้ยงด้วยปัจจัยสี่ คือ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ยารักษาโรค ที่อยู่อาศัย เป็นสำคัญ และสามารถเข้าใจ รับรู้ สื่อความหมายในกลุ่มเผ่าพันธุ์ของตนด้วย ภาษา เสียง ภาษากาย ได้

ความตาย หมายถึง สิ้นใจ สิ้นชีวิต ไม่เป็นอยู่ต่อไป สิ้นสภาพของการมีชีวิต เคลื่อนไหวไม่ได้ เป็นการจบลงอย่างถาวรของปัจจัยทั้งหลายในการมีชีวิตอยู่ อันหมายถึงเอาความหยุดลงของลมหายใจ

การใช้อินเทอร์เน็ต/คอมพิวเตอร์ หมายถึง การใช้อินเทอร์เน็ตหรือคอมพิวเตอร์จากเครื่องคอมพิวเตอร์ชนิดใดก็ได้ และใช้ในสถานที่ใดก็ได้ เช่น ที่บ้าน สถานศึกษา บ้านเพื่อน คนรู้จัก หรือญาติ ร้านค้าที่ให้บริการ เป็นต้น

ร้านอินเทอร์เน็ต/คอมพิวเตอร์ หมายถึง ร้านค้าที่เปิดให้บริการการใช้/เล่นเกมคอมพิวเตอร์/อินเทอร์เน็ตรวมทั้งเกมออนไลน์ ไม่รวมเกมตู้

ข้อมูลทั่วไป ได้แก่ อายุ เพศ วุฒิการศึกษา สถานภาพ อาชีพ และประสบการณ์การปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน

อายุ หมายถึง ระยะเวลา นับตั้งแต่เกิดจนถึงปีที่ตอบแบบสอบถาม โดยกำหนดเป็นช่วง ได้แก่ ต่ำกว่า ๑๕ ปี ๑๖-๒๐ ปี ๒๑-๒๕ ปี และ ๒๕ ปีขึ้นไป

เพศ หมายถึง เพศของกลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ เพศหญิง และเพศชาย

วุฒิการศึกษา หมายถึง วุฒิการศึกษาสูงสุดที่ได้รับตามระบบการศึกษาของกลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ต่ำกว่ามัธยมศึกษาหรือเทียบเท่า มัธยมศึกษาหรือเทียบเท่า อนุปริญญาหรือปริญญาตรี และสูงกว่าปริญญาตรี

สถานภาพ หมายถึง สถานะ การครองคู่ในปัจจุบันของกลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ สมรส โสด หม้าย และหย่าร้าง

อาชีพ หมายถึง ประเภทหรือชนิดของงานที่พุทธศาสนิกชนกำลังประกอบในปัจจุบัน ได้แก่ แม่บ้าน/พ่อบ้าน ข้าราชการ รับจ้าง/พนักงานบริษัท นักเรียน/นิสิต/นักศึกษา ธุรกิจส่วนตัว/ค้าขาย นักบวช และเกษตรกร

ผู้ให้บริการ หมายถึง ผู้ให้บริการ นอกจากจะหมายถึง Internet Service Provider ทั่วไปแล้ว ยังหมายถึง ผู้ดูแลเว็บ และครอบคลุมถึงหน่วยงานที่มีการจัดบริการออนไลน์ บริการใช้อินเทอร์เน็ตและเครือข่ายทั่วไปในหน่วยงานของตนเองอีกด้วย เจ้าของร้านอินเทอร์เน็ต เจ้าของเว็บไซต์ รวมทั้งเจ้าของเว็บบอร์ด ล้วนแล้วเข้าข่ายที่จะเป็นผู้ให้บริการทั้งสิ้น หากท่านเปิดบริการให้สาธารณชน เข้ามาใช้บริการเข้าถึงอินเทอร์เน็ต หรือสามารถแพร่ข้อความ ภาพ และเสียง ผ่านเว็บที่ท่านเป็นเจ้าของ

หลักพุทธธรรมที่เกี่ยวข้องกับความตาย หมายถึง คำสอนของพระพุทธเจ้าที่เกี่ยวข้องกับความตาย รวมความตั้งแต่พุทธพจน์ที่ตรัสไว้เฉพาะกรณีและที่ตรัสไว้ให้เข้าหุคกับธรรมข้ออื่นๆ ในพระไตรปิฎกโดยตรง จนถึงประมวลพุทธพจน์หรือคำสอนของพระพุทธเจ้าที่พระเถระรุ่นหลังจัดเข้าเป็นหมวดหมู่ในพระไตรปิฎกและคัมภีร์รุ่นหลังพระไตรปิฎก หลักพุทธธรรมที่เกี่ยวข้องกับชีวิตและความตายที่ศึกษาในครั้งนี้ ได้แก่ ขันธ ๕ ไตรลักษณ์ คำจำกัดความของความตายตามหลักพุทธธรรม มร ๕ ภัย ๓ ภัย ๕ ความตายเป็นทุกข์ เป็นธรรมชาติที่ใครรับรองไม่ได้

หลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับชีวิตหลังความตาย ได้แก่ คติ ๕ หลักธรรมสำหรับปฏิบัติต่อความตาย ได้แก่ อัปมาทธรรม มรณสติ และอภิมหัจฉเวทขณ

๑.๗ วิธีดำเนินการวิจัย

๑.๗.๑ กลุ่มประชากร กลุ่มประชากรที่จะทำการศึกษาในครั้งนี้เป็นผู้ใช้อินเทอร์เน็ต ในเขตอำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี

๑.๗.๒ กลุ่มตัวอย่าง

ผู้ศึกษาวิจัยได้เลือกกลุ่มตัวอย่างโดยใช้ Taro Yamane ได้ขนาดกลุ่มตัวอย่าง ๑๖๖ คน และเลือกตัวอย่างด้วยวิธีสุ่มอย่างง่ายจาก เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยจะทำการกรอกข้อมูลในแบบประเมิน และเลือกแบบประเมินที่สมบูรณ์ใช้เป็นกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด

๑.๘ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๑.๘.๑ ทำให้ทราบ ระดับทัศนคติชีวิตและความตาย ในหลักธรรมต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง

๑.๘.๒ ทำให้ทราบถึงระดับทัศนคติของชีวิตและความตายของพุทธศาสนิกชน ผู้ใช้อินเทอร์เน็ต ในเขตอำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรีให้สูงขึ้น

๑.๘.๓ ทำให้ทราบถึงการเปรียบเทียบระดับทัศนคติของชีวิตและความตายของพุทธศาสนิกชนผู้ใช้อินเทอร์เน็ต ในเขตอำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรีให้สูงขึ้น

บทที่ ๒

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัย เรื่อง การศึกษาทัศนคติเกี่ยวกับชีวิตและความตายของผู้ใช้บริการอินเทอร์เน็ต ในเขตบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี มีวัตถุประสงค์ของการวิจัยเพื่อศึกษา ๑) เพื่อศึกษา ระดับทัศนคติชีวิตและความตาย ในพระพุทธศาสนา ๒) เพื่อศึกษา ระดับทัศนคติความตายของพุทธศาสนิกชนผู้ใช้บริการอินเทอร์เน็ต ในเขตอำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรีและ ๓) เพื่อศึกษา เปรียบเทียบระดับทัศนคติต่อความตายของพุทธศาสนิกชน ผู้ใช้บริการอินเทอร์เน็ต ในเขตอำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี จำแนกตามข้อมูลทั่วไป ผู้วิจัยศึกษาแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง แล้วนำเสนอตามลำดับดังนี้

- ๒.๑ แนวคิด และทฤษฎีเกี่ยวกับทัศนคติ
- ๒.๒ แนวคิด และทฤษฎีเกี่ยวกับชีวิตในพระพุทธศาสนา
- ๒.๓ แนวคิด และทฤษฎีเกี่ยวกับความตาย
- ๒.๔ แนวคิด และทฤษฎีเกี่ยวกับอินเทอร์เน็ต
- ๒.๕ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- ๒.๖ กรอบแนวคิดในการวิจัย

๒.๑ แนวคิด และทฤษฎีเกี่ยวกับทัศนคติ

ความหมายของทัศนคติ

ซีฟแมนและ คานุก^๑ ให้คำจำกัดความไว้ว่า ทัศนคติ หมายถึง ความโน้มเอียงอันเกิดจากการเรียนรู้ โดยความโน้มเอียงนี้ทำให้เกิดพฤติกรรมที่สอดคล้องกับแนวทางที่พึงพอใจ หรือไม่พึงพอใจที่มีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง

^๑ Schiffman, Leon G.; & Leslie Lazar Kanuk. **Consumer Behavior**. 7th edition New Jersey: Prentice-Hall, Inc., 2000, p 200.

ชรียและชรียฟ^๒ ให้ความหมายทัศนคติไว้ว่า ทัศนคติเกิดจากการเรียนรู้หรือ ประสบการณ์ต่างๆ ที่บุคคลได้รับสิ่งแวดล้อมภายนอกมิได้ติดตามตัวมาตั้งแต่กำเนิด มิใช่แรงขับทางร่างกาย เช่น ความอยากรับประทานอาหาร แต่การเลือกรับประทานอาหารชนิดต่างๆ เกิดจากการเรียนรู้และ ประสบการณ์ต่างๆ ที่มีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งโดยบุคคลนั้น ได้รับจากสิ่งแวดล้อมภายนอก มิได้ติดตามมาแต่กำเนิด และมีโซ่แรงขับภายในร่างกาย

ธงชัย สันติวงษ์^๓ ทัศนคติ คือ คุณลักษณะที่มีความมั่นคงต่อเนื่องในความคิดความรู้สึก และแนวทางในการปฏิบัติของพฤติกรรมที่มีต่อสิ่งหนึ่งสิ่งใดหรือต่อความดี ต่อบุคคลและต่อกลุ่มคน

สุรางค์ ไคว์ตระกูล^๔ กล่าวว่า ทัศนคติ เป็นอักษมาศัย (Disposition) หรือแนวโน้มที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมตอบสนองต่อสิ่งแวดล้อมหรือสิ่งเร้า ซึ่งอาจจะเป็นได้ทั้งคน วัตถุ ความคิด (Ideas) ทัศนคติอาจจะเป็นบวกหรือลบ ถ้าบุคคลมีทัศนคติบวกต่อสิ่งใด ก็จะมีพฤติกรรมที่เผชิญกับสิ่งนั้น ถ้ามีทัศนคติลบก็จะหลีกเลี่ยง ทัศนคติเป็นสิ่งที่เรียนรู้และการแสดงออกของค่านิยมและความเชื่อของบุคคล

สร้อยตระกูล (ติวานนท์) อรรถมานะ^๕ กล่าวว่า ทัศนคติ คือ ผลผสมผสานของความรู้สึกนึกคิด ความเชื่อ ความคิดเห็น ความรู้ และความรู้สึกของบุคคลที่มีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง คนใดคนหนึ่ง สถานการณ์ใดสถานการณ์หนึ่ง ซึ่งออกมาในรูปการประเมินค่า อันอาจเป็นไปในทางยอมรับหรือปฏิเสธก็ได้ และความรู้สึกเหล่านี้มีแนวโน้มที่จะก่อให้เกิดพฤติกรรมใดพฤติกรรมหนึ่งขึ้น ดังนั้นพฤติกรรมของมนุษย์ก็คือการแสดงออกซึ่งทัศนคติของเขา

บรรยงค์ โตจินดา^๖ สรุปความหมายของทัศนคติไว้ว่า ความโน้มเอียงที่จะตอบสนองด้วยวิธีที่ชอบหรือไม่ชอบ ที่พึงปรารถนาหรือไม่พึงปรารถนาต่อวัตถุ สิ่งของ บุคคลหรือแนวความคิด หรืออะไรก็ตาม

^๒ Sherif & Sherit อ้างอิงใน วันนิสา งามบัวทอง, “ทัศนคติและพฤติกรรมของสมาชิกที่มีต่อวารสารวิชาการด้านบัญชีและภาษีอากรของบริษัท สำนักพัฒนาการบริหาร จำกัด”, สารนิพนธ์บริหารธุรกิจมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการ, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๕๐), หน้า ๑๑.

^๓ ธงชัย สันติวงษ์, การบริหารงานบุคคล, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๓๕), หน้า ๒๒.

^๔ สุรางค์ ไคว์ตระกูล, จิตวิทยาการศึกษา, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๑), หน้า ๑๓๖.

^๕ สร้อยตระกูล (ติวานนท์) อรรถมานะ, พฤติกรรมองค์การ : ทฤษฎีและการประยุกต์, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๒), หน้า ๖๔.

^๖ บรรยงค์ โตจินดา, องค์การและการจัดการ, (กรุงเทพมหานคร : อมรรการพิมพ์, ๒๕๔๓), หน้า ๒๕๒.

ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์^๖ กล่าวความหมายของทัศนคติ มีดังนี้

๑. ความรู้สึกของบุคคลที่มีต่อสิ่งต่างๆ หลังจากทีบุคคลได้มีประสบการณ์ในสิ่งนั้น ความรู้สึกจึงแบ่งเป็น ๓ ลักษณะ คือ ความรู้สึกในทางบวก เป็นการแสดงออกในทางลักษณะของความพึงพอใจ เห็นด้วย ชอบ สนับสนุน ความรู้สึกในทางลบ เป็นการแสดงออกในลักษณะไม่พึงพอใจ ไม่เห็นด้วย ไม่ชอบและไม่สนับสนุน และความรู้สึกที่เป็นกลาง คือ ไม่มีความรู้สึกใดๆ

๒. บุคคลจะแสดงความรู้สึกออกทางด้านพฤติกรรม ซึ่งแบ่งพฤติกรรมเป็น ๒ แบบ คือ พฤติกรรมภายนอก เป็นพฤติกรรมที่สังเกตได้ และพฤติกรรมภายใน เป็นพฤติกรรมที่สังเกตไม่ได้ ชอบหรือไม่ชอบก็ไม่แสดงออก หรือความรู้สึกที่เป็นกลาง

สุชา จันทน์เอม^๗ ให้ความหมายของทัศนคติไว้ว่า เป็นนามธรรมที่เกิดจากการเรียนรู้หรือประสบการณ์ในชีวิตของบุคคล และทัศนคติมีความสำคัญต่อการตอบสนองทางสังคมของบุคคลเป็นอย่างมาก คือบุคคลที่มีพฤติกรรมอย่างไรหรือกระทำสิ่งใดลงไปทัศนคติจะเป็นเครื่องกำหนด ดังนั้นทัศนคติจึงเป็นส่วนหนึ่งของบุคลิกภาพของบุคคล และบุคคลที่มีทัศนคติต่อสิ่งแวดล้อมต่างๆ ในลักษณะที่ต่างกันออกไป

จากการศึกษาความหมายของทัศนคติ สรุปได้ว่า ทัศนคติ หมายถึง ความคิด ความเข้าใจ ความรู้สึกชอบไม่ชอบ ความเห็น ความคิดเห็น ความโน้มเอียงและแนวโน้มที่จะแสดงพฤติกรรมของบุคคลต่อสถานการณ์ เหตุการณ์ บุคคล หรือสิ่งเร้าสิ่งใดสิ่งหนึ่ง

องค์ประกอบของทัศนคติ

เซฟเวอร์^๘ กล่าวว่า ทัศนคติ ประกอบด้วยองค์ประกอบ ๓ ด้าน ได้แก่

๑. องค์ประกอบด้านความรู้ (Cognitive Component) หมายถึง การรับรู้ของบุคคลที่เกี่ยวกับวัตถุหรือเหตุการณ์ต่างๆ รวมทั้งความเชื่อของบุคคลที่มีต่อสิ่งเหล่านั้นด้วย

๒. องค์ประกอบด้านความรู้สึก (Affective Component) เป็นความรู้สึกของบุคคลต่อสิ่งเร้าที่เขารับรู้ อาจจะเป็นทางที่ดีหรือไม่ดี ถ้าบุคคลมีความรู้สึกไม่ดีต่อสิ่งใด บุคคลก็จะไม่ชอบสิ่งนั้น ถ้าบุคคลมีความรู้สึกที่ดีต่อสิ่งใด ก็จะชอบสิ่งนั้น

^๖ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์, *จิตวิทยาการศึกษา*, (กรุงเทพมหานคร : พิมพ์ดี, ๒๕๔๔), หน้า ๒๓๘.

^๗สุชา จันทน์เอม, *จิตวิทยาทั่วไป*, พิมพ์ครั้งที่ ๑๓, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๔), หน้า ๒๗๐.

^๘Shaver อังโน บุษราคัม ชูรพันธ์, “ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับเจตคติต่อการพนันของนักศึกษาชั้นมัธยมตอนต้นใน โรงเรียนสังกัดกรมสามัญศึกษา จังหวัดร้อยเอ็ด”, *ปริญญาานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาจิตวิทยาการศึกษา*, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๓๔), หน้า ๑๑.

๓. องค์ประกอบด้านแนวโน้มที่จะกระทำ (Behavioral Component) หมายถึงความโน้มเอียงของบุคคลที่จะแสดงพฤติกรรมให้สอดคล้องกับความรู้สึกรู้สึกของตน คือการยอมรับหรือไม่ยอมรับ ปฏิบัติหรือไม่ปฏิบัติ

การที่บุคคลจะมีทัศนคติต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง หรือต่อบุคคลใดบุคคลหนึ่งนั้นจะต้องประกอบด้วยองค์ประกอบที่สำคัญ ๓ ประการ^{๑๑} ได้แก่

๑. องค์ประกอบทางด้านพุทธิปัญญา หรือทางด้านความรู้ ความเข้าใจ (Cognitive Components) คือ ความรู้ ความเข้าใจ ความคิด รวมทั้งความเชื่อต่างๆ ของบุคคลที่มีต่อสิ่งหนึ่งสิ่งใดหรือบุคคลใดบุคคลหนึ่งในเชิงประเมินค่าว่ามีคุณประโยชน์หรือมีโทษในสิ่งต่างๆ อันจะก่อให้เกิดทัศนคติต่อสิ่งต่างๆ นั้น ในทางบวก (ทัศนคติที่ดี) และในทางลบ (ทัศนคติที่ไม่ดี) โดยถ้าบุคคลใดมีความรู้เกี่ยวกับสิ่งใดสิ่งหนึ่งหรือบุคคลหนึ่งในทางที่ดีแล้ว บุคคลนั้นจะมีทัศนคติที่ดีกับสิ่งนั้นๆ หรือบุคคลนั้นๆ ในทางบวก ในทางตรงกันข้ามถ้าบุคคลนั้นมีความรู้เกี่ยวกับสิ่งนั้นๆ หรือบุคคลนั้นๆ ไม่ดี ย่อมจะทำให้บุคคลนั้นมีทัศนคติที่ไม่ดีต่อสิ่งนั้นๆ หรือบุคคลนั้นๆ ในทางลบ

๒. องค์ประกอบทางด้านรู้ ความรู้สึก (The Feeling Component) คือ ความรู้สึกความชอบหรือไม่ชอบ รักหรือเกลียดหรือกลัว ซึ่งเป็นการตอบสนองทางอารมณ์ของบุคคลที่มีต่อสิ่งหนึ่งสิ่งใด หรือบุคคลใดบุคคลหนึ่ง ถ้าบุคคลมีทัศนคติในแง่ดีต่อสิ่งใดก็จะมีความรู้สึกที่ดีต่อสิ่งนั้น ทัศนคติจะแสดงออกมาในรูปของความรัก ความโกรธ ความชอบ ความพอใจ เป็นต้น

๓. องค์ประกอบทางด้านแนวโน้มในเชิงพฤติกรรม (The Action Tendency Component or The Behavioral Component) คือ แนวโน้มที่จะแสดงพฤติกรรม หรือความพร้อมที่จะกระทำอันเป็นผลเนื่องมาจากความคิดและความรู้สึก ซึ่งออกมาในรูปของพฤติกรรม การประพฤติปฏิบัติในการยอมรับ หรือปฏิเสธ และเป็นการกระทำที่สามารถสังเกตได้

ลักษณะของทัศนคติ

สุรางค์ ไคว์ตระกูล^{๑๒} กล่าวถึงลักษณะของทัศนคติ ดังนี้

๑. ทัศนคติเกิดจากการเรียนรู้

^{๑๑} McGuire อังใน ธนพรรณ กลั่นเกษร, “บุคลิกภาพเก็บตัว-แสดงตัวกับทัศนคติต่อความรักและความสัมพันธ์ทางเพศของผู้สูงอายุ”, ปรินญาณิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาจิตวิทยาพัฒนาการ, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๕๑), หน้า ๑๔-๑๕.

^{๑๒} สุรางค์ ไคว์ตระกูล, จิตวิทยาการศึกษา, หน้า ๑๖๗.

๒. ทักษะเป็นแรงจูงใจที่ทำให้บุคคลกล้าเผชิญกับสิ่งเร้าหรือหลีกเลี่ยง ฉะนั้น ทักษะจึงมีทั้งทางบวกและทางลบ เช่น ถ้านักเรียนมีทักษะคิดทางบวกต่อวิชาคณิตศาสตร์ นักเรียนจะชอบเรียนวิชาคณิตศาสตร์ และเมื่ออยู่ชั้นมัธยมศึกษาจะเลือกเรียนแขนงวิชาคณิตศาสตร์ ตรงข้ามกับนักเรียนที่มีทักษะคิดทางลบต่อคณิตศาสตร์ก็จะไม่ชอบหรือไม่มีแรงจูงใจที่จะเรียน เมื่ออยู่ชั้นมัธยมศึกษา ก็จะเลือกเรียนแขนงอักษรศาสตร์ ภาษา เป็นต้น

๓. ทักษะประกอบด้วยองค์ประกอบ ๓ อย่าง คือ องค์ประกอบเชิงความรู้สึก (Affective Component) องค์ประกอบเชิงปัญญาหรือการรู้คิด (Cognitive Component) และองค์ประกอบเชิงพฤติกรรม (Behavioral Component)

๔. ทักษะเปลี่ยนแปลงได้ง่าย การเปลี่ยนแปลงทักษะอาจเปลี่ยนแปลงจากบวกเป็นลบหรือจากลบเป็นบวก ซึ่งบางครั้งเรียกว่า การเปลี่ยนแปลงทิศทางของทักษะ หรืออาจจะเปลี่ยนแปลงความเข้มข้น (Intensity) หรือความมากน้อย ทักษะบางอย่างอาจจะหยุดเลิกไปได้

๕. ทักษะเปลี่ยนแปลงตามชุมชนหรือสังคมที่บุคคลนั้นเป็นสมาชิก เนื่องจากชุมชนหรือสังคมหนึ่งๆ อาจจะมีค่านิยมหรืออุดมการณ์พิเศษเฉพาะ ดังนั้นค่านิยมเหล่านี้จึงมีอิทธิพลต่อทักษะของบุคคลที่เป็นสมาชิก ในกรณีที่ต้องการเปลี่ยนทักษะก็จะเปลี่ยนค่านิยม

๖. สังคมประภค (Socialization) มีความสำคัญต่อพัฒนาการทักษะของเด็ก โดยเฉพาะทักษะคิดต่อความคิดและหลักการที่เป็นนามธรรม เช่น อุดมคติ ทักษะคิดต่อเสรีภาพในการพูด การเขียน เด็กที่มาจากครอบครัวที่มีสภาพเศรษฐกิจสังคมสูง จะมีทักษะคิดบวกสูงสุด

ศักดิ์ไทย สุรกิจบวร^{๑๒} กล่าวถึงลักษณะของทักษะคิดดังนี้

๑. ทักษะเป็นสิ่งที่ยั่งยืน
๒. ทักษะมีลักษณะที่คงทนอยู่นานพอสมควร
๓. ทักษะมีลักษณะของการประเมินค่าอยู่ในตัว ก็คือจะบอกลักษณะดี-ไม่ดี ชอบ-ไม่ชอบ เป็นต้น

๔. ทักษะทำให้บุคคลที่เป็นเจ้าของพร้อมที่จะตอบสนองต่อที่หมายของทักษะ

๕. ทักษะบอกถึงความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกับบุคคล บุคคลกับสิ่งของ และบุคคลกับสถานการณ์ นั่นคือ ทักษะคือมีที่หมายนั่นเอง

^{๑๒} ศักดิ์ไทย สุรกิจบวร, ทฤษฎีและปฏิบัติการทางจิตวิทยาสังคม, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (ภาควิชาพื้นฐานการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ สถาบันราชภัฏสุราษฎร์ธานี, ๒๕๔๒), หน้า ๒๐๕-๒๑๐.

จากการศึกษาลักษณะของทัศนคติสรุปได้ว่า ทัศนคติ เกิดจากการเรียนรู้ สามารถเปลี่ยนแปลงได้ สภาพแวดล้อมมีอิทธิพลต่อทัศนคติ ทัศนคติมีผลต่อพฤติกรรม บุคคลแต่ละคนมีทัศนคติต่อสถานการณ์หนึ่งๆ แตกต่างกัน

ประเภทของทัศนคติ

กมลรัตน์ หล้าสุวรรณ^{๑๑} ได้แบ่งประเภทของทัศนคติไว้ดังนี้

๑. ทัศนคติทางบวก (Positive Attitude) หมายถึง ความรู้สึกของบุคคลที่พร้อมเข้าหา เมื่อเกิดความรู้สึกชอบ หรือพอใจต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง เช่น การคบเพื่อน ถ้าเราพอใจหรือชอบเพื่อนคนใดก็คบหาและสนิทสนมกับเพื่อนคนนั้น เป็นความรู้สึกชอบ ฟังพอใจ ส่งเสริม สนับสนุน และช่วยเหลือ

๒. ทัศนคติทางลบ (Negative Attitude) หมายถึง ความรู้สึกของบุคคลที่พร้อมจะถอยหนีหรือหลีกเลี่ยง เมื่อเกิดความรู้สึกไม่ชอบหรือไม่พอใจต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง หรือบุคคลใดบุคคลหนึ่ง เช่น นักเรียนไม่ชอบครูหรืออาจารย์ผู้สอน เพราะครูหรืออาจารย์ผู้สอนดู นักเรียนผู้นั้นก็จะพยายามหลบหน้าหรือไม่เข้าไปหาครูหรืออาจารย์คนนั้น

จากการศึกษาประเภทของทัศนคติสรุปได้ว่า ทัศนคติมี ๒ ประเภทคือ ทัศนคติทางบวก ได้แก่ การมีความรู้สึกชอบ อยากเข้าหา รู้สึกพึงพอใจ ต่อสิ่งเร้าหรือสถานการณ์นั้นๆ และทัศนคติทางลบ ได้แก่ การรู้สึกไม่ดี ไม่ชอบ ไม่อยากเข้าหา ไม่พึงพอใจ หลีกเลี่ยง ปฏิเสธ สิ่งเร้าหรือสถานการณ์นั้นๆ

เทคนิคการวัดทัศนคติ

กชกร ตรีสกุล^{๑๔} กล่าวว่า วิธีการสร้างเครื่องมือวัดทัศนคติสามารถทำได้หลายวิธีคือ

๑. วิธี Equal Apperind Intervals โดยเทอร์สโตน (Thurstone) ใช้วัดทัศนคติของบุคคลโดยอาศัยกฎแห่งการเปรียบเทียบ เพื่อตัดสินใจ (Law of Comparative Judgement) คือให้ผู้ตอบตัดสินข้อความที่แสดงถึงทัศนคติต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งว่าเห็นด้วยหรือไม่เห็นด้วยในข้อความเหล่านั้นมากน้อยเพียงใด โดยให้กลุ่มผู้

^{๑๑}กมลรัตน์ หล้าสุวรรณ, *จิตวิทยาการศึกษา*, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๒๘), หน้า ๑๘๑-๑๘๒.

^{๑๔}กชกร ตรีสกุล, ๒๕๓๖ อ้างอิงใน มัทนียา กายแก้ว, “ตัวแปรที่เกี่ยวข้องกับทัศนคติต่อการเลือกคู่ครองเป็นชาวต่างชาติของหญิงไทยในจังหวัดหนึ่ง ประเทศไทย”, *สารนิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาจิตวิทยาการศึกษา*, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๕๐), หน้า ๒๑.

ตัดสินพิจารณาว่าข้อความแต่ละข้อความที่เสนอนั้นควรจะอยู่ในระดับไหน เมื่อแบ่งความคิดเห็นจากเห็นด้วยมากที่สุด ถึงไม่เห็นด้วยมากที่สุด ๑๑ ระดับเท่าๆ กัน เมื่อกลุ่มผู้ตัดสินพิจารณาตัดสินหมดทุกข้อความแล้ว นำแต่ละค่ามาหาสเกล (Scale Value) คือ หาตำแหน่งมัธยฐานของแต่ละสเกลสำหรับวัดทัศนคติต่อไป

๒. วิธี Summated Ratings หรือ Likert Method ซึ่งสร้างขึ้นโดยลิเคิร์ต (Likert) เป็นวิธีการวัดทัศนคติ โดยการนำเอาข้อความที่ใช้วัดทัศนคติไปให้ผู้ตอบลงความเห็นว่ามีความรู้สึกต่อข้อความเหล่านั้นอย่างไร เมื่อแบ่งความคิดเห็นจากเห็นด้วยอย่างยิ่ง เห็นด้วย ไม่แน่ใจ ไม่เห็นด้วยหรือไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง แล้วกำหนดคะแนนไว้ในแต่ละความคิดเห็น ซึ่งอาจจะเป็น ๕ ๔ ๓ ๒ ๑ ตามลำดับ หากข้อความทางบวก (Positive Statement) และเป็น ๑ ๒ ๓ ๔ ๕ ตามลำดับหากเป็นข้อความทางลบ (Negative Statement) โดยเลือกข้อความที่สามารถจำแนกกลุ่ม ที่มีทัศนคติที่ดีและกลุ่มที่มีทัศนคติที่ไม่ดีได้ เพื่อนำไปใช้วัดทัศนคติต่อไป

๓. วิธี Semantic Differential (Osgood) ซึ่งใช้วัดความหมายของทัศนคติในรูปความหมายของคำคุณศัพท์ โดยให้บุคคลทำเครื่องหมายแสดงความคิดเห็นลงในสเกล ซึ่งอยู่ระหว่างคำคุณศัพท์ที่มีความหมายตรงกันข้ามกับคู่หนึ่งๆ เช่น ดี-ไม่ดี ชอบ-ไม่ชอบ ฯลฯ ผู้ขึ้นต้องพิจารณาว่าทัศนคติของตนมีความหมายสอดคล้องกับคำคุณศัพท์ในแต่ละสเกลอย่างไร มากน้อยแค่ไหน แล้วกรอกข้อความเห็นลงในสเกล

ผู้วิจัยสรุปได้ว่า การวัดทัศนคติมีวิธีการต่างๆ อย่างน้อย ๓ วิธี ได้แก่ วิธี Equal Apperind Intervals โดยเทอร์สโตน (Thurstone) เป็นการให้ผู้ตอบพิจารณาข้อความแล้วลงความเห็นว่าเป็นด้วยหรือไม่เห็นด้วย จัดเป็นระดับ ถึงไม่เห็นด้วยมากที่สุด ๑๑ ระดับ วิธีของ ลิเคิร์ต เป็นการวัดโดยให้ผู้ตอบพิจารณาข้อความแล้วลงความเห็นในระดับต่าง แต่ละระดับมีคะแนนเป็นช่วงๆ และ วิธี Semantic Differential (Osgood) เป็นการแสดงความเห็นลงในสเกลที่กำหนดในระหว่างคำคุณศัพท์ที่มีความหมายตรงข้ามกันเป็นคู่ๆ

โครงสร้างของทัศนคติ

โครงสร้างของทัศนคติ (Attitude Organization) ทัศนคติไม่ได้อยู่อย่างโดดเดี่ยว แต่มีโครงสร้างสลับซับซ้อนและมีแนวโน้มที่จะรักษาภาวะที่สมดุลในความรู้สึกนึกคิดและจะต่อต้านการเปลี่ยนแปลงต่ออิทธิพลชนิดต่างๆ นอกจากนั้นองค์ประกอบภายใน (Affective Cognitive และ

Behavioral Dimension) ก็เป็นไปอย่างสมดุลเช่นกันมนุษย์จะมีสิ่งจูงใจเพื่อรักษาความสอดคล้องกัน และยังสามารถจำแนกจำนวนหนึ่งที่จะกลั่นกรองสิ่งที่จะทำให้เกิด ความไม่สมดุลออกไป^{๑๕}

ความสมดุลภายใน (Internal Consistency) M.J. Rosenberg กล่าวว่าบุคคลส่วนมากไม่สามารถทนต่อความไม่สมดุล หรือไม่สอดคล้องระหว่างองค์ประกอบทางด้าน Affective กับ Cognitive ได้ เมื่อองค์ประกอบทั้งสองนี้เกิดความสอดคล้องสมดุล ทักษะคิดจะอยู่ในสภาวะมั่นคงและจะดำรงอยู่เช่นนั้นเป็นระยะเวลานาน แต่ถ้าไม่สมดุลก็อยู่ในภาวะตรงข้าม

โครงสร้างทัศนคติกับทัศนคติอื่น (Inexactitude Structure) บุคคลแต่ละบุคคลมีค่านิยมและความผูกพันในสังคม ซึ่งสัมพันธ์ใกล้ชิดกับวัตถุประสงค์ส่วนมากแต่ละองค์ประกอบมีความสำคัญมากต่อทัศนคติ ทำให้ทัศนคติรวมตัวกันและคงอยู่ได้ในเวลาเดียวกันก็จะส่งผลกระทบต่อแนวความคิดของตัวบุคคลเกี่ยวกับตัวของตัวเองทัศนคติมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับแนวความคิดเกี่ยวกับตนเอง และค่านิยม ซึ่งเรียกว่าเป็นทัศนคติที่มีการรวมตัวกันหลายทัศนคติจนมุ่งเป็นจุดอยู่ที่จุดเดียว (Centrality) ซึ่งจะมีแนวโน้มที่จะรวมส่วนประกอบต่างๆ เข้าด้วยกัน องค์ประกอบใดเปลี่ยนแปลงก็จะกระทบกระเทือนองค์ประกอบอื่นด้วย อาจกล่าวได้ว่า บุคคลพยายามรักษาความสมดุลในโครงสร้างของทัศนคติและทำการเปลี่ยนแปลงทัศนคติอาจเป็นสิ่งลำบากยิ่ง

ผู้วิจัยสรุปได้ว่า โครงสร้างทัศนคติเป็นการเกิดขึ้นและรวมกันอย่างสมดุลทั้งความรู้ ความรู้สึก และพฤติกรรม และทัศนคติดำรงอยู่ด้วยเหตุปัจจัยหลายอย่าง ไม่สามารถดำรงอยู่ได้โดยโดดเดี่ยว ทัศนคติเป็นการก่อตัวขึ้นทั้งปัจจัยภายในตัวบุคคลเอง ประสบการณ์ การเรียนรู้ ตลอดจนถึงสภาพแวดล้อม สังคมและชุมชน เป็นต้น ล้วนเป็นส่วนประกอบเป็นโครงสร้างของทัศนคติทั้งนั้น

^{๑๕} อุดุลย์ จาตุรงค์กุล. ๒๕๔๓ อ้างอิงใน สภาพร คงอำ, “ทัศนคติของเจ้าหน้าที่ที่มีผลต่อความจงรักภักดีต่อองค์กร สถาบันมะเร็งแห่งชาติ”, สารนิพนธ์บริหารธุรกิจมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการ, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๕๑), หน้า ๑๘.

๒.๒ แนวคิด และทฤษฎีเกี่ยวกับชีวิตในพระพุทธศาสนา

ความเข้าใจ (Comprehension Theory)^{๑๖} เป็นระดับของพฤติกรรมที่จัดอยู่ในกลุ่มของความรู้แยกซึ่งแยกได้ ๓ ลักษณะ

๑. การแปลความ เป็นการจับใจความให้ถูกต้อง เกี่ยวกับสิ่งที่สื่อความหมาย หรือจากภาษาหนึ่งของการสื่อสารไปสู่อีกรูปหนึ่ง

๒. การตีความหมาย เป็นการอธิบายความหมายหรือสรุปเรื่องโดยการจัดระเบียบใหม่ รวบรวมเรียบเรียงเนื้อหาใหม่

๓. การขยายความ เป็นการขยายเนื้อหาที่เหนือไปกว่าขอบเขตที่รู้ เป็นการขยายขีดความอ้างอิงหรือแนวโน้มที่เกินเลยไปจากข้อมูล

ความเข้าใจ (Comprehension) หมายถึง

๑. การแปล (Translation) โดยแปลความจากนามธรรมระดับหนึ่งไปยังอีกระดับหนึ่ง หรือแปลรูปสัญลักษณ์หนึ่ง หรือแปลจากภาษาหนึ่งไปสู่อีกภาษาหนึ่ง

๒. การตีความ (Interpretation) เป็นการแปลความทุกส่วนแล้วอธิบายความสัมพันธ์ของส่วนต่างๆ ออกมา

๓. การขยายความและสรุปความ (Extrapolation) เป็นการแสดงความเข้าใจ โดยอาศัยการเสริมแต่งข้อความในช่องว่างระหว่างความสัมพันธ์ของส่วนต่างๆ เพื่อให้เกิดความหมายที่ชัดเจนขึ้น

ความเข้าใจ (Comprehension) หมายถึง ความสามารถในการนำความรู้ความจำไปดัดแปลงปรับปรุง เพื่อให้สามารถจับใจความ หรือเปรียบเทียบ ย่นย่อเรื่องราว ความคิดข้อเท็จจริงต่างๆ

๑. การแปลความ หมายถึง ความสามารถแปลสิ่งซึ่งอยู่ในระดับหนึ่งไปยังอีกระดับหนึ่งได้สุภามิตตำนวนโวหาร

๒. การตีความ หมายถึง การจับใจความสำคัญของเรื่องหรือการเอาเรื่องราวเดิมมาคิดในแง่ใหม่

^{๑๖} อมรรัตน์ ฉันทศาสตร์, “การรับรู้และความเข้าใจของผู้ป่วยนอกที่ได้รับยาจากโรงพยาบาลสมุทรสงคราม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, การค้นคว้าแบบอิสระ, (สาขาวิชาสาธารณสุขศาสตร์ เชียงใหม่ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่), ๒๕๓๗, หน้า ๕.

๑. การขยายความ หมายถึง การคาดคะเนหรือคาดหวังว่า จะมีสิ่งนั้นเหตุการณ์นั้นเกิดขึ้นในอดีต หรืออนาคต โดยอาศัยแนวโน้มที่ทราบมาเป็นหลัก

แนวคิดเกี่ยวกับชีวิต

ชีวิต หมายถึง ความเป็นอยู่ บ่งถึงความเป็นอยู่ขององค์ประกอบของชีวิต ซึ่งประกอบด้วยขั้น ๕ (The Five Aggregates) อันได้แก่ รูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ ไม่มีชีวิตอื่นใดนอกเหนือไปจากขั้น ๕ ดังนั้น ชีวิตก็คือ ความเป็นอยู่ของขั้น ๕ อีกแง่หนึ่ง ชีวิต คือ ผลรวมของธาตุ ๖ อันได้แก่ ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม ธาตุอากาศ และธาตุวิญญาณ^{๑๑}

ชีวิต คือ ความเป็นอยู่ และการเจริญเติบโตได้ เป็นเงื่อนไขแบ่งแยกสิ่งมีชีวิตออกจากสิ่งไม่มีชีวิต หรือชีวิตที่ตายแล้ว (Dead organism) ความเจริญเติบโต แสดงให้ปรากฏทางการเปลี่ยนแปลงภายในเนื้อสารนั้นๆ การผลิตพันธุ์ใหม่ และความสามารถปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อม^{๑๒}

ชีวิตตามแนวคิดทางพระพุทธศาสนา เริ่มต้นเมื่อจิตที่เป็นปฐม คือ วิญญาณแรกหรือปฏิสนธิวิญญาณหยั่งลงสู่ครรภ์มารดา จนกระทั่งถึงมรณะ ในระหว่างนี้ถือว่าเป็นกายมนุษย์หรือชีวิต (Organism)^{๑๓}

ชีวิตตามแนวคิดของชาวอินเดียโบราณ ชีวิต (Organism) ประกอบขึ้นจาก ชีวะ (ชีวมัน) และสรีระ (ร่างกาย) และให้ความสำคัญแก่ชีวะ (วิญญาณ) ชีวิตที่ปราศจากชีวะเป็นสิ่งปราศจากความเป็นสัตว์บุคคล

ชีวิตคืออะไร

พระพุทธเจ้าตรัสเรื่องกระบวนการเกิดของชีวิตมนุษย์ไว้ว่าชีวิตเกิดขึ้นจากองค์ประกอบ ๓ ประการรวมกัน คือ

๑. บิคารมารดาาร่วมกัน
๒. มารดามีไข่พร้อมจะผสม

^{๑๑} ประดิษฐ์ ปะวันนา,ชีวิต : การเกิดการตายในมิติแห่งพระพุทธศาสนา, วิทยานิพนธ์ปรัชญาและศาสนา ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์), ๒๕๔๖, หน้า ๕.

^{๑๒} S.J.Taraporevala, Heritage of vededie Culture, (India:Bombay Taroporvala Sone Co.Private Ltd),1969, p 6.

^{๑๓} วิ.มหา. (ไทย) ๑/๑๗๒/๑๔๑.

๓. คันธัพพะ^{๒๐} ก้าวลงสู่ครรภ์^{๒๑}

เมื่อองค์ประกอบทั้งฝ่ายรูปและนามมาประกอบกันครบถ้วนแล้ว การเกิดจึงมีได้และเมื่อขาดอย่างใดอย่างหนึ่งชีวิตก็ไม่อาจดำรงอยู่ได้ ดังพระพุทธพจน์ที่ตรัสว่า

ถ้าวิญญาณจักไม่หยั่งลงในครรภ์มารดา นามรูป^{๒๒} จะก่องตัวขึ้นในครรภ์มารดาไม่ได้ ถ้าวิญญาณหยั่งลงสู่ครรภ์มารดาแล้วแต่ได้ดวงเลยไม่เสียนามรูปก็เกิดไม่ได้ และถ้าวิญญาณของผู้เยาว์ไม่ว่าชายหรือหญิง ขาดความสืบต่อ นามรูปก็จะไม่เจริญได้”

พระพุทธพจน์อีกบทหนึ่งตรัสว่า “เพราะวิญญาณเป็นปัจจัย นามรูปจึงมี เพราะวิญญาณดับ นามรูปจึงดับ”^{๒๓}

ในพระคัมภีร์ที่มุนิกาย ปาฐกถารวค แห่งพระไตรปิฎก^{๒๔} พระพุทธองค์ได้ทรงอธิบายถึงที่มาของชีวิตไว้ว่าสิ่งมีชีวิตทั้งหลายมีแหล่งกำเนิดรวม ๔ แหล่ง/ประเภท ซึ่งเรียกว่า กำเนิด ๔^{๒๕} (โยนิ: kinds of birth) ได้แก่

๑. **ขลาพุชะ (womb-born creatures)** สัตว์ชนิดที่เกิดในครรภ์ คือ เกิดจากการผสมกันของน้ำเชื้อกับไข่ ฟังตัวอยู่ในมดลูก เจริญเติบโตอยู่ในครรภ์แล้วคลอดออกมาเป็นตัว ได้แก่ สัตว์ประเภทเลี้ยงลูกด้วยนม เช่น คน ช้าง ม้า ควาย สุนัข เป็นต้น

๒. **อณฑชะ (egg-born)** สัตว์ที่เกิดในไข่ คือ ออกเป็นไข่มาก่อนแล้วจึงฟักเป็นตัว เช่น ไก่ นก เต่า ตะพาบน้ำ เป็นต้น

๓. **สังเสทชะ (moisture-born)** สัตว์ที่เกิดในโคล คือ เกิดในที่สกปรก หรือของชื้นแฉะหมักหมมเน่าเปื่อย โดยการแพร่ขยายออกไปเองได้แก่พวกสัตว์เซลล์เดียวโดยทั่วไป เช่น หนอน เชื้อไวรัสชนิดต่างๆ เป็นต้น

๔. **โอปปาติกะ (apparitional-born)** สัตว์ที่ผุดเกิดขึ้นหรือสัตว์ที่ลอยเกิด คือเกิดเต็มตัวในทันทีทันใดโดยไม่ต้องอาศัยการสืบพันธุ์ แต่เกิดเพราะอำนาจกรรม เช่น เทวดา สัตว์นรก มนุษย์บางพวก และเปรตบางพวก เป็นต้น เกิดและตายโดยไม่มีเชื้อหรือซากปรากฏ

^{๒๐} คันธัพพะ หมายถึง สัตว์ผู้จะมาเกิดในครรภ์ (ปฏิสนธิวิญญาณ)

^{๒๑} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๔๐๘/๔๔๓-๔๔๔.

^{๒๒} นามรูป หมายถึง ชีวิต (Organism).

^{๒๓} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๑๐๐/๕๕.

^{๒๔} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๖๓/๒๗๒.

^{๒๕} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๑๕๒.

เฉพาะกรณีของมนุษย์ ทัศนะของพระพุทธศาสนาถือว่ามนุษย์แต่ละคนถ้าเอามิติด้านคุณธรรม (Moral Quantain:MQ.) เป็นดัชนีชี้วัด ก็มีสถานะบุคคลที่ต่างระดับกันได้ถึง ๕ ระดับ ดังนี้

ระดับที่ ๑ อันทพาลชน หมายถึง คนที่ชั่วเต็มร้อย ไม่มีความดีเจือปนอยู่เลย

ระดับที่ ๒ พาลชน หมายถึง คนที่มีความชั่วอยู่ในตัวสามส่วน มีความดีเพียงหนึ่งส่วน

ระดับที่ ๓ ปุถุชน หมายถึง คนกิเลสหนา คือมีความดีและความชั่วอย่างละครึ่ง

ระดับที่ ๔ กัลยาณปุถุชน หมายถึง คนที่มีความดีอยู่สามในสี่ส่วน ความชั่วอยู่หนึ่งส่วน

ระดับที่ ๕ กัลยาณชน หมายถึง คนที่ดีเต็มร้อย ไม่มีความชั่วอยู่ในตัว

ระดับที่ ๖ โสคابق หมายถึง คนที่มีความดีเต็มสมบูรณ์และสามารถฝึกฝนปฏิบัติตนจนสามารถละกิเลสชนิดหยาบๆ ได้บางส่วน

ระดับที่ ๗ สกทาคามี หมายถึง คนที่สามารถละกิเลสหยาบๆ ได้ทั้งหมด

ระดับที่ ๘ อนาคามี หมายถึง คนที่สามารถละกิเลสที่ละเอียดได้บางส่วน

ระดับที่ ๙ อรหันต์ หมายถึง คนที่สามารถละกิเลสได้ทั้งหมด หรือแปลตรงตัวคือผู้ห่างไกลจากกิเลส

บุคคลห้าระดับต้นจัดเป็นบุคคลธรรมดาหรือสามัญบุคคล (Common Person) ส่วนที่ระดับหลังตั้งแต่ โสคابقถึงอรหันต์จัดเป็นบุคคลพิเศษหรืออริยบุคคล (Noble Person) ซึ่งถ้าเป็นพระสงฆ์ก็จะเรียกว่าพระอริยสงฆ์และจัดเป็นองค์ประกอบหนึ่งของพระรัตนตรัย

ในแง่พระพุทธศาสนาถือว่า ชีวิตประกอบด้วยผลรวมขององค์ประกอบของมวลรวม ๕ มวลรวม หรือ เรียกว่า ชันธุ ๕^{๒๖} (Five Groups of Existences) คือผลรวมขององค์ประกอบ ๕ อย่าง ที่รวมตัวกัน ๕ กลุ่ม ดังนี้

๑. **รูปชันธุ (Corporeality)** กอรูป หรือส่วนที่เป็นรูปธรรมทั้งหมด ได้แก่ ร่างกายและสิ่งที่เกิดจากร่างกาย เช่น พฤติกรรมและคุณสมบัติต่างๆ ที่เป็นสสารและพลังงานฝ่ายวัตถุ เช่น สี เสียง กลิ่น รส เพศ เป็นต้น รูปชันธุแบ่งรายละเอียดได้เป็น ๒ ส่วน คือ

^{๒๖} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) พุทธธรรม ฉบับเฉลิม, (กรุงเทพมหานคร: บจก.ธรรมสาร, ๒๕๔๕, หน้า ๒๘-๔๐.

๑.๑ มหาภูตรูป ๔ (Primary element) รูปหลัก รูปใหญ่ คือ รูปที่มีอยู่โดยสภาวะ หรือรูปต้นเดิม ได้แก่ ธาตุ ๔ ประกอบด้วย

๑.๑.๑ ปฐวีธาตุ หรือ ธาตุดิน ได้แก่ ธาตุที่มีลักษณะแข็งแฉง และจับกันเป็นกลุ่ม ก้อน มี ๑๘ อย่าง คือ ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง เนื้อ เอ็น กระดุก เยื่อในกระดุก ม้าม หัวใจ ตับ ปอด ใส้ใหญ่ ใส้่น้อย อาหารใหม่ อาหารเก่า และมันสมอง

๑.๑.๒ อาโปธาตุ หรือ ธาตุน้ำ ได้แก่ ธาตุที่มีลักษณะเอิบอาบ ซาบซ่าน เปียกชื้น มี ๑๒ อย่าง คือ ดี เสมหะ หนอง เลือด เหงื่อ มันชั้น น้ำตา มันเหลว น้ำลาย น้ำมูก ไขข้อ และมูตร

๑.๑.๓ วาโยธาตุ หรือธาตุลม ได้แก่ ธาตุที่มีลักษณะกระพือพัดเคลื่อนไหวไปมาอยู่ เสมอ ได้แก่ ลมขึ้นเบื้องบน ลมลงเบื้องต่ำ ลมในท้อง ลมในใส้ ลมซ่านไปตามตัว และลมหายใจ

๑.๑.๔ เตโชธาตุ หรือ ธาตุไฟ ได้แก่ ธาตุที่มีลักษณะเผาไหม้ ใส้ให้เกิดความร้อนใน ร่างกาย ได้แก่ ไฟที่ใส้ทำให้ร่างกายอบอุ่น ไฟที่ใส้ทำให้ร่างกายเดิบโต ทรวดโทรม กระวนกระวาย และ ไฟที่ช่วยย่อยอาหาร หรือความร้อนอื่นใดที่มีอยู่ในกาย ปกติในร่างกายของมนุษย์จะมีเตโชธาตุ หรือที่เรียกว่าระดับความร้อน (อุณหภูมิ) อยู่ประมาณ ๓๗ องศาเซลเซียส

๑.๒ อุปาทายรูป ๒๔ (derivative materiality) หมายถึงรูปอาศัย หรือ รูป (มวลสาร) มีแฉงอยู่ในมหาภูตรูป เป็นส่วนละเอียดปลีกย่อย ประกอบด้วย

๑.๒.๑ ปสาทรูป ๕ ได้แก่สิ่งที่เป็นประสาทสำหรับปรับอารมณ์ ๕ ส่วน หรือ เรียกว่า อินทรีย์ ๕ คือ (๑) ตา (๒) หู (๓) จมูก (๔) ลิ้น (๕) กาย

๑.๒.๒ โภจรูป ๔ ได้แก่สิ่งที่เป็นอารมณ์ของอินทรีย์ คือ (๑) รูป (๒) เสียง (๓) กลิ่น (๔) รส

๑.๒.๓ ภาวรูป ๒ ได้แก่เพศ คือ (๑) ความเป็นหญิง (อิตถิภาวะ) และ (๒) ความเป็นชาย (บุริสภาวะ) มนุษย์ทุกคนจะมีทั้งสองภาวรูปอยู่ในตัว ถ้าภาวรูปในปรากฏชัดเจนกว่า สรีระ และพฤติกรรมก็จะออกมาเป็นเพศนั้น

๑.๒.๔ ชีวรูป ๑ ได้แก่ความมีชีวิต หรือที่เรียกว่าชีวิตินทรีย์

๑.๒.๕ อาหารรูป ๑ ได้แก่ กวพิงการหาร (อาหารคือคำข้าว) คืออาหารที่ร่างกาย บริโภค เพื่อยังชีวิตใส้อยู่รอด

๑.๒.๖ ปริจเฉทรูป ๑ ได้แก่ช่องว่างในร่างกาย ร่างกายมนุษย์จะมีรูพรุนเหมือนกับ ลักษณะของฟองน้ำ เพื่อเป็นช่องทางใส้ให้อาหารที่ถูกเปลี่ยนเป็น โลหิตใส้เข้าไปหล่อเลี้ยงได้ ส่วนใด ที่สูญเสียบริจเฉทรูปก็ใส้ใส้การใส้ไม่ได้หรืออาจเรียกว่า เป็นมะเร็ง

๑.๒.๗ วิญญูติรูป ๒ ได้แก่ ความสามารถในการเคลื่อนไหวได้ คือ (๑) กายวิญญูติ สามารถเคลื่อนไหวร่างกายได้ และ (๒) วจิวิญญูติสามารถขยับปากส่งเสียงพูดได้

๑.๒.๘ ททรูป ๑ ได้แก่ หัวใจ (ที่ตั้งของจิต) มนุษย์แต่ละคนจะมีขนาดหัวใจในเท่ากำปั้นของตัวเอง อยู่ในทรวงอกเบื้องซ้าย

๑.๒.๙ วิการรูป ๓ ได้แก่ อาการที่ทำให้ร่างกายมนุษย์ผิดปกติหรือแตกต่างไปจากวัตถุสิ่งของอื่นๆ คือ (๑) ลหุตา ความเบา (๒) มุทุตา ความอ่อนสลาย และ (๓) กัมมัณฺญตา ความควรแก่การงาน สามารถใช้อวัยวะต่างๆทำหน้าที่ได้

๑.๒.๑๐ ลักษณะรูป ๔ ได้แก่อาการที่เป็นเครื่องกำหนดให้เกิดความเปลี่ยนแปลงต่างๆภายในร่างกาย คือ (๑) อุปจยะ การก่อตัวและเจริญเติบโต (๒) สันตติ ความสืบต่อหรือเป็นไปอย่างต่อเนื่อง (๓) ชรตา ความทรุดโทรม และ (๔) อนิจจตา ความแปรปรวน

เมื่อรวมมหาภูตรูป ๔ (ธาตุ๔) กับ อุปาทายรูป ๒๔ ก็จะเป็นรูป ๒๘ อย่าง รวมรูปทั้งหมดที่กล่าวมา เรียกว่า รูปขันธ์

๒. เวทนาขันธ์ (Feeling/Sensation) กองเวทนา คือ ส่วนที่เป็นความรู้สึกอันเกิดจากการรับรู้อารมณ์ต่างๆ อันเกิดจากการกระทบของอายตนะทั้ง ๖ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ถ้ารู้สึกสุขก็เรียก สุขเวทนา รู้สึกทุกข์หรือไม่พอใจก็เรียก ทุกขเวทนา รู้สึกเฉยๆ ไม่สุขไม่ทุกข์ ก็เรียก อทุกขมสุขเวทนา หรือ อุเบกขเวทนา

๓. สัญญาขันธ์ (Perception) กองแห่งความจำหรือส่วนที่เป็นความจำได้ หน่วยความจำกำหนดรู้อาการเครื่องหมายลักษณะวัตถุ บุคคลและเหตุการณ์ที่ผ่านเข้ามาทางประสาทสัมผัสได้

๔. สังขารขันธ์ (Mental Formation) กองแห่งความคิด เป็นองค์ประกอบ หรือคุณสมบัติต่างๆ ของจิตที่ปรุงแต่งให้จิตดี ชั่ว หรือเป็นกลางๆ โดยมีเจตนาเป็นตัวนำ ถ้าจิตคิดดีเรียกว่า ปุญญาภิสังขาร ปรุงแต่งจิตให้คิดชั่ว เรียกว่า อปุญญาภิสังขาร และถ้าปรุงแต่งให้จิตคิดเป็นกลางๆ ไม่ดี ไม่ชั่ว เรียกว่า อเนญชาภิสังขาร

๕. วิญญาณขันธ์ (Consciousness) กองแห่งความรู้ หรือการรู้แจ้งอารมณ์ต่างๆ ทางอายตนะทั้ง ๖^{๒๓)} (ทวารทั้ง๖) ได้แก่

๕.๑	ตา	กระทบ	รูป	เกิดความรู้ทางตา	เรียกว่า	จักขุวิญญาณ
๕.๒	หู	กระทบ	เสียง	เกิดความรู้ทางหู	เรียกว่า	โสตวิญญาณ
๕.๓	จมูก	กระทบ	กลิ่น	เกิดความรู้ทางจมูก	เรียกว่า	ฆานวิญญาณ
๕.๔	ลิ้น	กระทบ	รส	เกิดความรู้ทางลิ้น	เรียกว่า	ชีวหาวิญญาณ
๕.๕	กาย	กระทบ	โผฏฐัพพะ	เกิดความรู้ทางกาย	เรียกว่า	กายวิญญาณ

^{๒๓)} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) พุทธธรรม ฉบับเดิม, หน้า ๒๘-๔๐.

๕.๖ ใจ กระทบ อารมณ์ เกิดความรู้ทางใจ เรียกว่า มโนวิญญาณ
 ขั้นทั้ง ๔ กอง/กลุ่ม คือ สัญญา สังขาร และวิญญาณ รวม ๔ ส่วนนี้จัดเป็นส่วนที่เป็น
 นามธรรมหรือเป็นจิต ส่วนรูปขั้น (มหาภูตรูป ๔ และอุปาทายรูป) จัดเป็นรูปธรรมหรือกาย
 รวมกันเป็นอาการครบ ๓๒ ดังนั้นเมื่อก้าวโดยย่อขั้น ๕ หรือคนคนหนึ่งๆนั้น ก็ประกอบด้วย รูป
 และนาม หรือ กายกับจิตนั่นเอง

ธรรมชาติในความเข้าใจโดยทั่วไปมีความหมายรวมๆ ถึงสรรพสิ่งและปรากฏการณ์
 ทั้งหลายทั้งปวงในโลกซึ่งเป็น “สิ่งที่เกิดมีและขึ้นอยู่กับตามธรรมชาติของสิ่งนั้นๆที่เป็นไปเองโดย
 ไม่ได้ปรุงแต่งภายในจักรวาลที่มีขึ้นมาเอง”^{๒๘} สรรพสิ่งต่างๆ มีการแปรเปลี่ยนไปและสูญสลาย
 หายไปของมันเองตามธรรมชาติ เช่น สีเขียวของใบไม้เป็นสีที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติและเมื่อ
 ใบไม้ร่วงหล่นลงมาสู่ที่พื้นดินในเวลาไม่นานมันก็เปลี่ยนเป็นสีน้ำตาลแล้วเกิดการย่อยสลายไปเอง
 ตามธรรมชาติ

คำว่าธรรมชาติ คือ สิ่งที่เกิดขึ้นเองโดยธรรมชาติอาจเป็นสิ่งมีชีวิตหรือไม่มีชีวิตก็ได้
 และเป็นกฎเกณฑ์ที่ควบคุมระเบียบของสรรพสิ่งในโลกและจักรวาล โดยดำเนินไปในลักษณะที่
 เป็นระเบียบสม่ำเสมอมีเหตุผลและกฎเกณฑ์สรรพสิ่งทั้งหลายไม่ได้เกิดขึ้น โดยอำนาจเหนือ
 ธรรมชาติแต่เกิดขึ้นตามวิสัยของโลกโดยไม่ได้ปรุงแต่ง มีการแปรเปลี่ยนไป และสูญสลายหายไป
 ของมันเองตามธรรมชาติ

ความหมายของ กฎธรรมชาติ คำว่า ชัมมตา และนิยามะ ใช้ในภาษาบาลี หมายถึง กฎ
 ธรรมชาติ^{๒๙}

Dictionary English-Pali ได้ให้ความหมายของธรรมชาติ (Nature) ไว้ว่า “ปกติ
 สภาวะ ส่วน ชัมมตา แปลว่า ธรรมดา ธรรมเนียม และโลกนิมมานะ แปลว่า ผู้สร้างโลก”^{๓๐} ซึ่งใช้
 ในภาษาบาลี แต่คำว่าธรรมชาตินั้นบัญญัติเป็นคำภาษาไทยขึ้นภายหลัง

^{๒๘} ราชบัณฑิตสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตสถาน พ.ศ.๒๕๔๒, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท
 นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์ จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๕๕๔.

^{๒๙} มานพ นักการเขียน, พระพุทธศาสนากับศาสตร์สมัยใหม่ (Buddhism and the Modern
 Sciences), (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๑๔๘.

^{๓๐} Buddhadatta s, A.P., **English-Pali Dictionary**, (Antory Rowe Ltd, 1992), p 347.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต)^{๓๑} ได้ให้ความหมายของธรรมชาติไว้ว่า “ของที่เกิดเองตามวิสัยของโลก”

เปลื้อง ฌ นคร^{๓๒} ได้ให้ความหมายของธรรมชาติไว้ว่า “สิ่งที่เกิดเอง,สิ่งที่เกิดขึ้นเองตามธรรมดา”

พร รัตนสุวรรณ^{๓๓} ได้ให้ความหมายของธรรมชาติไว้ว่า “กำลังงานทุกอย่าง ที่ก่อให้เกิดโลกและสรรพสิ่งในโลก และรักษาทุกสิ่งไว้ในระเบียบของมันอย่างเหมาะสม”

จากที่กล่าวมาข้างต้นนั้นสามารถสรุปความหมายของคำว่าธรรมชาติได้ว่าสิ่งที่เกิดขึ้นเองโดยธรรมชาติอาจเป็นสิ่งมีชีวิตหรือไม่มีชีวิตก็ได้ และเป็นกฎเกณฑ์ที่ควบคุมระเบียบของสรรพสิ่งในโลกและจักรวาล โดยดำเนินไปในลักษณะที่เป็นระเบียบสม่ำเสมอมีเหตุผลและกฎเกณฑ์ สรรพสิ่งทั้งหลายไม่ได้เกิดขึ้นโดยอำนาจเหนือธรรมชาติแต่เกิดขึ้นตามวิสัยของโลกโดยไม่ได้ปรุงแต่ง มีการแปรเปลี่ยนไปและสูญสลายหายไปของมันเองตามธรรมชาติ

ศาสนาพราหมณ์ในสมัยที่พระพุทธองค์ยังเป็นเจ้าชายสิทธัตถะมีทัศนะว่าเบื้องหลังความเปลี่ยนแปลงในธรรมชาติ มีสิ่งเหนือธรรมชาติที่เรียกว่า เทพเจ้าต่างๆ เป็นผู้กำหนด พระพุทธองค์ไม่เห็นด้วยกับแนวคิดนั้น เมื่อทรงประกาศพุทธศาสนาก็ได้ทรงสนองแนวคิดใหม่ที่แตกต่างไปจากแนวคิดเดิม แนวคิดใหม่ที่ว่านี้ คือ ในความเปลี่ยนแปลงต่างๆ ในธรรมชาติ สิ่งที่อยู่เบื้องหลังหาใช่เทพเจ้าไม่ หากแต่คือ กฎธรรมชาติที่เรียกว่า อิทัปปัจจยตาบ้าง ธรรมนิยามบ้าง

เนื่องจากว่าสิ่งที่เรียกว่า กฎอิทัปปัจจยตานี้พระพุทธเจ้าตรัสเอาไว้ไม่ละเอียด นักคิดในพุทธศาสนายุคหลังๆที่เรียกว่า พระอรรถกถาจารย์จึงได้ต่างตำราอธิบายหลักอิทัปปัจจยตาให้ละเอียดออกไปอีก หลักอิทัปปัจจยตานี้มีชื่อ เรียกอีกอย่างหนึ่งว่าธรรมนิยาม หรือนิยาม ในอรรถกถาแห่งที่มกนิทาย พระอรรถกถาจารย์ได้จำแนกนิยามออกไว้ ๕ ประการ^{๓๔} ได้แก่ อุดุนิยาม พิชนิยาม จิตนิยาม กรรมนิยาม ธรรมนิยาม^{๓๕}

^{๓๑} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลศัพท์**, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทสหธรรมมิก จำกัด, ๒๕๓๘), หน้า ๑๐๗.

^{๓๒} เปลื้อง ฌ นคร, **พจนานุกรม**, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทโรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช จำกัด, ๒๕๔๔), หน้า ๒๓๑.

^{๓๓} พร รัตนสุวรรณ, **พุทธวิทยา เล่ม ๑**, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์วิญญาน, ๒๕๓๗), หน้า ๔๖.

^{๓๔} ที.ม.อ.(บาลี)๒/๑๗/๒๖-๒๗, อภิ.สง.อ.(บาลี) ๑/๓๓๐.

^{๓๕} สมภาร พรหมทา, **พุทธศาสนากับวิทยาศาสตร์**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร:สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๗๐-๗๒.

๑. **อุตุนิยาม** คือ กฎธรรมชาติส่วนที่เกี่ยวกับวัตถุที่ไม่มีชีวิต ในตำราพุทธศาสนาที่เขียนโดยชาวฝั่ง คำนี้มักแปลกันว่า Physical Laws คนอินเดียสมัยพุทธกาลสงสัยกันว่าอะไรคือ สิ่งกำหนดให้มีความสม่ำเสมอคงที่ในธรรมชาติส่วนที่เกี่ยวกับวัตถุ เช่น ความสม่ำเสมอของฤดูกาล ความสม่ำเสมอที่พบในชีวิตประจำวันเช่น เมื่อเอาไม้สีกันจะเกิดความร้อนและไฟ เป็นต้น พุทธศาสนาตอบปัญหานี้ว่า สิ่งที่กำหนด คือ อุตุนิยาม

๒. **พีชนิยาม** คือ กฎธรรมชาติส่วนที่เกี่ยวกับวัตถุที่ไม่มีชีวิตในตำราพุทธศาสนา ภาษาอังกฤษมักแปลคำนี้ว่า Biological Laws เมื่อเราเอาเมล็ดข้าวเปลือกไปเพาะ ต้นไม้ที่งอกออกมาจะได้แก่ต้นข้าวเสมอ นี่คือ ตัวอย่างของความเป็นระเบียบสม่ำเสมอในธรรมชาติส่วนที่เกี่ยวกับสิ่งมีชีวิต ความเป็นระเบียบนี้พุทธศาสนาเชื่อว่าเป็นผลมาจากการควบคุมของพีชนิยาม

๓. **จิตนิยาม** คือ กฎธรรมชาติเกี่ยวกับกลไกการทำงานของจิต พุทธศาสนาเชื่อว่าคนเรา (รวมทั้งสิ่งมีชีวิตอื่นที่เทียบได้กับคน เช่น เทวดา พรหม เป็นต้น) ประกอบด้วยองค์ประกอบที่สำคัญส่วนหนึ่งของชีวิตคือ จิต จิตในทัศนะของพุทธศาสนาเป็นสิ่งที่ต่างหากจากกาย ในฐานะที่เป็นสิ่งที่ต่างหาก จิตก็มีกฎเกณฑ์ในการทำงาน เปลี่ยนแปลง และแสดงพฤติกรรม เป็นต้น เป็นแบบฉบับเฉพาะของตนเอง ยกตัวอย่าง เช่น นายมีกับนายมาเป็นพี่น้องกัน นายมีเป็นคนเอื้ออารี นายมาเป็นคนตระหนี่ถี่เหนียว พฤติกรรมที่แตกต่างกันนี้อธิบายไม่ได้ด้วยกฎทางชีววิทยาหรือพีชนิยาม แต่อธิบายได้ด้วยจิตนิยาม พุทธศาสนาเชื่อว่าภาวะทางใจของคนสองคนนี้ไม่เหมือนกัน นายมีประกอบด้วยองค์ประกอบของจิต (เจตสิก) ประเภทหนึ่งที่หากใครมีสิ่งนี้จะผลักดันให้เขาโอบเอื้ออารีต่อคนอื่น ส่วนนายมาไม่มีสิ่งนี้ คนสองคนนี้จึงมีพฤติกรรมที่แตกต่างกัน กฎที่กำหนดว่าองค์ประกอบของจิตแบบนี้จะส่งผลให้เกิดพฤติกรรมทางจิต แบบนี้ เรียกว่า จิตนิยาม คำนี้ฝรั่งมักแปลว่า Psychic Laws

๔. **กรรมนิยาม** คือ กฎการให้ผลของกรรม กรรม คือ การกระทำที่ประกอบด้วยความจงใจ แบ่งออกเป็นสองอย่างคือ กรรมดี กับกรรมชั่ว กรรมดีย่อมสนองตอบในทางดี กรรมชั่วย่อมสนองตอบในทางชั่ว สิ่งที่กำหนดว่ากรรมแบบนี้เมื่อให้ผลจะให้ผลในลักษณะนี้ คือ กรรมนิยาม เช่น เรื่อง นายเขียวเขาพิการเนื่องมาจากชาติก่อนที่ได้กระทำความไว้อธิบายได้ว่า ด้วยกรรมนิยามนี้ คำว่ากรรมนิยามนี้มักแปลเป็นภาษาอังกฤษว่า Laws of Karma

๕. **ธรรมนิยาม** เป็นคำสรุปรวมเอานิยามทุกข้อทั้งหมดเข้าไว้ด้วยกัน นิยามสี่ข้อข้างต้นรวมอยู่ในกฎใหญ่ที่เรียกว่า กฎทางฟิสิกส์ ธรรมนิยามเป็นกฎใหญ่ที่ครอบคลุมกฎทุกกฎ ส่วนนิยามสี่ข้อข้างต้นเป็นกฎย่อยที่เกี่ยวกับเรื่องเฉพาะ เรื่องใดเรื่องหนึ่ง ธรรมนิยามมีเนื้อหาว่า “ทุกสิ่งล้วนองอาศัยกัน ในฐานะที่สิ่งหนึ่งเป็นสาเหตุและอีกสิ่งเป็นผล” นิยามสี่ข้อข้างต้นมีเนื้อหา เจาะจงว่าสิ่งนั้นสิ่งนี้อาศัยกันแล้วเกิดปรากฏการณ์เช่นนั้นเช่นนั้น สิ่งเฉพาะที่นิยามสี่ข้อข้างต้นพูดถึง คือ วัตถุ

ที่ไม่มีชีวิต สิ่งมีชีวิต จิต และกรรม สิ่งนี้อาจไม่ใช่สิ่งทั้งหมดที่มีอยู่ในจักรวาลสมมติว่ายังมีสิ่งอื่นอยู่ อีก สิ่งเหล่านี้พุทธศาสนาเชื่อว่าย่อมดำเนินไปตามกฎความเป็นสาเหตุและผล ไม่มีอะไรเกิดลอยๆ โดยไม่มีที่มาและไม่ส่งผลกระทบต่อสิ่งอื่นเมื่อเป็นเช่นนี้ อะไรก็ตามที่ไม่ใช่วัตถุไม่ใช่สิ่งมีชีวิต ไม่มีจิต และไม่ใช้กรรม สิ่งเหล่านี้ย่อมดำเนินไปตามธรรมเนียมในภาษาอังกฤษคำนี้มักแปลว่า Causality

นิยาม ๔ ข้อมีเนื้อหา ดังนี้^{๓๖}

๑. อนุนิยาม

- ๑.๑ วัตถุ ทุกอย่างมีความสัมพันธ์เนื่องถึงกัน
- ๑.๒ ระหว่างวัตถุ สองชิ้นที่เกี่ยวข้องกันในแง่ที่สิ่งหนึ่งเป็นสาเหตุและอีกสิ่งหนึ่งเป็นผล มีระเบียบ ความสม่ำเสมอ และกฎเกณฑ์ที่แน่นอน
- ๑.๓ ภายในวัตถุแต่ละชิ้น มีความเป็นระเบียบ สม่ำเสมอ และกฎเกณฑ์ที่แน่นอน
- ๑.๔ ในโลกแห่งวัตถุ สาเหตุอย่างเดียวกันต้องส่งผลเหมือนกัน

๒. พีชนิยาม

- ๒.๑ สิ่งมีชีวิต ทุกอย่างมีความสัมพันธ์เนื่องถึงกัน
- ๒.๒ ระหว่างสิ่งมีชีวิตสองหน่วยที่เกี่ยวข้องกันในแง่ที่สิ่งหนึ่งเป็นสาเหตุและอีกสิ่งหนึ่งมีระเบียบ ความสม่ำเสมอ และกฎเกณฑ์ที่แน่นอน
- ๒.๓ ภายในสิ่งมีชีวิตแต่ละหน่วย มีความเป็นระเบียบสม่ำเสมอ และกฎเกณฑ์ที่แน่นอน
- ๒.๔ ในโลกแห่งสิ่งมีชีวิต สาเหตุอย่างเดียวกันย่อมส่งผลเหมือนกัน

๓. จิตนิยาม

- ๓.๑ จิตทุกดวงมีความสัมพันธ์เนื่องถึงกัน
- ๓.๒ ระหว่างจิตสองดวงที่เกี่ยวข้องกันในแง่ที่ดวงหนึ่งเป็นสาเหตุและอีกดวงเป็นผลมีระเบียบ ความสม่ำเสมอ และกฎเกณฑ์ที่แน่นอน
- ๓.๓ ภายในจิตแต่ละดวง มีความเป็นระเบียบ สม่ำเสมอ และกฎเกณฑ์ที่แน่นอน
- ๓.๔ ในโลกแห่งจิต สาเหตุอย่างเดียวกันย่อมก่อให้เกิดผลอย่างเดียวกัน

^{๓๖} เนื้อหาของนิยามสี่ข้อนี้ไม่มีในคัมภีร์พุทธศาสนาโดยตรง ที่แสดงมาข้างต้นนี้ผู้เขียนเรียบเรียงจากเนื้อหาที่กระจัดกระจายอยู่ในพระไตรปิฎกและอรรถกถา เนื้อหาเหล่านี้ไม่พูดเอาไว้ตรงๆ ในรูปของกฎแต่จากเนื้อหาผู้เขียนมั่นใจว่าสามารถเขียนใหม่ในรูปของกฎตามที่เห็นนี้ โดยยังคงความหมายและจุดประสงค์เดิมของหลักธรรมเหล่านี้ไว้ได้อย่างครบถ้วน

๔. กรรมนิยาม

๔.๑ กรรม กล่าวคือ การกระทำที่เกิดความจงใจทุกอย่างมีผลสนองตอบผู้กระทำ เสมอยกเว้นกรรมที่ไม่อาจสนองตอบเพราะตัวผู้กระทำกรรมไม่มีตัวตนในสังสารวัฏอีกแล้วที่ไม่มีผลกรรมประเภทนี้เรียก อโหสิกรรม

๔.๒ กรรม มีสองประเภท คือ กรรมดี และกรรมชั่ว กรรมดีย่อมก่อให้เกิดผลตอบสนองดี กรรมชั่วย่อมก่อให้เกิดผลตอบสนองชั่ว

๔.๓ ระหว่างกรรมและผลกรรม มีระเบียบ ความสม่ำเสมอและกฎเกณฑ์ที่แน่นอน กรรมอย่างเดียวกัน กระทำโดยบุคคลที่มีคุณสมบัติเหมือนกันและกระทำต่อสิ่งที่มีคุณสมบัติเหมือนกัน ย่อมอำนาจวิบากเหมือนกัน

สิ่งที่มีอยู่แล้วในธรรมชาติ กฎธรรมชาตินี้ เป็นธรรมชาติ คือภาวะที่ทรงตัวอยู่โดยธรรมชาติ เป็นธรรมชาติ คือ ภาวะที่ตั้งอยู่ หรือยืนตัวเป็นหลักแน่นอนอยู่โดยธรรมชาติ เป็นธรรมนิยาม คือ กฎธรรมชาติ หรือกำหนดแห่งธรรมชาติ ไม่เกี่ยวกับผู้สร้างผู้บันดาล หรือการเกิดขึ้นของศาสนา หรือศาสนาใดๆ ในคัมภีร์อภิธรรมรุ่นอรุณกาลแบ่ง นิยาม หรือ กฎธรรมชาติ เป็น ๕ อย่าง คือ

๑. อุดุนิยาม กฎธรรมชาติเกี่ยวกับอุณหภูมิจึง โดยเฉพาะเรื่องลม ฟ้า อากาศ และฤดูกาล ในทางอุดุนิยาม อันเป็นสิ่งแวดล้อมสำหรับมนุษย์

๒. พิษนิยาม กฎธรรมชาติที่เกี่ยวกับการสืบพันธุ์ รวมทั้งพันธุกรรม

๓. กรรมนิยาม กฎธรรมชาติเกี่ยวกับเจตจำนงและพฤติกรรมของมนุษย์ คือ กระบวนการให้ผลของการกระทำ

๔. ธรรมนิยาม กฎธรรมชาติเกี่ยวกับความสัมพันธ์ และความเป็นเหตุเป็นผลแก่กันของสิ่งทั้งหลาย

๕. จิตตนิยาม กฎธรรมชาติเกี่ยวกับกระบวนการทำงานของจิต^{๓๓}

อายตนะ ๑๒^{๓๔} คือ สิ่งที่เชื่อมต่อกันให้เกิดความรู้ แคนต่อ หรือแคนเกิดแห่งความรู้ แบ่งออกเป็น ๒ ส่วน ดังนี้

^{๓๓} ที.ม.อ.๒/๓๔.

^{๓๔} อายตนะ ๑๒ หมายถึง สิ่งที่เชื่อมต่อกันให้เกิดความรู้ แคนต่อหรือแคนเกิดแห่งความรู้ อ่านรายละเอียดใน พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม พิมพ์ครั้งที่๑๕, (กรุงเทพมหานคร:สำนักพิมพ์จันทร์เพ็ญ,๒๕๕๐),หน้า ๒๐๒-๒๐๓, ๒๕๖.

๑.อายตนะภายใน มีดังนี้ จักขุ ตา (จักขุ), หู (โสตตะ), จมูก (ฆานะ), ลิ้น (ชีวาหา), กาย (กาย), ใจ (มโน) ทั้งหมดนี้ เรียกว่า อินทรีย์ เพราะเป็นส่วนใหญ่ในหน้าที่ของตนแต่ละอย่าง เช่น จักขุ เป็นเจ้าการในการเห็น เป็นต้น

๒. อายตนะภายนอก สิ่งที่เชื่อมต่อกันในเกิดความรู้ แคนต่อความรู้ฝ่ายภายนอก รูป สิ่งที่เห็น หรือวัณณะ คือ สี เสียง, กลิ่น, รส, สัมผัสทางกาย สิ่งที่ถูกต้องกาย ,อารมณ์ที่เกิดกับใจ สิ่งที่ใจนึกคิด ทั้งหมดนี้เรียกว่า อารมณ์ ๖ คือ เป็นสิ่งสำหรับให้จิตยึดเหนี่ยว

ชีวิตเป็นไปอย่างไร

หลักคำสอนในพุทธศาสนาที่นับว่าสำคัญที่สุด เป็นพื้นฐานของหลักคำสอนอื่นๆ คือ หลักคำสอนเรื่อง ไตรลักษณ์ หรือสามัญลักษณ์ หลักคำสอนในไตรลักษณ์เป็นคำสอนเรื่องธรรมชาติของสรรพสิ่ง เมื่อก้าวโดยรวมแล้วก็คือเป็นแก่นแท้ของพุทธศาสนา มีพุทธพจน์กล่าวถึง ไตรลักษณ์ไว้ว่า “ดูกรภิกษุทั้งหลาย...สังขารทั้งหลายทั้งปวงไม่เที่ยง..... สังขารทั้งหลายทั้งปวงเป็นทุกข์.....ธรรมทั้งปวงเป็นอนัตตา” ๓ หลักที่เรียกว่า ไตรลักษณ์นั้น ได้แก่ อนิจจตา ทุกขตา และอนัตตา หลักทั้งสามอย่างนี้ เรียกอีกอย่างว่า สามัญลักษณ์ คือลักษณะสามัญที่สิ่งทั้งหลายทั้งปวงมีเสมอกัน สิ่งในก็ตามที่เกิดมีขึ้น สิ่งนั้นย่อมตกอยู่ภายใต้กฎสามัญลักษณ์นี้ เพราะฉะนั้นทุกสิ่งในสากลจักรวาลไม่ว่าจะเป็นสิ่งมีชีวิตหรือสิ่งไม่มีชีวิตย่อมมีลักษณะสามัญเหมือนกันหมด

พุทธพจน์แสดงหลักไตรลักษณ์ว่าดังนี้

ตถาคค (พระพุทธเจ้า) ทั้งหลาย จะอุบัติหรือไม่ก็ตาม ธาตุ (หลัก) นั้นก็ยังคงมีอยู่ เป็นธรรมฐิติ เป็นธรรมนิยามว่า

๑. สังขารทั้งปวง ไม่เที่ยง.....

๒. สังขารทั้งปวง เป็นทุกข์.....

๓. ธรรมทั้งปวง เป็นอนัตตา.....

ตถาคคตรัสรู้ เข้าถึงหลักนั้นแล้ว จึงบอกแสดงวางเป็นแบบตั้งเป็นหลักเปิดเผย แจงแจง ทำให้เข้าใจง่ายว่า “สังขารทั้งปวงไม่เที่ยง...สังขารทั้งปวงเป็นทุกข์...ธรรมทั้งปวงเป็นอนัตตา...”^๕

พระพุทธเจ้าไม่ว่าพระองค์ใดเมื่ออุบัติขึ้นก็ทรงค้นพบหรือตรัสรู้หลักหรือกฎธรรมชาติที่เรียกว่า ไตรลักษณ์นี้เหมือนกันหมด เมื่อทรงค้นพบแล้ว ก็นำมาสั่งสอนให้แก่ชาวโลก ได้เห็นและเข้าใจสิ่งทั้งปวงตามสภาพความเป็นจริง คือ โดยธรรมชาติสิ่งทั้งปวงเป็นสิ่งไม่เที่ยงเป็นทุกข์หรือทนอยู่ในสภาพเดียวตลอดไปไม่ได้ และเป็นสิ่งที่ปราศจากตัวตนที่ไม่เที่ยงอย่างไร ก็ควรรู้

^๕ อัง.ติก. (ไทย) ๒๐/๕๗๖/๓๖๘.

และเข้าใจสิ่งทั้งปวงตามสภาพที่มันเป็นจริงอย่างนั้น คำว่า “สังขาร” หมายถึง สิ่งที่เกิดขึ้นเป็นไป ด้วยอำนาจการปรุงแต่งของเหตุปัจจัย มีความหมายเดียวกันกับคำว่า สังขตธรรม ท่านแบ่งออกเป็น ๒ ชนิด คือ อุปาทินกสังขาร ได้แก่ สังขารที่มีชีวิตและมีจิต เช่น มนุษย์ สัตว์เดือรัจฉานชนิดต่างๆ รวมทั้งเทวดา เปรต สัตว์นรก ฯลฯ และ อนุปาทินกสังขาร คือสังขารที่ไม่มีจิต เช่น ต้นไม้ ก้อนหิน รถยนต์ เครื่องบิน ฯลฯ ชั้นที่ ๕ ทั้งหมด คือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ก็รวมอยู่ในไตรลักษณ์นี้

ส่วนคำว่า “สังขตธรรม” ตามทรรสนะพุทธปรัชญา สังขารหรือสังขตธรรมนี้เป็นไปตามลักษณะของไตรลักษณ์ครบทั้งสามลักษณะ คือ ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ และเป็น อนัตตา แต่สิ่งที่มีอยู่ตามทรรสนะพุทธปรัชญานั้น ไม่ได้มีอยู่เฉพาะสิ่งที่เรียกว่า สังขารเท่านั้น หากยังมีสิ่งที่เรียกว่า วิสังขารหรืออสังขตธรรมอยู่ด้วย สิ่ง जिัดเป็นอสังขตธรรมก็คือสิ่งที่^{๔๐} ปราศจากการปรุงแต่งของเหตุปัจจัยไม่ขึ้นอยู่กับเหตุปัจจัยหรือ เรียกว่า อยู่เหนือการปรุงแต่งของเหตุปัจจัยสิ่งที่มีลักษณะเช่นนี้ในพุทธปรัชญามีเพียงสิ่งเดียว คือ “นิพพาน” พุทธปรัชญายืนยันว่า นิพพาน ซึ่งเป็นวิสังขาร หรืออสังขตธรรมนี้เป็นโลกุตระธรรม คือธรรมที่อยู่เหนือความเป็นไปของสิ่งทั้งปวงในโลก สิ่งทั้งปวงในโลกก็คือการเกิดขึ้นในเบื้องต้น แปรเปลี่ยนในท่ามกลาง และเสื่อมสลายหรือแตกดับในที่สุด กล่าวอีกอย่างหนึ่ง ก็คือเป็นสิ่งที่ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา ส่วนนิพพานนั้น เมื่อเป็นสิ่งที่อยู่เหนือความเป็นไปของสิ่งทั้งปวงในโลก มันจึงไม่เป็นที่เป็นอนิจจตา และไม่เป็นที่ทุกขตา แต่ นิพพานก็เป็นธรรมอย่างหนึ่งตามความหมายของคำว่า “ธรรม” นิพพานจึงรวมอยู่ในบรรดาสิ่งที่เป็นอนัตตา คือ ปราศจากตัวตน

หลักไตรลักษณ์เป็นลักษณะที่แสดงถึงธรรมชาติของสิ่งทั้งหลายว่าล้วนประกอบไปด้วย อนิจจลักษณะ ทุกขลักษณะ และอนัตตลักษณะ ทั้งหมดเป็นไปตามกฎธรรมชาติ อยู่ในรูปที่เป็นกระแส มีการเกิด ตั้งอยู่ และดับลงต่อกัน ไปเสมอ ไม่เที่ยง ไม่คงที่ เกี่ยวเนื่องอาศัยกันและกัน เป็นเหตุปัจจัยสืบต่อกันและกัน ซึ่งพุทธปรัชญาแสดงลักษณะดังกล่าวนี้ไว้รูปของปฏิจัสสมุปบาท เป็นเหตุปัจจัยสืบเนื่องต่อกัน เป็นกระแสมองเห็นลักษณะได้ว่าเป็น ไตรลักษณ์ ทั้ง ๒ ลักษณะนี้ เกี่ยวเนื่องสืบโยงกันทำให้เห็นลักษณะจริงแท้ เป็นกฎธรรมชาติอันครอบคลุมสิ่งทั้งหลายทั้งปวง ดังกล่าว เพื่อความเข้าใจในลักษณะสากล หรือลักษณะสามัญในไตรลักษณ์ที่แสดงถึงความเป็นจริงในธรรมชาติที่พระพุทธเจ้ากล่าวไว้ในไตรลักษณ์ ผู้วิจัยขอแยกออกเป็นลักษณะแต่ละส่วนดังนี้ คือ

^{๔๐} อ.จ.ต.ก. (ไทย) ๒๐/๕๗๖/๒๗๔.

๑. อนิจจตา

อนิจจตาหรืออนิจจลักษณะ มีความหมายสั้นๆว่า ความไม่เที่ยง ความไม่คงที่ ความไม่คงตัว ความไม่ยั่งยืน ภาวะที่เกิดขึ้นแล้วเสื่อมสลายไป เพราะทุกสิ่งเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา คือเปลี่ยนแปลงติดต่อกันไปเรื่อยๆ ตามอำนาจของเหตุปัจจัยไม่หยุดอยู่กับที่ ในคัมภีร์ปฏิสัมภิทามรรค แสดงอรรถ (ความหมาย) ของอนิจจาไว้อย่างเดียวว่า “ชื่อว่าอนิจจตาโดยความหมายว่า เป็นของสิ้นไปๆ”^{๔๑}

พุทธปรัชญาแสดงว่า อนิจจตา คือ ความเปลี่ยนแปลงอันเป็นลักษณะที่เสมอเหมือนกันของสังขารธรรม เพราะไม่เที่ยง เปลี่ยนแปลง เกิดดับทุกขณะ ไม่มีความสมบูรณ์ในตัวเอง เกิดจากส่วนประกอบต่างๆ มาประชุมกัน มีความสัมพันธ์เนื่องอาศัยกัน เป็นเหตุเป็นปัจจัยแก่กัน มีอยู่ในรูปของกระแส ไม่ขาดสาย ความเปลี่ยนแปลงนี้ เป็นปรากฏการณ์ที่ไม่มีผู้สร้างหรือเกี่ยวข้องกับเทพเจ้าใดๆ ทั้งสิ้น เป็นไปตามธรรมดา แต่ก็มิใช่เกิดโดยบังเอิญ แต่อาศัยเหตุปัจจัยเกิดขึ้น มีระเบียบกฎเกณฑ์และทิศทางที่แน่นอน

อนิจจตาเป็นลักษณะทางสายกลาง ปฏิเสธความเห็นว่ายั่งยืน (สัสสตทิฏฐิ) และความเห็นว่ายาคดสูญ (อุจเฉททิฏฐิ) สิ่งที่พุทธปรัชญายืนยันก็คือ สรรพสิ่งเปลี่ยนแปลง ไม่เที่ยงไม่คงที่สัมพันธ์สืบเนื่องกันอยู่ตลอดเวลา แม้ดับสลายไปแล้วก็ยังเป็นเหตุ ปัจจัยแก่ สิ่งอื่น โดยเป็นการเคลื่อนไปด้วยอำนาจพลังธรรมชาติ ลักษณะที่เป็นอนิจจตานี้เป็นไปทีละน้อยๆ มิใช่เปลี่ยนแปลงไปโดยฉับพลันแต่จะพิจารณาได้โดยเห็นเป็นช่วงๆ เช่น เป็นเด็กเล็กแล้วกลายมาเป็นเด็กใหญ่ เป็นหนุ่มสาว เป็นผู้ใหญ่ในระหว่างที่ แปรเปลี่ยนจากเด็กเล็กมาเป็นผู้ใหญ่นั้นแปรเปลี่ยนทุกกลมหายใจ เข้าออกทีละน้อยๆ อนิจจตานี้ถ้า “ไม่พิจารณาด้วยปัญญาจริงๆ จะไม่เห็น ต่อเมื่อรวมเข้าเป็นส่วนใหญ่อันเป็นลักษณะจึงเห็นเป็นตอนๆ”^{๔๒} กล่าวคือ สิ่งทั้งหลายมีการเปลี่ยนแปลงทุกขณะที่เป็นไปทีละน้อยมองเห็นอาการไม่ชัดด้วยตาแต่ต้องใช้ปัญญาพิจารณามองการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวเป็นช่วงๆ ไปและธรรมชาติเป็นตัวการหรือเหตุของการเปลี่ยนแปลงเป็นพลังเจียบแฝงอยู่ในสรรพสิ่ง พุทธศาสนา เรียกว่า “สังขาร” การที่สิ่งทั้งหลายเปลี่ยนแปลงไปในลักษณะไหลเอ่ออยู่ตลอดเวลา เรียกว่า “อนิจจตา” (ความไม่เที่ยง) ภาษาปรัชญา เรียกว่า Motion สิ่งทั้งหลายจึงมีการเปลี่ยนแปลงเป็นการเปลี่ยนแปลงที่มีเป้าหมายคือการมีรูปแบบใหม่ การได้มีรูปแบบใหม่ เรียกว่าการเกิด “เมื่อ

^{๔๑} บุ.ป. (ไทย) ๓๑/๓๕/๕๓.

^{๔๒} สมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์, **ธรรมมานุกรม**, (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๑๕), หน้า ๑๑.

ได้รูปแบบใหม่แล้วดำรงอยู่ชั่วขณะเรียกว่า “การพัก” สุดท้ายก็จากไปจากรูปนั้น แล้วเกิดเป็นรูปใหม่อีกต่อไปเป็นสังสารวัฏทางด้านกายภาพทำให้สังคมอยู่ได้โดยการสืบทอดกันไม่ขาดสาย”^{๔๓}

ในพุทธปรัชญาเถรวาทสังขตธรรมมิได้หมายเอาเฉพาะที่เป็นวัตถุสิ่งที่มี การเปลี่ยนแปลงหรือแตกดับยังหมายเอาจิตที่มีลักษณะเป็นนามรูปด้วย เพราะพุทธปรัชญายอมรับว่าจิตมีจริง ในพระไตรปิฎก พระพุทธเจ้าทรงใช้คำว่าจิต มโน วิญญาณ ในความหมายเดียวกัน ดังพุทธพจน์ที่ว่า “ภิกษุทั้งหลาย ธรรมชาติใดที่เรียกว่า จิตบ้าง มโนบ้าง วิญญาณบ้าง การที่ปุถุชนผู้มีได้เรียนรู้อะไรบ้างเมื่อหน่าย คลายความยินดีหรือหลุดพ้น ในธรรมชาตินั้น ย่อมเป็นไปไม่ได้”^{๔๔} จิตเป็นอนิจจตาเปลี่ยนแปลงทุกขณะกล่าวให้ชัดก็คือจิตเกิดดับทุกขณะ จิตที่เกิดดับแต่ละขณะนิยมเรียกว่า ดวง จิตเกิดดับ ๑ ขณะ จัดเป็นจิต ๑ ดวง จิตแต่ละขณะเกิดดับเร็วที่สุด พระพุทธเจ้าตรัสถึงความเร็วของจิตไว้ว่า “ภิกษุทั้งหลาย เราข่อมไม่เล็งเห็นธรรมอื่นแม้สักอย่างหนึ่งที่เปลี่ยนแปลงได้เร็วเหมือนจิต ภิกษุทั้งหลายจิตเปลี่ยนแปลงได้เร็วเท่าใดนั้นแม้จะอุปมา ก็กระทำไม่ได้ง่าย”^{๔๕} จิตเกิดดับแต่ละขณะกินเวลานั้นกว่าสายฟ้าแลบหลายเท่า นัก สรรพสิ่งในโลกไม่ว่าจะเป็นจิตหรือวัตถุตั้งอยู่ชั่วขณะแล้วดับไป ไม่มีอะไรที่ยั่งยืนถาวร การยึดถือสรรพสิ่งว่าสรรพสิ่งตั้งอยู่ชั่วขณะนี้ทำให้พุทธปรัชญาได้ชื่อว่า “ขณิกวาท” นั่นเอง

๒. ทุกขตา

ทุกขตาหรือทุกขลักษณะ หมายถึงสัจดี ที่ทำให้สิ่งทั้งหลายแปรปรวนหรือเปลี่ยนแปลงเป็นสัจดี (พลัง) ที่อยู่ในตัววัตถุหรือเป็นอันเดียวกับวัตถุนั้นๆตามหลักที่ว่าธรรมชาติมีพลัง มีความโน้มเอียงไปสู่ความเปลี่ยนแปลง ทุกข์เป็นอาการที่ก่อให้เกิดความเคลื่อนไหวเป็นพลังเจียบ (Passive force)^{๔๖} ทุกขลักษณะนี้เป็นภาวะที่ บีบคั้นด้วยการเกิดขึ้น การสลายตัว ภาวะที่กดดันฝืนและขัดแย้งอยู่ในตัวเพราะมีปัจจัยปรุงแต่งให้มีสภาพนั้นจะทำให้คงอยู่ในสภาพนั้นไม่ได้

ทุกข์ในไตรลักษณ์นี้เป็นกฎความเป็นจริงที่มีอยู่ในธรรมชาติที่ครอบคลุมอยู่ในสิ่งทั้งปวงหมายถึง สภาพที่ทนอยู่นั้นตลอดไปไม่ได้ต้องแปรเปลี่ยนไปเป็นทุกข์ด้วยเหตุ ๔ ประการคือ ๑. การเกิดและการสลายบีบคั้นอยู่ตลอดเวลา ๒. ทนได้ยากหรือคงสภาพเดิมอยู่ไม่ได้

^{๔๓} สนิท ศรีสำแดง, ปรัชญาเถรวาท, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔), หน้า ๑๘๗.

^{๔๔} ส.น. (ไทย) ๑๖/๖๑/๑๑๕.

^{๔๕} อัง.เอกก. (ไทย) ๒๐/๔๘/๑๐.

^{๔๖} พระราชวรมุนี, พุทธธรรม, (กรุงเทพมหานคร : คณะธรรมจริย, ๒๕๒๕), หน้า ๑๘๔.

๓. เป็นที่ตั้งแห่งทุกข์ ๔. แย้งต่อสุข คือโดยสภาวะของมันเองก็ปฏิเสธสุขหรือกีดกัน สุขอยู่ในตัว^{๔๗}

หลักไตรลักษณ์ทั้ง ๒ กรณี คือ อนิจจาทับทุกข์ตามีความเกี่ยวเนื่องกัน คือ ความเปลี่ยนแปลงที่ปรากฏแก่อายตนะเป็นอนิจจตา ส่วนทุกข์ตาเป็นภาวะแฝงที่เราไม่สามารถเห็นด้วยอายตนะ เราอาจเรียกอนิจจตาว่า ภาวะที่ปรากฏ และเรียกทุกข์ตาว่าภาวะที่แอบแฝง การกล่าวถึงคำว่าทุกข์ตาหรือทุกข์นั้นอาจชวนให้เข้าใจว่า ภาวะนี้แฝงคุณค่าทางจริยศาสตร์ คือ ความเป็นสิ่งที่ไม่ดีเอาไว้ที่จริงหลักไตรลักษณ์เป็นหลักที่อธิบายความเป็นจริงในธรรมชาติว่าเป็นไปอย่างไรเท่านั้น มิได้แฝงคุณค่าในทางจริยศาสตร์แต่ประการใด เพราะหลักไตรลักษณ์มิได้ระบุว่าความเป็นจริงเหล่านี้ดีหรือไม่ดี ในอภิธรรมปิฎกกล่าวเอาไว้ว่า โลกทางกายภาพมีสภาพเป็นอภยาคธรรม คือ ไม่ดีไม่เลวในตัวมันเอง ดังนั้นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในโลกทางกายภาพเช่นทุกข์ตาและอนิจจตาจึงไม่มีคุณค่าทางจริยศาสตร์แต่ประการใด

การกล่าวว่าสังขารทั้งหลายทั้งปวงเป็นทุกข์ย่อมหมายความว่าถึงความทุกข์ของสิ่งมีชีวิตด้วย เช่นก้อนอิฐหรือกองทราย ในกรณีเช่นนี้ ก้อนอิฐไม่มีจิตรับรู้ทุกข์เวทนา แต่เป็นทุกข์ในความหมายที่ใช้ในไตรลักษณ์นั่นคือ สรรพสิ่งเป็นทุกข์เพราะทนอยู่ในสภาพเดิมไม่ได้ เนื่องจากถูกบีบคั้นให้เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา เช่นเดียวกับก้อนอิฐที่ถูกสภาวะแวดล้อมทางธรรมชาติบีบคั้นเป็นระยะเวลานานจนกลายเป็นดินเรียกว่าเป็นทุกข์ตามความหมายในไตรลักษณ์

ดังนั้นความทุกข์จึงมีความสัมพันธ์กับความไม่เที่ยงดังพุทธพจน์ที่ว่า “สิ่งใดไม่เที่ยงสิ่งนั้นเป็นทุกข์”^{๔๘} ซึ่งหมายถึงสรรพสิ่งไม่เที่ยงเพราะถูกบีบคั้นให้ต้องเปลี่ยนแปลง เมื่อพูดว่าก้อนหินเป็นทุกข์ ต้นไม้เป็นทุกข์ เครื่องจักรเป็นทุกข์ ตามความหมายของพุทธปรัชญาหมายถึงอาการที่สังขารหรือสิ่งใดสิ่งหนึ่งถูกเหตุปัจจัยบีบคั้นทำให้คงสภาพเดิมไว้ไม่ได้ค่อยๆแปรเปลี่ยนไปที่ละนิดในทุกๆขณะนี่เองที่เรียกว่ามันเป็นทุกข์ตามความหมายของทุกข์ในไตรลักษณ์ คนเราและสิ่งมีชีวิตต่างๆ ก็เช่นเดียวกัน คือสังขารร่างกายถูกเหตุปัจจัยทำให้เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา เช่นเซลล์เก่าที่ประกอบขึ้นเป็นต่างกายกำลังเสื่อมโทรมหรือแตกดับไปแล้วมีเซลล์ใหม่เข้ามาแทนที่แม้แต่บุคคลที่เห็นว่ากำลังอยู่ในวัยเจริญเติบโตแต่ ตามความเป็นจริงแล้วความเสื่อมโทรมแตกดับมีขึ้นในร่างกายอยู่ตลอดเวลา การที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงทุกข์ต่างๆ ที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนานั้น ทุกข์เหล่านี้มิได้นอกเหนือจากทุกข์รวบยอดในไตรลักษณ์แม้แต่น้อยพระพุทธองค์ทรงปรารถนาให้

^{๔๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๕.

^{๔๘} ส.ข. (ไทย) ๑๓/๑๕/๒๕.

บุคคล หาทางกำจัดความทุกข์ด้วยการยอมรับและเผชิญหน้ากับมัน โดยใช้วิธีปฏิบัติกับความทุกข์ เพื่อหาทางจัดออกไปให้หมดสิ้น

๓. อนัตตตา

อนัตตตาหรือนัตตลักษณะ หมายถึง ไม่มีตัวตนที่แท้จริง ในคัมภีร์ปฏิสัมภิทามรรค แสดงอรรถของอนัตตตาไว้อย่างเดียวว่า “ชื่อว่าเป็นอนัตตตา โดยความหมายว่าหาแก่นสารมิได้”^{๔๕} ที่ว่า หาแก่นสารมิได้ ก็คือ ไม่มีสาระ ไม่มีแก่นหรือไม่มีแก่น หมายความว่า ไม่มีสิ่งซึ่งเป็นแท้ที่ยั่งยืนคงตัวอยู่ตลอดไป โดยความหมายคือ ไม่มีตัวตน

คัมภีร์อรรถกถา ปฐมปาราชิกวรรณาแสดงความหมายของอนัตตตาว่า “ชื่อว่าเป็นอนัตตตา โดยความหมายว่าไม่เป็นไปในอำนาจ”^{๔๖} นั้นหมายความว่าสิ่งทั้งหลายทั้งปวงปรากฏเป็นไปโดยอาการต่างๆเมื่อวิเคราะห์ตามสภาวะถึงที่สุดแล้วหาใช่มีตัวแท้ตัวจริงที่คงที่คงตัวไม่ ที่เรียกชื่อกันอย่างนั้นอย่างนี้เป็นแต่เพียงกระบวนการหรือกระบวนการแห่งรูปธรรมและนามธรรมที่เกิดจากองค์ประกอบต่างๆมาประชุมหรือประมวลกันเข้า และองค์ประกอบเหล่านั้นแต่ละอย่างๆล้วนมีการเกิดขึ้น และความเสื่อมสลายไปโดยอาการที่สัมพันธ์สืบเนื่องส่งทอดเป็นเหตุเป็นปัจจัยแก่กันทั้งภายในกระบวนการที่กำหนดแยกว่าเป็นกระบวนการหนึ่งๆและระหว่างกระบวนการต่างๆ กระบวนการทั้งหลายต่างดำเนินไปเรื่อยๆ ทั้งนี้จะปรากฏภาพและกลายไปอย่างไรที่สุดแต่องค์ประกอบและความเป็นเหตุปัจจัยแก่กันเป็นเรื่องที่สำเร็จเสร็จสิ้นครบกระบวนการเช่น คน รถ แมว มด หมา บ้าน เป็นต้น ชื่อเหล่านั้น เป็นคำเรียกขานที่สมมติกันขึ้น เพื่อสะดวกในการสื่อสารหาใช้สภาวะที่แท้จริงไม่ ถ้ายกส่วนประกอบทั้งหลายออกจากกัน ก็เป็นเพียงแต่ละหน่วยที่เรียกชื่อเฉพาะอีกอย่างหนึ่ง เมื่อแยกย่อยละเอียดลงไปอีกเราก็จะไม่พบสิ่งที่เคยสมมติกันไว้ในองค์ประกอบรวมแต่เดิม แม้แต่น้อยเลย ความหมายของอนัตตตาที่ว่าสิ่งทั้งหลายเกิดจากองค์ประกอบต่างๆ มาประชุมกันเข้าสัมพันธ์กันเป็นไปตามเหตุปัจจัย ว่างเปล่า จากตัวตนที่เป็นแก่นอันยั่งยืนคงตัว ปราศจากตัวการที่สร้างสรรค์บันดาลนี้ เป็นความหมายพื้นฐานดังตัวอย่างในคัมภีร์พระบาลีว่า “อาศัยเครื่องไม้ เถา เชือก ดินฉาบ และหุ้ยมุง มีช่องว่างแวดล้อมย่อมเรียกกันว่าเป็นเรือน ฉันทิ อาศัยกระดูก เส้นเอ็น เนื้อหนัง มีช่องว่างแวดล้อม ย่อมเรียกกันว่าเป็นตัวตน ฉันทัน”^{๔๗} มารธามพระวชิราภิกษุณีว่า “สัตว์นี้ใครสร้าง ผู้สร้างสัตว์อยู่ที่ไหน สัตว์เกิดที่ไหน สัตว์ดับที่ไหน” พระวชิราภิกษุณีตอบว่า

^{๔๕} พุ.ป.(ไทย) ๓๑/๗๕/๒๗.

^{๔๖} พุ.สุ.อ.(ไทย) ๔๗/๕๘๓.

^{๔๗} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๓๔๖/๓๕๘.

“นี่แน่ะมารท่านเชื่อหรือว่าเป็นสัตว์...นี่คือกองแห่งสังขารล้วนๆจะหาตัวสัตว์ในนี้ไม่ได้เลย เพราะประชุมส่วนประกอบเข้าด้วยกัน ย่อมมีศัพท์เรียกว่า รัตติกาล เมื่อขันธทั้งหลายมีอยู่ ก็มีสมมติเรียกว่า สัตว์ ฉะนั้น แท้จริงทุกซ์เท่านั้นเกิดมีและทุกซ์ที่ตั้งอยู่และเสื่อมสลายไป นอกจากทุกซ์ ไม่มีอะไรเกิด นอกจากทุกซ์ไม่มีอะไรดับ”^{๕๒}

“พระเสลาภิกษุณีก้าวว่า “ร่างนี้ ไม่มีใครสร้าง ตัวนี้ไม่มีใครบันดาล อาศัยเหตุมันก็เกิดมี...ประดาขันธ ธาตุทั้งหลาย และอายตนะทั้ง ๖ เหล่านี้ อาศัยเหตุย่อมเกิดมี เพราะเหตุสลายก็ย่อมดับไป”^{๕๓}

หลักคำสอนเรื่องอนัตตตาเป็นหลักคำสอนที่สำคัญที่สุดอย่างหนึ่งในพุทธปรัชญาเมื่อพระพุทธเจ้าทรงตรัสรู้แล้วทรงชี้ให้เห็นว่าความคิดและความเข้าใจว่ามีอัตตาหรือตัวตนที่เที่ยงอยู่ในตัวของมนุษย์นั้นเป็นความคิดและความเชื่อที่ไม่ถูกต้อง ตามสภาพที่แท้จริงอัตตาหรือตัวตนเช่นนั้น ไม่มีอยู่เลย ดังข้อความในอนัตตลักขณสูตรว่า

“ดูกรภิกษุทั้งหลาย รูปเป็นอนัตตตาภิกษุทั้งหลายถ้ารูปนี้เป็นอัตตาแล้ว รูปนี้ไม่พึงเป็นไปเพื่ออาหาร และบุคคลพึงได้ในรูปว่า รูปของเราจึงเป็นอย่างนี้เกิด รูปของเราจึงอย่างนั้นเลย ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็เพราะรูปเป็นอนัตตา ฉะนั้น รูปจึงเป็นไปเพื่ออาหาร และบุคคลย่อมไม่ได้ในรูปว่า รูปของเราจึงเป็นอย่างนี้เกิด รูปของเราจึงอย่างนี้ได้เป็นอย่างนั้นเลย”^{๕๔}

จะเห็นได้ว่าตามธรรมชาติของพุทธปรัชญามนุษย์เกิดขึ้นจากการประชุมกันแห่งส่วนประกอบที่ต่างกัน ๕ อย่างเรียกว่าขันธ ๕ คือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ ขันธทั้งหมดนี้ล้วนเป็นอนัตตตา คือไม่ใช่ตัวตนหรือปราศจากตัวตน เหตุผลสำคัญที่พุทธปรัชญาถือว่าขันธ ๕ เป็นอนัตตตาก็เพราะมันเป็นสิ่งไม่เที่ยงและเป็นทุกซ์มีความเปลี่ยนแปลงไปเป็นธรรมดาและเพราะมันเป็นสิ่งที่ไม่เป็นไปตามอำนาจความปรารถนาของเราถ้ามันเป็นอัตตาของเรา เราก็ต้องสามารถบังคับบัญชาให้มันเป็นไปตามความปรารถนาของเราได้ ว่าจงเป็นอย่างนั้น อย่าเป็นอย่างนี้ในที่อื่นเมื่อทรงแสดงถึงความไม่เป็นอนัตตา

พระพุทธองค์ก็ตรัสแสดงในทำนองเดียวกันว่า “....สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกซ์ สิ่งใดเป็นทุกซ์สิ่งนั้นเป็นอนัตตา สิ่งใดเป็นอนัตตาเธอทั้งหลายพึงเห็นด้วยปัญญาอันชอบตามความเป็นจริงอย่างนี้ว่า นั่นไม่ใช่ของเรา นั่นไม่เป็นเรา นั่นไม่ใช่ตัวตนของเรา”^{๕๕}

^{๕๒} ตี.ส. (ไทย) ๑๕/๑๓๑/๒๒๓-๒๒๘.

^{๕๓} ตี.ส. (ไทย) ๑๕/๑๓๐/๒๒๖.

^{๕๔} ตี.ข. (ไทย) ๑๓/๕๕/๕๔.

^{๕๕} ตี.สพ. (ไทย) ๑๘/๑-๔/๑-๔.

เมื่อขั้น ๕ ประชุมพร้อมกันเข้า สิ่งที่เราเรียกสัตว์ บุคคล ตัวตน เรา เขา ก็เกิดขึ้น สิ่งเหล่านั้น เป็นของจริง โดยการสมมติหรือบัญญัติ เมื่อว่าโดยปรมาตม์สัจจะ สิ่งเหล่านั้นคือผลรวมของขั้น ๕ นั้นเอง เช่นเดียวกับสิ่งที่เราเรียกโดยทั่วไปว่า “โลก” แท้ที่จริง โลกคือผลรวมของแผ่นดิน ฝืนน้ำ ภูเขา ต้นไม้ ฯลฯ เมื่อเอาส่วนประกอบเหล่านั้นแยกออกจากกัน ความเป็นโลกก็ไม่มี ในทำนองเดียวกัน ความเป็นคน ความเป็นตัวตน ความเป็นแมว ความเป็นนก เป็นต้น ไม่ได้มีอยู่ แยกต่างหากจากส่วนประกอบคือขั้น ๕ ดังที่ พระวชิรญาณภิกษุณีกล่าวไว้ว่า “เพราะประชุมส่วนประกอบเข้าด้วยกันย่อมมีศัพท์เรียกว่า รถ ฉะนั้นเมื่อขั้นทั้งหลายมีอยู่ ก็สมมติเรียกว่า “สัตว์” นั้นนั่น”^{๕๖}

คำสอนเรื่องอนัตตานำไปสู่แนวคิดเรื่อง สุญญตา เพราะโลกและชีวิตถูกปรุงแต่งมาจากขั้น ๕ ซึ่งไม่ใช่อัตตา โลกและชีวิตจึงเป็นของว่าง คำว่า ว่าง ในที่นี้ไม่ได้หมายถึงภาวะที่ไม่มีสิ่งของใดเลย คำว่าสุญญตาทหมายถึงว่างจากอัตตาและของที่เกี่ยวข้องกับอัตตา

เนื่องจากสรรพสิ่งไม่มีอัตตา จึงไม่มีสิ่งใดจะยึดถือว่าเป็นอัตตาได้ อัตตาหาได้มีเหตุผลรองรับจากการที่เพราะสิ่งนั้นเป็นสิ่งที่ไม่อยู่อย่างเดียวไม่ แม้แต่สิ่งที่มีอยู่ก็เป็นอนัตตา เช่นเดียวกันหลักอนัตตาคือเป็นข้อสรุปสุดท้ายเกี่ยวกับจักรวาลและสรรพสิ่ง จุดสำคัญที่สุดที่ได้รับจากหลักการนี้ที่ปรากฏในหลักศาสนธรรมคือ “ไม่พึงยึดถือโลกนี้ว่าเป็น อัตตา”

ปัญหาที่เกิดตามมาก็คือ เมื่อพุทธศาสนามีโลกทัศน์ว่าสรรพสิ่งเป็นอนัตตาเช่นนี้สิ่งต่างๆเกิดขึ้นและมีอยู่อย่างไรเราได้ข้อสรุปมาแล้วว่าการยืนยันว่าเป็นอนัตตาแตกต่างจากการยืนยันว่าไม่มีอยู่จริงดังนั้นสิ่งที่พุทธศาสนาจะอธิบายเกี่ยวกับโลกและสรรพสิ่งก็คือ วิถีแห่งกลไกของสรรพสิ่งเหล่านั้นเป็นการรวมกันของธาตุ พื้นฐาน และเกาะเกี่ยวเป็นจักรวาล มนุษย์และสรรพสิ่ง การมองสรรพสิ่งโดยข้อสรุปสุดท้ายว่า “เป็นอนัตตา” จึงทำให้มองสรรพสิ่งในลักษณะที่เคลื่อนไหวหรือจะเรียกว่าเป็น “ระบบกลไก” การดำรงอยู่ของสรรพสิ่งเป็นไปตามความเป็นจริงนี้อาจสงสัยว่า

ทำไมพุทธศาสนาจึงไม่ยกประเด็นเรื่องความมีอยู่และไม่มีอยู่เป็นบทสนทนา คำตอบมีว่า เพราะพุทธศาสนาต้องการเริ่มต้นจากจุดที่ว่าสิ่งที่ปรากฏเป็นเพียงปรากฏการณ์ของกลไกพื้นฐานของจักรวาลเท่านั้น จากจุดนี้เราจึงกลับมาวิเคราะห์ที่ความมีอยู่และไม่มีอยู่ได้อย่างครบถ้วน การแสดงความเป็นจริงนี้ไม่มีผลเพียงการตอบสนองความต้องการแสวงหาความรู้ทางปรัชญาเท่านั้นแต่มีผลอย่างยิ่งใหญ่ต่อมนุษย์ที่จะรู้ความสัมพันธ์ของตัวเองที่มีต่อสรรพสิ่ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งต่อการเกิดขึ้นของทุกข์ในมนุษยชาติด้วยความเข้าใจที่ผิดพลาด ไม่เป็นไปตามความเป็นจริง มนุษย์เข้ายึด

^{๕๖} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๑๗๑/๒๒๘.

กระบวนการเหล่านี้ล้วนว่าเป็นความจริง ทั้งๆ ที่เป็นเพียงสิ่งที่ว่างเปล่า มนุษย์จึงเข้าสู่วงจรแห่งทุกข์ด้วยการรับรู้โลกนี้อย่างผิดพลาดด้วยความเข้าใจผิดของตนเอง

ประเด็นที่สำคัญที่ได้แสดงให้เห็นก็คือ หลักอัตตตาไม่ได้เป็นหลักการที่มนุษย์ฝืนความรู้สึกของตนเองในการรับรู้โลกนี้แต่เพราะจริงๆ แล้ว โลกนี้เป็นอย่างนี้เราจึงควรที่จะรับรู้โลกนี้ตามที่มันเป็นจริง หลักอัตตตาจึงมีความสมเหตุสมผลของตัวเองทั้งในแง่ของอภิปรัชญาและในแง่ของศาสนาธรรม โดยสรุปเราได้รับรู้ความเป็นจริงสูงสุดเกี่ยวกับสรรพสิ่งดังนี้

ก) สรรพสิ่งไม่ได้อยู่ในอำนาจของใครๆ และไม่มีใครที่จะเป็นเจ้าของหรืออ้างได้ว่าเป็นของตนได้อย่างแท้จริง ส่วนหนึ่งของสรรพสิ่งคือสังขตธรรมเคลื่อนไหลไปตามกลไกของตนเองส่วนอสังขตธรรมดำรงอยู่ด้วยตนเอง

ข) ส่วนที่เป็นสังขตธรรมไม่ใช่สิ่งที่มีอยู่อย่างแท้จริง แต่เป็นไปตามกลไกของการเกิดขึ้นเปลี่ยนแปลงและแตกสลาย อีกส่วนหนึ่งคือ สังขตธรรม คือสิ่งเดียวที่เราสามารถยืนยันได้ว่ามีอยู่จริง เพราะไม่มีการเกิดขึ้น ไม่มีการเปลี่ยนแปลง และไม่แตกสลาย

ค) โดยพื้นฐานข้างต้นสรรพสิ่ง (วันอสังขตธรรม) จึงดำเนินไปตามกฎแห่งปัจจัยสัมพันธ์ตามหลักกลไกแห่งธรรมชาตินั้น

ง) เนื่องจากสรรพสิ่งเป็นอนัตตตามตามข้อ (ก) ดังนั้น การรับรู้ตามความเป็นจริงและไม่ไปหลงผิดยึดสิ่งใดๆว่าเป็นของตนหรือเนื่องด้วยตนจึงเป็นความสัมพันธ์ของการดำรงอยู่ที่สอดคล้องกับเหตุผลตามระบบกลไก^{๕๗}

ปฏิจจนสมุปบาท^{๕๘} หมายถึง การที่ธรรมทั้งหลายอาศัยซึ่งกันและกันเกิดขึ้นร่วมกันเกิดขึ้นพร้อมแห่งธรรมทั้งหลาย เพราะอาศัยกัน หรือ ธรรมที่อาศัยกันเกิดขึ้นพร้อม หรือ การที่สิ่งทั้งหลายอาศัยกัน จึงเกิดมีขึ้น^{๕๙} ปฏิจจนสมุปบาทเป็นหลักธรรมที่พระพุทธเจ้าตรัสถึงความเป็นไปของชีวิต หรือวงจรของชีวิต ซึ่งก่อให้เกิดการเวียนว่ายตายเกิดของสัตว์โลกทั้งหลายโดยอธิบายว่าเมื่อสัตว์โลกเกิด เรียกว่า ชาติ เมื่อมีชาติก็ต้องมี ชรา และ มรณะ ชาติคือความเกิดนี้เป็นตัวทุกข์ พระพุทธเจ้าตรัสว่า เพราะการเกิดบ่อยๆ เป็นทุกข์^{๖๐} ผู้ใดที่ยังต้องเกิด ผู้นั้นชื่อว่ายังต้องนำเอาความ

^{๕๗} พระมหาอุทัย ญาณชโร, วิถีกลไกแบบพุทธ, (กรุงเทพมหานคร : พิมพ์ลักษณ์, ๒๕๓๕), หน้า ๖๑.

^{๕๘} พระมหาบุญหนา อโศโก, พระไตรปิฎกฉบับทางพันทุกซ์, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพฯ : บจก. ศิลปสยามบรรณกิจภัณฑ์และการพิมพ์), หน้า ๕๓-๕๕.

^{๕๙} พระธรรมปิฎก(ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๓๐๑.

^{๖๐} ขุ.ธ.(ไทย)๒๕/๑๕๓/๗๕.

ทุกข์มาด้วย เพราะเมื่อเกิดแล้วก็ต้องชราและมรณะเป็นผลโดยตรงจะหลีกเลี่ยงไม่ได้ ส่วน โสกะ
ปริเทวะ ทุกขะ โทมนัส อุปายาส นั้นเป็นผลโดยอ้อม ถ้าผู้ใดมีปัญญารู้เห็นข้อเท็จจริงรู้สภาวะธรรม
ตามความเป็นจริง ก็จะทุเลาเบาคลายได้ตามสภาวะธรรมของแต่ละบุคคลส่วน ชาติ ชรา และมรณะ
นั้น หลีกเลี่ยงไม่ได้เลย

วงจรถกฏสมุပ္บาท

หลักแห่งเหตุและผลที่เป็นปัจจัยที่ทำให้ชีวิตต้องคืนหมุนเวียนเปลี่ยนแปลงอยู่เป็นนิ
จกกลายเป็นวงจรถกฏสมุပ္บาทที่ติดต่อกันไม่ขาดสาย คือวงจักรแห่งภพภูมิสมุပ္บาท มีพระสูตร นคฺคห
สูตร ว่าด้วย (กาย)ไม่ไช่ของเธอทั้งหลาย ใน พระสูตรตันตปิฎก สังยุตตนิกาย นิทานวรรค
ดังพุทธพจน์ที่ว่า

“ภิกษุทั้งหลาย กายนี้มีไช่ของเธอทั้งหลาย ทั้งมิไช่ของผู้อื่น กายนี้เธอทั้งหลาย
พึงเห็นว่าเป็นกรรมเก่า”^{๖๐} ถูกปัจจัยปรุงแต่ง สำเร็จด้วยเจตนา เป็นที่ตั้งแห่งเวทนา

อริยสาวกผู้ได้สดับ ย่อมมนสิการปฏิจกฏสมุပ္บาทโดยแยกคายในกายนั้นว่า
เพราะเหตุนี้ เมื่อสิ่งนี้มี สิ่งนี้จึงมี เพราะสิ่งนี้เกิดขึ้น สิ่งนี้จึงเกิดขึ้น เพราะสิ่งนี้ไม่มี สิ่งนี้จึงไม่มี
เพราะสิ่งนี้ดับไป สิ่งนี้จึงดับไป คือ เพราะอวิชชาเป็นปัจจัย สังขารทั้งหลายจึงมี เพราะสังขาร
เป็นปัจจัย วิญญูณจึงมี ฯลฯ ความเกิดขึ้นแห่งกองทุกข์ทั้งหมดนี้ มิได้ด้วยประการฉะนี้
อนึ่ง เพราะอวิชชาดับไปไม่เหลือด้วยวิราคะ สังขารจึงดับ เพราะสังขารดับ วิญญูณจึงดับ
ฯลฯ ความดับแห่งกองทุกข์ทั้งหมดนี้มิได้ด้วยประการฉะนี้”^{๖๑}

ปฏิจกฏ แปลว่า อาศัย สัมผัส แปลว่า พร้อม และอุปาท แปลว่า เกิด รวมความหมาย
คือ ธรรมหรือปรากฏการณ์ที่อาศัยกันให้เกิดเป็นเหตุและผลต่อเนื่องกันไม่ขาดสายเป็นสังสารวัฏ
สภาวะนี้ไม่มีไครมาบังคาลให้เกิดขึ้นแต่เกิดขึ้นตามเหตุปัจจัยที่มาปรุงแต่ง เช่นสังสารของชั้น
๕ ธาตุ และอายตนะที่มีกระแสการเกิดดับอยู่ไม่ขาดสายตราบเท่าที่ยังมีร่างกายและนามขันธ์
ภาวะดังกล่าวทำให้ทุกชีวิตต้องตกอยู่ในสภาวะที่ไม่แน่นอน เป็นทุกข์ มีความเสื่อม ความตาย

ปฏิจกฏสมุပ္บาทอธิบายได้หลายนัย เช่น จำแนกได้ตามกาล คือ อดีต ปัจจุบัน
และอนาคต จำแนกตามองค์ ๑๒ ได้แก่อธิบายตามลำดับของเหตุปัจจัยตั้งแต่ อวิชชา สังขาร วิญญูณ
นามรูป สฬายตนะ ผัสสะ เวทนา ตัณหา อุปาทาน ภพ ชาติ ชรามรณะ จำแนกตามอาการของผลที่
บังเกิดขึ้น เช่น อดีตผล ปัจจุบันผล อนาคตผล เป็นต้น จำแนกตามความสัมพันธ์ที่เป็นเงื่อนไข

^{๖๐} กรรมเก่า ในที่นี้เป็นโวหารที่ท่านเรียกกายที่เกิดขึ้นด้วยอำนาจการปรุงแต่งแห่งปัจจัยทั้งหลาย
(ตามกระแสปฏิจกฏสมุပ္บาท), ส.นิ.อ. (บาลี) ๒/๓๗/๘๐.

^{๖๑} ส.นิ. (บาลี) ๑๖/๓๗/๖๒-๖๓, ส.นิ. (ไทย) ๑๖/๓๗/๘๕.

โดยตรงต่อกัน เช่น สังขารกับวิญญาณ เวทนากับตัณหา ภพกับชาติ ที่ร่วมเป็นเหตุผลสัมพันธ์ต่อกัน อธิบายโดยย่อเข้าใจความที่เรียกว่า จตุสังขเป เช่น อคติสังขเปมี ๒ คือ อวิชชา และสังขาร ปัจจุบันผลสังขเปมี ๕ คือ วิญญาณ นามรูป สฬายตนะ ผัสสะ เวทนา ปัจจุบันเหตุสังขเป มีตัณหา อุปาทาน ภพ อนาคตผล มี ชาติ และชรามรณะ อธิบายจำแนกตามวิญญูะ ได้แก่ กิเลสวิญญูะ กัมมวิญญูะ และวิบากวิญญูะ จำแนกตามมูล คือ จำแนกตามที่ตั้งหรือต้นเหตุที่ทำให้เกิดวิญญูทุกข์ขึ้น ได้แก่ อวิชชา และตัณหา ที่เป็นต้นเหตุให้ชีวิตมีอาการเป็นไปตามสภาพต่าง ๆ เช่นทำให้เกิดความ โสภเคราะห์ โทมนัส ปริเทวนาการ ความเจ็บปวดทุกข์ระทม และความสิ้นหวัง เป็นต้น

ปฏิจจนูปบาทที่อธิบายเหตุปัจจัยของ ๑๒ องค์ธรรมนี้บางที่เรียกว่า ภวจักร แปลว่าการหมุนวนไปในภาวะต่าง ๆ หรือในภพต่าง ๆ ดังมาในพระสูตร ปฏิจจนูปบาทสูตร ว่า ด้วยปฏิจจนูปบาท ในพระสูตรตันคปิฏก สังยุตตนิกาย นิทานวรรค ดังพุทธพจน์ที่ว่า

ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของอนาถบิณฑิก-เศรษฐี เขตกรุงสาวัตถี ณ ที่นั้น พระผู้มีพระภาคได้รับสั่งเรียกภิกษุทั้งหลายมาตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย” ภิกษุเหล่านั้นทูลรับสนองพระดำรัสแล้ว พระผู้มีพระภาคจึงได้ตรัสเรื่องนี้ว่า “ภิกษุทั้งหลาย เราจักแสดงปฏิจจนูปบาทแก่เธอทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงฟัง จงใส่ใจให้ดี เราจักกล่าว” ภิกษุเหล่านั้นทูลรับสนองพระดำรัสแล้ว พระผู้มีพระภาคจึงได้ตรัสเรื่องนี้ว่า

‘ภิกษุทั้งหลาย ปฏิจจนูปบาท เป็นอย่างไร

คือ เพราะอวิชชาเป็นปัจจัย สังขารจึงมี

เพราะสังขารเป็นปัจจัย วิญญาณจึงมี

เพราะวิญญาณเป็นปัจจัย นามรูปจึงมี

เพราะนามรูปเป็นปัจจัย สฬายตนะจึงมี

เพราะสฬายตนะเป็นปัจจัย ผัสสะจึงมี

เพราะผัสสะเป็นปัจจัย เวทนาจึงมี

เพราะเวทนาเป็นปัจจัย ตัณหาจึงมี

เพราะตัณหาเป็นปัจจัย อุปาทานจึงมี

เพราะอุปาทานเป็นปัจจัย ภพจึงมี

เพราะภพเป็นปัจจัย ชาติจึงมี

เพราะชาติเป็นปัจจัย ชรา มรณะ โสกะ (ความเศร้าโศก) ปริเทวะ (ความคร่ำครวญ) ทุกข์(ความทุกข์กาย) โทมนัส(ความทุกข์ใจ) และอุปายาส (ความคับแค้นใจ) จึงมี

ความเกิดขึ้นแห่งกองทุกข์ทั้งมวลนี้ มิได้ด้วยประการฉะนี้
ภิกษุทั้งหลาย นี้เรียกว่า ปฏิจจสมุปบาท

อนึ่ง เพราะอวิชชาดับไปไม่เหลือด้วยวิราคะ สังขารจึงดับ

เพราะสังขารดับ วิญญาณจึงดับ

เพราะวิญญาณดับ นามรูปจึงดับ

เพราะนามรูปดับ สฬายตนะจึงดับ

เพราะสฬายตนะดับ ผัสสะจึงดับ

เพราะผัสสะดับ เวทนาจึงดับ

เพราะเวทนาดับ ตัณหาจึงดับ

เพราะตัณหาดับ อุปาทานจึงดับ

เพราะอุปาทานดับ ภพจึงดับ

เพราะภพดับ ชาติจึงดับ

เพราะชาติดับ ชรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส และอุปายาส
จึงดับ ความดับแห่งกองทุกข์ทั้งมวลนี้ มิได้ด้วยประการฉะนี้'

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสภายิตนี้แล้ว ภิกษุเหล่านั้นมีใจยินดีต่างชื่นชมพระภายิต
ของพระผู้มีพระภาคแล้ว^{๖๓}

จากพระสูตรดังกล่าวสามารถนำมาอธิบายขยายความไปตามลำดับขั้น ดังนี้

๑) อวิชชาเป็นปัจจัย สังขารจึงมี สังขารจะเกิดขึ้นได้ก็เพราะมีอวิชชาเป็นสาเหตุ
อวิชชา คือความไม่รู้อันเป็นลักษณะที่เป็นปฏิปักษ์หรือตรงข้ามกับปัญญา เป็นภาวะแห่งโมหะ ทำให้
เกิดความหลงผิดเพราะมีโมหจริตมาบังคับให้มีคตินจนตกอยู่ภายใต้ความครอบงำของอารมณ์ที่หลงผิด
ที่มีอำนาจเหนืออารมณ์อื่น เป็นสภาพที่ไม่รู้ในเหตุและผลตามความเป็นจริง ไม่รู้ว่าได้ปฏิบัติในสิ่งที่
ผิด ไม่รู้ในสิ่งที่ควรปฏิบัติให้ถูก ไม่รู้เท่าทันในความเป็นไปของเวทนาจนทำให้เกิดอาการที่วิปลาส
ขึ้น สรุปได้ว่า อวิชชา หรือความไม่รู้ที่สำคัญยังมี ๘ ประการคือ (๑) ไม่รู้ในอริยสัจ ๔ (๒) ไม่รู้
อดีต (๓) ไม่รู้อนาคต (๔) ไม่รู้ทั้งอดีตและอนาคต (๕) ไม่รู้ในปฏิจจสมุปบาทธรรม อวิชชาเป็นทุกข์
ตั้งเพราะเกิดพร้อมกับความทุกข์ เนื่องจากเป็นอารมณ์ที่เมื่อเกิดขึ้นแล้วมาบังคับไม่ให้เห็นความทุกข์
มีผลให้ไม่เข้าใจและไม่เห็นสมุทัยสัจ นิโรธสัจ จนกระทั่งไม่เห็นมรรคสัจ

^{๖๓} ส.น. (บาลี) ๑๖/๑/๑-๒, ส.น. (ไทย) ๑๖/๑/๑-๓.

๒) **สังขารเป็นปัจจัย วิญญาณจึงมี** สังขารนี้คือ เจตนาในการกระทำซึ่งปรากฏหรือแสดงออกได้ ๓ ทางคือ ทางกาย เรียกว่ากายสังขาร เป็นเจตนาที่ทำให้เกิดสภาพการแสดงออกทางกาย ทางวาจา เรียกว่าวจีสังขาร เป็นเจตนาที่เกิดขึ้นแล้วปรุงแต่งให้เกิดอาการแสดงทางวาจา ทางใจ เรียกว่าจิตตสังขาร หมายถึงเจตนาที่ปรุงแต่งเป็นอาการเป็นอาการทางจิตใจ สังขารหรือเจตนามีคุณภาพแตกต่างกัน ๓ ลักษณะได้แก่ อပ္ปัญญากิสังขาร เจตนาที่เป็นบาป เป็นอกุศลเจตนา เป็นภาวะที่ไม่ดี ปุญญากิสังขาร เป็นเจตนาที่เป็นบุญ เป็นกุศลเจตนา เป็นภาวะที่ดีได้จนถึงระดับโลกุตตรกุศล อเนญซากิสังขาร เป็นอุเบกขาเจตนา เป็นบุญชนิดที่ไม่หวั่นไหว สามารถมั่นคงได้ในพรหมวิหาร

วิญญาณจะเกิดขึ้นได้เพราะมีสังขารเป็นปัจจัย มีการพยายามทำให้เกิดปฏิสนธิวิญญาณขึ้น ยังผลให้เกิดรูปขันธ์และนามขันธ์ โดยมีเจตนาคือความจงใจทำให้สำเร็จผลนั้นและมีวิชาเป็นเหตุใกล้ให้เกิด

๓) **วิญญาณเป็นปัจจัย นามรูปจึงมี** วิญญาณนี้มีลักษณะอาการคือการรับรู้ อารมณ์เป็นกระบวนการทางจิตทั้งหมดที่มีการสืบต่อจากภาวะเก่าไปสู่ภาวะใหม่ได้ โดยมีสังขารหรือเจตนาเป็นเหตุใกล้ให้เกิด โดยมีวัตถุที่มากระทบและอารมณ์มาประกอบกัน วิญญาณมีปรากฏการณ์แตกต่างตามความต่อเนื่องได้ดังนี้ เมื่อกระบวนการทางจิตเกิดขึ้นเป็นกระแสแห่งอารมณ์ ความรู้สำนึกหนึ่ง และในขณะที่จิตสำนึกมีการสืบต่ออารมณ์นั้น เรียกว่า ปฏิสนธิวิญญาณ หรือปฏิสนธิจิต วิญญาณที่ปรากฏออกมาในความติดข้องอยู่กับทางโลกเรียกว่า ปรวัติวิญญาณ ซึ่งสามารถสืบต่อกระแสจิตสำนึกทำให้เกิดเป็นวิปากวิญญาณ และกัมมวิญญาณซึ่งเป็นผลมาจากกุศลเจตนาหรืออกุศลเจตนาที่เกิดขึ้นมาแล้วในอดีตก็ได้ แม้ในกระบวนการทางจิตก็ไม่อาจหลีกพ้นไปจากกฎแห่งกรรมได้ ผลที่บังเกิดขึ้นคือทำให้เกิดอาการที่ชีวิตจะพยายามสืบต่อกระแสแห่งชีวิตที่เป็นรูปขันธ์และนามขันธ์ขึ้น

๔) **นามรูปเป็นปัจจัย สฬายตนะจึงมี** นามรูปนี้คือรูปวัตถุส่วนที่เป็นปัจจัยแก่อายตนะภายใน ๖ (สฬายตนะ) รูปที่เป็นปัจจัยให้เกิดอายตนะภายใน ๖ นี้เรียกว่า กัมมชรูป มีลักษณะที่สำคัญ คือ มีการแตกดับไปตามเหตุปัจจัยที่มากระทบกัน และแยกออกจากจิตได้ ได้แก่ อวัยวะที่ทำหน้าที่เป็นทวารติดต่อกับโลกภายนอก คือจักขุปสาท (ตา) โสตปสาท (หู) ฉานปสาท (จมูก) ชิวหาปสาท (ลิ้น) กายปสาท (กาย) ซึ่งยังผลให้เกิดสฬายตนะอันเป็นกระบวนการทางจิตใจขึ้น

๕) **สฬายตนะเป็นปัจจัย ผัสสะจึงมี** อายตนะ ๖ หรือ สฬายตนะ คือ อายตนะภายใน ๖ กระแสที่ปรากฏเป็นรากฐานของกระบวนการทางจิตอันมีนามรูปเป็นเหตุใกล้ให้เกิดอารมณ์ ความรู้สึกนึกคิดเวทนาต่าง ๆ อายตนะมีความหมายว่า เป็นเครื่องต่อบ่อเกิดของจิตและองค์ประกอบของจิต (เจตสิก) ทำให้เกิดวิธีการทำงานของจิต อายตนะภายในทั้ง ๖ ในที่นี้คือ จักขวยตนะ

(ประสาทสัมผัสทางตา คือการเห็น) โสตายตนะ (ประสาทสัมผัสทางหู คือการได้ยินเสียง) ฆานยตนะ (ประสาทสัมผัสทางจมูก คือการได้กลิ่น) ชิวหายตนะ (ประสาทสัมผัสทางลิ้น คือการได้รู้รส) กายายตนะ (ประสาทสัมผัสทางกาย คือการรับรู้ทางกาย) และมนายตนะ (วิถีจิตทางผัสสะและเวทนาทั้งหมด)

๖) ผัสสะเป็นปัจจัย เวทนาจึงมี เมื่อมีสพายตนะก็เป็นปัจจัยให้เกิดผัสสะขึ้น ผัสสะปรากฏขึ้นได้เพราะมีการกระทบระหว่างสิ่งต่าง ๆ ภายนอกกับอายตนะภายในที่ทำให้เกิดการยึดติดอยู่กับอารมณ์ที่เกิดขึ้นอยู่เป็นนิจ ได้แก่จักขุผัสสะ (การกระทบอารมณ์ทางตา) โสตสัมผัส (การกระทบอารมณ์ทางหู) ฆานสัมผัส (การกระทบอารมณ์ทางจมูก) ชิวหาสัมผัส (การกระทบอารมณ์ทางลิ้น) กายสัมผัส (การกระทบอารมณ์ทางกาย) และมโนสัมผัส (การกระทบอารมณ์ทางมนายตนะหรือทางจิตทั้งหมด) ทำให้เกิดเวทนาขึ้น

๗) เวทนาเป็นปัจจัย ตัณหาจึงมี เวทนาเกิดขึ้นจากผัสสะมีลักษณะของการกระทบทาง

อารมณ์ประสานกับการทำงานส่วนต่าง ๆ ของจิต เป็นผลจากการประชุมร่วมกันระหว่างวัตถุที่มากระทบ อารมณ์ทางผัสสะ และวิญญาณ เวทนาปรากฏได้ทั้ง ๖ ทางสอดคล้องกับการเกิดผัสสะและวิญญาณ เป็นความรู้สึกที่เกิดขึ้นเมื่อได้รับการสัมผัส มีอาการแสดงออกจำแนกตามคุณภาพของอารมณ์ที่เกิดขึ้นได้ดังนี้ สุขเวทนา (ความสบายทางกาย) ทุกขเวทนา (ความไม่สบายทางกาย) อุเบกขาเวทนา (ความรู้สึกปานกลาง) ลักษณะทางอารมณ์ของเวทนาที่เกิดขึ้นนี้เองที่ทำให้ชีวิตมีความสุขหรือมีความทุกข์ เกิดการติดยึดถือในอารมณ์นั้น ๆ จนก่อตัวเป็นตัณหาขึ้น

๘) ตัณหาเป็นปัจจัย อุปาทานจึงมี ตัณหาคือความยินดีติดใจใฝ่หาในอารมณ์ทั้ง ๖ คือ รูปตัณหา (ติดใจยินดีในรูปารมณ์) สัทตตัณหา (ติดใจยินดีในสัททารมณ์) คันธตัณหา (ติดใจยินดีในคันธารมณ์) รสตัณหา (ติดใจยินดีในรสารมณ์) โสณัฐัพพตัณหา (ติดใจยินดีในโสณัฐัพพารมณ์) รัम्मตัณหา (ติดใจยินดีในรัम्मารมณ์) ตัณหาแสดงออกได้ ๓ อาการ คือ กามตัณหา (ความติดใจในกามคุณ ๕) ภวตัณหา (ความติดใจในภาวะวิสัย ยึดถือในตัวตน ยึดถือในสภาวะต่าง ๆ ว่าเป็นเช่นนั้นเช่นนั้น) วิภวตัณหา (ความติดใจยินดีในอารมณ์ทั้ง ๖ และมีความยึดถือในความเห็นว่าไม่มีภาวะใดจะเกี่ยวข้องเชิงเหตุผลถึงกัน แม้แต่การยึดถือว่านิพพานมีตัวตนก็จัดอยู่ในวิภวตัณหา ส่วนการติดใจในธรรมเช่นขณะทีกระทำสมณะวิปัสสนา เรียกว่า รัम्मตัณหา การที่มีภาวะแห่งการยึดถือติดใจในภาวะทางอารมณ์ที่เรียกว่าตัณหาตัวเองจึงเป็นเหตุปัจจัยให้เกิดการก่อตัวของอุปาทานขึ้น

๙) อุปาทานเป็นปัจจัย ภพจึงมี อุปาทานมีลักษณะของความไม่อึดในอารมณ์ต่าง ๆ

อย่างรุนแรง มีความยินดีใฝ่หาในอารมณ์ในสภาพมากเกินไปจนเป็นเหตุให้เกิดความทุกข์ทั้งหลาย โดยมีเวทนาเป็นเหตุใกล้ให้เกิดและเกิดร่วมกับตัณหา ทำให้เกิดอาการโลภอยากได้มาซึ่งสิ่งนั้น อารมณ์นั้น และภาวะนั้นไม่มีที่สิ้นสุด เกิดอาการนึกคิดที่ยึดมั่นในการเห็นผิดเป็นทิฐิ เกิดความยึดมั่นในการปฏิบัติที่ผิด ๆ และเกิดการยึดมั่นในขั้น ๕ และตัวตน จากอาการดังกล่าวจึงเป็นปัจจัยให้มีการสร้างภาวะแห่งความเป็น ความอยู่ขึ้นมา แล้วแต่มูลเหตุของอุปาทาน โดยมีรูปขันธ์และสังขาร หรือเจตนาที่เป็นบุญหรือบาปมาหนุนให้ภาวะนั้นปรากฏ อุปัตติภพ คือ สภาวะที่เป็นเหตุ และกัมมภพ คือ สภาวะที่เป็นผลจากกรรม อุปาทานจึงเป็นปัจจัยให้ชีวิตมีสภาพความเป็นไปต่าง ๆ กัน

๑๐) **ภพเป็นปัจจัย ชาติจึงมี** ภพหรือภาวะมี ๒ ประเภทคือ อุปัตติภพ คือ ภาวะที่เป็นสาเหตุและกัมมภพคือภาวะที่เป็นผลมีทั้งในลักษณะที่เป็นกุศลและอกุศล มีอุปาทานเป็นเหตุใกล้ให้เกิด จำแนกได้ตามองค์ประกอบของรูปและนามขันธ์เป็นกามภพ รูปภพและอรูปรภพ เป็นต้น

๑๑) **ชาติเป็นปัจจัย ชรา มรณะจึงมี** ชาติคืออาการเกิดขึ้นของรูปขันธ์และนามขันธ์มีสภาพที่เกิดขึ้นจากภาวะหรือภพก่อนที่เป็นเหตุ มีสภาพที่เต็มไปด้วยความทุกข์เป็นผลปรากฏให้เห็นโดยมีรูปและนามขันธ์ ที่เกิดขึ้นครั้งแรกเป็นเหตุใกล้ ชราและมรณะเป็นอาการที่กำลังแตกดับลงไปของภาวะนั้น หรือรูปและนามขันธ์นั้น

ชรามรณะ ได้แก่ความแก่ความเสื่อมของขันธ์ที่ปรากฏอยู่ในขณะนี้ มีการนำไปสู่ความตาย ทำลายวัยและสภาพที่ดี จนกระทั่งมีการเปลี่ยนแปลงจากการมี(ชีวิต) อยู่ไปสู่การไม่มีชีวิต คือตายสลายสภาพไปในที่สุด ถ้าเป็นความเปลี่ยนแปลงทางร่างกายก็สังเกตเห็นให้เห็นได้ เช่น ฟันหัก ผมหงอก เนื้อหนังเหี่ยวยุบ เป็นต้น แต่ถ้าเป็นภาวะเปลี่ยนแปลงของจิตใจก็สังเกตเห็นได้ไม่ชัดเจน เมื่อมีชาติคือการเกิดอย่างสมบูรณ์แบบขึ้นมาของ ภาวะหนึ่งก็ย่อมมีชรามรณะคือความเสื่อมและความตายเกิดขึ้นเสมอ ทำให้ผู้ที่ไม่รู้เท่าทันในความเป็นจริงนี้ไม่สามารถข่มโทสะจริตได้ จึงต้องเกิดความโศกเศร้า ความทุกข์ทางกายใจ การปริเทวนาการ ความคับแค้นใจไปต่าง ๆ นานา

๒.๓ แนวคิด และทฤษฎีเกี่ยวกับความตาย

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน (๒๕๔๖)^{๖๔} ให้ความหมายว่า ตาย เป็นคำกริยา หมายถึง สิ้นใจ สิ้นชีวิต ไม่เป็นอยู่ต่อไป สิ้นสภาพของการมีชีวิต

^{๖๔} ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๔๒., (กรุงเทพมหานคร: นานมีบุ๊คส์พับลิเคชันส์, ๒๕๔๖), หน้า ๔๖๐.

ความหมายทางพุทธศาสนา^{๖๕} ของคำว่า ดาย ดังคำบาลี ว่า ขนฺธานํ เกโท (การแตกแห่งขันธ์ทั้งหลาย) หรือ กายสฺส เกทา (ความแตกแห่งร่างกาย) กเพวรสฺส นิกุชฺโโป (การทอดทิ้งซากศพ) หรือ ชีวิตินฺทริยสฺส อูปจฺเจโท (ความขาดอินทริย์ คือ ชีวิต) ดังนี้เป็นต้น แต่เนื่องจากพุทธศาสนานั้น เชื่อว่าสัตว์ทั้งหลายประกอบด้วยกายและจิต ดังนั้น พระพุทธศาสนาจึงมีคำศัพท์อีกคำหนึ่งซึ่งมักจะใช้กันในระดับ ปรมัตถสัจจะ คือ คำว่า จุติ ที่แปลว่า เคลื่อน โดยใช้คู่กับคำว่า “ปฏิสนธิ” ที่แปลว่า สืบต่อ ใช้อย่างนี้ แสดงว่ามีอะไรบางอย่างเคลื่อนออกไป และมีอะไรบางอย่างมาสืบต่อ ซึ่ง “อะไรบางอย่าง” นั่นก็คือ จิตหรือวิญญาณ

ในคัมภีร์วิสุทธิมรรค พระพุทธโฆษาจารย์^{๖๖} ได้ให้ความหมายไว้ว่า “ความตาย หมายถึง การเข้าไปตัดอินทริย์ คือชีวิต ได้แก่ การสิ้นชีวิตของสัตว์โลกในภพหนึ่ง” (วิสุทธิมรรคแปล ภาค ๒ ตอน๑,๒๕๓๔;๑)

โดยในคัมภีร์วิสุทธิมรรค (แปล ภาค ๑, ๒๕๓๔ ; ๑-๒) ได้แบ่งความตายออกเป็นประเภทต่างๆ ดังนี้

๑. ความขาดแห่งชีวิตอินทริย์ที่เนื่องอยู่กับภพอันหนึ่ง ชื่อว่า มรณะ
๒. สุมจเจทมรณะ คือ ความสิ้นไปอย่างเด็ดขาดแห่งวัฏทุกข์ของพระอรหันต์ทั้งหลาย
๓. ขณิกมรณะ คือ ความตายโดยสมมติของชาวโลก เป็นคำที่ใช้สื่อสารกันในชีวิตประจำวัน เช่น ต้นไม้ตาย รถตาย นาฬิกาตาย เป็นต้น

กล่าวสรุป การตายในมิติแห่งพระพุทธศาสนา ก็คือ การที่ขันธ์ ๕ ซึ่งประหลูมรวมกันอยู่นั้น แยกออกจากกันนั่นเอง

พุทธพจน์อีกบทหนึ่งตรัสว่า “เพราะวิญญาณเป็นปัจจัย นามรูปจึงมี เพราะวิญญาณดับ นามรูปจึงดับ”^{๖๖}

ในทางกลับกัน ถ้ารูปแตกสลายหรือดับไป ชีวิตก็ดำรงอยู่ไม่ได้ ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสถึงการดับของชีวิต ไว้ว่า “สัตว์ผู้ตาย มีกายสังขาร วจีสังขาร จิตตสังขารดับไป มีอายุหมดสิ้นไป ไม่มีไออุ่น มีอินทริย์แตกทำลาย”^{๖๗}

^{๖๕} ประดิษฐ์ ปะวันนา, ชีวิต ; การเกิดการตายในมิติแห่งพระพุทธศาสนา, วิทยานิพนธ์ปรัชญาและศาสนา ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์), ๒๕๔๖, หน้า ๓๓-๓๔.

^{๖๖} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๑๐๐/๕๕.

^{๖๗} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๔๕๖/๔๕๕.

พระเทพเวที (ประยูรย์ ปยุตโต) ได้ให้ความหมายของความตายไว้ว่า ความตาย หมายถึง ความสลายแห่งขันธ์ ความขาดชีวิตินทรีย์ หรือความเสื่อมกับความสลายแห่งธรรมต่างๆ เหล่านั้นๆ ความสิ้นไปแห่งอนุบาลธรรม ๓ ประการ

๑. ความสิ้นไปแห่งอายุ คือ กัมมชรูป
๒. ความสิ้นไปซึ่งธาตุไฟ ที่ให้ความอบอุ่น
๓. ความสิ้นไปแห่งวิญญาณคือภวังคจิต

ความตายของคนจะมีอาการที่สังเกตได้ เช่น ตาทั้งสองจะมีมัวมองอะไรไม่เห็น หูก็ไม่ได้ยินเสียง จมูกก็ไม่รู้กลิ่น ลิ้นก็ไม่รู้รส กายไม่รู้สึกรู้สีก การสัมผัสหมดความรู้สึกทั้งอารมณ์และความนึกคิดต่างๆ มีลักษณะเหมือนกับคนหลับ แต่หัวใจหยุดเต้น ไม่หายใจ ความรู้สึกต่างๆ ทางกายจะดับก่อน คงเหลือแต่จิตทำงานอยู่เพียงอย่างเดียวเท่านั้น ต่อมาประสาทและสมองค่อยๆ หมดความรู้สึกเป็นอันดับสุดท้าย

ความตายในลักษณะของบุคคลทั่วไป^{๖๔}

หลวงวิจิตรวาทการ กล่าวว่า ความตาย คือ การที่ชีวิตและวิญญาณออกจากสังขารหนึ่งเพื่อนไปหาสังขารใหม่ ความตายไม่ใช่ความสูญ ไม่ใช่ความเสื่อม เป็นการเปลี่ยนแปลงเท่านั้น

กฤษณามูรติ กล่าวว่า ความตาย คือ ความว่างเปล่าที่ไม่มีอะไรอีกเป็นความหมดสิ้นของทุกสิ่งทุกอย่าง ไม่ว่าทางกายหรือจิต อารมณ์ ความตายอยู่กับเรามาตั้งแต่เกิด อยู่ในทุกลมหายใจเข้าออก เพราะความตายรักเรา ความตายจึงอยู่กับเรา เพราะฉะนั้นอย่าได้กลัวหรือเกลียดชังความตาย เพราะเราจะกลัวหรือเกลียดชังสิ่งที่รักเรา และอยู่กับเรามาตั้งแต่เกิดได้อย่างไร^{๖๕}

องค์ดาไลลามะ^{๖๖} ได้อธิบายขั้นตอนในขบวนการที่ปรากฏในการตายเป็น ๘ ขั้น คือ ๔ ขั้นแรกเกี่ยวข้องกับขั้นการแตกสลายของธาตุ ๔ ๔ ขั้นหลัง เกี่ยวกับการแตกสลายของจิตสำนึกในส่วนลึกที่สุดของจิต สิ่งที่น่าสังเกต คือ ขั้นตอนต่างๆ ในการตาย เกี่ยวเนื่องกับสภาวะระดับลึกที่ปรากฏในชีวิตประจำวัน แต่คนทั่วไปไม่อาจรับรู้ได้

ในพุทธศาสนา ชีวิตและความตายถูกมองเป็นหนึ่งเดียว ความตายถือเป็นการเริ่มต้นบทหนึ่งของชีวิต ความตายเป็นกระจกส่อง ความหมายของชีวิตทั้งหมด ดังนั้นตามมุมมองของพุทธ

^{๖๔} <http://www.meeboard.com/view.asp?user=life&rid=๑๐๓&qid=๕๕.๑๖/๐๕/๒๕๕๒>.

^{๖๕} พระมหาประยูร ชีรวงศ์ จิตวิทยาแห่งความตาย www.meeboard.com.

^{๖๖} Lati Rinbochay and Jeffrey Hopkins, **Death, Intermediate State and Rebirth in Tibetan**

ศาสนาเราสามารถใช้ชีวิตความเป็นอยู่ปัจจุบันเพื่อการเตรียมตัวตาย ในฐานะชาวพุทธไม่ให้เรารอคอยความตายที่เจ็บปวดของคนรักของเรา หรือตกใจกลัวต่อความเจ็บป่วยวิกฤติ เพื่อเตือนสติให้เรหันมามองคูชีวิตและเอาใจใส่และพุทธศาสนาไม่สอนให้เราไปสู่ความตาย โดยมีเปล่าแต่พุทธศาสนาสอนไม่ให้ประมาทตั้งแต่เริ่มต้นก่อนที่จะเผชิญหน้ากับความตายก่อนที่คนรักจะตาย โดยให้มีความชัดเจนเกี่ยวกับประสบการณ์การตาย

ศาสนาพุทธจึงมีคำสอนวิธีปฏิบัติเพื่อฝึกจิตใจให้เผชิญความตายโดยสงบ^{๖๖}

๑. ระลึกถึงความตายบ่อยๆ
๒. สอนให้ชาวพุทธหัดตายก่อนตายจริง
๓. ให้พิจารณาไตรลักษณ์ “อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา”

ความตายพุทธศาสนา แบ่งออกเป็น ๓ ชนิด

๑. ตายทุกขณะจิต(ขณิกมรณะ) มีทั้งเกิดทั้งตายอยู่ตลอดเวลา ทุกขณะจิต ทุกส่วนของร่างกายมีเซลล์ในร่างกายเกิดและตายอยู่ตลอดเวลา

๒. ตายโดยสมมติ (สัมมติมรณะ) คือการตายอย่างธรรมดาที่นำไปฝังหรือเผา ทางพระธรรมเรียกว่าตายโดยสมมติ คือ สมมติว่าตายแตกดับแต่ความจริง ยังไม่แตกดับโดยเด็ดขาด จิตหรือวิญญาณซึ่งเป็นกำลังงานยังไม่ดับ ไม่สาบสูญ ยังต้องเกิดแล้วตายเวียนว่ายในสังสารวัฏต่อไปอีก

๓. ตายโดยเด็ดขาด (เข้าสู่พระนิพพาน) เป็นการตายของผู้สำเร็จขั้นพระอรหันต์ ไม่ต้องเวียนว่ายตายเกิดอีก

ประเภทของความตาย

ในคัมภีร์วิสุทธิมรรค ได้กล่าวถึงความตายไว้ ๒ ประเภท คือ

๑. กาลมรณะ ได้แก่ ความตายตามกาล
๒. อากาลมรณะ ได้แก่ ความตายโดยการอันไม่สมควร

ความตาย ๔ ประเภท

๑. สมุจเฉทมรณะ ได้แก่ การดับขั้นปรีนิพพานของพระชีนาสพทั้งหลาย ผู้ตัดกิเลสอาสวะและวัฏทุกข์ได้โดยสิ้นเชิง

๒. ขณิกมรณะ ได้แก่ ความดับของสังขารธรรม คือ รูปนาม ที่ดับไปตลอดเวลา ครอบงำที่สันตติแห่งรูปนามยังสืบต่ออยู่

^{๖๖} <http://www.meeboard.com/view.asp?life&groupid=1&rid=103&qid=55,๑๖/๐๕/๒๕๕๒>.

๓. สมมติมรณะ ได้แก่ ความตายที่ชาวโลกสมมติกัน เช่น ต้นไม้ตาย หรือปรอทตาย
๔. ชีวิตินทรีย์ปัจเจกมรณะ ได้แก่ รูปชีวิตินทรีย์ และนามชีวิตินทรีย์ ของสัตว์ทั้งหลาย ที่ขาดลงในภาพหนึ่งๆ เช่น คนตาย สุนัขตาย วัวตาย หรือแมวตาย

ความตาย ๕ ประเภท

๑. ชาติปัจเจกยามรณะ ได้แก่ ความตายเพราะความเกิดเป็นปัจเจก
๒. อุปัทภกมรณะ ได้แก่ ความตายเพราะการกระทำ
๓. สรสมรณะ ได้แก่ ความตายโดยสภาพคือตายเอง
๔. อายุขยมรณะ ได้แก่ ความตายเพราะสิ้นอายุ
๕. ปุณฺณขยมรณะ ได้แก่ ความตายเพราะสิ้นบุญ

สาเหตุของการตาย

พระพุทธศาสนาได้แสดงสาเหตุของการตายไว้ ๔ ประการ (อภิธรรมมัตถสังคหบาลีและอภิธรรมมัตถวินิฎฐิกา ฉบับแปลเป็นไทย)

๑. ตายเพราะหมดอายุ คือ แก่ตาย (ตายอายุขัย) อย่างเช่นอายุขัยของคนมีประมาณ ๘๐ ปี เมื่อหมดอายุขัยก็ต้องตาย อุปมาดังตะเกียงเมื่อไส้หมดก็ดับ การตายในกรณีอย่างนี้เรียกว่า “อายุขยมรณะ”

๒. ตายเพราะหมดกรรม คือ เมื่ออำนาจกรรมที่ตกแต่งให้ “เกิด” นั้นหมดไป สัตว์ทั้งหลายก็ต้องตาย อย่างเช่นคนหมดบุญถึงแม้จะยังไม่สิ้นอายุขัย (กำหนดขอบเขตแห่งการดำรงชีวิต) ก็ต้องตาย อุปมาดังตะเกียงหมดน้ำมันแม้มีไส้อยู่ก็ดับ การตายในกรณีอย่างนี้เรียกว่า “กัมมักษยมรณะ”

๓. ตายเพราะหมดทั้งอายุและกรรม คือ ผู้ที่ตายตามกำหนดแห่งอายุขัยและอำนาจแห่งกุศลกรรม หรืออกุศลกรรมก็หมดลงพอดีพร้อมกัน จุดตะเกียงที่ดับลงเพราะไส้และน้ำมันหมดลงพร้อมกัน การตายในกรณีอย่างนี้เรียกว่า “อุภยักษยมรณะ”

๔. ตายเพราะมีอุปมาตกรรมมาตัดรอน คือ การตายของผู้ที่ยังมีอายุไม่ครบกำหนด (อายุขัย) และอำนาจแห่งกุศลกรรม หรืออกุศลก็ยังไม่หมด ประหนึ่งตะเกียงที่ยังมีไส้อยู่ น้ำมันก็ยังมีอยู่ แต่ตะเกียงดับลงเพราะถูกลมพัด อย่างเช่น คนที่ตายเพราะอุบัติเหตุ เป็นต้น การตายในกรณีอย่างนี้ เรียกว่า “อุปปัจเจกมรณะ”

มนุษย์ทุกคนจะต้องตาย^{๑๒} ไม่มีใครหนีพ้นความตายไปได้ ไม่ว่าเราจะมีอำนาจวาสนามีเกียรติยศชื่อเสียง มีเงินทองมากมายมหาศาล หรือมีความเก่งกาจเหมือนดั่งเทวดาก็ตาม เราก็หนีให้พ้นกรงเล็บแห่งความตายไม่ได้อยู่ดี วันหนึ่งเราก็ต้องประสบกับความตาย ความตายจะมาเยือนชีวิตมนุษย์อย่างมิต้องสงสัย นี่คือสัจธรรมที่มนุษย์ทุกคนจะต้องพานพบ

เมื่อความตายมาเยือนเข้าจริง มนุษย์จะรู้สึกสะอึกสะอื้นตกใจกลัว สับสนวุ่นวายขาดสติปัญญาเพียงพอในการรับมือกับความตาย วางจิตใจไม่ถูกว่าจะจัดการกับความตายอย่างไรดี หากเขาเสียชีวิตลงด้วยสภาพจิตเช่นนี้ ชีวิตหลังความตายย่อมตกต่ำไปเกิดในภพภูมิที่ทุกข์ทรมานอย่างไม่ต้องสงสัย เหมือนกับที่พระองค์ตรัสไว้ว่า

“เมื่อจิตเศร้าหมอง ทุกขีย่อมเป็นที่ไป”

แต่หากมนุษย์รู้วิธีการวางจิตใจได้อย่างเหมาะสมในเวลาใกล้ตาย สามารถรักษาจิตไม่ให้เศร้าหมองในเวลาใกล้ตายได้ ชีวิตหลังความตายย่อมมีความสุข ไปเกิดในภพภูมิที่สูงขึ้นไป

ฉะนั้น ชีวิตหลังตายของมนุษย์จะดีหรือเลว มีความสุขหรือความทุกข์ ก็ขึ้นอยู่กับสภาพจิตของมนุษย์แต่ละคนว่าเป็นอย่างไรในขณะที่ใกล้ตาย ผู้มีความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับความตายล่วงหน้าย่อมมีความพร้อมในการรับมือกับความตายได้มากกว่า รู้วิธีวางจิตใจให้ปลอดโปร่ง ผ่องใสในเวลาใกล้ตายส่วนผู้ที่ไม่เคยเรียนรู้เกี่ยวกับความตายมาเลย เมื่อเผชิญหน้ากับความตายเข้าย่อมไม่อาจรู้วิธีรักษาจิตให้มั่นคงแจ่มใสได้

ส่วน “การตายดี” ในแง่พุทธศาสนานั้น ท่านเจ้าคุณพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้เขียนไว้ในหนังสือ การแพทย์ยุคใหม่ในพุทธทัศน์ เรื่องช่วยให้ตายเร็ว หรือช่วยให้ตายช้าว่า “ในคัมภีร์พุทธศาสนา พูดถึงเสมอว่า อย่างไรเป็นการตายที่ดี ท่านมักใช้คำสั้นๆ ว่า “มีสติไม่หลงตายและที่ว่าตายดีนั้น ไม่ใช่เฉพาะตายแล้วจะไปสู่สุคติเท่านั้น แต่ขณะที่ตายก็เป็นจุดสำคัญที่ว่าต้องมีจิตใจที่ดี คือมีสติไม่หลงตาย”

“ที่ว่าไม่หลงตาย คือ มีจิตใจไม่ฟุ้งเฟ้อ ไม่เศร้าหมอง ไม่ขุ่นมัว จิตใจดีงาม ผ่องใส เบิกบาน จิตใจนึกถึงหรือเกาะเกี่ยวอยู่ กับสิ่งที่ดี จึงมีประเพณีที่ว่า จะให้ผู้ตายได้ยิน ได้ฟังสิ่งที่ดีงาม เช่น บทสวดมนต์ หรือคำกล่าวเกี่ยวกับพุทธคุณ อย่างที่ใช้คำว่า “บอกอรหัง” ก็เป็นคติที่รู้ว่าเป็นการบอกสิ่งสำหรับยึดเหนี่ยวในทางใจให้แก่ผู้ที่กำลังป่วยหนักในขั้นสุดท้าย ให้จิตใจเกาะเกี่ยวยึดเหนี่ยวอยู่กับพระรัตนตรัยเรื่องบุญกุศลหรือเรื่องที่ได้ทำความดีมา เป็นต้น

^{๑๒} พระมหาสุภา ชิโนร โส (ส.ชิโนรส), ยึดกับความตาย, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์ธรรมะ, ๒๕๕๒), หน้า ๑-๒.

“อย่างไรก็ตาม ยังมีการตายที่ดีกว่านั้นอีก คือ ให้เป็นการตายที่ใจเรียนรู้ หมายถึง ความรู้เท่าทันชีวิต จนกระทั่งยอมรับความจริงของความตาย หรือความเป็นอนิจจังได้ เพียงแค่ว่าคนที่ จะตายมีจิต ยึดเหนี่ยวอยู่กับบุญกุศลความดี ก็นับว่าดีแล้ว แต่ถ้าเป็นจิตใจที่มีความรู้เท่าทัน จิตใจนั้นก็ จะมีความสว่าง ไม่เกาะเกี่ยว ไม่มีความยึดติด เป็นจิตใจที่โปร่ง โล่งเป็นอิสระแท้จริง ชั้นนี้แหละถือว่าดีที่สุด”

นอกจากนี้ท่านเจ้าคุณพระธรรมปิฎกยังได้แทรกคติพระพุทธศาสนาเกี่ยวกับจิตตอนที่ จะตายว่า “เมื่อจิตเศร้าหมองแล้ว ก็เป็นอันหวังทุกติได้ และเมื่อจิตใจไม่เศร้าหมองแล้ว สุกติเป็นอันหวังได้” จากความหมายของการตายดีและคติทางพุทธเกี่ยวกับจิตตอนที่ จะตาย ทำให้เห็น ความสำคัญของการทำจิตให้ผ่องใสในเวลาที่จะตายความรู้นี้เป็นประโยชน์ในการที่เราจะให้การดูแลและช่วยเหลือผู้ใกล้ตายด้านจิตใจซึ่งศาสนาอื่นทุกศาสนาก็ให้ความสำคัญต่อจิตในเมื่อใกล้ตาย เช่นเดียวกัน โดยจะมีพระหรือบาทหลวงในศาสนานั้นมาเยี่ยมและปลอบขวัญผู้ช่วยที่โรงพยาบาล เพื่อช่วยให้คนใกล้ตายได้ตายด้วยจิตอันสงบ ตายกับสติไม่หลงตาย ซึ่งถือว่าเป็นการตายที่ดี จะเห็นว่าความหมายของการตายดีไม่แง่มุมของศาสนาต่างๆ นั้นมีความลุ่มลึกและลึกซึ้งกว่าความหมาย ด้านวิทยาศาสตร์การแพทย์ทางตะวันตก และกำลังได้รับความสนใจจากวงการแพทย์และคนทั่วไป นอกจากนี้ ทางพุทธศาสนาถือว่า ชีวิตคนมีโอกาสดลอดเวลาจนถึงวาระสุดท้าย กล่าวคือ แม้ถึงวาระสุดท้ายมนุษย์ก็ยัง ไม่หมดโอกาสที่จะได้สิ่งที่ดีที่สุดของชีวิต หากบุคคลผู้นั้นมีปัญหารู้เท่าทันชีวิตและบรรลुरुธรรมในขณะจิตสุดท้ายตอนจะดับ

การตายดี คือการตายอย่างมีสติ จิตไม่มีความวิตกกังวล มีความภูมิใจในการจากไปและจากไปอย่างมีความสุข ซึ่งเป็นผลดีกับการตายและการกำหนดภพภูมิที่ดีหลังจากตายแล้ว หากไปสู่ภพภูมิที่ดีย่อมจะมีโอกาสได้ทำความดีได้มากกว่า

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต)^{๓๓} ได้นำเสนอข้อมูลเกี่ยวกับชีวิตและความตายสรุปความได้ว่า คนเรานี้ เมื่อยังเป็นอยู่ ก็เรียกว่า ชีวิต เมื่อชีวิตนั้นสิ้นไป ก็เรียกว่า ตาย ชีวิตจึงคู่กันกับความตาย เรียกว่าเป็นกับตาย

แต่มองอีกมุมหนึ่ง ความตายที่เป็นความสิ้นสุดของชีวิตนั้นเป็นเพียงปลายด้านหนึ่ง ชีวิตก่อนจะมาถึงจุดจบสิ้น คือ ความตายนั้น ได้ดำเนินต่อเนื่องมาโดยเริ่มแต่จุดตั้งต้น จุดที่ชีวิตเริ่มต้นนั้น เรียกว่า เกิด การเริ่มต้น เป็นคู่กันกับการสิ้นสุด เมื่อมองในแง่นี้ความตายหาใช่เป็นคู่ชีวิตไม่ แต่เป็นเพียงการสิ้นสุด ที่เป็นคู่กันกับการเริ่มต้นของชีวิตเท่านั้น ดังนั้น ความตายจึงต้องคู่กับ

^{๓๓} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), *ธรรมนุญชีวิตอยู่ที่สบายตายก็เป็นสุข*, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ๗-๑๒.

ความเกิด เรียกว่าตาย การรู้จักระลึกถึงและพิจารณาความตายให้เกิดผลดีนี้ เรียกว่า มรณสติ ซึ่งเป็นแนววิถีและผลปฏิบัติโดยสรุป ดังนี้

๑. ให้เห็นความจริงว่า ชีวิตของมนุษย์นั้น นอกจากจะสั้นไม่ยืนยาวแล้ว ยังไม่มีกำหนดแน่นอนอีกด้วย อย่างที่ว่า จะตายวันตายพรุ่งไม่รู้ที่ ทำให้เห็นคุณค่าของเวลาแล้วเกิดความไม่ประมาท กระตือรือร้นเร่งทำกิจหน้าที่ บำเพ็ญคุณความดี และฝึกฝนพัฒนาตนในทุกทาง ให้ชีวิตเป็นอยู่อย่างมีค่า และเข้าถึงจุดหมายที่ประเสริฐ

๒. ให้รู้เท่าทันความจริง ทรัพย์สินเงินทอง โภคสมบัติตลอดจนบุคคลที่รักใคร่ยึดถือครอบครองอยู่นั้น หาใช่เป็นของตนแท้จริงไม่ ไม่สามารถป้องกันความตายได้ และตายแล้วก็ตามไปไม่ได้ มีไว้สำหรับใช้บริโภคหรือสัมพันธ์กันในโลกนี้เท่านั้น

๓. ให้รู้ตระหนักในหลักความจริงว่า ทุกคนมีกรรมเป็นของตน มีแต่กรรมเท่านั้นที่เป็นของตน เป็นสมบัติติดตัวที่แท้จริงซึ่งจะตามตนไป และตนก็ต้องไปตามกรรม เมื่อรู้อย่างนี้แล้วก็จะได้เลิกละและหลีกเลี่ยงกรรมชั่ว ทำแต่กรรมดี ตลอดจนนำทรัพย์สมบัติมาใช้บำเพ็ญความดีทำการต่างๆ ที่เป็นประโยชน์

๔. ให้ระลึกถึงหลักแห่งธรรมคาถาที่ว่า ทุกคนหวาดหวั่นต่อการทำร้าย ทุกคนกลัวต่อความตาย ชีวิตเป็นที่รักของทุกคน ฉันทใด เขาก็ฉันทนั้น นึกถึงอกเขาอกเราแล้ว ไม่ควรฆ่าฟันบั่นรอนกัน การระลึกได้เช่นนี้จะทำให้เห็นอกเห็นใจกัน ไม่เบียดเบียนกัน หันมาช่วยเหลือสงเคราะห์กัน อยู่ร่วมกันและปฏิบัติต่อกันด้วยดี

๕. ให้รู้เท่าทันตามคติแห่งธรรมคาถาว่า ชีวิตนี้ตั้งอยู่ในอำนาจของกฎธรรมชาติ มีความเป็นไปตามธรรมคาถาว่า ได้เริ่มต้นขึ้นแล้วด้วยการเกิด เมื่อมีการเริ่มต้นแล้ว ก็จะต้องมีการสิ้นสุด การตายคือการสิ้นสุดของชีวิตที่เกิดแล้วนั้น ความตายเป็นธรรมคาถาของชีวิตนั้น นี้คือ ลักษณะแห่งความเป็น อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา

๖. ให้หยั่งรู้สภาวะของสังขาร (ก้าวต่อเลยมรณสติไปสู่วิปัสสนา) รู้เท่าทันความจริงทะลุตลอดไปว่าชีวิตนี้เป็นสังขาร อาศัยองค์ประกอบทั้งหลายมาประชุมกันขึ้น เกิดจากปัจจัยต่างๆ ประชุมแต่ง เป็นของไม่เที่ยงเกิดขึ้นแล้วก็ดับไป

พุทธทาสภิกขุ^{๓๔} วิธีชนะความตาย (อุณฺหิสสวฺชยกถา) หัวข้อธรรมเทศนา ดังนี้

^{๓๔} ท่านพุทธทาสภิกขุ, วิธีชนะความตาย, (กรุงเทพฯ : ธรรมสภาและสถาบันบันฑิตธรรม, ๒๕๐๘), หน้า ๘๕-๘๖.

“อตุลิต อุลุหิตส วิชโย ธมฺโม โลเก อนุตฺตโร” มีใจความว่า ธรรมะซึ่งเป็นเหมือนผ้าประเจียด หมายความว่า ธรรมซึ่งสามารถจะป้องกันอันตรายแม้กระทั่งความตาย สิ่งที่จะป้องกันความตายนั้นมียุ่ ๒ ความหมาย ดังนี้

ความหมายอันหนึ่ง คือ อย่าให้ตายก่อนอายุขัย นี่หมายความว่า ให้อยู่ไปจนถึงสิ้นสุดของอายุขัยเท่าที่จะอยู่ได้เพียงไรนี่ก็อย่างหนึ่ง

ความหมายที่สอง คือ เป็นการป้องกันโดยสิ้นเชิง คือ ไม่ให้มีความตายโดยประการทั้งปวง นี่เป็นธรรมะสูงสุด เมื่อเข้าถึงธรรมะสูงสุดนั้นแล้ว คนนั้นจะไม่มีวันเกิด ไม่มีแก่ ไม่มีความตาย เพราะว่าถอนอุปทานว่า “เรา” ว่า “ตัวเรา” หรือ “ของเรา” ไม่มีตัวเรา ไม่มีสัตว์ ไม่มีบุคคล ตัวตนของเราหรือของเขานั้น เมื่อเป็นดังนี้ก็ ไม่มีความตาย เป็นผู้อยู่เหนือความตาย พ้นจากความตายโดยสิ้นเชิง

ธรรมชาติของการตายและความตาย

ความตายคือ การสิ้นสุดของชีวิต เป็นผลให้การทำหน้าที่ต่างๆ สิ้นสุดลง และความตายเกิดขึ้นได้เมื่อมีเหตุปัจจัย ชีวิตและความตายไม่ได้สิ้นสุดลงเฉพาะภพนี้ ยังคงดำเนินสืบต่อตามกฎแห่งกรรมจนกว่าจะถึงนิพพาน^{๑๕}

พระพุทธศาสนามีได้คิดว่ามนุษย์เกิดและสิ้นสุดลงเพียงชีวิตทางกายดังกล่าว แต่จิตยังคงเปลี่ยนแปลงสืบต่อไปหลังจากนั้น ความคิดเช่นนี้ยังทำให้เห็นว่าเกิดเป็นเพียงสมมติ เพราะที่แท้จริงเกิดขึ้น คือ “เปลี่ยนมา” และตายก็คือ สมมติเพราะตายเป็นเพียง “เปลี่ยนไป” เกิดขึ้น” และ “ดับไป” จึงเป็นเพียงสมมติและเราเห็นเช่นนั้นเพราะเราเห็นได้แต่ภาพมายา “ตั้งอยู่” นั่นที่แท้ก็คือ “เปลี่ยน” เพราะโดยสังขตลักษณะ เมื่อตั้งอยู่ย่อมมีความแปรปรวน ภาพ “ตั้งอยู่” ที่เราเห็นนั้นก็เหมือนกับภาพคนที่อยู่นิ่งๆ ในภาพยนตร์ ซึ่งแท้ที่จริงเปลี่ยนอยู่ตลอดเวลาแต่ตาเรามองไม่เห็นและเราคิดว่าภาพคนที่เราเห็นนั้นไม่เปลี่ยน ซึ่งทั้งการเห็นและการคิด เป็นมายา

เกิดขึ้น ตั้งอยู่ ดับไป แม้เป็นความคิดในระดับที่ใกล้ความจริงว่าภาพคงที่ตามที่ตาเห็น แต่ก็ยังคิดแบบเป็นช่วงเป็นจุด ยังคิดอย่างหยาบๆ ที่จริงมีแต่ความเปลี่ยนแปลงต่อเนื่องไปเป็นกระแส ถ้าจะนับว่า “ตาย” มีอยู่ก็คือมีอยู่ตลอดเวลาที่ความเปลี่ยนแปลงดำเนินไป แต่ถ้าจะถึงว่า “ตาย” คือสิ้นสุด “ตาย” ก็ไม่มี เพราะความเปลี่ยนแปลงนั้นไม่มีสิ้นสุด เราอาจแบ่งช่วงกระแสแห่งความเปลี่ยนแปลงเพื่อพิจารณาได้ เป็นชาติก่อน ชาติคินี้ ชาติหน้า และในชาตินี้ เราก็อาจแบ่งช่วง

^{๑๕} โสรัจจ์ หงศ์ลดารมภ์, ความตายกับการตายมูมมองจากศาสนากับวิทยาศาสตร์, (สำนักพิมพ์มูลนิธิพันดารา : นนทบุรี), หน้า ๒๖๔.

เป็นวัยเด็ก วัยกลางคน แต่ในวัยนั้นๆ เราก็อาจแบ่งได้อีก ถ้าแบ่งเล็กลงไปเรื่อยๆ ช่วงต่างๆ ก็จะหายไปมากที่สุด เราถึงความเปลี่ยนแปลงให้หยุดในช่วงใดช่วงหนึ่งในชีวิตไม่ได้ฉันใด เราก็ถึงความเปลี่ยนแปลงให้เป็นชาตินี้อยู่ตลอดไปไม่ได้ฉันนั้น เพราะความเปลี่ยนแปลง คือ ความจริงเกิดขึ้น ตั้งอยู่ คับไป คือ มายา

ทำที่ต่อความตายแบบพุทธ^{๑๖}

ความตายของผู้หมดกิเลส การตายระดับนี้ คือ การดับขั้นของพระพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า และพระอรหันตสาวก เมื่อรูปกายของท่านเหล่านี้แตกสลายไปแล้ว จิตวิญญาณของท่านก็ดับจากกิเลสไปด้วย (อนุปาติเสสนิพพาน)

การตายลักษณะนี้เป็นการตายที่หมดทุกข์หมดปัญหาหยุดการเวียนว่ายตายเกิดในวัฏสงสารอีกต่อไป เราอาจจะเรียกการตายลักษณะนี้ว่า “สูญ” ก็ไม่ผิดนัก

เหตุที่เป็นเช่นนี้เพราะกิเลสที่ก่อให้เกิดในภพชาติใหม่คือ ความโง่ (อวิชชา) ความทะยานอยาก (ตัณหา) ความยึดมั่นถือมั่น (อุปาทาน) และการกระทำทั้งดีและชั่วที่จะก่อให้เกิดผลลัพท์ (กรรม) ซึ่งตามปกติเป็นสาเหตุให้สัตว์โลกเวียนว่ายตายเกิดในภพภูมิต่างๆ ได้ถูกท่านเหล่านี้กำจัดไปแล้วอย่างสิ้นเชิงจากจิตสันดาน เมื่อเหตุปัจจัยซึ่งเป็นเชื้อให้เกิดภพใหม่ไม่มีแล้ว ความทุกข์ที่ปรากฏคู่กับการเกิด ได้แก่ ความแก่ชรา ความเจ็บปวด ความตาย และความทุกข์นานัปประการก็หมดสิ้นไป ทุกข์ทั้งปวงจึงเป็นอันดับสูญไปด้วย

การตายอย่างผู้หมดกิเลสจึงเป็นการตายอย่างผู้ชนะ เป็นการตายอย่างผู้ประเสริฐ เป็นการตายที่มีความสุขและสันติยิ่งนักพระพุทธองค์จึงตรัสชมการตายลักษณะนี้ไว้ในอรหันตสูตรว่า

“พระอรหันต์มีความสุขยิ่งหนอ
ท่านปราศจากความทะยานอยาก
ไม่มีความสำคัญว่ามี “ตัวกู-ของกู”
ทำลายข่ายคือความโง่ลงเสียได้...”

การตายอย่างผู้หมดกิเลสจึงเป็นลักษณะการตายอีกอย่างหนึ่ง และเป็นความตายที่หมดทุกข์ หมดโศก หรือตายอย่างมีความสุขชั่ววันรันดร

^{๑๖} ศ.ชโนรส, ยิ้มกับความตาย, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (สำนักพิมพ์บริษัทอัมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง : กรุงเทพมหานคร), หน้า ๗-๘.

วิธีปฏิบัติต่อความตายในพระไตรปิฎก

การสอนให้ระลึกถึงความตายในชีวิตประจำวันมีปรากฏมากแห่งในพระไตรปิฎก ในวิทยานิพนธ์นี้จะศึกษาตัวอย่างการทำความเข้าใจชีวิตเกี่ยวกับความตายซึ่งการสอนเรื่องความตายนี้มุ่งเพื่อให้เข้าใจชีวิตว่า ชีวิตมีลักษณะอย่างไร

ในสัลลสูตร กล่าวถึงวิธีปฏิบัติต่อความตายไว้ เป็นประโยชน์ต่อการศึกษาถึงวิธีปฏิบัติตนต่อความตาย ดังนี้^{๗๗}

ชีวิตของสัตว์ทั้งหลายในโลกนี้ ไม่มีนิมิต ใคร ๆ รู้ไม่ได้ ทั้งลำบาก สิ้นคิดเดียว ประกอบด้วยทุกข์ วิธีที่สัตว์ผู้เกิดมาแล้วจะไม่ตายย่อมไม่มี แม้จะอยู่ไปจนถึงชรา ก็จะต้องถึงแก่ความตาย เพราะสัตว์ทั้งหลายมีความตายอย่างนี้เป็นธรรมดา

สัตว์ที่เกิดมาแล้ว มีภัยจากความตายเป็นนิตย์ เหมือนผลไม้สุกแล้วมีภัยจากการหล่นไปในเวลาเช้า ฉะนั้น

ภษณะดินที่ช่างหม้อทำไว้ทั้งหมด มีความแตกเป็นที่สุด ฉนใด ชีวิตของสัตว์ทั้งหลาย ก็เป็นฉนนั้น มนุษย์ทั้งเด็ก ผู้ใหญ่ โง่ และฉลาด ทั้งหมด ย่อมไปสู่อำนาจความตาย มีความตายรออยู่ข้างหน้า

เมื่อมนุษย์เหล่านั้นถูกความนายครอบงำอยู่ กำลังจะจากโลกนี้ไปสู่ปรโลก บิดาก็ต้านทานบุตรไว้ไม่ได้ หรือหมู่ญาติก็ต้านทานญาติไว้ไม่ได้

เมื่อพวกญาติ กำลังเพ่งมองดูอยู่ ราพันกันเป็นอันมากอยู่นั้น แผลงว่า จงดูสัตว์แต่ละตน ๆ ถูกความตายนำไป เหมือนโคถูกนำไปฆ่า ฉะนั้น

สัตว์โลกถูกความแก่และความตายครอบงำอยู่อย่างนี้ เพราะฉนนั้น นักปราชญ์ทั้งหลายทราบชัด ความเป็นจริงของสัตว์โลกแล้ว ย่อมไม่เศร้าโศก

ท่านไม่รู้ทางของผู้มาหรือผู้ไป เมื่อไม่เห็นที่สุดทั้ง ๒ นี้ ถึงจะคร่ำครวญ เบียดเบียนตนอยู่ จะพึงนำประโยชน์อะไรมาได้ บ้าง บัณฑิตผู้มีปัญญาเห็นประจักษ์ก็จะพึงกระทำเช่นนั้นบ้าง

^{๗๗} พ.ศ. (ไทย) ๒๕/๕๘๐-๕๘๕/๖๔๑-๖๔๔, พ.ศ. (บาลี) ๒๕/๕๘๐-๕๘๕/๔๕๐-๔๕๓.

บุคคลผู้ได้รับความสงบใจ เพราะการร้องไห้ เพราะความเศร้าโศกก็หาไม่ ทุกข์ย่อมเกิดแก่ผู้นั้นยิ่งขึ้น และร่างกายของเขาก็มีแต่จะซีดเซียวลง

ผู้ที่เบียดเบียนตนเอง ย่อมจะชুবพอม ไม่พองใส สัตว์ทั้งหลายผู้ละไปสู่ปรโลก หากคุ้มครองตนอยู่ด้วยการคร่ำครวญนั้นได้ไม่ ฉะนั้น การคร่ำครวญจึงเป็นสิ่งที่ไร้ประโยชน์

ผู้ทอดถอนใจถึงคนที่ตายไปแล้วอยู่เสมอ บรรเทาความเศร้าโศกไม่ได้ ตกอยู่ในอำนาจแห่งความเศร้าโศก ย่อมได้รับทุกข์มากขึ้น

ท่านจงดูแม้คนเหล่านี้ผู้ใกล้จะตายไปตามกรรมและสัตว์ทั้งหลายในโลกนี้ ผู้ตกอยู่ในอำนาจมัจจุราช ต่างพากันดิ้นรนอยู่ทั้งนั้น

อาหารใด ๆ ที่สัตว์ทั้งหลายสำคัญหมาย อาการนั้น ๆ ย่อมแปรผันเป็นอื่นไป การพลัดพรากจากกันและกันเช่นนี้ มีอยู่เป็นประจำ ท่านจงพิจารณาดูความเป็นจริงของสัตว์โลกเถิด

บุคคลแม้จะดำรงชีวิตอยู่ถึง ๑๐๐ ปี หรือเกินไปบ้างก็ตาม ก็ต้องพลัดพรากจากหมู่ญาติและต้องละทิ้งชีวิตไว้ในโลกนี้แน่นอน

เพราะฉะนั้น บุคคลพึงธรรมเทศนาของพระอรหันต์แล้ว เห็นคนล่วงลับดับชีวิตไป กำหนดรู้ว่าผู้ล่วงลับดับชีวิตไปนั้น ไม่สามารถฟื้นคืนชีวิตอยู่ร่วมกับเราได้อีก ควรกำจัดความรำครวญ

ธีรชนผู้มีปัญญา ฉลาดปราษฎ์เปรื่อง ควรจัดความโศกเศร้าที่เกิดขึ้นโดยฉับพลัน เหมือนลมพัดนุ่นปลิวไป เหมือนคนใช้น้ำดับไฟที่กำลังไหม้ลูกกลม ฉะนั้น

บุคคลผู้แสวงหาความสุขแก่ตน ควรกำจัดความคร่ำครวญ ความทะยานอยาก และโทมนัสของตน

บุคคลผู้ถอนลูกศรคือกิเลสได้แล้ว เป็นผู้ไม่มีตัณหาและทิฏฐิวาสัย ถึงความสงบใจ ล่วงพ้นความเศร้าโศกได้ทั้งหมด ไม่มีความเศร้าโศก เชื่อว่าดับกิเลสได้แล้ว

ความตาย แม้จะมีความหมายในเชิงลบ แต่พระพุทธศาสนามีได้มองในเชิงลบ กลับนำมาเป็นกำลังใจในการสร้างสิ่งที่ดีงามให้เกิดขึ้นในจิตใจ พระพุทธเจ้าทรงนำสิ่งที่ปรากฏอยู่ในชีวิตจริงมาเป็นอุปกรณ์ในการสอน ทรงนำเอามาเป็นเครื่องเตือนสติไม่ให้ประมาทในวัยหลงคิดว่าเรายังอยู่ในวัยหนุ่ม ยังมีชีวิตอีกยืนยาว ทรงสอนว่าในชีวิตของมนุษย์นั้นไม่มีเทวดามาเตือนใจไม่ให้ประมาทอยู่เสมอ สุดแต่ว่ามนุษย์จะเข้าใจได้มากน้อยเพียงใด ถ้ามนุษย์เข้าใจในเทวดาที่ปรากฏอยู่ในชีวิต ประพฤติตนไม่ประมาท เห็นภัยในความยึดมั่นถือมั่น ที่เป็นบ่อเกิดของการเกิดและการตาย ไม่ยึดมั่นถือมั่น ก็จะพ้นจากความเกิดและความตายที่ประสบอยู่ได้ พ้นจากทุกข์ทั้งปวงได้ในเทวดาสูตร^{๙๘} พระพุทธเจ้าตรัสถึงความตายว่าเป็นหนึ่งในเทวดา ๕ ประการ^{๙๙} ที่ปรากฏอยู่บนโลกมนุษย์^{๑๐๐} โดยสอนให้พิจารณาว่า แม้ตัวเรา ก็มีความตายเป็นธรรมดาไม่ล่วงพ้นความตายไปได้ ควรที่เราจะทำความดีทางกาย ทางวาจา ทางใจ พระพุทธเจ้าตรัสสอนไว้ในเทวดาสูตร ว่า

มาณพเหล่าใดอันเทวดาตัดเตือนแล้ว ยังประมาทอยู่ มาณพเหล่านั้นเข้าถึงหมู่ที่เลว ย่อมเสรำโสกตลอดกาลนาน ส่วนสัตบุรุษเหล่าใดเป็นผู้สงบในโลกนี้ อันเทวดาตัดเตือนแล้ว ไม่ประมาทในอริยธรรมในกาลใด ๆ เห็นภัยในความยึดมั่นถือมั่น ที่เป็นบ่อเกิดแห่งความเกิดและความตาย เพราะไม่ยึดมั่นจึงหลุดพ้น ในธรรมเป็นที่สิ้นความเกิดและความตาย สัตบุรุษเหล่านั้นจึงถึงความเกษม มีความสุข ดับสนิทในปัจจุบัน ล่วงพ้นเวรและภัยทุกอย่าง ข้ามพ้นทุกข์ทั้งสิ้นได้แล้ว

พระพุทธเจ้าตรัสสอนภิกษุทั้งหลายถึงการที่มนุษย์ทุกคนต้องมีความตายเป็นธรรมดาไม่ล่วงพ้นความตายไปได้เลย ดังนี้^{๑๐๐}

ภิกษุทั้งหลาย ฐานะ ๕ ประการนี้ อันสตรี บุรุษ คฤหัสถ์หรือบรรพชิตควรพิจารณาเนื่อง ๆ ๕ ประการเป็นไฉน คือ สตรี บุรุษ คฤหัสถ์หรือบรรพชิต ควรพิจารณาเนื่อง ๆ ว่า เรามีความแก่เป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้นความแก่ไปได้ ๑ เรามีความเจ็บไข้เป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้นความเจ็บไข้ไปได้ ๑ เรามีความตายเป็น

^{๙๘} ม.อ. (ไทย) ๑๔/๒๖๑-๒๖๑/๓๐๕-๓๑๘, ม.อ. (บาลี) ๑๔/๒๖๑-๒๖๑/๒๓๐-๒๔๐.

^{๙๙} ม.อ. (ไทย) ๑๔/๒๖๒-๒๖๖/๓๑๐-๓๑๓, ม.อ. (บาลี) ๑๔/๒๖๒-๒๖๖/๒๓๑-๒๓๕.

^{๑๐๐} อจ. ปญจก. (ไทย) ๒๒/๕๗/๕๕-๑๐๐, อจ. ปญจก. (บาลี) ๒๒/๕๗/๖๖-๖๗.

ธรรมดาไม่ล่วงพ้นความตายไปได้ ๑ เราจะต้องพลัดพรากจาก
ของรักของชอบใจทั้งสิ้น ๑ เรามีกรรมเป็นของตน เป็นทายาท
แห่งกรรม มีกรรมเป็นกำเนิด มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ มีกรรมเป็นที่
พึ่ง จักทำกรรมใด ดีก็ตาม ชั่วก็ตาม เราจะเป็นผู้รับผลของกรรม
นั้น ๑

พระพุทธเจ้าตรัสสอนชาวเมืองอาฬวีให้ระลึกถึงความตาย เพื่อว่าจะได้ไม่ต้องกลัว
ความตายที่จะมีในภายภาคหน้าโดยตรัสสอนถึงว่าผู้ที่ไม่เจริญมรณสติจะกลัวความตายที่จะมาถึง
ตน แต่สำหรับผู้เจริญมรณสตินั้นจะไม่สะดุ้งกลัวความตายเลย พระองค์ตรัสสอนว่า

ท่านทั้งหลายจงเจริญมรณสติอย่างนี้ว่า ชีวิตของเราไม่ยั่งยืน ความตายเป็นของยั่งยืน
เราพึงตายแน่แท้ ชีวิตของเรามีความตายเป็นที่สุด ชีวิตของเราไม่เที่ยง ความตายเป็นของเที่ยง คนที่
ไม่เจริญมรณสติในภายภาคหน้า จะมีความสะดุ้งกลัวต่อความตาย จะร้องด้วยความกลัว เห็นความ
ตายเหมือนเห็นงูพิษ ส่วนบุคคลใดเจริญมรณสติ ต่อไปในภายภาคหน้า บุคคลนั้นจะไม่สะดุ้งกลัวความ
ตาย เหมือนกับบุคคลที่เห็นงูพิษแต่ไกลจับก่อนไม้คอระวางอยู่ตัวอยู่นั้น เพราะเหตุนี้ท่าน
ทั้งหลายพึงเจริญมรณสติเถิด^{๑๑}

จุดมุ่งหมายของคำสอนนี้เพื่อให้เข้าใจชีวิตที่เป็นจริง เมื่อพิจารณาความตายนั่นอยู่
เนื่อง ๆ ย่อมละความมัวเมาในชีวิตได้ หรือทำให้เบาบางลง^{๑๒} ได้สรุปไว้ว่า อริยสาวกนั้นย่อม
พิจารณาเห็นดังนี้ว่า ไม่ใช่เราแต่ผู้เดียวเท่านั้นที่มีความตายเป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้นความตายไปได้
โดยที่แท้ สัตว์ทั้งปวงบรรดาที่มีการมา การไป การจุติ การอุปบัติ ล้วนมีความตายเป็นธรรมดาไม่
ล่วงพ้นความตายไปได้ เมื่ออริยสาวกนั้นพิจารณาฐานะนั้นอยู่นั้นเนื่อง ๆ มรรคย่อมเกิดขึ้น อริยสาวก
นั้นย่อมเสพอบรม ทำให้มากซึ่งมรรคนั้น เมื่อเสพอบรม ทำให้มากซึ่งมรรคนั้นอยู่ ย่อมละ
สังโยชน์ได้ อนุสัยย่อมสิ้นไป^{๑๓}

พระพุทธเจ้าตรัสเน้นย้ำให้ระลึกถึงความตายว่าจะมีเกิดขึ้นแก่มนุษย์ทุกคนแม้ขณะที่
เลี้ยวขวากำหนดหนึ่งกลืนกิน แม้ขณะที่หายใจเข้าและหายใจออก หรือหายใจออกแล้วหายใจเข้า^{๑๔} สิ่ง
ที่จะทำให้มนุษย์ตายมีมาก งูพิษกัดเราก็ได้ แมงป่องต่อยเราก็ได้ หรือตะขาบกัดเราก็ได้ เพราะเหตุ
นั้น เราพึงตาย เราพึงมีอันตราย เราพึงพลาดหกล้มก็ได้ อาหารที่เรากินแล้วไม่ย่อยก็ได้ ดิขของเราพึง

^{๑๑} บุ.ธ.อ. (บาลี) ๖/๓๕.

^{๑๒} อังปญจก. (ไทย) ๒๒/๕๓/๑๐๐, อังปญจก. (บาลี) ๒๒/๕๓/๖๓.

^{๑๓} อังปญจก. (ไทย) ๒๒/๕๓/๑๐๓, อังปญจก. (บาลี) ๒๒/๕๓/๖๕.

^{๑๔} อังนุกก. (ไทย) ๒๒/๑๕/๔๔๖, อังนุกก. (บาลี) ๒๒/๑๕/๒๕๕.

กำเรบก็ได้อัสมหะของเราพืงกำเรบก็ได้อั หรือลมหมีพืงพืงดั่งศาสตราของเราพืงกำเรบก็ได้อั เพราะเหตุนั้นเราพืงตาย เราพืงม้อันตรายนั้น^{๕๕} เพราะฉะนั้นเราไม่พืงประมาทในชวีตเรงขวนขวยทำลิ่งที่ควรทำเสยโดยไม่ต้องรอให้มีลิ่งอื่นมากระตุ้นให้เราทำใช้คุณธรรมคือความตายนี้แหละเป็นเครื่องกระตุ้นให้ทำความดีเพราะการใช้ความตายที่จะบังเกิดมีแก่ตัวเรานั้นเป็นคุณธรรมที่ไม่ประกอบด้วยความโลภ ความอยากได้ของผู้อื่น ไม่ประกอบไปด้วยความพยายาทต่อผู้อื่น ไม่ประกอบด้วยความหลงผิดต่าง ๆ

เรื่องเกี่ยวกับมรณะสติมีปรากฏเป็นหลักฐานว่าสอนกันมาโดยชัดเจนปรากฏเป็นหมวดหมู่อยู่ในเรื่อง มรณสติในวิสุทธิมรรคพระพุทโธษาจารย์^{๕๖} ได้รจนารื่องมรณสติไว้สรูปได้ดั่งนี้^{๕๗}

ผู้เจริญมรณสติหาที่สังคจากลิ่งรอบข้างที่ทำให้กวนใจออกไป คัดปริโพธคือความกังวลทั้งหมดเสย แล้วนึกในใจว่า ความตายจะมาถึงเรา ชวีตเราจะดับสูญไป หรือนึกเพียงคำว่าตาย ตาย ตาย เฉย ๆ ก็ได้ เช่นเดียวกัน การทำเช่นนี้ถ้ามีสติกำกับอยู่ จะเกิดธรรมสังเวชขึ้นในใจว่า โอหนอเรามีความตายเป็นธรรมคา ไม่อาจลวงพ้นความตายไปได้เลย หมู่สัตว์ทั้งหลายก็มีความตายเป็นธรรมคาไม่ลวงพ้นความตายไปได้ รู้ลิ่งสังเวชสลใจในชวีต ขณะเดียวกันพืงระวังความคิดเรื่องที่เรานึกถึงความตายนี้ต้องนึกถึงความตายโดยแยบคาย เพราะมิฉะนั้นแล้วเมื่อเรานึกถึงความตายของคนที่เรารักก็จะเกิดความรู้สึกเสรว่าใจ นึกถึงความตายของคนที่เราเกลียดก็รู้สึกดีใจ หรือนึกถึงคนตายที่เราไม่ได้รักไม่ได้เกลียดก็รู้สึกเฉย ๆ เหมือนกับสัปเหร่อที่เห็นศพจนเคยชินแล้ว

เมื่อพิจารณาความตายของบุคคลที่เรารู้จัก การเสรว่าโสกอาลัยเสยตายถึงผู้ที่ตายไปแล้วไม่เป็นทางก่อให้เกิดประโยชน์แก่ผู้อยู่และผู้จากไป เพราะไม่ช่วยให้ผู้ลวงลับไปแล้วกลับคืนเป็นขึ้นมา แต่กลับเป็นโทษแก่ผู้ที่ยังอยู่ จิตใจเสรว่าหมองขุ่นมัวเป็นทุกข์ และทำปัญญาให้อับเฉาด้วยการรำลิ่งถึงผู้ตายนั้นจะบังเกิดประโยชน์ต่อเมื่อรู้จักพิจารณาด้วยโยนิโสมนสิการ ทำให้เกิดความไม่ประมาทและกำลิ่งใจเข้มแข็งในการทำความดีต่อไป

แต่ถ้ากล่าวตามเหตุผลที่แท้จริงแล้ว เรื่องความตายนี้ท่านก็จัดอยู่ในคติของธรรมคาคือเป็นเรื่องธรรมคาอย่างหนึ่งมีเกิดก็ต้องมีตาย คือเกิดมาแล้วก็ต้องตาย หรือที่ตายก็เพราะได้เกิดมาแล้ว ความเกิดกับความตายนั้นเป็นของคู่กันจะเลือกเอาเพียงอย่างหนึ่งอย่างใดไม่ได้ และเป็นไป

^{๕๕} อรรถกถ. (ไทย) ๒๒/๒๐/๔๔๗, อรรถกถ. (บาลี) ๒๒/๒๐/๒๕๕-๒๕๖.

^{๕๖} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๒๘๔-๒๘๕.

^{๕๗} คณะกรรมการแผนกตำรา มหามกุฏราชวิทยาลัย, วิสุทธิมรรคแปล ภาค ๒ ตอน ๑, หน้า ๒-๔.

ตามกระบวนการเหตุผลหรือเป็นไปตามเหตุปัจจัย มีเกิดก็มีดับหรือว่าสิ่งทั้งหลายมีความเกิดในเบื้องต้นมีความเปลี่ยนแปลงแตกสลายไปในที่สุด

การนึกถึงความตายอย่างไม่ถูกต้อง คือ มีความหวาดหวั่นพรันกลัว มีความสลดหดหู่ ท้อแท้ ถ้าหากระลึกถึงความตายของบุคคลที่ตนเองเกลียดชังหรือไม่พอใจ ก็จะมีจิตใจ แต่ถ้าหากว่าบุคคลที่ตายนั้นไม่เกี่ยวข้องกับตนเองเป็นบุคคลทั่ว ๆ ไป ก็จะระลึกถึงความตายด้วยความเฉย หรือว่าถ้าจะระลึกถึงความตายจะมาถึงตนนั้นก็มีความหวาดหวั่นพรันใจหวาดเสียวหรือมีความสลดหดหู่ท้อแท้ พระพุทธศาสนาสอนให้ระลึกถึงความตายเพื่อเป็นเครื่องกระตุ้นเตือนใจตนเองว่าความตายนั่นเป็นเรื่องธรรมดาของชีวิต มันจะต้องเกิดมีขึ้น เป็นเรื่องสืบต่อไปจากความเกิด ในเมื่อมันเป็นเรื่องธรรมดาที่ไม่ต้องไปกลัว แต่มีข้อที่น่าพิจารณาว่าความตายนั่นซึ่งเป็นของแน่นอนแต่จะมาถึงเมื่อไรไม่แน่ ชีวิตของคนเราอาจจะสั้น หรืออาจจะยาว ไม่มีเครื่องกำหนดให้มองเห็นได้ชัดเจน เพราะฉะนั้นจึงควรใช้เป็นการเร่งเร้าตนเองให้มีความไม่ประมาท ที่ว่าไม่ประมาทก็คือชีวิตนี้มีกิจมีหน้าที่อะไรก็ควรเร่งรัดจัดทำชีวิตของตนจะมีค่าและความดีงามอย่างไรก็ควรเร่งขวนขวายประกอบกรรมที่จะให้เป็นอย่างนั้น ให้ชีวิตของตนมีคุณค่า ให้อยู่อย่างมีประโยชน์ และตายไปก็มีคุณค่าเหลือทิ้งไว้ เป็นประโยชน์แก่คนอื่นภายหลังด้วย

การนึกถึงความตายนั่นต้องพิจารณาโดยแยกคายดังกล่าวแล้ว ซึ่งถ้ายังไม่สามารถทำให้ธรรมสังเวชเกิดขึ้นได้ พระพุทธโฆษาจารย์แนะนำให้พิจารณาดังต่อไปนี้^{๕๕}

(๑) พิจารณาความตายจะเกิดขึ้นเหมือนเราเป็นนักโทษอยู่ต่อหน้าเพชรฆาตที่กำลังเงือดดาบจะฟันเราอยู่ คนที่เกิดมาแล้วบนโลกนี้ต้องตายทุกคน ความตายติดมากับการเกิด คนที่เกิดมาแล้วต้องตายด้วยกันทุกคน ตั้งแต่เวลาที่เราก่อเกิดมาก็บ่ายหน้าสู่ความตายอยู่ตลอดเวลา เหมือนดวงอาทิตย์ที่ขึ้นแล้วก็บ่ายคล้อยไปสู่พระอาทิตย์ตกดิน ชีวิตเราก็เช่นเดียวกัน เมื่อเกิดมาแล้วก็หันหน้าไปสู่ความตายทุกนาที ทุกวินาที น้ำค้างที่หยดห้อย เมื่อพระอาทิตย์ขึ้นก็ค่อย ๆ หายไป อายุของสัตว์ทั้งหลายก็เหมือนกันนั้นนั้น วันและคืนล่วงไป ชีวิตก็ใกล้ดับเข้าไป อายุของสัตว์ทั้งหลายก็สั้นไป ดังนั้นความตายจึงเกิดขึ้นกับเราอย่างแน่นอน

(๒) พิจารณาความตายเป็นสิ่งสุดท้ายของชีวิต โลกทั้งปวงถูกชาติติดตาม ถูกขราไล่ตาม ถูกพยาธิครอบงำถูกมรณะทำลายล้าง สมบัติที่เรามีอยู่ถูกความตายทำลายไปเสียหมดสิ้นไม่เหลือสิ่งใดไว้เป็นของเราไว้เลยแม้แต่สิ่งเดียว ความตายนั่นบดขยี้ไม่เว้นแม้ใคร ๆ ชัยภูมิสำหรับพลม้าก็ไม่มี สำหรับพลรถก็ไม่มี สำหรับพลราบก็ไม่มี และไม่มีใครอาจเอาชนะได้ด้วยเวทมนต์หรือ

^{๕๕} คณะกรรมการแผนกตำรา มหามกุฏราชวิทยาลัย, วิสุทธิมรรคแปล ภาค ๒ ตอน ๑, หน้า ๔-๒๔.

ด้วยให้ทรัพย์เป็นสินบน ความตายจึงเป็นสิ่งที่เที่ยงแท้ สำหรับสัตว์ทั้งหลาย เมื่อความตายเกิดขึ้นเราก็ไม่เหลือทรัพย์หรือสิ่งใด ๆ เลยแม้แต่สิ่งเดียว

(๓) พิจารณาความตายโดยการเปรียบเทียบกับบุคคลทั้ง ๗ ประเภทคือ ๑) เปรียบเทียบกับผู้มียศใหญ่ ๒) เปรียบเทียบกับผู้มีบุญมาก ๓) เปรียบเทียบกับผู้มีริ้วแรงมาก ๔) เปรียบเทียบกับผู้มีฤทธิ์มาก ๕) เปรียบเทียบกับผู้มีปัญญามาก ๖) เปรียบเทียบกับพระปัจเจกพุทธ ๗) เปรียบเทียบกับพระสัมมาสัมพุทธเจ้า โดยบุคคลทั้งเจ็ดประเภทนี้เป็นผู้ที่ชาวโลกยกย่องก็ยังคงตาย แล้วเราเล่า จะรอดพ้นจากความตายได้อย่างไร ความสำเร็จหรือความล้มเหลวทุกอย่างในโลกนี้มีจุดสุดท้ายคือ ความเสื่อมสลายทั้งสิ้น สิ่งเหล่านี้ไม่ว่าจะเป็นบุคคล สถาบัน อารยธรรม หรือชีวิตของมนุษย์เองก็ตาม ไม่พ้นการเกิดขึ้น ตั้งอยู่ และดับไปเช่นกัน

(๔) พิจารณาว่าร่างกายเป็นสาธารณะแก่สัตว์และปัจจัยแห่งความตายมากชนิด มีสัตว์ที่อาศัยอยู่ในร่างกายนี้มากมาย ไม่ว่าจะเป็นเชื้อโรค เชื้อแบคทีเรีย พยาธิหรือแม้แต่สัตว์ต่าง ๆ ก็อาศัยอยู่ในร่างกายของเรานี้ได้เช่นกัน ร่างกายนี้เป็นที่ เกิด แก่ตาย เป็นที่ถ่างออกจระ ปัสสาวะของพวกสัตว์เหล่านั้น เป็นทั้งอาหารของพวกสัตว์เหล่านั้น บางคราวก็ทำให้เราเจ็บปวด เป็นไข้ เป็นโรคร้ายต่าง ๆ บางคราวก็อาจทำให้เราตายได้เช่นกัน

ปัจจัยทั้งหลายที่มีอยู่ภายนอกร่างกายนี้ก็อาจทำให้เราตายได้เช่นกัน สัตว์มีพิษทั้งหลาย อาจกัดเราหรือต่อยเราทำให้เราตายก็ได้ อวูรทั้งหลายอาจมาทิ่มแทงเราเมื่อไรก็อาจเป็นได้ทั้งตอนตื่นอยู่และตอนหลับอยู่ แม้แต่สิ่งธรรมดาที่ไม่เป็นอาวุธก็อาจฆ่าเราได้เช่นเดียวกัน ไม้เสียบตาย ไฟฟ้าดูดตาย หรือตกต้นไม้ตาย ตกบ้านตาย เป็นต้น

ปัจจัยที่ทำให้เราตายนั้นมีทั้งภายนอกร่างกายของเรา และทั้งภายในร่างกายของเรา ปัจจัยแห่งความตายจึงมีมากมาย พึงกำหนดคุณูปการ แม้แต่เราจะระวังตัวอย่างไร ก็ไม่อาจหลุดรอดพ้นความตายไปได้เลย ควรที่เราจะเร่งรีบขวนขวายทำกิจที่เป็นประโยชน์ที่เป็นแก่นสารในชีวิตให้มากเข้าไว้

(๕) พิจารณาความตายโดยพิจารณาว่าอายุเป็นของอ่อนแอ อายุของคนเรานี้จะหมดไปนั้นง่ายตาย เนื่องจากชีวิตของมนุษย์ผูกพันอยู่กับลมหายใจเข้าออก ผูกพันอยู่กับอริยาบถน้อยใหญ่ ผูกพันอยู่กับความเย็นความร้อน ผูกพันอยู่กับธาตุ๔ และผูกพันอยู่กับอาหาร

มนุษย์นั้นหายใจเข้า ไม่หายใจออกก็ตาย หายใจออกไม่หายใจเข้าก็ตาย ไม่หายใจเลยก็ตาย เช่นกัน อายุของเราจึงนับว่าน้อยเพราะผูกติดอยู่กับลมหายใจเข้าออก

มนุษย์นั้นนอนมากก็ไม่ได้ นั่งมากก็ไม่ได้ ยืนมากก็ไม่ได้ เดินมากก็ไม่ได้ ถ้าทำเกินไปก็อาจขาดใจตายได้เช่นเดียวกัน

ธาตุทั้ง ๔ คือ ธาตุดิน น้ำไฟ ลม มีสิ่งใดมากไปก็อาจทำให้คนเราตายได้เช่นกัน มีดินมากก็หิวน้ำไม่ได้ทานน้ำก็ตาย มีน้ำมากน้ำก็ท่วมปอดตาย มีไฟมากก็เป็นลมชักตาย มีลมมากก็จุกเสียดแน่นท้องตายได้เช่นเดียวกัน

อาหารนั้น เมื่อมนุษย์เรามีอาหารทานจึงจะมีชีวิตอยู่ได้ ไม่มีทานก็ต้องตายเช่นกัน มีทาน แต่ทานมากก็ตายเช่นเดียวกัน

(๖) พิจารณาความตายโดยชีวิตไม่มีนิมิต คำว่านิมิตนี้ หมายถึง ชีวิต พยาธิ กาล สถานที่ สัตว์จะตาย และภพที่ไปในเบื้องหน้า ชีวิตไม่มีนิมิตเพราะมนุษย์จะตายตั้งแต่เมื่อไรนั้น ไม่อาจทราบได้แน่นอน จะตายตั้งแต่ปฏิสนธิในครรภ์มารดา จะตายตั้งแต่อยู่ในครรภ์ หรือคลอดมาแล้วอยู่นานได้เท่าใดนั้น ไม่อาจทราบได้ ชีวิตจึงชื่อว่าไม่มีนิมิต พยาธิไม่มีนิมิตเพราะเราจะตายด้วยโรคอะไรนั้น ไม่อาจทราบได้แน่นอน จะทราบได้แน่นอนก็เฉพาะได้ตายไปแล้วเท่านั้น ตอนที่ยังมีชีวิตอยู่จึงไม่อาจทราบได้ กาลเวลาที่ตายก็ไม่แน่นอนเช่นกัน อาจจะเป็นไปได้ทั้ง เช้า สาย เย็น บ่าย เย็น กลางคืน ก็อาจตายได้ตลอดเวลา สถานที่ที่สัตว์จะตายก็ไม่อาจทราบได้ว่า เมื่อเกิดมาแล้วจะต้องไปตายที่ตรงนั้น หรือที่ตรงนั้นเป็นที่ตายของสัตว์นั้น ๆ และท้ายที่สุด ภพที่จะไปในเบื้องหน้าก็ไม่ มีทางที่จะรู้ได้ว่าจะไปในภพภูมิใด จะไปเกิดเป็นมนุษย์ เป็นเทวดา หรือว่าเป็นสัตว์ ก็ไม่อาจทราบได้

(๗) พิจารณาความตายว่าชีวิตมีกำหนดกาล มนุษย์ที่เกิดมาแล้วมีกำหนดอายุน้อย ที่มีอายุมากกว่าร้อยนั้นหายาก ที่น้อยกว่าร้อยนั้นมีเยอะกว่า อายุของเรานั้นอาจสั้นก็ได้ หายใจเข้ายังไม่ หายใจออกก็อาจตายได้ หายใจออกยังไม่ทันหายใจเข้าก็อาจตายได้เช่นกัน อายุจึงชื่อน้อย มีนิค หน้อยเท่านั้น

(๘) พิจารณาว่าชีวิตมีขณะสั้น ชีวิตนี้เมื่อพูดถึงในทางปรมาตม์แล้วความตายเกิดขึ้น เพียงชั่วขณะจิตดวงหนึ่งเท่านั้น เกิดขึ้นและดับไป การเกิดขึ้นและดับลงอยู่ตลอดเวลาเหมือนดังล้อ เกลียนเคลื่อนที่อยู่ จะมีเพียงจุดเดียวเท่านั้นที่สัมผัสกับพื้น อดีตหมดไป อนาคตก็ไม่ใช่ว่าจริง ชีวิตจริง มีแต่ปัจจุบันที่เกิดและดับอยู่ตลอดเวลา

เมื่อพิจารณาความตายดังว่ามาทั้งแปดข้อนี้แล้ว หรือข้อใดข้อหนึ่งโดยพิจารณาบ่อย ๆ หรือทำจนคล่องแคล่ว สติมีความตายเป็นอารมณ์จะปรากฏขึ้น ความสังเวชสลดใจในชีวิตก็จะ เกิดขึ้น และญาณก็เกิดขึ้น นิเวศทั้งหลายก็จะระงับ องค์ฌานก็จะปรากฏ แต่อารมณ์นี้มาพร้อมกับ ความสังเวชจึงมีความตั้งมั่นของจิตไม่ถึงอุปนาสมาธิถึงได้แต่เพียงอุปจารสมาธิเท่านั้น

ผลที่ได้รับจากคำสอนเรื่องความตาย

ความตายเป็นสิ่งที่มีความหมายต่อชีวิตไม่เฉพาะแต่ภายหลังเมื่อระบบชีวิตในร่างกายหยุดทำงานหรือเมื่อชีวิตสิ้นสุดลงเท่านั้น แต่ในฐานะที่มนุษย์เป็นสิ่งมีชีวิตที่มีความสำคัญในการดำรงอยู่และสามารถอนุมานถึงความสิ้นสุดการดำรงอยู่ของตนเองที่ต้องเกิดขึ้นอย่างแน่นอน เหมือนกับสิ่งมีชีวิตอื่นๆ ทั้งหลาย ดังนั้นการเข้าใจความตายย่อมมีผลกระทบต่อชีวิตตลอดการดำรงอยู่ที่เดียว เพราะเหตุนี้การศึกษาเพื่อให้เข้าใจความหมายที่แท้จริงของความตายจึงมีความสำคัญต่อมนุษย์อย่างยิ่ง เพราะนอกจากความเข้าใจที่ถูกต้องในเรื่องความตายจะเป็นประโยชน์ต่อมนุษย์ในขณะนาฬิกาแห่งการเผชิญกับความตายแล้วยังเป็นประโยชน์ต่อทุกขณะของการดำรงอยู่อีกด้วย

พระพุทธเจ้าตรัสรับรองถึงการนึกถึงความตายทุก ๆ วันว่า จะทำให้เป็นคนไม่มัวเมาในความเป็นหนุ่มสาว หรือไม่มัวเมาในชีวิต ทำให้เร่งชวนชวยทำความดีต่าง ๆ ทำให้ไม่ทำความชั่วทั้งทางกาย ทางวาจา และทางใจ เมื่อบำเพ็ญมรณสติมาก ๆ เข้มรโรคก็จะเกิดขึ้น เมื่อเจริญมรณสติมาก ๆ เข้าก็สามารถละสังโยชน์ได้ และอนุสัยก็จะสิ้นไป^{๔๕}

ส่วนในหนังสือวิสุทธิมรรคได้แสดงผลของการปฏิบัติว่า^{๔๖} ผู้เจริญมรณสตินี้อยู่เป็นประจำจะเป็นผู้ไม่ประมาทได้ความไม่ยินดีในภพทั้งปวง เป็นคนไม่กลัวความตาย เป็นผู้คิดพิจารณาทำบาป ไม่มากไปด้วยการสะสม ปราศจากความตระหนี่ อนิจจังสัญญาที่ชั่วชอง ทุกขสัญญาและอนัตตสัญญาก็ย่อมปรากฏไปตามแนวของอนิจจังสัญญานั้น เป็นผู้ไม่สะดุ้ง ไม่กลัวตาย ไม่หลงตาย ถ้ายังไม่ได้บรรลุมรรคในชาติปัจจุบันก็เป็นผู้มีสุคติเป็นที่ไปในเบื้องหน้า ผู้เจริญมรณสตินี้จะมีสติที่ประกอบไปด้วยความตายเป็นอารมณ์ แต่ด้วยอารมณ์ของมรณสตินี้เป็นสภาวะธรรม และมีอารมณ์เป็นที่ตั้งแห่งความสังเวชจึงได้สมาธิถึงขั้นอุปจารสมาธิเท่านั้น ยังไม่ถึงอัปปนาสมาธิ แม้ได้เพียงเท่านี้ก็ระงับเสียได้ซึ่งนิวรณ์ทั้งหลาย

การระลึกถึงความตายที่ท่านเรียกว่ามรณสติ มาเป็นเครื่องกระตุ้นเร่งเร้าใจให้ชวนชวยกระทำการต่าง ๆ มิใช่กระทำด้วยโลภะ โทสะ โมหะ และแม้ไม่มีความทุกข์ ไม่มีกิเลสเข้ามาบีบบังคับ ก็ให้สามารถชวนชวยกระทำสิ่งที่ดีงามอันเป็นการกระทำได้ด้วยคุณธรรมของ

^{๔๕} อรูปฌก. (ไทย) ๒๒/๕๗/๑๐๐-๑๐๓, อรูปฌก. (บาลี) ๒๒/๕๗/๖๕.

^{๔๖} คณะกรรมการแผนกตำรา มหามกุฏราชวิทยาลัย, วิสุทธิมรรคแปล ภาค ๒ ตอน ๑, หน้า ๒๓-๒๔.

ตนเอง คือมีความไม่ประมาทได้เสมอ^{๕๑} ความตายแม้เป็นสิ่งไม่น่าพอใจเป็นการพลัดพรากจากกัน ก็ใช้เหตุการณ์ที่โศกเศร้านั้นเป็นตัวสร้างบุญ สร้างกุศลให้เกิดขึ้นกับใจตัวเอง และแก่ผู้อื่น^{๕๒} การระลึกถึงความตายนั่นสอนให้ระลึกถึงความตายเรื่องเป็นเครื่องกระตุ้นเตือนใจตนเอง ว่าความตายเป็นเรื่องธรรมดาของชีวิต มันจะต้องเกิดขึ้นแน่นอน เป็นเรื่องสืบต่อจากความเกิดในเมื่อมันเป็นเรื่องธรรมดาที่ไม่ต้องไปกลัวแต่มีข้อที่น่าพิจารณาว่าความตายนั่นเป็นของแน่นอน แต่จะมาถึงเมื่อไรไม่แน่นอน ชีวิตของคนเราอาจจะสั้น หรืออาจจะยาว ไม่มีเครื่องกำหนดให้มองเห็นได้ชัดเจน เพราะฉะนั้นจึงควรใช้ความตายเป็นเครื่องเร่งรัดตนเองให้ตนเองไม่มีความประมาท ที่ว่าไม่ประมาทก็คือ ชีวิตมีกิจมีหน้าที่อะไรก็ควรเร่งรัดจัดทำชีวิตของตนจะมีค่าและมีความดีงามอย่างไรก็ควรเร่งขวนขวายประกอบกรรมที่จะให้เป็นอย่างนั้น ให้ชีวิตของตนมีคุณค่า ให้อยู่อย่างมีประโยชน์ และตายไปก็มีคุณค่าเหลือทิ้งไว้เป็นประโยชน์แก่คนอื่นภายหลังด้วย

๒.๔ แนวคิด และทฤษฎีเกี่ยวกับอินเทอร์เน็ต

ประวัติความเป็นมาของอินเทอร์เน็ต

ในยุคแห่งสังคมข่าวสารเช่นปัจจุบัน การสื่อสารผ่านเครือข่ายคอมพิวเตอร์ยิ่งทวีความสำคัญมากขึ้นเป็นลำดับเครือข่ายคอมพิวเตอร์ให้แลกเปลี่ยนข่าวสารระหว่างกันได้โดยง่าย ในปัจจุบันมี เครือข่ายคอมพิวเตอร์เชื่อมโยงไปทั่วโลก ผู้ใช้ในซีกโลกหนึ่งสามารถติดต่อกับผู้ใช้ในซีกโลกหนึ่ง ได้อย่างรวดเร็วเครือข่ายคอมพิวเตอร์ที่รู้จักกันในชื่อของ"อินเทอร์เน็ต"(Internet) จัดว่าเป็น เครือข่ายที่มีบทบาทสำคัญที่สุดในยุคของสังคมข่าวสารปัจจุบัน อินเทอร์เน็ตมีขอบข่ายครอบคลุมพื้นที่แทบทุกมุมโลกสมาชิกในอินเทอร์เน็ตสามารถใช้คอมพิวเตอร์ที่ตั้งอยู่ที่จุดใด ๆ เพื่อส่งข่าวสารและข้อมูลระหว่างกันได้บริการข้อมูลในอินเทอร์เน็ตมีหลากหลายรูปแบบและมีผู้นิยมใช้เพิ่มมากขึ้นทุกวัน จากการคาดการณ์โดยประมาณแล้วปัจจุบันมีเครือข่ายทั่วโลกที่เชื่อมเข้าเป็นอินเทอร์เน็ตราว ๔๕,๐๐๐ เครือข่าย จำนวนคอมพิวเตอร์ในทุกเครือข่ายรวมกันคาดว่ามีประมาณ ๔ ล้านเครื่อง หรือหากประมาณจำนวนผู้ใช้อินเทอร์เน็ตทั่วโลกคาดว่ามีประมาณ ๒๕ ล้านคน และมีแนวโน้มเพิ่มมากขึ้น เราจึงกล่าวได้ว่า อินเทอร์เน็ตเป็นเครือข่ายมหึมาที่ครอบคลุมพื้นที่กว้างขวางที่สุด มีการขยายตัวสูงที่สุด และมีสมาชิกมากที่สุดเมื่อเทียบกับเครือข่ายอื่นที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบัน พัฒนาการของอินเทอร์เน็ต อินเทอร์เน็ตมิได้เป็นเครือข่ายที่เกิดขึ้น โดยเฉพาะเจาะจงหากแต่มี

^{๕๑} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), มรณสติ, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๕), หน้า ๓๖.

^{๕๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๗.

ประวัติความเป็นมาและมีการ พัฒนาอย่างต่อเนื่องนับตั้งแต่การเกิดของเครือข่ายอาร์พานีต ในปี พ.ศ.๒๕๑๒ก่อนที่จะก่อตัวเป็น อินเทอร์เน็ตจนกระทั่งถึงทุกวันนี้อินเทอร์เน็ตมีพัฒนาการมา จาก อาร์พานีต (ARPAnet) ซึ่งเป็นเครือข่ายคอมพิวเตอร์ภายใต้ การรับผิดชอบของ อาร์พา (Advanced Research Projects Agency) ในสังกัดกระทรวงกลาโหม ของสหรัฐอเมริกาอาร์พานีต ในขั้นต้นเป็นเพียงเครือข่ายทดลองที่สร้างขึ้นเพื่อเป็นการสนับสนุนงานวิจัยด้านการทหารและ โดย เนื้อแท้แล้วอาร์พานีตเป็นผลพวงมาจากการเมืองโลกในยุคสงครามเย็นระหว่างค่าย คอมมิวนิสต์ และค่ายเสรีประชาธิปไตย ยุคสงครามเย็น ในทศวรรษของปีพ.ศ.๒๕๑๐ นับเป็นเวลาแห่งความตึงเครียดเนื่องจากภาวะ สงครามเย็นระหว่างประเทศในค่ายคอมมิวนิสต์และค่ายเสรีประชาธิปไตย สหรัฐอเมริกาซึ่งเป็นประเทศผู้นำ กลุ่มเสรีประชาธิปไตยได้ก่อตั้งห้องปฏิบัติการทดลองเพื่อค้นคว้า และพัฒนาเทคโนโลยีอย่างเร่งด่วน โดยเฉพาะอย่างยิ่งเทคโนโลยีด้านระบบคอมพิวเตอร์ช่วงท้าย ของทศวรรษ ๒๕๑๐ ห้องปฏิบัติการวิจัย ในสหรัฐ ฯ และในมหาวิทยาลัยใหญ่ ๆ ล้วนแล้วแต่มี คอมพิวเตอร์ที่ทันสมัยในยุคนั้นติดตั้งอยู่

กำเนิดอาร์พานีต วันที่ ๒ กันยายน พ.ศ. ๒๕๑๒ ได้มีการทดลองเชื่อมโยง IMP ระหว่างมหาวิทยาลัย ๔ แห่งโดยมีโฮสต์ต่างชนิดกันที่ใช้ในระบบปฏิบัติการต่างกัน คือ

๑. มหาวิทยาลัยแคลิฟอร์เนีย แห่ง ลอส แอนเจลิส ใช้เครื่อง SDS Sigma ๗ ภายใต้ ระบบปฏิบัติ การ SEX (Sigma EXecutive)

๒. สถาบันวิจัยสแตนฟอร์ด ใช้เครื่อง SDS 940และระบบปฏิบัติการ Genie

๓. มหาวิทยาลัยแคลิฟอร์เนีย แห่ง ซานตา บาร์บารา มีเครื่อง IBM 360/75ทำงาน ภายใต้ระบบปฏิบัติการ OS/MVT

๔. มหาวิทยาลัยยูทาห์ ที่ซอลต์เลคซิตี ใช้เครื่อง DEC PDP-10ภายใต้ระบบปฏิบัติการ Tenex

เครือข่ายที่เชื่อมโยงมหาวิทยาลัยทั้ง ๔ แห่ง นับเป็นจุดกำเนิดของอาร์พานีตก่อนที่จะ พัฒนาจน กระจ่างกลายเป็นอินเทอร์เน็ตในเวลาต่อมา อาร์พานีตในขั้นต้นเป็นเครือข่ายเชิงทดลอง เพื่อ ศึกษาว่ารูปแบบเครือข่ายที่ใช้จะมี ความเชื่อถือได้มากน้อยเพียงใด สามารถส่งผ่านข้อมูลได้ รวดเร็วเพียงใด โดยจุดประสงค์หลักแล้วอาร์พา ต้องการพัฒนาเครือข่ายคอมพิวเตอร์เพื่อการ ทหารที่มีคุณลักษณะเฉพาะ คือ แม้ว่าคอมพิวเตอร์บางจุดในเครือข่ายจะหยุดทำงานหรือสาย สื่อสารบางเส้นทางถูกตัดขาด คอมพิวเตอร์ส่วนที่เหลือในเครือข่ายยังควรติดต่อสื่อสารถึงกันได้ อยู่ นอกจากนี้ยังต้องสามารถต่อเชื่อมคอมพิวเตอร์ที่มี Hardware แตกต่างกันเข้าสู่ เครือข่ายได้ อาร์ พานีตเปิดตัวสู่สาธารณชนเป็นทางการครั้งแรกในงาน ICCC (International Conference on

Computers and Communications) ซึ่งจัดขึ้นที่กรุงวอชิงตัน ดี ซี เมื่อเดือนตุลาคม พ.ศ. ๒๕๒๕ ยุคของโปรโตคอลที่ซีพี/ไอพี หนึ่งปีให้หลังจากงาน ICCC อาร์พาเปลี่ยนชื่อใหม่เป็น "ดาร์พา" (Defense AdvanceProject Agency) และได้เริ่มงานวิจัยโครงการ ใหม่เพื่อพัฒนาเทคโนโลยีการต่อเชื่อมระหว่าง คอมพิวเตอร์ คอมพิวเตอร์จะรับส่งข้อมูลถึงกันได้ย่อมต้องปฏิบัติตามข้อตกลงที่กำหนดวิธีการ สื่อสารถึงกัน ตัวอย่างของข้อตกลงในการสื่อสารมีดัง เช่น ลักษณะของข้อมูล ขนาดข้อมูลจะส่งถึงกันครั้งละ กี่ไบต์ชุดข้อมูลที่ส่งไปจะต้องมีข้อมูลอื่นส่ง ผนวกไปอย่างไรบ้าง หรือเมื่อมีความผิดพลาดเกิดขึ้นในการรับส่งจะต้องตรวจสอบหรือดำเนิน การอย่างไรต่อไป

ข้อตกลงระหว่างกันนี้เรียกตามศัพท์เทคนิคว่า โปรโตคอล (Protocol) Protocol เป็นข้อกำหนดที่อธิบายวิธีสื่อสารระหว่างคอมพิวเตอร์ในเครือข่ายเพื่อใช้ เป็นเกณฑ์ในการออกแบบ โปรแกรมไม่ว่าคอมพิวเตอร์ในเครือข่ายจะมี Hardware แตกต่างกันหรือไม่ก็ตาม หากว่าทำงานตาม Protocolที่กำหนดแล้วสามารถสื่อสารถึงกันได้เสมอ Protocol ที่ใช้ในระยะต้นของอาร์พา เน็ตเป็น Protocol ที่เรียกว่า Network Control Protocol ซึ่ง Protocol นี้มีข้อจำกัดด้านรูปแบบของ การใช้สายสื่อสาร และจำนวน โสสต์ที่จะเชื่อม ต่อเข้าด้วยกัน อาร์พาได้วางแผนการขยายเครือข่าย และเปิดการเชื่อมต่อเข้ากับเครือข่ายอื่นการเชื่อมต่อระหว่าง เครือข่ายกับเครือข่ายต้องการ Protocol ซึ่งทำงานได้กับสายสื่อสาร และ Hardware หลากรูปแบบและสามารถรองรับโอสต์จำนวน มากได้ Protocol ซึ่งมีลักษณะตรงกับความต้องการในช่วง เวลาดังกล่าวได้แก่ Protocol TCP/IP ซึ่งย่อมาจาก Transmission Control Protocol / Internet Protocol ในช่วงเวลาเดียวกันนั้น ศูนย์ วิจัยซีรอกซ์แห่งพาโลอัลโต (Xerox Palo Alto Research Center) ได้พัฒนาระบบสื่อสารแบบส่ง ข้อมูลออกไปเป็นกลุ่ม และต่อมาได้พัฒนาไปเป็นระบบ แลนอีเธอร์เน็ต (Ethernet Local Area Network) ทั้ง TCP/IP และ ระบบ LAN นับเป็นแรงผลักดันให้ มีการขยายตัวของอาร์พানে็ตอย่างรวดเร็ว TCP/IP และ UNIX ในปี พ.ศ. ๒๕๒๓ ดาร์พาตัดสินใจเลือกใช้ TCP/IP เป็น Protocol ของ อาร์พানে็ตและเพื่อกระตุ้นให้นักวิจัยในมหาวิทยาลัยหันมาใช้ TCP/IP ด้วย ดาร์พาจึงว่าจ้างบริษัท BBN ทำหน้าที่พัฒนา Protocol TCP/IP สำหรับ UNIX ซึ่งแพร่หลายในมหาวิทยาลัยของสหรัฐ ฯ UNIX รุ่นแรกที่มี TCP/IP ใช้ชื่อว่า 4.2BSD(Berkley Software Distribution) ยุคแห่งการกำเนิด เครือข่าย ผู้ใช้อาร์พানে็ตในขณะนั้นจำกัดอยู่แต่เพียงผู้ใช้ในหน่วยงานของกองทัพและหน่วยงาน เอกชนที่มีงานวิจัยด้านการทหารกับดาร์พาเท่านั้น ในขณะที่มหาวิทยาลัยและหน่วยงานอื่นอีกเป็น จำนวนมาก ต้องการเชื่อมต่อกับอาร์พানে็ต แต่ดาร์พามีขอบเขตการดำเนินงานเน้นทางการทหาร จึงไม่สามารถให้เงินทุนสนับสนุนแก่หน่วยงาน โดยทั่วไปได้ เทคโนโลยีของเครือข่ายที่มีต้นแบบมาจากอาร์พানে็ตส่งผลให้มีการก่อตั้งเครือข่ายขึ้นอีกหลายเครือข่าย เครือข่ายของเอ็นเอสเอฟ เอ็นเอสเอฟเป็นหน่วยงานที่เล็งเห็นความสำคัญด้านเทคโนโลยีเครือข่าย เพื่องานวิจัยจึงได้เตรียม แผนการ

ขยายโอกาสการใช้เครือข่ายให้กว้างขวางออกไปยิ่งขึ้น ในปี พ.ศ. ๒๕๒๓ เอ็นเอสเอฟ ได้จัดสรรงบประมาณสร้างศูนย์ซูเปอร์คอมพิวเตอร์ ระยะแรกขึ้น ๖ แห่ง และปีถัดมาได้ปรับปรุงเครือข่ายที่ต่อเชื่อมศูนย์ซูเปอร์คอมพิวเตอร์เหล่านี้ใหม่ โดยใช้ Protocol TCP/IP และให้ชื่อเครือข่ายว่า "เอ็นเอสเอฟเน็ต" (NSFNET) ศูนย์ซูเปอร์คอมพิวเตอร์ทั้ง ๖ แห่งประกอบด้วย

๑. ศูนย์ซูเปอร์คอมพิวเตอร์แห่งชาติ จอห์น วอน นอยมานน์ (John von Neumann national; Super Computer Center :JVNNSC) ในเมืองพรินเซตัน มลรัฐนิวเจอร์ซีย์

๒. ศูนย์ซูเปอร์คอมพิวเตอร์ซานดิเอโก (San Diego Supercomputer Center : SDSC) มหาวิทยาลัยแคลิฟอร์เนีย

๓. ศูนย์ซูเปอร์คอมพิวเตอร์ประยุกต์แห่งชาติ (National Center for Supercomputing Applications : NCSA) มหาวิทยาลัยอิลลินอยส์

๔. ศูนย์ซูเปอร์คอมพิวเตอร์แห่งชาติที่คอร์เนลล์ (Cornell National Supercomputing Facility : CNSF) มหาวิทยาลัยคอร์เนลล์

๕. ศูนย์ซูเปอร์คอมพิวเตอร์พิทสเบิร์ก (Pittsburgh Supercomputer Center : PSC) มหาวิทยาลัยพิทสเบิร์ก

๖. แผนกวิทยาศาสตร์คำนวณแห่งศูนย์วิจัยบรรยากาศแห่งชาติ (The Scientific Computing Division of the National Center for Atmospheric Research : NCAR) ที่เมืองบูลเดอร์ มลรัฐ โคโลราโด

นักวิจัยที่ทำงานกับ NSFสามารถใช้ซูเปอร์คอมพิวเตอร์เพื่อการวิจัยและใช้บริการเครือข่ายอื่น ๆ เช่น E-mail การถ่ายโอนแฟ้ม และการใช้ข้อมูลร่วมกัน เป็นต้น ซึ่งปัจจุบันก็ยังเปิดให้บริการ ตามวัตถุประสงค์นี้อยู่

จากอาร์พานีตสู่อินเทอร์เน็ต

ในระยะต้นของการพัฒนาเครือข่าย อาร์พานีตเป็นเส้นทางสื่อสารหลักของเครือข่ายที่เรียกว่า "สันหลัง" หรือ "Backbone" ภายในทวีป และในช่วงต่อมาจึงมีเครือข่ายอื่นเชื่อมต่อเข้ามา เช่น NSFnet และ เครือข่ายของ NASA เป็นต้น ชื่อที่ใช้เรียกเครือข่ายก็เปลี่ยนไปเป็นลำดับจาก อาร์พานีตเน็ต เป็น เฟเดอรัล รีเสิร์ช อินเทอร์เน็ต และยังเปลี่ยนไปเป็น TCP/IP Internet กระทั่งในที่สุดกลายมาเป็นชื่อที่รู้จักในปัจจุบันว่า "อินเทอร์เน็ต" พัฒนาการต่อมา ในปลาย พ.ศ. ๒๕๒๖ อาร์พานีตถูกแบ่งแยกเป็น ๒ เครือข่าย คือ เครือข่ายด้านการวิจัยและเครือข่ายของกองทัพ เครือข่ายด้านงานวิจัยยังคงใช้ชื่อ อาร์พานีตอยู่เช่นเดิม ส่วนเครือข่ายของ กองทัพอากาศมีชื่อเรียกใหม่ว่า "มิลเน็ต" (MILNET) อาร์พานีตให้บริการจนกระทั่งถึงจุดที่สมรรถนะของเครือข่ายไม่พอเพียงที่

จะรับภาระการสื่อสาร หลักของอินเทอร์เน็ตอีกต่อไป คาร์พจึงได้ปลดระวางอาร์พานีตลงในเดือน มีนาคม พ.ศ. ๒๕๓๓ และเอ็นเอสเอฟเน็ตได้รับเป็นเส้นทางหลักของการสื่อสารแทน การเติบโตของอินเทอร์เน็ต ในช่วงหนึ่งปีให้หลังของการเปลี่ยนมาใช้ TCP/IP มีจำนวนโฮสต์ในอินเทอร์เน็ต รวมกัน ๒๑๓ โฮสต์ ในเดือนสิงหาคม พ.ศ. ๒๕๒๕ จำนวนโฮสต์ในอินเทอร์เน็ตเพิ่มขึ้นเป็น ๑,๐๒๔ โฮสต์ และในเดือน มกราคมปี พ.ศ.๒๕๓๖ จำนวนโฮสต์ในอินเทอร์เน็ตเพิ่มขึ้นไปกว่า ๑,๐๐๐,๐๐๐ โฮสต์ แต่ละวันจะมีโฮสต์เพิ่มเข้าสู่ระบบและมีผู้ใช้รายใหม่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง จำนวนโฮสต์โดยประมาณภายใน อินเทอร์เน็ตนับจากปี พ.ศ. ๒๕๒๔ ถึง ๒๕๓๖ มีการขยายตัวเพิ่มขึ้นแบบเอ็กโปเนนเชียล นับตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๒๕ จำนวนโฮสต์ในอินเทอร์เน็ตเพิ่มขึ้นมากกว่า ๒ เท่าตัวในทุก ๆ ปี และยังคงเพิ่มขึ้นอย่างไม่หยุดยั้ง จำนวนโฮสต์โดยประมาณใน พ.ศ. ๒๕๓๘ คาดว่ามีราวหกล้านเครื่อง หากประเมินว่าโฮสต์หนึ่งมีผู้ใช้เฉลี่ย ๕-๘ราย จะประมาณว่ามีผู้ใช้ อินเทอร์เน็ตทั่วโลกอยู่กว่า ๓๐ ล้านคน การขยายตัวของอินเทอร์เน็ตในปัจจุบันอยู่ในอัตรา ๑๐-๑๕% ต่อเดือน

ประวัติความเป็นมาของอินเทอร์เน็ตในประเทศไทย

อินเทอร์เน็ตในประเทศไทย

การเชื่อมต่อเข้าสู่อินเทอร์เน็ตของประเทศไทยมีจุดกำเนิดมาจากเครือข่ายคอมพิวเตอร์ ระหว่างมหาวิทยาลัย หรือที่เรียกว่า "แคมปัสเน็ตเวิร์ก" (Campus Network) เครือข่ายดังกล่าว ได้รับการสนับสนุนจาก "ศูนย์เทคโนโลยีอิเล็กทรอนิกส์และคอมพิวเตอร์แห่งชาติ" (NECTEC) จนกระทั่งได้ เชื่อมเข้าสู่อินเทอร์เน็ตโดยสมบูรณ์ในเดือนสิงหาคม ปี พ.ศ.๒๕๓๕ พัฒนาการ ประเทศไทยได้เริ่มติดต่อกับอินเทอร์เน็ตโดยใช้ E-mail ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๓๐ โดยเริ่มที่ "มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตหาดใหญ่" เป็นแห่งแรก และสถาบันเทคโนโลยีแห่งเอเชีย ภายใต้ความร่วมมือระหว่างไทยและออสเตรเลียในช่วงเวลาต่อมา ในขณะนั้นยังไม่ได้มีการเชื่อมต่อ แบบ On-line หากแต่เป็นการแลกเปลี่ยนข่าวสาร ด้วย E-mail โดยใช้ระบบ MSHnet ละ UUCP โดยทางออสเตรเลียจะโทรศัพท์เชื่อมต่อเข้ามาสู่ระบบวันละ 2 ครั้ง ในปีถัดมา NECTEC ซึ่งอยู่ ภายใต้ กระทรวงวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและการพลังงาน(ชื่อเดิมในขณะนั้น) ได้จัดสรรทุนดำเนิน โครงการเครือข่ายคอมพิวเตอร์ของสถาบันอุดมศึกษา โดยแบ่ง โครงการออกเป็น ๒ ระยะ การ ดำเนินงานใน ระยะแรกเป็นการเชื่อมโยง ๔ หน่วยงาน ได้แก่

- กระทรวงวิทยาศาสตร์ฯ

- จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- สถาบันเทคโนโลยีแห่งเอเชีย
- สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าวิทยาเขตเจ้าคุณทหารลาดกระบัง

ระยะที่สองเป็นการเชื่อมต่อสถาบันอุดมศึกษาที่เหลือ คือ

- มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
- มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
- มหาวิทยาลัยมหิดล
- มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช
- สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าวิทยาเขตธนบุรี
- สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าวิทยาเขตพระนครเหนือ
- มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
- มหาวิทยาลัยขอนแก่น
- มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตหาดใหญ่

เดือนธันวาคม ปี พ.ศ. ๒๕๓๔ คณะทำงานของ NECTEC ร่วมกับกลุ่มอาจารย์และนักวิจัยจากสถาบันอุดมศึกษาได้ก่อตั้งกลุ่ม NEWgroup (NECTEC E-mail Working Group) เพื่อประสานงานและแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารด้วย E-mail โดยยังคงอาศัยสถาบัน เทคโนโลยีแห่งเอเชียเป็นทางออกสู่อินเทอร์เน็ตผ่านทางออสเตรเลีย ปี พ.ศ.๒๕๓๘ รัฐบาลไทยได้ประกาศให้เป็นปีแห่งเทคโนโลยีสารสนเทศ(Information Technology Year) เนื่องจากตระหนักถึงความสำคัญของเทคโนโลยีคอมพิวเตอร์และการสื่อสารข้อมูลใน ขณะเดียวกันก็มีการดำเนินการจัดวางเครือข่ายความเร็วสูงโดยใช้ใยแก้วนำแสงเพื่อใช้เป็นสายสื่อสาร ไทยสาร เดือนสิงหาคม พ.ศ. ๒๕๓๕ สำนักวิทยบริการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยได้เช่าวงจร สื่อสารความเร็ว ๕๖๐๐บิตต่อวินาที จากการสื่อสารแห่งประเทศไทยเพื่อเชื่อมเข้าสู่อินเทอร์เน็ตที่ "บริษัท ยูยูเน็ตเทคโนโลยี ประเทศสหรัฐอเมริกา" ภายได้ข้อตกลงกับ NECTEC ในการพัฒนาเครือข่ายอินเทอร์เน็ตของสถาบันอุดมศึกษาเพื่อร่วมใช้วงจรสื่อสาร จนกระทั่งในเดือนธันวาคมปีเดียวกันมีหน่วยงาน 6 แห่งที่ เชื่อมต่อแบบ On-line โดยสมบูรณ์ ได้แก่ NECTEC ,จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ,สถาบันเทคโนโลยีแห่งเอเชีย ,มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์,มหาวิทยาลัย สงขลานครินทร์ และมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ เครือข่ายที่ก่อตั้งมี ชื่อว่า "ไทยสาร" (Thaisam : Thai Social/scientific ,Academic and Research Network) หรือ "ไทยสารอินเทอร์เน็ต" ในปี พ.ศ. ๒๕๓๖ NECTEC ได้เช่าวงจรสื่อสารความเร็ว ๖๔ กิโลบิตต่อวินาทีจากการสื่อสารแห่งประเทศไทยเพื่อ เพิ่มความสามารถในการขนส่งข้อมูล ทำ

ให้ประเทศไทยมีวงจรสื่อสารระดับ ที่ให้บริการแก่ผู้ใช้ไทยสารอินเทอร์เน็ต ๒ วงจร ในปัจจุบัน วงจรเชื่อมต่อไปยังต่างประเทศที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และ NECTEC ได้รับการปรับปรุงให้มีความเร็วสูงขึ้นตามลำดับ นับตั้งแต่นั้นมาเครือข่ายไทยสารได้ขยายตัวกว้างขึ้น และมีหน่วยงานอื่นเชื่อมเข้ากับ ไทยสารอีกหลายแห่งในช่วงต่อ มากลุ่มสถาบันอุดมศึกษาประกอบด้วย สำนักวิทยบริการ จุฬาฯ ,สถาบันเทคโนโลยีแห่งเอเชีย,มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ และมหาวิทยาลัยอัสสัมชัญได้ร่วมตัวกันเพื่อแบ่งส่วนค่าใช้จ่ายวงจร สื่อสาร โดยเรียกชื่อกลุ่มว่า "ไทยเน็ต" (THAIInet) สมาชิกส่วนใหญ่ของไทยสาร คือ สถาบันอุดมศึกษา กับหน่วยงานราชการบางหน่วยงาน และ NECTEC ยังเปิดโอกาสให้กับบุคลากรของหน่วยงานราชการที่ยังไม่มีเครือข่ายภายในเป็นของตัวเองมาขอใช้บริการได้ แต่ทว่ายังมีกลุ่มผู้ที่ต้องการใช้บริการอินเทอร์เน็ตอีกเป็นจำนวนมาก ทั้งบริษัทเอกชนและบุคคลทั่วไปซึ่งไม่สามารถใช้บริการ จากไทยสารอินเทอร์เน็ตได้ ทั้งนี้เพราะไทยสารเป็นเครือข่ายเพื่อการศึกษาและวิจัยที่ใช้เงินงบประมาณอุดหนุนจากรัฐภายใต้ข้อบังคับของกฎหมาย ด้านการสื่อสารจึงไม่สามารถให้นิติบุคคลอื่นร่วมใช้เครือข่ายได้

อินเทอร์เน็ตทำงานอย่างไร?

โปรโตคอล TCP/IP หรือ Transmission Control Protocol/Internet Protocol เป็นระเบียบวิธีการ สื่อสารระหว่างคอมพิวเตอร์ ที่ใช้กันมาแต่เดิมในระบบปฏิบัติการ Unix ซึ่งมีการใช้งานอย่าง กว้างขวางมาก จนถือเป็นมาตรฐานได้ จุดกำเนิดของโปรโตคอล TCP/IP นี้เริ่มขึ้นในราว พ.ศ. ๒๕๑๒ ที่กระทรวงกลาโหมของสหรัฐ เมื่อพบปัญหาในการเชื่อมโยงเครือข่ายคอมพิวเตอร์ ในหน่วยงานต่างๆ ของตน ซึ่งจะต้องมีการส่งข้อมูลระหว่างกัน และไปยังหน่วยงานภายนอกอื่นๆ เช่น มหาวิทยาลัย ห้องทดลองต่างๆ (ส่วนใหญ่มีเครื่องที่ใช้ระบบ Unix อยู่เป็นจำนวนมาก) เนื่องจากแต่ละแห่งก็มีระบบคอมพิวเตอร์ของตนเองที่แตกต่างกันไป การต่อเชื่อมกันก็เป็นไปในลักษณะต่างคนต่างทำไม่ เหมือนกัน ดังนั้นข่าวสารข้อมูลทั้งหลาย จึงถ่ายเทไปมาได้อย่างยากลำบากมาก กระทรวงกลาโหมสหรัฐได้ จัดตั้งหน่วยงาน Advanced Research Projects Agencies (ARPA) ขึ้นมา เพื่อหาทางแก้ไขปัญหที่เกิดขึ้นนี้ ผลลัพธ์ที่หน่วยงาน ARPA ได้จัดทำขึ้นคือ การกำหนดมาตรฐานในการสื่อสารข้อมูลและได้จัดตั้งเครือข่าย ARPANET ขึ้นโดยใช้โปรโตคอล TCP/IP ต่อมาก็กลายมาเป็นมาตรฐานจริงจัง ในราวปี พ.ศ. ๒๕๒๕ ความสัมพันธ์ระหว่าง TCP/IP กับระบบปฏิบัติการ Unix เกิดขึ้น เนื่องจากมหาวิทยาลัยแคลิฟอร์เนีย ที่เบิร์กลีย์ ได้พัฒนาระบบปฏิบัติการ Unix ซึ่งมีการผนวกเข้ากับโปรโตคอล TCP/IP สำหรับใช้ในการสื่อสารระหว่างระบบออกมา และเผยแพร่ต่อไปยังหน่วยงานต่างๆ ทำให้การสื่อสารกันของเครื่อง

ที่ใช้ระบบปฏิบัติการ Unix มักจะต้อง ใช้โปรโตคอล TCP/IP เสมอ และมีบทบาทเป็นสิ่งที่คู่กันต่อมาถึงปัจจุบัน

ในปัจจุบันนี้ ไม่ว่าคอมพิวเตอร์ส่วนบุคคลของผู้ใช้จะเป็นแบบใดก็ตาม เช่น พีซีหรือแมคอินทอช ก็สามารถใช้งานโปรโตคอล TCP/IP เพื่อต่อเชื่อมเข้าสู่อินเทอร์เน็ตได้ วิธีการก็คือ เพียงแต่ติดตั้งใช้งานซอฟต์แวร์โปรโตคอล TCP/IP เท่านั้น ส่วนวิธีการและโปรแกรมที่ติดตั้ง จะแตกต่างกันขึ้นกับระบบที่ใช้ ซึ่งจะกล่าวต่อไป หมายเลข IP (IP Address) การสื่อสารกันในระบบเครือข่าย อินเทอร์เน็ตที่มีโปรโตคอล TCP/IP เป็นมาตรฐานนี้ เครื่องคอมพิวเตอร์ทุกเครื่องที่เชื่อมต่ออยู่ จะต้องมีความหมายเลขประจำตัวเอาไว้อ้างอิงให้เครื่องคอมพิวเตอร์อื่นๆ ได้ทราบ เหมือนกับคนทุกคนต้องมีชื่อให้คนอื่นเรียก หมายเลขอ้างอิงดังกล่าวเราเรียกว่า IP Address หรือหมายเลข IP หรือบางทีก็เรียกว่า "แอดเดรส IP" (IP ในที่นี้ก็คือ Internet Protocol ตัวเดียวกับใน TCP/IP นั่นเอง) ซึ่งถูกจัดเป็นตัวเลขชุดหนึ่งขนาด ๓๒ บิต ใน ๑ ชุดนี้จะมีตัวเลขถูกแบ่งออกเป็น ๔ ส่วน ส่วนละ ๘ บิตเท่าๆ กัน เวลาเขียนก็แปลงให้เป็นเลขฐานสิบ ก่อนเพื่อความง่ายแล้วเขียนโดยกันแต่ละส่วนด้วยจุด ดังนั้นในตัวเลขแต่ละส่วนนี้จึงมีค่าได้ตั้งแต่ 0 จนถึง ๒๕๕ - ๑ = ๒๕๕ เท่านั้น เช่น ๑๙๒.๑๐.๑.๑๐๑ เป็นต้น ตัวเลข IP Address ชุดนี้จะเป็นสิ่งที่สำคัญคล้ายเบอร์โทรศัพท์ที่เรามีใช้อยู่และไม่ซ้ำกัน เพราะสามารถกำหนดเป็นตัวเลขได้รวมทั้งสิ้นกว่า ๔ พันล้านเลขหมาย แต่การกำหนดให้คอมพิวเตอร์มีเลขหมาย IP Address นี้ไม่ได้เริ่มต้นจากหมายเลข ๑ และนับขึ้นไปเรื่อยๆ หากแต่จะมีการจัด แบ่งออกเป็น ๒ ส่วน คือ

- ส่วนแรกเป็นหมายเลขของเครือข่าย (Network Number)
- ส่วนที่สองเรียกว่าหมายเลขของคอมพิวเตอร์ที่อยู่ในเครือข่ายนั้น (Host Number) เพราะในเครือข่ายใดๆ อาจจะมีเครื่องคอมพิวเตอร์เชื่อมต่ออยู่ได้มากมาย ในเครือข่ายที่อยู่คนละระบบอาจมีหมายเลข Host ซ้ำกันก็ได้ แต่เมื่อรวมกับหมายเลข Network แล้ว จะได้เป็น IP Address ที่ไม่ซ้ำกันเลย

บริการต่างๆ ในอินเทอร์เน็ต

ตามที่ได้อธิบายไปแล้วว่าเครือข่ายอินเทอร์เน็ต คือเครือข่ายของเครือข่ายที่มีการเชื่อมโยงกันไปทั่วโลกในแต่ละ เครือข่ายก็จะมีเครื่องคอมพิวเตอร์ ที่ทำหน้าที่เป็นผู้ให้บริการ ซึ่งอาจเรียกว่าเป็น เซิร์ฟเวอร์ (Server) หรือ โฮสต์ (Host) เชื่อมต่ออยู่เป็นจำนวนมาก ระบบคอมพิวเตอร์เหล่านี้จะให้บริการต่างๆ แล้วแต่ลักษณะและจุดประสงค์ที่เจ้าของเครือข่ายนั้นหรือเจ้าของระบบคอมพิวเตอร์นั้นตั้งขึ้น ในอดีตมักมีเฉพาะบริการเรื่องข้อมูลข่าวสารและ โปรแกรม

ที่ใช้ในแวดวงการศึกษาวิจัยเป็นหลัก แต่ในปัจจุบันก็ได้ขยายเข้าสู่เรื่องของการค้าและธุรกิจแทบจะทุกด้าน บริการต่างๆ บนอินเทอร์เน็ตมีมากมาย ทั้งบริการด้านการสื่อสาร , บริการด้านข้อมูล

โทษของอินเทอร์เน็ต

๑. โรคติดอินเทอร์เน็ต(Webaholic)

อินเทอร์เน็ตก็เป็นสิ่งเสพติดหรือ?

หากการเล่นอินเทอร์เน็ต ทำให้คุณเสียงาน หรือแม้แต่ทำลาย นักจิตวิทยาชื่อ Kimberly S. Young ได้ศึกษาพฤติกรรม ของผู้ใช้อินเทอร์เน็ตอย่างมากเป็นจำนวน ๔๕๖ คน โดยเปรียบเทียบ กับบรรทัดฐาน ซึ่งใช้ในการจัดว่า ผู้ใดเป็นผู้ที่ติดการพนัน การติดการพนันประเภทที่ถอนตัวไม่ขึ้น มีลักษณะคล้ายคลึงกับ การติดอินเทอร์เน็ต เพราะทั้งสองอย่าง เกี่ยวข้องกับการล้มเหลว ในการควบคุมความต้องการของตนเอง โดยไม่มีส่วนเกี่ยวข้องกับสารเคมีใดๆ (อย่างสุราหรือยาเสพติด) คำว่า อินเทอร์เน็ต ในการศึกษาวิจัยเรื่องนี้ หมายถึง ตัวอินเทอร์เน็ตเอง ระบบออนไลน์ (อย่างเช่น AmericaOn-line, Compuserve, Prodigy) หรือระบบ BBS (Bulletin Board Systems) และการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ได้ระบุว่า ผู้ที่มีคุณสมบัติดังต่อไปนี้ อย่างน้อย ๔ อย่าง เป็นเวลานานอย่างน้อย ๑ ปีถือได้ว่า มีอาการติดอินเทอร์เน็ต

- รู้สึกหมกมุ่นกับอินเทอร์เน็ต แม้ในเวลาที่ไม่ได้ติดกับอินเทอร์เน็ต
- มีความต้องการใช้อินเทอร์เน็ตเป็นเวลานานขึ้น
- ไม่สามารถควบคุมการใช้อินเทอร์เน็ตได้
- รู้สึกหงุดหงิดเมื่อต้องใช้อินเทอร์เน็ตน้อยลงหรือหยุดใช้
- ใช้อินเทอร์เน็ตเป็นวิธีในการหลีกเลี่ยงปัญหาหรือคิดว่าการใช้อินเทอร์เน็ตทำให้

ตนเองรู้สึกดีขึ้น

- หลอกคนในครอบครัวหรือเพื่อน เรื่องการใช้อินเทอร์เน็ตของตัวเอง
- การใช้อินเทอร์เน็ตทำให้เกิดการเสี่ยงต่อการสูญเสียงาน การเรียน และความสัมพันธ์

ยังใช้อินเทอร์เน็ตถึงแม้ว่าต้องเสียค่าใช้จ่ายมาก

- มีอาการผิดปกติ อย่างเช่น หดหู่ กระวนกระวายเมื่อเลิกใช้อินเทอร์เน็ต
- ใช้เวลาในการใช้อินเทอร์เน็ตนานกว่าที่ตัวเองได้ตั้งใจไว้

สำหรับผู้ใช้อินเทอร์เน็ต ที่ไม่เข้าข่ายข้างต้นเกิน ๓ ข้อในช่วงเวลา ๑ ปี ถือว่ายังเป็นปกติ จากการศึกษาวิจัย ผู้ที่ใช้อินเทอร์เน็ตอย่างหนัก ๔๕๖ คน มี ๓๕๖ คนซึ่งประกอบไปด้วย เพศชาย ๑๕๗ คน และเพศหญิง ๒๐๙ คน เป็นผู้ที่เรียกได้ว่า "ติดอินเทอร์เน็ต" ในขณะที่อีก ๑๐๐ คน ยังนับเป็นปกติ ประกอบด้วยเพศชาย และเพศหญิง ๔๖ และ ๕๔ คนตามลำดับ สำหรับผู้ที่จัดว่า

"ติดอินเทอร์เน็ต" นั้นได้แสดงลักษณะอาการของการติด (คล้ายกับการติดการพนัน) และการใช้อินเทอร์เน็ต อย่างหนักเหมือนกับ การเล่นการพนัน ความผิดปกติในการกินอาหาร หรือสุราเรื้อรัง มีผล กระทบต่อการเรียน อาชีพ สภาพทางสังคมและเศรษฐกิจของคนคนนั้น ถึงแม้ว่าการวิจัยที่ผ่านมาได้แสดงให้เห็นว่า การติดเทคโนโลยีอย่างเช่น การติดเล่นเกมส์ ส่วนใหญ่จะเกิดขึ้นกับเพศชายแต่ผลลัพธ์ข้างต้น แสดงให้เห็นว่า ผู้ที่ติดอินเทอร์เน็ต ส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง วัยกลางคนและไม่มีงานทำ

๒. เรื่องอนาจารผิดศีลธรรม(Pornography/Indecent Content)

เรื่องของข้อมูลต่างๆที่มีเนื้อหาไปในทางขัดต่อศีลธรรม ลามกอนาจาร หรือรวมถึงภาพโป๊เปลือยต่าง ๆ นั้นเป็น เรื่องที่มีมานานพอสมควรแล้วบนโลกอินเทอร์เน็ต แต่ไม่โจ่งแจ้ง เนื่องจากสมัยก่อนเป็นยุคที่ WWW ยังไม่พัฒนา มากนักทำให้ไม่มีภาพออกมา แต่ในปัจจุบันภายเหล่านี้เป็นที่โจ่งแจ้งบนอินเทอร์เน็ตและสิ่งเหล่านี้สามารถเข้าสู่เด็ก และเยาวชนได้ง่ายโดยผู้ปกครองไม่สามารถที่จะให้ความดูแลได้เต็มที่ เพราะว่าอินเทอร์เน็ตนั้นเป็น โลกที่ไร้พรมแดน และเปิดกว้างทำให้สื่อเหล่านี้สามารถเผยแพร่ไปได้รวดเร็วจนเรา ไม่สามารถจับกุมหรือเอาผิดผู้ที่ทำสิ่งเหล่านี้ขึ้นมาได้

๓. ไวรัส ม้าโทรจัน หนอนอินเทอร์เน็ต และระเบิดเวลา

ไวรัส : เป็นโปรแกรมอิสระ ซึ่งจะสืบพันธุ์โดยการจำลองตัวเองให้มากขึ้นเรื่อยๆ เพื่อที่จะทำลายข้อมูล หรืออาจทำให้เครื่องคอมพิวเตอร์ทำงานช้าลง โดยการแอบใช้สอยหน่วยความจำหรือพื้นที่ว่างบนดิสก์โดยพลการ

ม้าโทรจัน : ม้าโทรจันเป็นตำนานนักรบที่ซ่อนตัวอยู่ในม้าไม้ แล้วแอบเข้าไปในเมืองจนกระทั่งยึดเมืองได้สำเร็จ โปรแกรมนี้ก็ทำงานคล้ายๆกัน คือโปรแกรมนี้จะทำหน้าที่ไม่พึงประสงค์ มันจะซ่อนตัวอยู่ในโปรแกรมที่ไม่ได้รับอนุญาต มันมักจะทำในสิ่งที่เราไม่ต้องการ และสิ่งที่มันทำนั้น ไม่มีความจำเป็นต่อเราด้วย

หนอนอินเทอร์เน็ต : ถูกสร้างขึ้นโดย Robert Morris, Jr. จนดังกระฉ่อนไปทั่วโลก มันคือโปรแกรมที่จะสืบพันธุ์โดยการจำลองตัวเองมากขึ้นเรื่อยๆ จากระบบหนึ่ง ครอบครองทรัพยากรและทำให้ระบบช้าลง

ระเบิดเวลา : คีอรหัสซึ่งจะทำหน้าที่เป็นตัวกระตุ้นรูปแบบเฉพาะของการโจมตีนั้นๆ ทำงานเมื่อสภาพการโจมตีนั้นๆมาถึง ยกตัวอย่างเช่น ระเบิดเวลาจะทำลายไฟล์ทั้งหมดในวันที่ ๓๑ กรกฎาคม ๒๕๔๒^{๕๓}

^{๕๓} <http://www.thaigoodview.com/library/teachershow/poonsak/ictinternet/index.html>.

๒.๕ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับทัศนคติ

มุสดี ตั้งจิตนุกูล^{๕๔} ได้ศึกษา ทัศนคติที่มีต่อความรักของวัยรุ่น ผลการศึกษาพบว่า ทัศนคติต่อความรักของวัยรุ่นอยู่ในระดับค่อนข้างดี เมื่อเปรียบเทียบทัศนคติที่มีต่อความรักของวัยรุ่นหญิงและวัยรุ่นชาย ทั้ง ๓ ด้าน ในภาพรวมปรากฏว่า มีทัศนคติที่ไม่แตกต่างกัน

นารี พิมพ์เบ้าธรรม^{๕๕} ได้ศึกษา เจตคติต่อความตายกับภาวะซึมเศร้าของผู้ดูแลเด็กกำพร้าที่ติดเชื้อเอชไอวีในสถานสงเคราะห์ จังหวัดเชียงใหม่ ผลการศึกษาพบว่า ร้อยละ ๕๒.๗ ของผู้ดูแล มีคะแนนเจตคติต่อความตายสูงกว่าค่ากึ่งกลางของคะแนนและร้อยละ ๔๗.๓ ของผู้ดูแลมีคะแนนเจตคติต่อความตายต่ำกว่าค่ากึ่งกลางของคะแนน ร้อยละ ๖๕.๔ ของผู้ดูแลมีภาวะซึมเศร้าระดับปกติ ในขณะที่ร้อยละ ๒๐.๐ มีภาวะซึมเศร้าระดับน้อย ร้อยละ ๗.๗ มีภาวะซึมเศร้าระดับมาก เจตคติต่อความตายไม่มีความสัมพันธ์กับภาวะซึมเศร้าระดับมาก

พัชนี มานะวานิชเจริญ^{๕๖} ได้ศึกษาทัศนคติและพฤติกรรมเกี่ยวกับเรื่อง บุญกิริยาวัตถุ ๑๐ ของพุทธศาสนิกชนไทยรุ่นใหม่ : ศึกษาเฉพาะกรณีนักศึกษาชมรมพุทธศาสตร์ สถาบันเทคโนโลยีราชมงคล ในเขตกรุงเทพมหานคร ผลการศึกษาพบว่า นักศึกษากลุ่มตัวอย่างเข้าใจว่า บุญ หมายถึงการทำความดีที่ให้ผลเป็นความอึดใจ สบายใจ ทั้งยังถือว่า การทำบุญ เป็นสิ่งสร้างขวัญกำลังใจให้แก่ชีวิต กลุ่มตัวอย่างมีทัศนคติเชิงบวกว่า การทำบุญทำให้สังคมสงบสุขและจิตใจอึดใจ ทั้งไม่เห็นด้วยกับคำกล่าวที่ว่า การทำบุญมักทำให้คนงมงาย กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีหลักในการทำบุญที่ต้องสอดคล้องกับหลักพุทธธรรม อาทิ การทำบุญต้องไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น ผลของบุญขึ้นอยู่กับเจตนาเป็นสำคัญ เป็นต้น ทั้งยังมองว่าสังคมไทยมีพฤติกรรมการทำบุญที่ไม่ถูกไม่ควร

^{๕๔} มุสดี ตั้งจิตนุกูล, “ทัศนคติที่มีต่อความรักของวัยรุ่น”, การค้นคว้าแบบอิสระ ศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาจิตวิทยาการศึกษาและการแนะแนว, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๔), หน้า ๔๔-๔๘.

^{๕๕} นารี พิมพ์เบ้าธรรม, “เจตคติต่อความตายกับภาวะซึมเศร้าของผู้ดูแลเด็กกำพร้าที่ติดเชื้อเอชไอวีในสถานสงเคราะห์ จังหวัดเชียงใหม่”, วิทยานิพนธ์พยาบาลศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาสุขภาพจิตและการพยาบาลจิตเวช, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๕), หน้า ๕๖-๕๗.

^{๕๖} พვნี มานะวานิชเจริญ, “ทัศนคติและพฤติกรรมเกี่ยวกับเรื่อง บุญกิริยาวัตถุ ๑๐ ของพุทธศาสนิกชนไทยรุ่นใหม่ : ศึกษาเฉพาะกรณีนักศึกษาชมรมพุทธศาสตร์ สถาบันเทคโนโลยีราชมงคล ในเขตกรุงเทพมหานคร”, สารนิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาไทยศึกษา, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๕), หน้า ๑๕๒-๑๖๒.

เช่น การชอบทำบุญตามกระแส หวังผล (บุญ) เกินควร และมุ่งเน้นทางวัตถุมากไป เป็นต้น และส่วนใหญ่ยังเชื่อกฎแห่งกรรม การอุทิศส่วนกุศลอยู่ค่อนข้างมาก ส่วนพฤติกรรมการทำบุญ พบว่า กลุ่มตัวอย่างได้ทำบุญวันเกิดเป็นประจำ ทำบุญวันระลึกถึงผู้ล่วงลับ เทศกาลงานบุญและวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาเป็นครั้งคราว สำหรับการตัดบาตร ไปทำบุญที่วัด ปฏิบัติธรรม-นั่งสมาธิ และสวดมนต์ไหว้พระก่อนนอนนั้นส่วนใหญ่ได้ทำเป็นครั้งคราว

วารากรณ์ ชื่อประดิษฐ์กุล^{๕๑} ได้ศึกษาความรู้ และทัศนคติของเยาวชนที่มีต่อพระพุทธศาสนาในยุคโลกาภิวัตน์ ผลการศึกษาพบว่า ครอบครัวมีอิทธิพลต่อความรู้และทัศนคติของเยาวชนที่มีต่อพระพุทธศาสนาในระดับปานกลาง โรงเรียนมีอิทธิพลต่อความรู้และทัศนคติของเยาวชนที่มีต่อพระพุทธศาสนาในระดับน้อย สื่อมวลชนมีอิทธิพลต่อความรู้และทัศนคติของเยาวชนที่มีต่อพระพุทธศาสนาในระดับมาก เพื่อนมีอิทธิพลต่อความรู้และทัศนคติของเยาวชนที่มีต่อพระพุทธศาสนาในระดับปานกลาง

บุญเรือน เขียรทอง ได้ศึกษา ทัศนคติและความเข้าใจต่อคำสอนทางพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวกับอริยมรรคมีองค์ ๘ ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย : ศึกษาเฉพาะกรณีโรงเรียนโพธิสารพิทยากร เขตคลองสาน กรุงเทพมหานคร ผลการศึกษาพบว่า คำสอนทางพระพุทธศาสนาเป็นความจริงตามกฎธรรมชาติ มนุษย์เป็นผู้สามารถฝึกฝนและพัฒนาตนเองได้ด้วยการศึกษาฝึกหัดพัฒนาทางด้านพฤติกรรม จิตใจ และปัญญา โดยปฏิบัติตามหลักอริยมรรคมีองค์ ๘ ในหมวดปัญญา ได้แก่ สัมมาทิฐิ สัมมาสังกัปปะ หมวดศีล ได้แก่ สัมมาวาจา สัมมากรรมันตะ สัมมาอาชีวะ หมวดสมาธิ ได้แก่ สัมมาวายามะ สัมมาสติ สัมมาสมาธิ จนสามารถแก้ปัญหาภายใน (จิตใจ) และภายนอก (สิ่งแวดล้อมต่างๆ) ทั้งของตนเองและของผู้อื่นจนทำให้เกิดความสุขได้ การศึกษาภาคสนาม พบว่า กลุ่มตัวอย่างมีความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา มีความเข้าใจและมีทัศนคติที่ดีต่อการดำเนินชีวิตที่ถูกต้องดีงามตามหลักอริยมรรคมีองค์ ๘^{๕๒}

^{๕๑} วารากรณ์ ชื่อประดิษฐ์กุล, “ความรู้และทัศนคติของเยาวชนที่มีต่อพระพุทธศาสนาในยุคโลกาภิวัตน์”, รายงานการวิจัย โปรแกรมวิชานิติศาสตร์, (คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม, ๒๕๕๕), หน้า ๔๕.

^{๕๒} บุญเรือน เขียรทอง, “ทัศนคติและความเข้าใจต่อคำสอนทางพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวกับอริยมรรคมีองค์ ๘ ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย : ศึกษาเฉพาะกรณีโรงเรียนโพธิสารพิทยากร เขตคลองสาน กรุงเทพมหานคร”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗), หน้า ๑๐๑-๑๐๒.

ศฤงคาร คล้ายแขก^{๕๕} ได้ศึกษาความรู้ ทักษะ และ การปฏิบัติเกี่ยวกับความปลอดภัยในการทำงานของพนักงานบริษัท ทีพีไอ โพลีน จำกัด (มหาชน) จังหวัดสระบุรี ผลการเปรียบเทียบความปลอดภัยในการทำงานกับปัจจัยด้านบุคคล จำแนกตามเพศ อายุ สถานภาพการสมรส และอายุงาน พบว่า ไม่มีความแตกต่างกัน ส่วนระดับการศึกษา มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ เฉพาะด้านความรู้เกี่ยวกับความปลอดภัย ส่วนด้านอื่นๆ พบว่า ไม่มีความแตกต่าง เมื่อจำแนกตามตำแหน่งงาน โดยภาพรวม พบว่า มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

พิมพ์ราMIT สุพรรณพงศ^{๕๖} ได้ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างทัศนคติในการปฏิบัติงานกับความพึงพอใจของพนักงานในโรงพยาบาลธรรมศาสตร์เฉลิมพระเกียรติ พบว่า พนักงานที่มีเพศ อายุ สถานภาพ อายุงาน และประสบการณ์ทำงานรวมทุกองค์ประกอบ แตกต่างกัน มีทัศนคติในการทำงานไม่แตกต่างกัน ส่วนพนักงานที่มีระดับการศึกษาต่างกัน มีทัศนคติในการปฏิบัติงานด้านพฤติกรรมแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ ทักษะของพนักงาน โรงพยาบาลธรรมศาสตร์ฯ ด้านความรู้สึกรู้สึกมีความสัมพันธ์ทางเดียวกันในระดับน้อยกว่าความพึงพอใจด้านผลประโยชน์ตอบแทน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ ทักษะของพนักงาน โรงพยาบาลธรรมศาสตร์ฯ ด้านพฤติกรรมมีความสัมพันธ์ทางเดียวกันในระดับน้อยกว่าความพึงพอใจด้านโอกาสความก้าวหน้าในการทำงาน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

เปมิตาร์ ทองสงไสม^{๕๗} ได้ศึกษาทัศนคติของผู้นำชุมชนต่อผู้ติดเชื้อเอชไอวี และผู้ป่วยเอดส์: กรณีศึกษาบ้านแพะเจริญ ตำบลนาทราย อำเภอสี จังหวัดลำพูน ผลการศึกษาพบว่า ผู้นำชุมชนมีทัศนคติทางลบต่อผู้ติดเชื้อเอชไอวีและผู้ป่วยเอดส์ ส่วนด้านความรู้ ผู้นำชุมชนสามารถให้ความหมายของโรคเอดส์ อาการ การติดต่อ การป้องกัน และการรักษาได้ มีความรู้แต่ยังไม่มีความเข้าใจที่ถูกต้อง

^{๕๕} ศฤงคาร คล้ายแขก, “ศึกษาความรู้ ทักษะ และ การปฏิบัติเกี่ยวกับความปลอดภัยในการทำงานของพนักงานบริษัท ทีพีไอ โพลีน จำกัด (มหาชน) จังหวัดสระบุรี”, วิทยานิพนธ์บริหารธุรกิจมหาบัณฑิต สาขาบริหารธุรกิจ, (บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์, ๒๕๔๘), หน้า ๓๐-๓๗.

^{๕๖} พิมพ์ราMIT สุพรรณพงศ, “ความสัมพันธ์ระหว่างทัศนคติในการปฏิบัติงานกับความพึงพอใจของพนักงานในโรงพยาบาลธรรมศาสตร์เฉลิมพระเกียรติ”, ภาคนิพนธ์บริหารธุรกิจมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการทั่วไป, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา, ๒๕๔๘), หน้า ๓๖-๘๘.

^{๕๗} เปมิตาร์ ทองสงไสม, “ทัศนคติของผู้นำชุมชนต่อผู้ติดเชื้อเอชไอวี และผู้ป่วยเอดส์: กรณีศึกษาบ้านแพะเจริญ ตำบลนาทราย อำเภอสี จังหวัดลำพูน”, การค้นคว้าแบบอิสระ สาขาวิชาสาธารณสุขศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๘), หน้า ๕๘-๖๐.

ลึกซึ่งเพียงพอ โดยเฉพาะด้านการติดต่อ ที่คิดว่าติดต่อโดยโดนยุ่งกั๊ต ทางบาดแผล น้ำเหลือง น้ำมูก น้ำลาย การรับประทานอาหาร การดื่มน้ำแก้วเดียวกับผู้ป่วยเอดส์และคนในครอบครัวของผู้ป่วยเอดส์ ด้านการรู้คิด คิดว่า ภรรยา ลูก และคนในครอบครัวได้จะรับเชื้อเอดส์จากผู้ป่วยเอดส์ และสามารถถ่ายทอดเชื้อเอดส์สู่คนอื่นได้ ด้าน ความรู้สึกมีความรู้สึกกลัว รังเกียจ อึดอัด ที่ต้องพบปะพูดคุย ทำงานรับ รับประทานอาหาร และอาศัยอยู่ใกล้กับบ้านผู้ป่วยเอดส์ ด้านแนวโน้มของพฤติกรรมมีพฤติกรรมที่ แสดงออกว่า รังเกียจไม่ยอมรับ หลีกเลียง และปฏิเสธที่ จะอยู่ร่วมกับผู้ป่วยเอดส์และครอบครัว แต่ก็มีผู้นำบางคนที่มีการศึกษาระดับมัธยมศึกษา มีทัศนคติที่ดีต่อผู้ ป่วยเอดส์ มีความรู้สึก เข้าใจ เห็นใจ และให้ความช่วยเหลือผู้ป่วยเอดส์และครอบครัวเมื่อมีปัญหา

การุณ ฐนกรวงศ์^{๑๑๒} ได้ศึกษาเปรียบเทียบทัศนคติ ความพึงพอใจ และแนวโน้มพฤติกรรมของผู้ชมรายการโทรทัศน์ทางสถานีโทรทัศน์ NBT และ THAI PBS ในเขตกรุงเทพมหานคร ผลการศึกษาพบว่า ผู้ชมที่มีอายุแตกต่างกัน มีความพึงพอใจในการชมรายการทางสถานีโทรทัศน์ THAI PBS ไม่แตกต่างกัน แต่มีความพึงพอใจในการชมรายการทางสถานีโทรทัศน์ NBT แตกต่างกัน ด้านความพึงพอใจโดยรวมต่อรายการที่ชม อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑

ประพนธ์ ชูจำปา^{๑๑๓} ได้ศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อเจตคติต่อการเรียนในหลักสูตรธรรมศึกษาของนักเรียน โรงเรียนพระปริยัติธรรม วัดพระธรรมกาย อำเภอคลองหลวง จังหวัดปทุมธานี ผลการศึกษาพบว่าแรงจูงใจในการสมัครเรียนในหลักสูตรธรรมศึกษา นิสัยทางการเรียน ความศรัทธาในพระพุทธศาสนา สัมพันธภาพระหว่างนักเรียนกับผู้ปกครอง การส่งเสริมนักเรียนในความเป็นพุทธมามกะของผู้ปกครอง ลักษณะทางกายภาพภายในวัด ลักษณะทางกายภาพภายในโรงเรียน และการเลียนแบบพระสงฆ์ที่ศรัทธา มีความสัมพันธ์ทางบวกกับเจตคติต่อการเรียน ส่วนอายุ ระดับชั้นที่ศึกษาไม่มีความสัมพันธ์กับเจตคติต่อการเรียน การเลียนแบบพระสงฆ์ที่ศรัทธา ลักษณะทางกายภาพภายในวัด แรงจูงใจในการสมัครเรียนในหลักสูตรธรรมศึกษา การส่งเสริมนักเรียนในความเป็นพุทธมามกะของผู้ปกครอง และลักษณะทางกายภาพภายในโรงเรียนส่งผลต่อเจตคติต่อการเรียน

^{๑๑๒} การุณ ฐนกรวงศ์, “การเปรียบเทียบทัศนคติ ความพึงพอใจ และแนวโน้มพฤติกรรมของผู้ชมรายการโทรทัศน์ทางสถานีโทรทัศน์ NBT และ THAI PBS ในเขตกรุงเทพมหานคร”, สารนิพนธ์บริหารธุรกิจมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการ, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๕๒), หน้า ๑๑๐-๑๓๓.

^{๑๑๓} ประพนธ์ ชูจำปา, “ปัจจัยที่ส่งผลต่อเจตคติต่อการเรียนในหลักสูตรธรรมศึกษาของนักเรียนโรงเรียนพระปริยัติธรรม วัดพระธรรมกาย อำเภอคลองหลวง จังหวัดปทุมธานี”, ปริญญาโท การศึกษา มหาบัณฑิต สาขาวิชาจิตวิทยาการศึกษา, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๕๒), หน้า ๑๐๕-๑๓๑.

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความตาย

ณัฐยา วาสิงหน^{๑๑๔} ได้ศึกษาความหมายของความตาย : การตีความตามพุทธปรัชญา ผลการศึกษาพบว่า พุทธปรัชญาอันเป็นผลจากการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้าก็คือความจริงและหลักการปฏิบัติที่สอดคล้องกับปรากฏการณ์ของชีวิต ในเรื่องเกี่ยวกับความตายพุทธศาสนาเห็นว่า แม้ความตายเป็นสิ่งที่ทุกคนจะต้องเผชิญอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้อย่างแน่นอน แต่หากมนุษย์รู้และเข้าใจความหมายที่แท้จริงหรือความหมายในแง่อภิปรัชญาของความตาย ความตายก็ไม่ใช่สิ่งที่น่ากลัว เพราะความตายเป็นเพียงปรากฏการณ์ที่เป็นไปตามธรรมชาติของชีวิต ความตายตามความหมายของพุทธศาสนาก็เป็นแต่เพียงการแตกดับในครั้งหนึ่งๆ ของขันธ ๕ (ขณิกมรณะ) หรือการแตกดับลงของนามรูป ในชาติหนึ่งๆ (เพราะการขาดสิ้นแห่งอินทรีย์) อย่างไรก็ตามตราบเท่าที่มนุษย์ยังมีอวิชชา ตัณหา อุปาทาน ชีวิตก็จะยังคงปฏิสนธิคือเกิดใหม่ในภพภูมิต่างๆ ตามสภาพของกรรม กล่าวคือ หากมนุษย์ประกอบกรรมดีเมื่อชีวิตสิ้นสุดลงก็ย่อมเข้าถึงสุคติ ส่วนผู้ประกอบกรรมชั่วเมื่อชีวิตสิ้นสุดลง ก็ย่อมเข้าถึงทุคติ ทั้งนี้เป็นไปตามกฎธรรมชาติที่ว่าเมื่อเหตุก็มีผลให้สมกัน ความตายเป็นเพียงการเปลี่ยนแปลงช่วงหนึ่งของกระแสชีวิตที่หมุนเวียนอยู่ในสังสารวัฏ การตายแล้วเกิดจะยังคงดำเนินต่อไปตราบเท่าที่เหตุปัจจัยคือกิเลสยังไม่ถูกทำลาย เมื่อใดหากมนุษย์สามารถ กำจัดกิเลสอันเป็นเหตุปัจจัยของการเวียนว่ายในสังสารวัฏได้ เมื่อนั้นการเวียนว่ายตายเกิดจึงจะสิ้นสุดลง การที่ความตายกลายเป็นปัญหาหรือกลายเป็นสิ่งที่สร้างความทุกข์ให้แก่มนุษย์ขึ้นมา ก็เพราะความไม่รู้ไม่เข้าใจความจริงของชีวิตตลอดจนกระบวนการของชีวิต (อวิชชา) หากแต่ได้ปรุงแต่งพร้อมทั้งยึดมั่นถือมั่น (อุปาทาน) ในสิ่งที่ปรุงแต่งโดยมีอัตตาเป็นพื้นฐานที่เหนียวแน่น โดยหารู้ไม่ว่าทั้งกายและจิตหรือรูปและนามดังกล่าวก็เป็นเพียงสภาพธรรมซึ่งไม่ใช่ตัวตนบุคคลแต่อย่างใด อย่างไรก็ตามกระแสของธรรมชาติของสังขารธรรมย่อมเป็นไปตามกระแสแห่งเหตุปัจจัยที่มีอยู่ เมื่อมีความปรารถนาที่ทวนกระแสเหตุปัจจัยดังกล่าวด้วยความไม่รู้ไม่เข้าใจ ความทุกข์จึงเกิดขึ้นแก่ผู้ฝ่าฝืนเป็นธรรมดา ในอีกแง่มุมหนึ่งพุทธศาสนาได้ใช้ประโยชน์จากความตายโดยวิธีที่เรียกว่า มรณสติ กล่าวคือ พุทธศาสนาถือว่าการเจริญมรณสติหรือการมีสติระลึกถึงความตายอยู่เสมอ เป็นสิ่งที่มีคุณค่าอย่างยิ่งต่อชีวิต มรณสติช่วยให้มนุษย์สามารถเผชิญกับความตายได้อย่างมีสติและสงบ นอกจากนี้มรณสติเป็นเครื่องเร่งเร้าให้เกิดคุณธรรมในตน และส่งผลให้เกิดการประกอบกุศลกรรมนานาประการ อนึ่ง เนื่องจากความตายเป็นสภาวะสากลของมนุษย์ การ

^{๑๑๔} ณัฐยา วาสิงหน, “ความหมายของความตาย : การตีความตามพุทธปรัชญา”, *วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิตสาขาวิชาปรัชญา*, (บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๑), หน้า ๑๑๑-๑๑๕.

เจริญมรณสติจะช่วยให้มนุษย์เกิดความรู้ลึกถึงความเป็นเพื่อร่วมสภาวะเดียวกันกับมนุษย์คนอื่นๆ เมื่อเจริญมรณสติอยู่ที่ย่อมก่อให้เกิดความเมตตาเอื้ออารีต่อกันและกันยิ่งขึ้น

ประเวศ ต้นติพิวัฒนสกุล^{๑๑๕} ได้ทำการศึกษาความคิดฆ่าตัวตายจากพื้นที่จังหวัดในภาคเหนือ จำนวน ๕ จังหวัด จากกลุ่มตัวอย่างทั้งสิ้น ๑,๑๘๔ พบว่า เพศหญิงมีแนวโน้มในการเกิดความคิดฆ่าตัวตายมากกว่าเพศชาย

เมินรัตน์ นวะบุศย์^{๑๑๖} ได้ศึกษาทัศนคติของนักศึกษาระดับอุดมศึกษาในจังหวัดนครราชสีมาเกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์และชีวิตหลังความตาย ผลการศึกษาพบว่า นักศึกษามีทัศนคติเกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ว่า พระรัตนตรัยเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่มีจริงมากที่สุด ที่ค่าเฉลี่ย ๓.๕๐ และไสยศาสตร์ที่จริงน้อยที่สุดที่ค่าเฉลี่ย ๒.๓๐ นักศึกษามีทัศนคติเกี่ยวกับชีวิตหลังความตายว่า การทำความดีได้ขึ้นสวรรค์และการทำความชั่วต้องตกนรกโดยอัตโนมัติ เป็นลักษณะของชีวิตหลังความตายที่เป็นจริงมากที่สุด ที่ค่าเฉลี่ย ๒.๖๘ และการเป็นวิญญาณที่รอคอยวันพิพากษาเป็นจริงน้อยที่สุด ที่ค่าเฉลี่ย ๒.๐๐ นักศึกษาเพศหญิง จบมัธยมปลายสายศิลปศาสตร์-สังคมศาสตร์ และมีภูมิลำเนาจากชุมชนเมือง มีทัศนคติว่าสิ่งศักดิ์สิทธิ์และชีวิตหลังความตาย เป็นสิ่งที่มีจริงมากที่สุดที่ค่าเฉลี่ย ๒.๕๗ และ ๒.๔๔ ตามลำดับ นักศึกษาเพศชาย สายวิทยาศาสตร์ ที่มาจากชุมชนชนบท มีทัศนคติว่าสิ่งศักดิ์สิทธิ์และชีวิตหลังความตาย เป็นสิ่งที่จริงน้อยที่สุด ที่ค่าเฉลี่ย ๒.๖๖ และ ๒.๐๕ ตามลำดับ โดยมีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ โดยภาพรวม นักศึกษามีทัศนคติว่า สิ่งศักดิ์สิทธิ์เป็นสิ่งที่มีจริง มากกว่าชีวิตหลังความตาย ที่ค่าเฉลี่ย ๒.๗๗ กับ ๒.๒๕ อยู่ในระดับน่าจะจริง กับไม่แน่ใจตามลำดับ โดยมีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

สุวรรณ วุฒิรณฤทธิ์^{๑๑๗} ได้ศึกษาปัจจัยที่เป็นตัวทำนายความวิตกกังวลเกี่ยวกับความตายของผู้สูงอายุในจังหวัดชลบุรี ผลการศึกษาพบว่า ความว้าเหว่ การให้และการรับการอภัยจากผู้อื่น การปฏิบัติกิจทางศาสนาและการรับรู้ความหมายและเป้าหมายในชีวิต สามารถร่วมกันทำนาย

^{๑๑๕} ประเวศ ต้นติพิวัฒนสกุล, “ความคิดฆ่าตัวตายนักเรียนมัธยมภาคเหนือ”, วารสารสุขภาพจิตแห่งประเทศไทย, (๘ ตุลาคม ๒๕๔๒-มกราคม ๒๕๔๓), หน้า ๘-๑๖.

^{๑๑๖} เมินรัตน์ นวะบุศย์, ผศ., “ทัศนคติของนักศึกษาระดับอุดมศึกษาในจังหวัดนครราชสีมาเกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์และชีวิตหลังความตาย”, รายงานการวิจัย สาขาวิชาปรัชญา, (สถาบันราชภัฏนครราชสีมา, ๒๕๔๔), หน้า ๓๗-๔๒.

^{๑๑๗} สุวรรณ วุฒิรณฤทธิ์, “ปัจจัยที่เป็นตัวทำนายความวิตกกังวลเกี่ยวกับความตายของผู้สูงอายุ ในจังหวัดชลบุรี”, วิทยานิพนธ์พยาบาลศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพยาบาลผู้สูงอายุ, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยบูรพา, ๒๕๔๔), หน้า ๔๕-๕๖.

ความวิตกกังวลเกี่ยวกับความตายของผู้สูงอายุได้ร้อยละ ๒๕.๕ โดยการให้และการรับอภัยกับผู้อื่น เป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลต่ออำนาจในการทำนายความวิตกกังวลเกี่ยวกับความตายของผู้สูงอายุสูงสุด

ลดาร์ตัน สากินันท์^{๑๑๔} ได้ศึกษาภาวะธรรมทัศน์ในวัยสูงอายุและการเตรียมตัวเกี่ยวกับความตายของผู้สูงอายุ ผลการศึกษาพบว่า ผู้สูงอายุมีลักษณะการเตรียมตัวเกี่ยวกับความตายทั้ง ๔ ด้าน ที่พบมากที่สุด ดังนี้ ด้านร่างกาย คือ การเลือกวิธีการจัดการศพของตน ด้านจิตใจ คือ การเห็นใจผู้อื่นที่มีอาการป่วยหนักในระยะใกล้ตาย และตระหนักว่าความตายเป็นธรรมชาติที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ ด้านจิตวิญญาณ คือ การปฏิบัติตามความเชื่อทางศาสนา ด้านสังคม คือ การมอบความรักและความห่วงใย หรือปรับความเข้าใจกับสมาชิกในครอบครัวและผู้อื่น

ปริญศ กิตติธีระศักดิ์^{๑๑๕} ได้ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยคัดสรรกับความคิดฆ่าตัวตายของผู้คิดเชื้อเอชไอวี/ผู้ป่วยโรคเอดส์ ผลการศึกษาพบว่า ผู้คิดเชื้อเอชไอวี/ผู้ป่วยโรคเอดส์ส่วนใหญ่เป็นเพศชาย มีอายุเฉลี่ย ๓๕.๖๖ ปี มีระยะเวลาเฉลี่ยที่ทราบผลการตรวจเลือด ๕๕.๖๖ เดือน มีการสนับสนุนทางสังคมในระดับปานกลาง ได้รับตราบาปจากสังคมอยู่ในระดับสูง มีสัมพันธภาพในครอบครัวอยู่ในระดับดี มีคะแนนเฉลี่ยการเผชิญกับปัญหาด้วยวิธีการมุ่งจัดการกับปัญหาและมุ่งจัดการอารมณ์ มีคะแนนความคิดฆ่าตัวตายเท่ากับ ๗.๑๑ โดยพบว่าส่วนใหญ่มีความคิดฆ่าตัวตายในระดับต่ำ ผู้ที่คิดฆ่าตัวตายในระดับสูงมีจำนวนน้อยคน อายุ ระดับการศึกษา สถานภาพสมรส ระยะเวลาที่ทราบผลการตรวจเลือด การใช้สารเสพติด และการมีโรคหรืออาการทางจิต ไม่มีความสัมพันธ์กับความคิดฆ่าตัวตาย อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ เพศ ประวัติการทำร้ายตนเองของสมาชิกในครอบครัว ภาวะเศรษฐกิจ พฤติกรรมการมีเพศสัมพันธ์ ระยะอาการของโรค ตราบาปจากสังคมและการเผชิญกับปัญหาด้วยวิธีการมุ่งจัดการที่อารมณ์ มีความสัมพันธ์กับความคิดฆ่าตัวตายอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ การสนับสนุนทางสังคม สัมพันธภาพภายในครอบครัว และการเผชิญกับปัญหาด้วยวิธีการมุ่งจัดการที่ปัญหา มีความสัมพันธ์ทางลบกับความคิดฆ่าตัวตายอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

^{๑๑๔} ลดาร์ตัน สากินันท์, “ภาวะธรรมทัศน์ในวัยสูงอายุและการเตรียมตัวเกี่ยวกับความตายของผู้สูงอายุ”, วิทยานิพนธ์พยาบาลศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพยาบาลผู้สูงอายุ, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๕), หน้า ๘๕-๘๗.

^{๑๑๕} ปริญศ กิตติธีระศักดิ์, “ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยคัดสรรกับความคิดฆ่าตัวตายของผู้คิดเชื้อเอชไอวี/ผู้ป่วยโรคเอดส์”, วิทยานิพนธ์พยาบาลศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพยาบาลสุขภาพจิตและจิตเวช, (คณะพยาบาลศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้า ๑๐๐-๑๒๔.

พระมหาวันชัย ทุมมชโย (ช่วงสำโรง)^{๑๑๑} ได้ศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องความตาย ตามทัศนะของพุทธทาสภิกขุ ผลการศึกษาพบว่า ความตายปรากฏแก่ทุกชีวิตไม่เลือกเวลา หรือสถานที่ เมื่อเข้าใจในความตาย ก็ควรดำรงอยู่ในความไม่ประมาท ขวนขวายทำกิจที่ควรทำ คฤหัสถ์ไม่พึงประมาทในชีวิต ธิเบตเร่งทำความดีต่างๆ ก่อนความตายมาเยือน บรรพชิตก็ไม่พึงประมาทในชีวิต ธิเบตเร่งทำความเพียรเพื่อให้บรรลุถึงความสิ้นกิเลส คือการเข้าถึงพระนิพพาน แนวคิดและวิธีปฏิบัติ ต่อความตายของพุทธทาสภิกขุเป็นแนวคิดที่สอดคล้องกับธรรมชาติ พุทธทาสภิกขุกล่าวว่า ธรรมชาติก็คือธรรม การปฏิบัติตนให้สอดคล้องกับธรรมก็คือการทำทุกสิ่งทุกอย่างให้เป็นไปตามหลักแห่งธรรมชาติ พุทธทาสภิกขุมีแนวคิดพื้นฐานที่ความประหัยัด ใช้สอยสิ่งของเท่าที่จำเป็น ไม่ทำลายธรรมชาติ รักษาตัวเท่าที่จำเป็น ไม่ต้องหอบสังขารหนีความตาย ใช้เหตุการณ์ในชีวิตจริง คือการเจ็บป่วยในแต่ละครั้งเป็นการเรียนรู้ เพื่อให้เข้าใจธรรมชาติ และอยู่กับธรรมชาติอย่างมีความสุข คำสอนเรื่องความตายของท่านพุทธทาสภิกขุมีอิทธิพลต่อสังคมไทยอย่างกว้างขวาง แพทย์ยอมรับในสิทธิของผู้ป่วยมากขึ้น และทำให้มีการศึกษาเรื่องความตายอย่างกว้างขวาง

คารณี ภัทรมังกร^{๑๑๒} ได้ศึกษาสิทธิของบุคคลในการแสดงความจำนงที่จะตายอย่างสงบ ผลการศึกษาพบว่า สิทธิของบุคคลในการแสดงความจำนงที่จะตายอย่างสงบควรมีขอบเขตเพียงการให้สิทธิบุคคลในการแสดงความจำนงที่จะยุติการใช้เครื่องมือช่วยชีวิต ไม่ว่าจะเป็นการยับยั้งหรือเพิกถอนการใช้เครื่องมือช่วยชีวิต ซึ่งถือเป็นสิทธิในการปฏิเสธการรักษาพยาบาลอย่างหนึ่ง ผู้ที่จะร้องขอใช้สิทธิในการยุติการใช้เครื่องมือช่วยชีวิตเป็นผู้ป่วยเองเท่านั้น ผู้อื่นไม่อาจใช้สิทธิแทนผู้ป่วยได้ และควรระบุให้แพทย์เป็นผู้พิจารณาหลักเกณฑ์และขั้นตอนการพิจารณา เพื่อให้เกิดความชัดเจนในการปฏิบัติ ทั้งนี้ แพทย์มีหน้าที่ส่งคำร้องของผู้ร้องต่อคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ การแสดงความจำนงล่วงหน้าควรทำเป็นลายลักษณ์อักษรเท่านั้น ไม่ควรให้แสดงความจำนงด้วยวาจา เพื่อมิให้เกิดความโต้แย้งกันในภายหลัง ให้คำนิยามของสิทธิของบุคคลในการแสดงความจำนงที่จะยุติการใช้เครื่องมือช่วยชีวิต โดยอ้างเหตุเพียงเพื่อเป็นการเคารพต่อศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์หรือสิทธิในการปฏิเสธการรักษาพยาบาลของผู้ป่วย เนื่องจากมนุษย์ย่อมมีคุณค่าในตัวเอง การอยู่หรือการตายภายใต้เครื่องมือช่วยชีวิตไม่อาจลดทอนศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ได้

^{๑๑๑} พระมหาวันชัย ทุมมชโย (ช่วงสำโรง), “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องความตาย ตามทัศนะของพุทธทาสภิกขุ”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า ๑๑๔-๑๑๖.

^{๑๑๒} คารณี ภัทรมังกร, “สิทธิของบุคคลในการแสดงความจำนงที่จะตายอย่างสงบ”, วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๘), หน้า ๑๒๔-๑๓๓.

พระครูพิสุทธ์พัฒนพิธาน (ประพันธ์ ภัททสิริ)^{๑๑๒} ได้ศึกษาพิธีกรรมงานศพในจังหวัดลำปาง และอิทธิพลจากพระพุทธศาสนา ผลการศึกษาพบว่า พระพุทธศาสนาได้มีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของชาวพุทธ โดยอาศัยการผสมผสานกันระหว่างหลักธรรมพระพุทธศาสนากับความเชื่อดั้งเดิมที่ฝังลึกในจิตใจอย่างแนบแน่น พิธีกรรมเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตที่เกิดจากการผสมผสานกันดังกล่าว โดยเฉพาะพิธีกรรมงานศพ ชาวพุทธได้ประกอบพิธีกรรมและถ่ายทอดหลักธรรมพระพุทธศาสนาจากนามธรรมให้เห็นเป็นรูปธรรม โดยสื่อผ่านพิธีกรรมงานศพ พิธีกรรมงานศพในจังหวัดลำปาง มีขั้นตอนปฏิบัติที่ชัดเจนมากด้วยสารัตถะ เป็นพิธีกรรมที่ได้รับอิทธิพลจากพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะหลักธรรมในพิธีกรรมที่สอดแทรกในรูปของปริศนาธรรมสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในวิถีชีวิตประจำวัน ด้วยการอาศัยพิธีกรรมงานศพเป็นสื่อเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้ดำรงอยู่อย่างมั่นคงสืบไป พิธีกรรมงานศพจึงเป็นภูมิปัญญาที่ทรงคุณค่าควรแก่การรักษา

เอกพจน์ เดชวงศ์ญา^{๑๑๓} ได้ศึกษาความเชื่อและพิธีเกี่ยวกับความตายของชาวอำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ ผลการศึกษาพบว่า ชาวบ้านมีการสืบทอดการประกอบพิธีกรรมมาแต่โบราณ โดยให้ความสำคัญแก่ขั้นตอนและรายละเอียดของพิธีก่อนตาย พิธีเกี่ยวกับศพและพิธีหลังงานศพ ซึ่งถือเป็นภาระและความรับผิดชอบของคนในครอบครัว ลูกหลานญาติพี่น้องที่ได้ร่วมกันจัดขึ้นเพื่อบุคคลอันเป็นที่รักครั้งสุดท้ายเป็นธรรมเนียมปฏิบัติสืบทอดกันมา ชาวบ้านป่าป้อและชาวบ้านป่าฝาง อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ แบ่งการตายออกเป็น ๒ ประเภท ได้แก่ การตายดีและการตายร้าย การตายดี คือ การตายตามธรรมชาติ การหมดสิ้นลมหายใจตามอายุขัย การตายด้วยโรคร้ายไข้เจ็บและการนอนหลับตาย ส่วนการตายร้าย คือ การตายไม่ปกติที่เกิดจากอุบัติเหตุ ภัยธรรมชาติ การฆ่าตัวตายและตายจากการคลอดที่ผิดปกติ ในการประกอบพิธีกรรมของศพที่ตายดีแตกต่างจากการตายร้าย กล่าวคือ พิธีศพของการตายดีประกอบด้วยขั้นตอนที่พิถีพิถัน สง่างามและก่อให้เกิดความอบอุ่น ส่วนพิธีศพที่เกิดจากการตายร้ายจะรวบรัดเรียบง่ายและมีข้อห้ามต่างๆ มากมาย แม้กระทั่งในปัจจุบันชาวบ้านป่าป้อและชาวบ้านป่าฝาง อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ ยังคงประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อที่ได้ปฏิบัติสืบทอดกันมาเช่นเดียวกับในอดีต เป็น

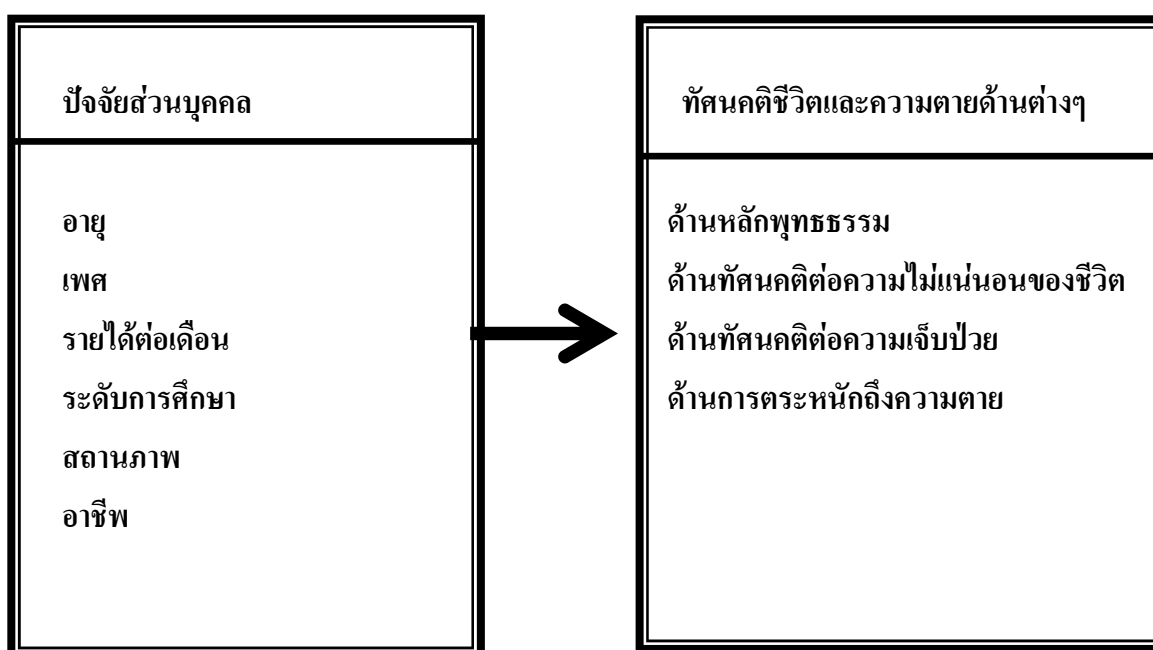
^{๑๑๒} พระครูพิสุทธ์พัฒนพิธาน (ประพันธ์ ภัททสิริ), “การศึกษาพิธีกรรมงานศพในจังหวัดลำปาง และอิทธิพลจากพระพุทธศาสนา”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า ๑๕๒-๑๕๓.

^{๑๑๓} เอกพจน์ เดชวงศ์ญา, “การศึกษาความเชื่อและพิธีเกี่ยวกับความตายของชาวอำเภอ ดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาไทยศึกษา, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๘), หน้า ๘๑-๘๒.

มรดกตกทอดทางวัฒนธรรมที่อยู่เคียงคู่กับชุมชนหมู่บ้านจนกลายมาเป็นธรรมเนียมประเพณีและเป็นเอกลักษณ์ของชาวล้านนา

๒.๖ กรอบแนวคิดในการวิจัย

ในการศึกษาทัศนคติของผู้ใช้บริการอินเทอร์เน็ต อำเภอ บางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี

บทที่ ๓ วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัย เรื่อง การศึกษาทัศนคติเกี่ยวกับชีวิตและความตายของผู้ใช้บริการอินเทอร์เน็ต ในเขตบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี มีวัตถุประสงค์ของการวิจัย เพื่อศึกษา ๑) เพื่อศึกษาระดับทัศนคติความตายของผู้ใช้บริการอินเทอร์เน็ต ในเขตอำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี ๒) เพื่อศึกษา เปรียบเทียบระดับทัศนคติต่อความตายของผู้ใช้บริการอินเทอร์เน็ต ในเขตอำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี จำแนกตามข้อมูลทั่วไป ผู้วิจัยดำเนินการวิจัย ดังนี้

- ๓.๑ ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง
- ๓.๒ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย
- ๓.๓ การเก็บรวบรวมข้อมูล
- ๓.๔ การวิเคราะห์ข้อมูล
- ๓.๕ สถิติที่ใช้ในการวิจัย

๓.๑ ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

การกำหนดประชากร

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ ผู้ใช้บริการอินเทอร์เน็ต ในเขตอำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี ระหว่าง เดือน มิถุนายน ถึงเดือน กันยายน ๒๕๕๕

การสุ่มกลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ ผู้ใช้บริการอินเทอร์เน็ต ในเขตอำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี ระหว่าง เดือน มิถุนายน ถึงเดือน กันยายน ๒๕๕๕ ซึ่งได้มาโดยการกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างตามสูตรของ ยามาเน่ (Yamane) ที่ระดับความเชื่อมั่นร้อยละ ๙๕ ค่าความคลาดเคลื่อนร้อยละ ๕ แล้วดำเนินการสุ่มแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จากประชากรผู้ใช้อินเทอร์เน็ต ในเขตอำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี และทำการสุ่มตัวอย่าง ๑๖๖ และใช้แบ่งกลุ่มแบบสัดส่วน หากค่าตัวแปรด้วยวิธีการใช้สูตรของ Taro Yamane ที่ระดับความเชื่อมั่นร้อยละ ๙๕ ค่าความคลาดเคลื่อนร้อยละ 5 แล้วดำเนินการสุ่มแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จากประชากร ได้ขนาดกลุ่มตัวอย่างจำนวน ๑๖๖ คน โดยมีขั้นตอนในการสุ่มตัวอย่าง ดังนี้

ขั้นตอนที่ ๑ กำหนดหา ขนาดกลุ่มตัวอย่าง โดยใช้สูตรของ ทาโร ยามาเน่ จากสูตร^๑

สูตรการหาขนาดตัวอย่าง (n)

$$n = \frac{N}{1 + Ne^2}$$

n = ขนาดกลุ่มตัวอย่าง

N = ประชากรที่ใช้ในการศึกษา

e = ความผิดพลาดที่เกิดขึ้น (หรือกำหนดความเชื่อมั่นที่ .๐๕)

ขั้นตอนที่ ๒ สุ่มจำนวนตัวอย่าง โดยวิธีการสุ่ม แบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling) ในแต่ละระดับชั้นของกลุ่มตัวอย่าง โดยใช้วิธีสุ่มตัวอย่างในแต่ละระดับชั้นอย่างเป็นสัดส่วนกับประชากร (Proportional to the Universe)

๓.๒ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสอบถาม การศึกษาทัศนคติเกี่ยวกับชีวิตและความตายของผู้ใช้บริการอินเทอร์เน็ตในเขตบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี โดยแบ่งเป็น ๒ ตอน ดังนี้

ตอนที่ ๑ แบบสอบถามข้อมูลทั่วไป ได้แก่ เพศ อายุ สถานภาพ ระดับการศึกษา รายได้ และอาชีพ ลักษณะแบบสอบถามเป็นแบบสอบถามแบบตรวจสอบรายการ (Check list)

ตอนที่ ๒ แบบสอบถามทัศนคติชีวิตและความตาย จำนวน ๒๐ ข้อ แบ่งเป็น ๕ ได้แก่ ๑) ด้านหลักธรรมพุทธศาสนา จำนวน ๔ ข้อ ๒) ด้านทัศนคติต่อความไม่แน่นอนของชีวิต จำนวน ๕ ข้อ ๓) ด้านทัศนคติต่อความเจ็บป่วย จำนวน ๕ ข้อ ๔) ด้านการตระหนักถึงความตาย จำนวน ๕ ข้อ

การสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

๑. ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาทัศนคติเกี่ยวกับชีวิตและความตายของผู้ใช้บริการอินเทอร์เน็ต ในเขตบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี

^๑ ยุทธ ไกยวรรณ, พื้นฐานการวิจัย, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : สุวีริยาสาส์น, ๒๕๔๕),

๒. ศึกษาแบบสอบถาม พระประดิษฐ์ ปญญาลงกาโร (เสนพนัสศักดิ์)^๒ เรื่อง ทศนคติต่อความตายของพุทธศาสนิกชนผู้ปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน วัดสามพราน จังหวัดนครปฐมแบบสอบถามโรสนิ ชัยพันธ์^๓ เพื่อเป็นแนวทางในการสร้างแบบสอบถาม

๓. สร้างแบบสอบถามการศึกษาทศนคติเกี่ยวกับชีวิตและความตายของผู้ใช้บริการอินเทอร์เน็ตในเขตบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี ตามแนวคิดที่ได้จากข้อ๑) และข้อ ๒)

การหาคุณภาพเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

๑. ผู้วิจัยสร้างแบบสอบถามให้สอดคล้องกับคำจำกัดความของศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย แล้วนำมาหาความเที่ยงตรงเชิงประจักษ์ (Face Validity) โดยเชิญผู้เชี่ยวชาญจำนวน ๕ ท่าน ได้แก่ ๑) พระเอกภักธ อภินนุโท, ผศ.ดร. ๒) ผศ.ดร. เมธาพันธ์ โพธิ์ธิโรจน์ ๓) ผศ.ดร. ประยูร สุยะใจ ๔) ผศ.สาระ มุขดี และ ๕) อาจารย์วิชุดา จิตติโชติรัตนา ให้ตรวจความเหมาะสมทั้งด้านเนื้อหาภาษาที่ใช้และตรวจสอบความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์โดยใช้เทคนิคการหาค่าดัชนีความสอดคล้อง (Index of Consistency : IOC) แล้วปรับปรุงตามคำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญ

๒. ผู้วิจัยนำแบบสอบถามไปทดลองใช้ (Try Out) กับผู้มาใช้บริการอินเทอร์เน็ต ในเขตบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี จำนวน ๓๐ คน ซึ่งไม่ใช่กลุ่มตัวอย่าง

๓. ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้จากการทดลองใช้ (Try out) ไปหาค่าความเชื่อมั่นของข้อคำถาม (Reliability) โดยหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา (α -Coefficient) ของครอนบาค (Cronbach) พบว่า ข้อคำถามทั้งฉบับมีค่าความเชื่อมั่น เท่ากับ ๐.๘๒

๓.๓ การเก็บรวบรวมข้อมูล

๑. ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับหลักพุทธธรรมที่เกี่ยวข้องกับชีวิตและความตาย

๒. ผู้วิจัยขอความร่วมมือกับผู้มาใช้บริการอินเทอร์เน็ตเพื่อทำการเก็บข้อมูลจากผู้มาใช้บริการอินเทอร์เน็ต และแจ้งให้ทราบถึงวัตถุประสงค์ของการศึกษารั้งนี้

๓. ผู้วิจัยนำแบบสอบถามไปทำการเก็บข้อมูลจากประชากรตัวอย่างด้วยตนเอง เพื่อจะได้เป็นที่เข้าใจตรงกับการเก็บข้อมูล จนได้จำนวนประชากรครบทุกคน ในแบบสอบถามผู้วิจัยได้

^๒ พระประดิษฐ์ ปญญาลงกาโร, “ทศนคติต่อความตายของพุทธศาสนิกชนผู้ปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน วัดสามพราน จังหวัดนครปฐม”, วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๕๒, หน้าภาคผนวก ก.

^๓ โรสนิ ชัยพันธ์, “การรับรู้ชีวิตและความตายของบุคลากรองค์กรสาธารณประโยชน์ กรณีศึกษาบุคลากร ในมูลนิธิป่อเต็กตึ๊ง”, วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๕๑, หน้าภาคผนวก ก.

ชี้แจงให้ผู้ตอบแบบสอบถามได้เข้าใจเกี่ยวกับข้อมูลที่ได้รับนี้จะถูกปกปิดเป็นความลับ ดังนั้น ผู้วิจัยคาดหวังว่าจะได้คำตอบที่แท้จริงมากพอสมควรตามที่ได้คาดหวังไว้

๔. นำแบบสอบถามที่กลุ่มตัวอย่างตอบ มาตรวจสอบความสมบูรณ์ของแบบสอบถาม แล้วตรวจให้คะแนนตามเกณฑ์ที่กำหนดไว้ และนำข้อมูลมาวิเคราะห์ทางสถิติต่อไป

๓.๔ การวิเคราะห์ข้อมูล

การดำเนินการวิเคราะห์โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูป ตามขั้นตอน ดังนี้

๓.๔.๑ ตรวจสอบความถูกต้องและความสมบูรณ์ ตลอดจนจำนวนของแบบสอบถามที่ได้รับกลับคืนมา

๓.๔.๒ นำข้อมูลทั่วไปและด้านคุณลักษณะประชากรของกลุ่มตัวอย่างที่รวบรวมจากแบบสอบถามในส่วนที่ ๑ มาจัดเป็นหมวดหมู่โดยแยกตาม เพศ อายุ สถานภาพ ระดับการศึกษา รายได้ และอาชีพ ดำเนินการนำข้อมูลมาหาค่าร้อยละ (Percentage)

๓.๔.๓ นำแบบสอบถามวัดระดับการศึกษาทัศนคติเกี่ยวกับชีวิตและความตายของผู้ใช้บริการอินเทอร์เน็ต เป็นคำตอบแบบ ๕ ระดับ โดยมีลักษณะข้อคำถามเชิงบวกและข้อคำถามเชิงลบ มาตรวจให้คะแนนคำตอบแต่ละข้อ ตามเกณฑ์การให้คะแนนดังตารางที่ ๓.๒

ตารางที่ ๓.๑ ระดับทัศนคติชีวิตและความตายของพุทธศาสนิกชนผู้ใช้บริการอินเทอร์เน็ต^๔

ระดับความคิดเห็น	คะแนน	
	คำถามเชิงบวก	คำถามเชิงลบ
เห็นด้วยอย่างยิ่ง	๕	๑
เห็นด้วย	๔	๒
ไม่แน่ใจ	๓	๓
ไม่เห็นด้วย	๒	๔
ไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง	๑	๕

^๔ บุญธรรม กิจปรีดาบริสุทธิ์, เทคนิคการสร้างเครื่องมือรวบรวมข้อมูลสำหรับการวิจัย, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร : B&B Publishing, ๒๕๔๒), หน้า ๑๓๘.

การให้คะแนนคำถามนั้นจะยึดเนื้อความของคำถามเป็นหลัก ถ้าข้อคำถามใดมีลักษณะเป็นบวก คือ มีเนื้อความเป็นไปตามประสงค์ ถ้าข้อคำถามใดมีลักษณะเป็นลบ คือ มีเนื้อความตรงกันข้ามกับความประสงค์ ความหมายของระดับความคิดเห็น เป็นดังนี้

เห็นด้วยอย่างยิ่ง	หมายถึง	เห็นด้วยกับข้อความนั้นมากที่สุด
เห็นด้วย	หมายถึง	เห็นด้วยกับข้อความนั้นมาก
ไม่แน่ใจ	หมายถึง	เห็นด้วยกับข้อความนั้นปานกลาง
ไม่เห็นด้วย	หมายถึง	ไม่เห็นด้วยกับข้อความนั้นมาก
ไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง	หมายถึง	ไม่เห็นด้วยกับข้อความนั้นมากที่สุด

การแปลความหมายของคะแนนเฉลี่ย แบบสอบถามส่วนที่ ๒ สามารถแบ่งได้ตามแนวคิดของ Best ได้ดังนี้

คะแนนเฉลี่ย	ระดับทัศนคติชีวิตและความตาย
๑.๐๐๐-๑.๔๕๕	มีระดับน้อยที่สุด
๑.๕๐๐-๒.๔๕๕	มีระดับน้อย
๒.๕๐๐-๓.๔๕๕	มีระดับปานกลาง
๓.๕๐๐-๔.๔๕๕	มีระดับมาก
๔.๕๐๐-๕.๐๐๐	มีระดับมากที่สุด

การแปลความหมายของค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานสำหรับ Likert Scale^๕ ที่มีคำตอบให้เลือกทั้งหมด ๕ ระดับ จะใช้เกณฑ์ดังนี้

ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานต่ำกว่า ๑ หมายถึง มีระดับทัศนคติชีวิตและความตายของพุทธศาสนิกชนผู้ใช้บริการอินเทอร์เน็ตไม่แตกต่างกันมาก

ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานมากกว่าหรือเท่ากับ ๑ หมายถึง มีระดับทัศนคติชีวิตและความตายของพุทธศาสนิกชนผู้ใช้บริการอินเทอร์เน็ตแตกต่างกัน

๓.๔.๔ นำข้อมูลมาเปรียบเทียบระดับทัศนคติชีวิตและความตายของพุทธศาสนิกชนผู้ใช้บริการอินเทอร์เน็ต โดยจำแนกตาม เพศ อายุ สถานภาพ ระดับการศึกษา รายได้ และอาชีพ

^๕ ชุศรี วงศ์รัตน์, เทคนิคการใช้สถิติเพื่อการวิจัย, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๔), หน้า ๗๔.

โดยการทดสอบ t-test สำหรับการทดสอบค่าความแตกต่างระหว่างค่าเฉลี่ยของสองกลุ่มตัวอย่างที่เป็นอิสระต่อกัน และการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One-way ANOVA) สำหรับการทดสอบค่าความแตกต่างระหว่างค่าเฉลี่ยของกลุ่มตัวอย่างมากกว่าสองกลุ่มขึ้นไปที่เป็นอิสระต่อกัน และหากพบว่ามีค่าความแตกต่างภายในกลุ่มจะทำการทดสอบว่าคู่ใดมีค่าเฉลี่ยแตกต่างกันด้วยวิธี Least Significant Different (LSD)

๓.๕ สถิติที่ใช้ในการวิจัย

๓.๕.๑ สถิติวิเคราะห์เชิงพรรณนา (Descriptive analytical statistics)

สถิติวิเคราะห์เชิงพรรณนาเป็นสถิติที่นำมาใช้บรรยายคุณลักษณะของข้อมูลที่เก็บรวบรวมมาจากกลุ่มประชากรที่นำมาศึกษา ได้แก่

๑) ค่าร้อยละ (Percentage) ใช้วิเคราะห์ข้อมูลปัจจัยส่วนบุคคลของกลุ่มตัวอย่าง

$$\text{ค่าร้อยละ} = \frac{\text{ค่าจำนวนที่คำนวณ}}{\text{ค่าจำนวนทั้งหมด}} \times 100 \quad \text{ค่าร้อยละ} = \frac{\text{ค่าจำนวนที่คำนวณ}}{\text{ค่าจำนวนทั้งหมด}} \times 100$$

๒) ค่าเฉลี่ยเลขคณิต (Arithmetic Mean) คำนวณได้จากสูตร^๖

$$\bar{X} = \frac{\sum x}{n}$$

เมื่อ X แทน คะแนนแต่ละตัวในกลุ่มตัวอย่าง

\bar{X} แทน ค่าเฉลี่ยของกลุ่มตัวอย่าง

$\sum x$ แทน ผลรวมของคะแนนทั้งหมด

n แทน จำนวนคนในกลุ่มตัวอย่าง

๓) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) ใช้วิเคราะห์และแปลความหมายของข้อมูลต่าง ๆ ซึ่งใช้คู่กับค่าเฉลี่ย เพื่อแสดงลักษณะการกระจายของคะแนนแต่ละครั้ง ซึ่งคำนวณได้จากสูตร^๗

^๖ พวงรัตน์ ทวีรัตน์, วิจัยทางพฤติกรรมศาสตร์และสังคมศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร : ศูนย์หนังสือจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๑๐๗-๑๐๘.

^๗ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๓๘.

$$S.D. = \sqrt{\frac{n \sum x^2 - (\sum x)^2}{n(n-1)}}$$

เมื่อ S.D. แทน ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานของกลุ่มตัวอย่าง

๓.๕.๒ สถิติวิเคราะห์เชิงอนุมาน (Inferential analysis statistics)

สถิติวิเคราะห์เชิงอนุมานเป็นสถิติที่ใช้ผลที่ศึกษาได้จากกลุ่มตัวอย่าง สรุปอ้างอิงไปสู่ประชากร รวมถึงความสัมพันธ์

๑) การทดสอบ t-test ใช้ในการทดสอบความแตกต่างระหว่างค่าเฉลี่ยของกลุ่มตัวอย่าง ๒ กลุ่มที่ไม่เกี่ยวข้องกัน (Independent Samples) ซึ่งในการศึกษานี้ใช้สำหรับทดสอบค่าเฉลี่ยตัวแปรตาม ได้แก่ ระดับการรับรู้หลักโภชนาการในพระพุทธศาสนา ระหว่างตัวแปรต้น คือ ปัจจัยส่วนบุคคล ได้แก่ เพศ สถานภาพ และ ระดับการศึกษาแผนกบาลี โดยมีสูตรนี้ใช้ในกรณีสำหรับกลุ่มตัวอย่างขนาดใหญ่ (n_1 และ n_2 มากกว่าหรือเท่ากับ ๓๐) โดยมีสูตรการคำนวณดังนี้^๔

$$t = \frac{\bar{X}_1 - \bar{X}_2}{\sqrt{\frac{S_1^2}{n_1} + \frac{S_2^2}{n_2}}}$$

เมื่อ \bar{X}_1 หมายถึงค่าเฉลี่ยของกลุ่มตัวอย่างกลุ่มที่ ๑

\bar{X}_2 หมายถึงค่าเฉลี่ยของกลุ่มตัวอย่างกลุ่มที่ ๒

S_1^2 หมายถึงความแปรปรวนของกลุ่มตัวอย่างกลุ่มที่ ๑

S_2^2 หมายถึงความแปรปรวนของกลุ่มตัวอย่างกลุ่มที่ ๒

n_1 หมายถึงขนาดกลุ่มตัวอย่างกลุ่มที่ ๑

n_2 หมายถึงขนาดกลุ่มตัวอย่างกลุ่มที่ ๒

๒) การวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (F-test one-way ANOVA) ใช้ในการทดสอบเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยของกลุ่มตัวอย่างมากกว่า ๒ กลุ่มที่ไม่เกี่ยวข้องกัน (Independent

^๔ พวงรัตน์ ทวีรัตน์, วิธีการวิจัยทางพฤติกรรมศาสตร์และสังคมศาสตร์, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพมหานคร : ศูนย์หนังสือจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๑๖๒.

Samples)^๕ ซึ่งในการศึกษานี้ใช้สำหรับทดสอบค่าเฉลี่ยของตัวแปรตาม มีสูตรการคำนวณดังต่อไปนี้^๖

$$F = \frac{MS_B}{MS_W}$$

เมื่อ MS_B หมายถึง ความแปรปรวนระหว่างกลุ่ม

MS_W หมายถึง ความแปรปรวนภายในกลุ่ม

เมื่อทดสอบด้วยสถิติ F-test (One-way ANOVA) ถ้าพบความแตกต่างระหว่างกลุ่ม (sig.) จะเปรียบเทียบความแตกต่างเป็นรายคู่ (Post Hoc Multiple Comparisons) ด้วยวิธี Fisher's Least-Significant Difference (LSD) โดยใช้สูตร^๖ ดังนี้

$$\text{เมื่อ } n_i \neq n_j \quad LSD = t_{1 - \frac{\alpha}{2}; n - k} \sqrt{MSE \left[\frac{1}{n_i} + \frac{1}{n_j} \right]}$$

$$\text{ถ้า } n_i = n_j \quad LSD = t_{1 - \frac{\alpha}{2}; n - k} \sqrt{\frac{2MSE}{n_i}}$$

โดยที่ t dfw = n-k

LSD หมายถึง ค่าผลต่างนัยสำคัญที่คำนวณได้สำหรับกลุ่มตัวอย่างกลุ่มที่ i และ j

MSE หมายถึง ค่า Mean square error (MS_W)

K หมายถึง จำนวนกลุ่มของกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ทดสอบ

n หมายถึง จำนวนกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด

^๕ กัลยา วานิชย์บัญชา, การวิเคราะห์สถิติ : สถิติเพื่อการตัดสินใจ, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๑๓๕.

^๖ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๕๕.

^๖ กัลยา วานิชย์บัญชา, การใช้ SPSS for Windows ในการวิเคราะห์ข้อมูล ฉบับปรับปรุงใหม่, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสาร, ๒๕๔๖), หน้า ๒๕๘.

σ	หมายถึง	ค่าความคลาดเคลื่อน
n_i	หมายถึง	จำนวนตัวอย่างในกลุ่มที่ i
n_j	หมายถึง	จำนวนตัวอย่างในกลุ่มที่ j

บทที่ ๔ ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยเรื่อง การศึกษาทัศนคติเกี่ยวกับชีวิตและความตายของผู้ใช้บริการอินเทอร์เน็ต ในเขตบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี วัตถุประสงค์ คือ ๑) เพื่อศึกษา ระดับทัศนคติชีวิตและความตาย ในหลักพุทธธรรมที่เกี่ยวข้อง ๒) เพื่อศึกษาเปรียบเทียบระดับทัศนคติชีวิตและความตายของพุทธศาสนิกชนผู้ใช้บริการอินเทอร์เน็ต ในเขตอำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี ได้แก่ เพศ อายุ สถานภาพ ระดับการศึกษา รายได้ และอาชีพ ผู้วิจัยจะได้นำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลตามลำดับ ดังนี้

๑. ผลการวิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง
๒. ผลการวิเคราะห์ระดับทัศนคติชีวิตและความตาย ในหลักพุทธธรรมที่เกี่ยวข้อง
๓. ผลการวิเคราะห์ความแตกต่างในระดับทัศนคติชีวิตและความตาย ของผู้ใช้บริการอินเทอร์เน็ต ในเขตบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี จำแนกตามข้อมูลทั่วไป

๔.๑ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่างจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล ได้แก่ เพศ อายุ สถานภาพ ระดับการศึกษา รายได้ และอาชีพ

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลดังตารางที่ ๔.๑

ตารางที่ ๔.๑ แสดงจำนวนและร้อยละข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง ประกอบด้วย

ข้อมูลทั่วไป	จำนวน (คน)	ร้อยละ (%)
เพศ		
- ชาย	๓๘	๔๓.๐
- หญิง	๘๘	๕๓.๐
รวม	๑๒๖	๑๐๐.๐
สถานภาพ		
- สมรส	๑๕	๑๑.๕
- โสด	๑๔๕	๘๑.๓
- หม้าย	๒	๑.๒
รวม	๑๖๖	๑๐๐.๐
อายุ		
- ต่ำกว่า ๑๕ ปี	๔๕	๒๗.๑
- ๑๖-๒๐ ปี	๘๓	๕๐.๐
- ๒๑-๒๕ ปี	๑๓	๑๐.๒
- ๒๕ ปีขึ้นไป	๒๕	๑๒.๗
รวม	๑๖๖	๑๐๐.๐
สถานภาพสมรส		
- โสด	๒๒๕	๘๓.๓
- สมรส	๓๒	๑๑.๖
- หย่า / แยกกันอยู่	๑๔	๕.๑
รวม	๑๖๖	๑๐๐.๐
ระดับการศึกษา		
- ต่ำกว่ามัธยมศึกษาหรือเทียบเท่า	๓๕	๒๓.๕
- มัธยมศึกษาหรือเทียบเท่า	๕๓	๕๖.๐
- อนุปริญญาหรือปริญญาตรี	๒๒	๑๓.๓
- สูงกว่าปริญญาตรี	๑๑	๖.๖
รวม	๑๒๖	๑๐๐.๐

ตารางที่ ๔.๑ (ต่อ)

ข้อมูลทั่วไป	จำนวน (คน)	ร้อยละ (%)
อาชีพ		
- นักเรียน / นักศึกษา	๑๓๘	๘๓.๑
- พนักงานบริษัทเอกชน	๕	๓.๐
- ข้าราชการ / รัฐวิสาหกิจ	๕	๓.๐
- ธุรกิจส่วนตัว	๖	๓.๖
- รับจ้าง	๑๒	๗.๒
รวม	๑๖๖	๑๐๐.๐
รายได้		
- ต่ำกว่า ๕,๐๐๐ บาท	๑๒๕	๗๕.๓
- ๕,๐๐๐ – ๑๐,๐๐๐ บาท	๒๔	๑๔.๕
- ๑๐,๐๐๑ บาทขึ้นไป	๑๕	๒๒.๕
รวม	๑๖๖	๑๐๐.๐

จากตารางที่ ๔.๑ ผลการวิเคราะห์ข้อมูล พบว่า

๑. เพศ : กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง จำนวน ๘๘ คน คิดเป็นร้อยละ ๕๓.๐ เพศชาย จำนวน ๗๘ คน คิดเป็นร้อยละ ๔๗.๐

๒. สถานภาพ : กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นโสด จำนวน ๑๔๕ คน คิดเป็นร้อยละ ๘๗.๓ สมรส จำนวน ๑๙ คน คิดเป็นร้อยละ ๑๑.๔

๓. อายุ : กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีอายุ ๑๖-๒๐ ปี จำนวน ๘๓ คน คิดเป็นร้อยละ ๕๐.๐ ต่ำกว่า ๑๕ ปี จำนวน ๔๕ คน คิดเป็นร้อยละ ๒๗.๑

๔. สถานภาพสมรส : กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นโสด จำนวน ๒๒๕ คน คิดเป็นร้อยละ ๘๓.๓ สมรส จำนวน ๓๒ คน คิดเป็นร้อยละ ๑๑.๖

๕. ระดับการศึกษา : กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีการศึกษาอยู่ในระดับมัธยมศึกษาหรือเทียบเท่าจำนวน ๕๓ คน คิดเป็นร้อยละ ๕๖.๐ ต่ำกว่ามัธยมศึกษาหรือเทียบเท่า จำนวน ๓๙ คน คิดเป็นร้อยละ ๒๓.๕

๖. อาชีพ : กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีอาชีพเป็น นักเรียน / นักศึกษา จำนวน ๑๒๕ คน คิดเป็นร้อยละ ๗๕.๓ ๕,๐๐๐ – ๑๐,๐๐๐ บาท จำนวน ๒๔ คน คิดเป็นร้อยละ ๗.๒

๗. รายได้ : กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีรายได้ต่ำกว่า ๕,๐๐๐ บาท จำนวน ๑๓๘ คน คิดเป็นร้อยละ ๘๓.๑ รับจ้าง จำนวน ๑๒ คน คิดเป็นร้อยละ ๗.๒

ตารางที่ ๔.๒ แสดงค่าเฉลี่ย (\bar{X}) ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ระดับและลำดับที่ของทัศนคติชีวิต และความตายของพุทธศาสนิกชนผู้ใช้บริการอินเทอร์เน็ต ในเขตอำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี โดยภาพรวม ๔ ด้าน

ที่	การรับรู้ด้านต่าง ๆ	\bar{X}	S.D.	ระดับ	ลำดับ
๑	ด้านหลักธรรมพุทธศาสนา	๓.๖๘	๐.๕๒๕	มาก	๒
๒	ด้านทัศนคติต่อความไม่แน่นอนของชีวิต	๓.๘๕	๐.๔๗๕	มาก	๒
๓	ด้านทัศนคติต่อความเจ็บป่วย	๓.๕๐	๐.๕๔๓	ปานกลาง	๔
๔	ด้านการตระหนักถึงความตาย	๓.๗๕	๐.๕๕๑	มาก	๑
	ค่าเฉลี่ยรวม	๓.๗๔	๐.๕๖๕	มาก	

จากตารางที่ ๔.๒ ผลการวิเคราะห์ระดับทัศนคติเกี่ยวกับชีวิตและความตาย ด้านการรับรู้ด้านต่าง ๆ พบว่าโดยรวมกลุ่มตัวอย่าง มีระดับทัศนคติในระดับมาก ($\bar{X}=๓.๗๔$) เมื่อพิจารณาส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ซึ่งมีค่าเท่ากับ ๐.๕๖๕ แสดงว่ากลุ่มตัวอย่างมีแนวโน้มทัศนคติไม่แตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๓ แสดงค่าเฉลี่ย (\bar{X}) ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ระดับและลำดับที่ของทัศนคติเกี่ยวกับชีวิตและความตายผู้ใช้บริการอินเทอร์เน็ต ในเขตอำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี ด้านหลักธรรมพุทธศาสนา

ที่	ด้านหลักธรรมพุทธศาสนา	\bar{X}	S.D.	ระดับ	ลำดับ
๑	ข้าพเจ้ามอบศรัทธาแก่พระรัตนตรัย	๔.๓๐	๐.๘๗๖	มาก	๑
๒	ข้าพเจ้าเจริญสติเป็นประจำ	๓.๖๐	๐.๘๕๕	มาก	๓
๓	ชีวิตมีความเปลี่ยนแปลงตามกฎไตรลักษณ์	๓.๖๐	๑.๐๗	มาก	๓
๔	ข้าพเจ้าเริ่มสร้างความดีในปัจจุบัน เพราะจะเป็นปัจจัยให้เกิดในสุคติ	๔.๐๖	๐.๕๐	มาก	๒
๕	ข้าพเจ้าแก้ปัญหาชีวิตด้วยปัญญามากกว่าใช้กำลัง	๒.๖๐	๑.๕๒	ปานกลาง	๔
	ค่าเฉลี่ยรวม	๓.๖๓	๑.๐๔๔	มาก	

จากตารางที่ ๔.๓ ผลการวิเคราะห์ระดับทัศนคติเกี่ยวกับชีวิตและความตาย ด้านหลักธรรมพุทธศาสนา พบว่าโดยรวมกลุ่มตัวอย่าง มีระดับทัศนคติในระดับมาก ($\bar{X}=๓.๖๓$) เมื่อพิจารณาส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ซึ่งมีค่าเท่ากับ ๑.๐๗ แสดงว่ากลุ่มตัวอย่างมีแนวโน้มทัศนคติแตกต่างกัน

เมื่อพิจารณารายข้อพบว่า

ลำดับที่ ๑ ข้าพเจ้ามอบสรีรธาแด่พระรัตนตรัย พบว่า กลุ่มตัวอย่าง มีระดับทัศนคติในระดับมาก ($\bar{X}=๔.๓๐$) เมื่อพิจารณาส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ซึ่งมีค่าเท่ากับ ๐.๘๗๖ แสดงว่ากลุ่มตัวอย่างมีแนวโน้มทัศนคติไม่แตกต่างกัน

ลำดับที่ ๒ ข้าพเจ้าเริ่มสร้างชีวิตในปัจจุบัน เพราะจะเป็นปัจจัยให้เกิดในสุคติ พบว่า กลุ่มตัวอย่าง มีระดับทัศนคติในระดับมาก ($\bar{X}=๔.๐๖$) เมื่อพิจารณาส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ซึ่งมีค่าเท่ากับ ๐.๕๐ แสดงว่ากลุ่มตัวอย่างมีแนวโน้มทัศนคติไม่แตกต่างกัน

ลำดับที่ ๓ ข้าพเจ้าเจริญสติเป็นประจำ พบว่า กลุ่มตัวอย่าง มีระดับทัศนคติในระดับมาก ($\bar{X}=๓.๖๐$) เมื่อพิจารณาส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ซึ่งมีค่าเท่ากับ ๐.๘๕๕ แสดงว่ากลุ่มตัวอย่างมีแนวโน้มทัศนคติไม่แตกต่างกัน

ลำดับที่ ๓ ชีวิตมีความเปลี่ยนแปลงตามกฎไตรลักษณ์ พบว่า กลุ่มตัวอย่าง มีระดับทัศนคติในระดับมาก ($\bar{X}=๓.๖๐$) เมื่อพิจารณาส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ซึ่งมีค่าเท่ากับ ๑.๐๗ แสดงว่ากลุ่มตัวอย่างมีแนวโน้มทัศนคติไม่แตกต่างกัน

ลำดับที่ ๔ ข้าพเจ้าแก้ปัญหาชีวิตด้วยปัญญามากกว่าใช้กำลัง พบว่า กลุ่มตัวอย่าง มีระดับทัศนคติในระดับปานกลาง ($\bar{X}=๒.๖๐$) เมื่อพิจารณาส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ซึ่งมีค่าเท่ากับ ๑.๕๒ แสดงว่ากลุ่มตัวอย่างมีแนวโน้มทัศนคติแตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๔ แสดงค่าเฉลี่ย (\bar{X}) ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ระดับและลำดับที่ของทัศนคติเกี่ยวกับชีวิตและความตายผู้ใช้บริการอินเทอร์เน็ต ในเขตอำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี ด้านทัศนคติต่อความไม่แน่นอนของชีวิต

ที่	ด้านทัศนคติต่อความไม่แน่นอนของชีวิต	\bar{X}	S.D.	ระดับ	ลำดับ
๖	ข้าพเจ้าไม่ชอบความเปลี่ยนแปลงของชีวิต	๓.๕๖	๐.๕๒๓	มาก	๔
๗	ข้าพเจ้าหลีกเลี่ยงการอยู่ในเหตุการณ์เฉียดตาย	๓.๕๓	๐.๕๘๐	มาก	๕
๘	เมื่อมีผู้ประสบอุบัติเหตุข้าพเจ้าจะเข้าไปช่วยเหลือ	๔.๐๐	๐.๕๘๒	มาก	๓
๙	ข้าพเจ้าหดหู่ เสียใจ เมื่อญาติและผู้เป็นที่รักจากไป	๔.๑๓	๐.๘๖๐	มาก	๒
๑๐	ความตายเป็นสิ่งไม่แน่นอน	๔.๓๓	๐.๖๕๘	มาก	๑
	ค่าเฉลี่ยรวม	๔.๐๓	๐.๕๐๑	มาก	

จากตารางที่ ๔.๓ ผลการวิเคราะห์ระดับทัศนคติเกี่ยวกับชีวิตและความตาย ด้านทัศนคติต่อความไม่แน่นอนของชีวิต พบว่าโดยรวมกลุ่มตัวอย่าง มีระดับทัศนคติในระดับมาก ($\bar{X}=๔.๐๓$) เมื่อพิจารณาส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ซึ่งมีค่าเท่ากับ ๐.๕๐๑ แสดงว่ากลุ่มตัวอย่างมีแนวโน้มทัศนคติไม่แตกต่างกัน

เมื่อพิจารณารายข้อพบว่า

ลำดับที่ ๑ ความตายเป็นสิ่งไม่แน่นอน พบว่า กลุ่มตัวอย่าง มีระดับทัศนคติในระดับมาก ($\bar{X}=๔.๓๓$) เมื่อพิจารณาส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ซึ่งมีค่าเท่ากับ ๐.๖๕๘ แสดงว่ากลุ่มตัวอย่างมีแนวโน้มทัศนคติไม่แตกต่างกัน

ลำดับที่ ๒ ข้าพเจ้าหดหู่ เสียใจ เมื่อญาติและผู้เป็นที่รักจากไป พบว่า กลุ่มตัวอย่าง มีระดับทัศนคติในระดับมาก ($\bar{X}=๔.๑๓$) เมื่อพิจารณาส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ซึ่งมีค่าเท่ากับ ๐.๘๖๐ แสดงว่ากลุ่มตัวอย่างมีแนวโน้มทัศนคติไม่แตกต่างกัน

ลำดับที่ ๓ เมื่อมีผู้ประสบอุบัติเหตุข้าพเจ้าจะเข้าไปช่วยเหลือ พบว่า กลุ่มตัวอย่าง มีระดับทัศนคติในระดับมาก ($\bar{X}=๔.๐๐$) เมื่อพิจารณาส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ซึ่งมีค่าเท่ากับ ๐.๕๘๒ แสดงว่ากลุ่มตัวอย่างมีแนวโน้มทัศนคติไม่แตกต่างกัน

ลำดับที่ ๔ ข้าพเจ้าไม่ชอบความเปลี่ยนแปลงของชีวิต พบว่า กลุ่มตัวอย่าง มีระดับทัศนคติในระดับมาก ($\bar{X}=๓.๕๖$) เมื่อพิจารณาส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ซึ่งมีค่าเท่ากับ ๐.๕๒๗ แสดงว่ากลุ่มตัวอย่างมีแนวโน้มทัศนคติไม่แตกต่างกัน

ลำดับที่ ๕ ข้าพเจ้าหลีกเลี่ยงการอยู่ในเหตุการณ์เฉียดตาย พบว่า กลุ่มตัวอย่าง มีระดับทัศนคติในระดับมาก ($\bar{X}=๓.๕๓$) เมื่อพิจารณาส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ซึ่งมีค่าเท่ากับ ๐.๕๘๐ แสดงว่ากลุ่มตัวอย่างมีแนวโน้มทัศนคติไม่แตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๕ แสดงค่าเฉลี่ย (\bar{X}) ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ระดับและลำดับที่ของทัศนคติเกี่ยวกับชีวิตและความตายผู้ใช้บริการอินเทอร์เน็ต ในเขตอำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี ด้านทัศนคติต่อความเจ็บป่วย

ที่	ด้านทัศนคติต่อความเจ็บป่วย	\bar{X}	S.D.	ระดับ	ลำดับ
๑๑	การไม่มีโรคเป็นลาภอันประเสริฐ	๒.๕๓	๑.๒๕๗	ปานกลาง	๔
๑๒	ข้าพเจ้าเห็นใจและเข้าใจญาติมิตรผู้เจ็บป่วย	๓.๗๖	๐.๘๑๓	มาก	๒
๑๓	ความเจ็บป่วยเกิดขึ้นกับทุกคนไม่มียกเว้น	๓.๖๖	๐.๗๕๘	มาก	๓
๑๔	ข้าพเจ้าจะไม่ทุกข์ใจ แม้กายจะป่วยไข้	๓.๗๖	๐.๗๒๓	มาก	๒
๑๕	ข้าพเจ้าป้องกันการเจ็บป่วยโดยการออกกำลังกายสม่ำเสมอ	๔.๒๓	๑.๐๗๒	มาก	๑
	ค่าเฉลี่ยรวม	๓.๖๘	๐.๕๒๖	มาก	

จากตารางที่ ๔.๕ ผลการวิเคราะห์ระดับทัศนคติเกี่ยวกับชีวิตและความตาย ด้านทัศนคติต่อความเจ็บป่วย พบว่าโดยรวมกลุ่มตัวอย่าง มีระดับทัศนคติในระดับมาก ($\bar{X}=๓.๖๘$) เมื่อพิจารณาส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ซึ่งมีค่าเท่ากับ ๐.๕๒๖ แสดงว่ากลุ่มตัวอย่างมีแนวโน้มทัศนคติไม่แตกต่างกัน

เมื่อพิจารณารายข้อพบว่า

ลำดับที่ ๑ ข้าพเจ้าป้องกันการเจ็บป่วยโดยการออกกำลังกายเสมอ พบว่า กลุ่มตัวอย่าง มีระดับทัศนคติในระดับมาก ($\bar{X}=๔.๒๓$) เมื่อพิจารณาส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ซึ่งมีค่าเท่ากับ ๑.๐๗๒ แสดงว่ากลุ่มตัวอย่างมีแนวโน้มทัศนคติแตกต่างกัน

ลำดับที่ ๒ ข้าพเจ้าเห็นใจและเข้าใจญาติมิตรผู้เจ็บป่วยพบว่า กลุ่มตัวอย่าง มีระดับทัศนคติในระดับมาก ($\bar{X}=๓.๗๖$) เมื่อพิจารณาส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ซึ่งมีค่าเท่ากับ ๑.๘๑๗ แสดงว่ากลุ่มตัวอย่างมีแนวโน้มทัศนคติไม่แตกต่างกัน

ลำดับที่ ๒ ข้าพเจ้าจะไม่ทุกข์ใจ แม้กายจะป่วยไข้ พบว่า กลุ่มตัวอย่าง มีระดับทัศนคติในระดับมาก ($\bar{X}=๓.๗๖$) เมื่อพิจารณาส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ซึ่งมีค่าเท่ากับ ๑.๗๒๗ แสดงว่ากลุ่มตัวอย่างมีแนวโน้มทัศนคติไม่แตกต่างกัน

ลำดับที่ ๓ ความเจ็บป่วยเกิดขึ้นกับทุกคนไม่มียกเว้น พบว่า กลุ่มตัวอย่าง มีระดับทัศนคติในระดับมาก ($\bar{X}=๓.๖๖$) เมื่อพิจารณาส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ซึ่งมีค่าเท่ากับ ๑.๗๕๕ แสดงว่ากลุ่มตัวอย่างมีแนวโน้มทัศนคติไม่แตกต่างกัน

ลำดับที่ ๔ การไม่มีโรคเป็นลาภอันประเสริฐพบว่า กลุ่มตัวอย่าง มีระดับทัศนคติในระดับปานกลาง ($\bar{X}=๒.๕๓$) เมื่อพิจารณาส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ซึ่งมีค่าเท่ากับ ๑.๒๕๗ แสดงว่ากลุ่มตัวอย่างมีแนวโน้มทัศนคติแตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๖ แสดงค่าเฉลี่ย (\bar{X}) ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ระดับและลำดับที่ของทัศนคติเกี่ยวกับชีวิตและความตายผู้ใช้บริการอินเทอร์เน็ต ในเขตอำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี ด้านการตระหนักถึงความตาย

ที่	ด้านการตระหนักถึงความตาย	\bar{X}	S.D.	ระดับ	ลำดับ
๑๖	ความตายจะต้องเกิดกับข้าพเจ้าแน่นอน	๓.๕๐	๑.๑๒๕	มาก	๔
๑๗	ข้าพเจ้าระลึกถึงความตายเสมอๆ	๔.๒๐	๐.๘๔๖	มาก	๓
๑๘	ข้าพเจ้าปฏิเสธไม่ไปร่วมงานศพ	๓.๔๖	๑.๐๐๘	มาก	๕
๑๙	ข้าพเจ้าเห็นว่าความตายเป็นจุดจบตามตัว	๔.๔๓	๐.๘๕๘	มาก	๑
๒๐	ข้าพเจ้า ปลงใจ ทำใจ เตรียมใจรับความตายด้วยความรู้เข้าใจตามเป็นจริง	๔.๔๐	๐.๕๓๒	มาก	๒
	ค่าเฉลี่ยรวม	๔.๐๗	๐.๕๕๓	มาก	

จากตารางที่ ๔.๖ ผลการวิเคราะห์ระดับทัศนคติเกี่ยวกับชีวิตและความตาย ด้านการตระหนักถึงความตาย พบว่าโดยรวมกลุ่มตัวอย่าง มีระดับทัศนคติในระดับมาก ($\bar{X}=๔.๐๗$) เมื่อพิจารณาส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ซึ่งมีค่าเท่ากับ ๐.๕๕๓ แสดงว่ากลุ่มตัวอย่างมีแนวโน้มทัศนคติไม่แตกต่างกัน

เมื่อพิจารณารายข้อพบว่า

ลำดับที่ ๑ ข้าพเจ้าเห็นว่าความตายเป็นจุดจบตามตัว พบว่า กลุ่มตัวอย่าง มีระดับทัศนคติในระดับมาก ($\bar{X}=๔.๔๓$) เมื่อพิจารณาส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ซึ่งมีค่าเท่ากับ ๐.๘๕๘ แสดงว่ากลุ่มตัวอย่างมีแนวโน้มทัศนคติไม่แตกต่างกัน

ลำดับที่ ๒ ข้าพเจ้า ปลงใจ ทำใจ เตรียมใจรับความตายด้วยความรู้เข้าใจตามเป็นจริง พบว่า กลุ่มตัวอย่าง มีระดับทัศนคติในระดับมาก ($\bar{X}=๔.๔๐$) เมื่อพิจารณาส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ซึ่งมีค่าเท่ากับ ๐.๕๓๒ แสดงว่ากลุ่มตัวอย่างมีแนวโน้มทัศนคติไม่แตกต่างกัน

ลำดับที่ ๓ ข้าพเจ้าระลึกถึงความตายเสมอๆ พบว่า กลุ่มตัวอย่าง มีระดับทัศนคติในระดับมาก ($\bar{X}=๔.๒๐$) เมื่อพิจารณาส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ซึ่งมีค่าเท่ากับ ๐.๘๔๖ แสดงว่ากลุ่มตัวอย่างมีแนวโน้มทัศนคติไม่แตกต่างกัน

ลำดับที่ ๔ ความตายจะต้องเกิดกับข้าพเจ้าแน่นอน พบว่า กลุ่มตัวอย่าง มีระดับทัศนคติในระดับปานกลาง ($\bar{X}=๓.๕๐$) เมื่อพิจารณาส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ซึ่งมีค่าเท่ากับ ๑.๑๒๕ แสดงว่ากลุ่มตัวอย่างมีแนวโน้มทัศนคติแตกต่างกัน

ลำดับที่ ๕ ข้าพเจ้าปฏิเสธไม่ไปร่วมงานศพ พบว่า กลุ่มตัวอย่าง มีระดับทัศนคติในระดับมาก ($\bar{X}=๓.๔๖$) เมื่อพิจารณาส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ซึ่งมีค่าเท่ากับ ๑.๐๐๘ แสดงว่ากลุ่มตัวอย่างมีแนวโน้มทัศนคติแตกต่างกัน

๔.๒ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อทดสอบสมมติฐาน เปรียบเทียบระดับทัศนคติเกี่ยวกับชีวิตและความตายของผู้ใช้บริการอินเทอร์เน็ตในเขตบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม

สมมติฐานที่ ๑ ผู้ใช้บริการอินเทอร์เน็ต มีเพศต่างกัน มีทัศนคติชีวิตและความตายแตกต่างกัน ตารางที่ ๔.๗ แสดงค่าเฉลี่ย (\bar{X}) และค่า p-value ในการทดสอบความแตกต่างค่าเฉลี่ยของระดับทัศนคติชีวิตและความตายของผู้ใช้บริการอินเทอร์เน็ต จำแนกตามเพศ

ทัศนคติชีวิตและความตาย ผู้ใช้บริการอินเทอร์เน็ต	เพศ				t	p-value
	ชาย (n = ๓๘)		หญิง (n = ๘๘)			
	\bar{X}	S.D.	\bar{X}	S.D.		
๑. ด้านหลักธรรม พุทธศาสนา	๓.๖๘๔	๐.๔๕๘	๓.๖๕	๐.๕๕๓	-๐.๐๕๐	๐.๕๒๘
๒. ด้านทัศนคติต่อความ ไม่แน่นอนของชีวิต	๓.๘๒๕	๐.๔๕๓	๓.๕๖	๐.๔๕๕	-๑.๕๓๔	๐.๐๕๕
๓. ด้านทัศนคติต่อความ เจ็บป่วย	๓.๘๔	๐.๕๕๑	๓.๕๖	๐.๔๕๔	-๑.๔๐๘	๐.๑๖๑
๔. ด้านการตระหนัก ถึงความตาย	๓.๖๘	๐.๕๘๐	๓.๘๑	๐.๕๑๕	-๑.๕๘๐	๐.๑๑๖
โดยภาพรวม	๓.๗๕๘	๐.๔๔๒	๓.๘๕๕	๐.๔๒๒	-๑.๕๐๕	๐.๑๓๔

จากตารางที่ ๔.๗ ผลการเปรียบเทียบความแตกต่างค่าเฉลี่ยของระดับทัศนคติเกี่ยวกับชีวิตและความตายของผู้ใช้บริการอินเทอร์เน็ต โดยรวมทุกด้าน และแยกเป็นรายด้าน คือด้าน

หลักธรรมพุทธศาสนา ด้านทัศนคติต่อความไม่แน่นอนของชีวิต ด้านทัศนคติต่อความเจ็บป่วย และการตระหนักถึงความตาย กลุ่มตัวอย่างเพศชาย และเพศหญิง มีความแตกต่างกันในทัศนคติเกี่ยวกับชีวิตและความตาย ด้านหลักธรรมพุทธศาสนา ด้านทัศนคติต่อความเจ็บป่วย ด้านการตระหนักถึงความตาย และโดยภาพรวม ที่ระดับนัยสำคัญ ๐.๐๕ ส่วนด้านทัศนคติต่อความไม่แน่นอนของชีวิต ไม่มีความแตกต่างกัน

สมมติฐานที่ ๒ ผู้ใช้บริการอินเทอร์เน็ต มีอายุต่างกัน มีทัศนคติชีวิตและความตายแตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๘ แสดงค่าเฉลี่ย (\bar{X}) และค่า p-value ในการทดสอบความแตกต่างค่าเฉลี่ยของระดับทัศนคติชีวิตและความตายของผู้ใช้บริการอินเทอร์เน็ต จำแนกตามอายุ

ทัศนคติชีวิตและความตาย ผู้ใช้บริการอินเทอร์เน็ต	อายุ				F	P
	ต่ำกว่า ๑๕ ปี (n = ๔๕) \bar{X}	๑๖-๒๐ ปี (n = ๘๓) \bar{X}	๒๑- ๒๕ ปี (n = ๑๗) \bar{X}	๒๕ ปี ขึ้นไป (n = ๒๑) \bar{X}		
๑. ด้านหลักธรรม พุทธศาสนา	๓.๕๔๖	๓.๗๑๒	๓.๕๔๑	๓.๖๕๕	๒.๔๕๑	๐.๐๖๒
๒. ด้านทัศนคติต่อความไม่ แน่นอนของชีวิต	๓.๗๔๔	๓.๕๕๕	๓.๕๘๘	๓.๕๑๔	๒.๑๘๗	๐.๐๕๒
๓. ด้านทัศนคติต่อความ เจ็บป่วย	๓.๗๗๓	๓.๕๕๕	๔.๐๐๐	๓.๕๑๔	๑.๓๔๖	๐.๒๖๑
๔. ด้านการตระหนักถึงความ ตาย	๓.๗๒๐	๓.๗๗๒	๓.๘๒๕	๓.๗๐๐	๐.๒๕๗	๐.๘๕๖
โดยภาพรวม	๓.๕๔๒	๓.๘๒๗	๓.๘๔๓	๓.๖๘๗	๑๕.๒๒๔	๐.๑๔๕

* หมายถึง ที่มีค่าเฉลี่ยแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

จากตารางที่ ๔.๘ ผลการเปรียบเทียบความแตกต่างค่าเฉลี่ยของระดับทัศนคติเกี่ยวกับชีวิตและความตายของผู้ใช้บริการอินเทอร์เน็ต โดยรวมทุกด้าน และแยกเป็นรายด้าน คือด้านหลักธรรมพุทธศาสนา ด้านทัศนคติต่อความไม่แน่นอนของชีวิต ด้านทัศนคติต่อความเจ็บป่วย

และด้านการตระหนักถึงความตาย กลุ่มตัวอย่างที่มีอายุต่ำกว่า ๑๕ ปี ๑๖-๒๐ ปี ๒๑-๒๕ ปี และ ๒๕ ปีขึ้นไป มีความแตกต่างกันในทัศนคติเกี่ยวกับชีวิตและความตาย

เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยของระดับทัศนคติเกี่ยวกับชีวิตและความตาย ของกลุ่มตัวอย่างเป็นรายคู่ โดยวิธี LSD ผลการเปรียบเทียบ ดังแสดงในตารางที่ ๔.๕

ตารางที่ ๔.๕ แสดงผลเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยระดับทัศนคติชีวิตและความตายผู้ใช้บริการอินเทอร์เน็ต ที่มีอายุแตกต่างกันเป็นรายคู่ โดยวิธี LSD

ทัศนคติชีวิต และความตาย ผู้ใช้บริการอินเทอร์เน็ต	อายุ (ปี)	\bar{X}	กลุ่ม ที่	P			
				กลุ่มที่			
				๑	๒	๓	๔
๑. ด้านหลักธรรม พุทธศาสนา	< ๑๕ ปี	๓.๕๔๖	๑		๐.๐๘๕	๐.๐๐๕*	๐.๒๘๓
	๑๖-๒๐ ปี	๓.๗๑๒	๒			๐.๑๐๑	๐.๘๕๕
	๒๑-๒๕ ปี	๓.๕๔๑	๓				๐.๑๕๑
	๒๕ ปีขึ้นไป	๓.๖๕๕	๔				
๒. ด้านทัศนคติต่อ ความไม่แน่นอน ของชีวิต	< ๑๕ ปี	๓.๗๔๔	๑		๐.๐๑๓*	๐.๐๓๓	๐.๑๗๘
	๑๖-๒๐ ปี	๓.๕๕๕	๒			๐.๗๕๕	๐.๗๒๓
	๒๑-๒๕ ปี	๓.๕๘๘	๓				๐.๖๓๔
	๒๕ ปีขึ้นไป	๓.๕๑๔	๔				
๓. ด้านทัศนคติต่อ ความเจ็บป่วย	< ๑๕ ปี	๓.๗๗๓	๑		๐.๐๖๔	๐.๑๔๔	๐.๓๒๗
	๑๖-๒๐ ปี	๓.๕๕๕	๒			๐.๗๘๓	๐.๗๒๕
	๒๑-๒๕ ปี	๔.๐๐๐	๓				๐.๖๒๕
	๒๕ ปีขึ้นไป	๓.๕๑๔	๔				

* หมายถึง ค่าเฉลี่ยแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

ตารางที่ ๔.๕ (ต่อ)

ทัศนคติชีวิต และความตาย ผู้ให้บริการอินเทอร์เน็ต	อายุ (ปี)	\bar{X}	กลุ่ม ที่	P			
				กลุ่มที่			
				๑	๒	๓	๔
๔. ด้านการตระหนักถึง ความตาย	< ๑๕ ปี	๓.๗๒๐	๑		๐.๖๑๒	๐.๔๕๐	๐.๘๕๒
	๑๖-๒๐ ปี	๓.๗๗๒	๒			๐.๗๐๐	๐.๕๕๕
	๒๑-๒๕ ปี	๓.๘๒๕	๓				๐.๔๗๖
	๒๕ ปีขึ้นไป	๓.๗๐๐	๔				
โดยภาพรวม	< ๑๕ ปี	๓.๕๔๒	๑		๐.๐๕๕	๐.๐๔๘*	๐.๓๓๖
	๑๖-๒๐ ปี	๓.๘๒๗	๒			๐.๔๓๕	๐.๖๗๖
	๒๑-๒๕ ปี	๓.๘๔๓	๓				๐.๓๔๒
	๒๕ ปีขึ้นไป	๓.๖๘๗	๔				

จากตารางที่ ๔.๕ พบว่า กลุ่มตัวอย่างที่มีอายุน้อยกว่า ๑๕ ปี และ ๒๑-๒๕ ปี มีระดับทัศนคติเกี่ยวกับชีวิตและความตาย ด้านหลักธรรมพุทธศาสนา แตกต่างกัน ที่ระดับ ๐.๐๕ และกลุ่มตัวอย่างที่มีอายุน้อยกว่า ๑๕ ปี และ ๒๑-๒๕ ปี มีระดับทัศนคติต่อชีวิตและความตายโดยรวมทุกด้านแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ ๐.๐๕

สมมติฐานที่ ๓ ผู้ให้บริการอินเทอร์เน็ต มีสถานภาพสมรสต่างกัน มีทัศนคติชีวิตและความตายแตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๑๐ แสดงค่าเฉลี่ย (\bar{X}) และค่า p-value ในการทดสอบความแตกต่างค่าเฉลี่ยของระดับทัศนคติชีวิตและความตายผู้ให้บริการอินเทอร์เน็ต จำแนกตามสถานภาพสมรส

ทัศนคติชีวิต และความตายผู้ใช้ บริการอินเทอร์เน็ต	สถานภาพ						F	p-value
	สมรส (n = ๑๕)		โสด (n = ๑๔๕)		หม้าย (n = ๒)			
	\bar{X}	S.D.	\bar{X}	S.D.	\bar{X}	S.D.		
๑. ด้านหลักธรรม พุทธศาสนา	๓.๘๒๖	๐.๕๗๕	๓.๖๖๘	๐.๕๒๑	๓.๘๐๐	๐.๗๐๗	๐.๗๘๕	๐.๔๕๘
๒. ด้านทัศนคติต่อ ความไม่แน่นอน ของชีวิต	๓.๕๗๓	๐.๓๕๗	๓.๘๘๖	๐.๔๘๕	๓.๕๐๐	๐.๕๘๕	๐.๒๗๗	๐.๗๕๕
๓. ด้านทัศนคติต่อ ความเจ็บป่วย	๓.๕๑๕	๐.๓๗๖	๓.๕๐๘	๐.๕๖๕	๓.๗๕๐	๐.๓๕๓	๐.๐๘๖	๐.๕๑๘
๔. ด้านการตระหนักถึง ความตาย	๓.๗๒๑	๐.๕๗๕	๓.๗๕๗	๐.๕๔๘	๓.๕๐๐	๐.๘๔๘	๐.๑๐๕	๐.๕๐๐
โดยภาพรวม	๓.๘๕๘	๐.๔๗๑	๓.๘๐๔	๐.๕๓๐	๓.๘๓๗	๐.๗๒๔	๐.๓๑๓	๐.๘๗๗

* หมายถึง ค่าเฉลี่ยแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

จากตารางที่ ๔.๑๐ ผลการเปรียบเทียบความแตกต่างค่าเฉลี่ยของระดับทัศนคติเกี่ยวกับชีวิตและความตายของผู้ใช้บริการอินเทอร์เน็ต โดยรวมทุกด้าน และแยกเป็นรายด้าน คือด้านหลักธรรมพุทธศาสนา ด้านทัศนคติต่อความไม่แน่นอนของชีวิต ด้านทัศนคติต่อความเจ็บป่วย และตระหนักถึงความตาย กลุ่มตัวอย่างที่สถานภาพ สมรส โสด และหม้าย มีความแตกต่างกันในทัศนคติเกี่ยวกับชีวิตและความตาย

เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยของระดับทัศนคติเกี่ยวกับชีวิตและความตาย ของกลุ่มตัวอย่างเป็นรายคู่ โดยวิธี LSD ผลการเปรียบเทียบ ดังแสดงในตารางที่ ๔.๑๑

ตารางที่ ๔.๑๑ แสดงผลเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยระดับทัศนคติชีวิตและความตายของผู้ใช้บริการอินเทอร์เน็ต ที่มีสถานภาพแตกต่างกันเป็นรายคู่ โดยวิธี LSD

ทัศนคติชีวิต และความตาย ของผู้ใช้บริการอินเทอร์เน็ต	สถานภาพสมรส	\bar{X}	กลุ่ม ที่	P		
				กลุ่มที่		
				๑	๒	๓
๑. ด้านหลักธรรม พุทธศาสนา	สมรส	๓.๕๔๖	๑		๐.๐๘๕	๐.๐๐๕*
	โสด	๓.๗๑๒	๒			๐.๑๐๑
	หม้าย	๓.๕๔๑	๓			
๒. ด้านทัศนคติต่อความ ไม่แน่นอนของชีวิต	สมรส	๓.๗๔๔	๑		๐.๐๑๗*	๐.๐๗๓
	โสด	๓.๕๕๕	๒			๐.๗๕๕
	หม้าย	๓.๕๘๘	๓			
๓. ด้านทัศนคติต่อ ความเจ็บป่วย	สมรส	๓.๗๗๓	๑		๐.๐๖๔	๐.๑๔๔
	โสด	๓.๕๕๕	๒			๐.๗๘๓
	หม้าย	๔.๐๐๐	๓			
๔. ด้านการตระหนัก ถึงความตาย	สมรส	๓.๗๒๐	๑		๐.๖๑๒	๐.๔๕๐
	โสด	๓.๗๗๒	๒			๐.๗๐๐
	หม้าย	๓.๘๒๕	๓			
โดยภาพรวม	สมรส	๓.๕๔๒	๑		๐.๐๕๕	๐.๐๔๘*
	โสด	๓.๘๒๗	๒			๐.๔๓๕
	หม้าย	๓.๘๔๓	๓			

จากตารางที่ ๔.๑๑ พบว่า กลุ่มตัวอย่างที่มีสถานภาพ สมรส และ หม้าย มีระดับทัศนคติเกี่ยวกับชีวิตและความตาย ด้านหลักธรรมพุทธศาสนา แตกต่างกัน ที่ระดับ ๐.๐๕

กลุ่มตัวอย่างที่มีสถานภาพ สมรส และ โสด มีระดับทัศนคติเกี่ยวกับชีวิตและความตาย ด้านทัศนคติต่อความไม่แน่นอนของชีวิต และโดยรวมทุกด้านแตกต่างกัน ที่ระดับ ๐.๐๕

สมมติฐานที่ ๔ ผู้ใช้บริการอินเทอร์เน็ต มีระดับการศึกษาต่างกัน มีทัศนคติชีวิตและความตายแตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๑๒ แสดงค่าเฉลี่ย (\bar{X}) และค่า p-value ในการทดสอบความแตกต่างค่าเฉลี่ยของระดับทัศนคติชีวิตและความตายของผู้ใช้บริการอินเทอร์เน็ต จำแนกตามระดับการศึกษา

ทัศนคติชีวิต และความตายผู้ใช้ บริการอินเทอร์เน็ต	ระดับการศึกษา				F	P
	ต่ำกว่า มัธยมศึกษา หรือ เทียบเท่า (n = ๓๕) \bar{X}	มัธยมศึกษา หรือเทียบเท่า (n = ๕๓) \bar{X}	อนุปริญญา หรือ ปริญญาตรี (n = ๒๒) \bar{X}	สูงกว่า ปริญญาตรี (n = ๑๑) \bar{X}		
๑. ด้านหลักธรรม พุทธศาสนา	๓.๕๘๒	๓.๖๕๐	๓.๕๕๕	๓.๗๘๑	๒.๘๑๘	๐.๐๔๑*
๒. ด้านทัศนคติต่อความไม่ แน่นอนของชีวิต	๓.๗๐๐	๓.๕๓๕	๓.๕๗๓	๔.๐๘๑	๓.๓๐๖	๐.๐๒๒*
๓. ด้านทัศนคติต่อความ เจ็บป่วย	๓.๗๓๘	๓.๕๕๓	๓.๕๖๓	๔.๐๘๑	๑.๕๗๕	๐.๑๑๕
๔. ด้านการตระหนักถึง ความตาย	๓.๗๐๕	๓.๗๕๑	๓.๗๕๕	๓.๕๑๘	๐.๔๖๒	๐.๗๑๐
โดยภาพรวม	๓.๖๘๑	๓.๖๒๓	๓.๕๒๓	๓.๕๖๕	๒.๑๘๕	๐.๐๕๑

* หมายถึง ค่าเฉลี่ยแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

จากตารางที่ ๔.๑๒ ผลการเปรียบเทียบความแตกต่างค่าเฉลี่ยของระดับทัศนคติเกี่ยวกับชีวิตและความตายของผู้ใช้บริการอินเทอร์เน็ต โดยรวมทุกด้าน และแยกเป็นรายด้าน คือด้านหลักธรรมพุทธศาสนา ด้านทัศนคติต่อความไม่แน่นอนของชีวิต กลุ่มตัวอย่างที่มีระดับการศึกษาต่างกัน ไม่มีความแตกต่างกันในทัศนคติเกี่ยวกับชีวิตและความตาย ส่วนด้านทัศนคติต่อความเจ็บป่วย และตระหนักถึงความตาย กลุ่มตัวอย่างที่มีระดับการศึกษาต่างกัน มีความแตกต่างกันในทัศนคติเกี่ยวกับชีวิตและความตาย

เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยของระดับทัศนคติเกี่ยวกับชีวิตและความตาย ของกลุ่มตัวอย่างเป็นรายคู่ โดยวิธี LSD ผลการเปรียบเทียบ ดังแสดงในตารางที่ ๔.๑๓

ตารางที่ ๔.๑๓ แสดงผลเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยระดับทัศนคติชีวิตและความตายผู้ใช้บริการ
อินเทอร์เน็ต ที่มีระดับการศึกษาแตกต่างกันเป็นรายคู่ โดยวิธี LSD

ทัศนคติชีวิต และความตายผู้ใช้ บริการอินเทอร์เน็ต	ระดับ การศึกษา	\bar{X}	กลุ่ม ที่	P			
				กลุ่มที่			
				๑	๒	๓	๔
๑. ด้านหลักธรรม พุทธศาสนา	ต่ำกว่ามัธยมศึกษา หรือเทียบเท่า	๓.๔๓๘	๑		๐.๔๕๐	๐.๐๐๗*	๐.๒๖๒
	มัธยมศึกษาหรือ เทียบเท่า	๓.๓๕๗	๒			๐.๐๑๓*	๐.๔๒๕
	อนุปริญญาหรือ ปริญญาตรี	๓.๔๔๕	๓				๐.๓๕๗
	สูงกว่า ปริญญาตรี	๓.๖๕๓	๔				
๒. ด้านทัศนคติต่อ ความไม่แน่นอน ของชีวิต	ต่ำกว่ามัธยมศึกษา หรือเทียบเท่า	๓.๕๓๔	๑		๐.๐๐๘*	๐.๐๒๕*	๐.๐๑๕*
	มัธยมศึกษาหรือ เทียบเท่า	๓.๕๑๑	๒			๐.๐๐๖**	๐.๐๐๐**
	อนุปริญญาหรือ ปริญญาตรี	๓.๗๖๒	๓				๐.๐๐๑**
	สูงกว่า ปริญญาตรี	๓.๕๘๕	๔				

ตารางที่ ๔.๑๓ (ต่อ)

ทัศนคติชีวิต และความตายผู้ใช้ บริการอินเทอร์เน็ต	ระดับ การศึกษา	X	กลุ่ม ที่	P			
				กลุ่มที่			
				๑	๒	๓	๔
๓. ด้านทัศนคติต่อ ความเจ็บป่วย	ต่ำกว่า มัธยมศึกษา หรือเทียบเท่า	๓.๒๒๘	๑		๐.๐๓๗*	๐.๑๑๘	๐.๐๖๓
	มัธยมศึกษา หรือเทียบเท่า	๓.๒๖๗	๒			๐.๕๓๘	๐.๔๕๖
	อนุปริญญา หรือปริญญา ตรี	๓.๔๓๔	๓				๐.๕๕๒
	สูงกว่า ปริญญาตรี	๓.๕๗๖	๔				
๔. ด้านการตระหนัก ถึงความตาย	ต่ำกว่า มัธยมศึกษา หรือเทียบเท่า	๔.๐๔๒	๑		๐.๖๖๑	๐.๕๔๒	๐.๒๖๒
	มัธยมศึกษา หรือเทียบเท่า	๔.๐๓๕	๒			๐.๗๓๕	๐.๓๔๘
	อนุปริญญา หรือปริญญา ตรี	๔.๒๕๓	๓				๐.๕๕๐
	สูงกว่า ปริญญาตรี	๔.๕๒๒	๔				

ตารางที่ ๔.๑๓ (ต่อ)

ทัศนคติชีวิต และความตายผู้ใช้ บริการอินเทอร์เน็ต	ระดับ การศึกษา	\bar{X}	กลุ่ม ที่	P			
				กลุ่มที่			
				๑	๒	๓	๔
โดยภาพรวม	ต่ำกว่า มัธยมศึกษา หรือเทียบเท่า	๓.๕๘๓	๑		๐.๐๘๔	๐.๐๓๖*	๐.๐๕๔
	มัธยมศึกษา หรือเทียบเท่า	๓.๕๔๔	๒			๐.๑๒๘	๐.๗๕๑
	อนุปริญญา หรือปริญญา ตรี	๓.๗๓๔	๓				๐.๗๕๑
	สูงกว่า ปริญญาตรี	๓.๕๓๔	๔				

จากตารางที่ ๔.๑๓ พบว่า กลุ่มตัวอย่างที่มีระดับการศึกษา ต่ำกว่ามัธยมศึกษาหรือเทียบเท่า และอนุปริญญาหรือปริญญาตรี มีระดับทัศนคติเกี่ยวกับชีวิตและความตาย ด้านหลักธรรมพุทธศาสนา แตกต่างกัน ที่ระดับ ๐.๐๕ กลุ่มตัวอย่างที่มีระดับการศึกษา มัธยมศึกษาหรือเทียบเท่าและอนุปริญญาหรือปริญญาตรี มีระดับทัศนคติเกี่ยวกับชีวิตและความตาย ด้านหลักธรรมพุทธศาสนา แตกต่างกัน ที่ระดับ ๐.๐๕ กลุ่มตัวอย่างที่มีระดับการศึกษา มัธยมศึกษาหรือเทียบเท่าและอนุปริญญาหรือปริญญาตรี สูงกว่าปริญญาตรี มีระดับทัศนคติเกี่ยวกับชีวิตและความตาย ด้านทัศนคติต่อความไม่แน่นอนของชีวิต แตกต่างกัน ที่ระดับ ๐.๐๕ กลุ่มตัวอย่างที่มีระดับการศึกษา อนุปริญญาหรือปริญญาตรี และสูงกว่าปริญญาตรี มีระดับทัศนคติเกี่ยวกับชีวิตและความตาย ด้านทัศนคติต่อความไม่แน่นอนของชีวิต แตกต่างกัน ที่ระดับ ๐.๐๕ กลุ่มตัวอย่างที่มีระดับการศึกษา ต่ำกว่ามัธยมศึกษา และมัธยมศึกษาหรือเทียบเท่า มีระดับทัศนคติเกี่ยวกับชีวิตและความตาย ด้านทัศนคติต่อความเจ็บป่วย และโดยรวมทุกด้าน แตกต่างกัน ที่ระดับ ๐.๐๕

สมมติฐานที่ ๕ ผู้ใช้บริการอินเทอร์เน็ต มีรายได้ต่างกัน มีทัศนคติชีวิตและความตายแตกต่างกัน
 ตารางที่ ๔.๑๔ แสดงค่าเฉลี่ย (\bar{X}) และค่า p-value ในการทดสอบความแตกต่างค่าเฉลี่ยของระดับ
 ทัศนคติชีวิตและความตายของผู้ใช้บริการอินเทอร์เน็ต จำแนกตามรายได้

ทัศนคติชีวิต และความตายผู้ใช้ บริการอินเทอร์เน็ต	รายได้			F	P
	ต่ำกว่า ๕,๐๐๐ บาท (n = ๑๒๕) \bar{X}	๕,๐๐๐- ๑๐,๐๐๐ (n = ๒๔) \bar{X}	๑๐,๐๐๑ ขึ้นไป (n = ๑๕) \bar{X}		
๑. ด้านหลักธรรม พุทธศาสนา	๓.๖๖๑	๓.๖๕๑	๓.๕๓๓	๑.๗๗๖	๐.๑๗๓
๒. ด้านทัศนคติต่อความไม่แน่นอน ของชีวิต	๓.๘๗๖	๓.๕๓๗	๓.๕๕๓	๐.๔๕๘	๐.๖๐๕
๓. ด้านทัศนคติต่อความเจ็บป่วย	๓.๘๕๕	๓.๕๐๔	๓.๕๘๖	๐.๑๗๑	๐.๘๔๓
๔. ด้านการตระหนักถึงความตาย	๓.๗๓๖	๓.๗๕๑	๓.๘๖๖	๐.๔๒๗	๐.๖๕๓
โดยภาพรวม	๓.๗๕๓	๓.๘๓๑	๓.๕๔๕	๐.๘๓๖	๐.๔๓๕

* หมายถึง ค่าเฉลี่ยแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

จากตารางที่ ๔.๑๔ ผลการเปรียบเทียบความแตกต่างค่าเฉลี่ยของระดับทัศนคติเกี่ยวกับ
 ชีวิตและความตายของผู้ใช้บริการอินเทอร์เน็ต โดยรวมทุกด้าน และแยกเป็นรายด้าน คือด้าน
 หลักธรรมพุทธศาสนา ด้านทัศนคติต่อความไม่แน่นอนของชีวิต ด้านทัศนคติต่อความเจ็บป่วย
 และตระหนักถึงความตาย กลุ่มตัวอย่างที่มีรายได้ต่างกัน มีความแตกต่างกันในทัศนคติเกี่ยวกับ
 ชีวิตและความตาย

ตารางที่ ๔.๑๕ แสดงผลเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยระดับทัศนคติชีวิตและความตายของผู้ใช้บริการ อินเทอร์เน็ต ที่มีระดับรายได้แตกต่างกันเป็นรายกลุ่ม โดยวิธี LSD

ทัศนคติชีวิต และความตายผู้ใช้ บริการอินเทอร์เน็ต	รายได้	\bar{X}	กลุ่ม ที่	P		
				กลุ่มที่		
				๑	๒	๓
๑. ด้านหลักธรรม พุทธศาสนา	ต่ำกว่า ๕,๐๐๐ บาท	๓.๔๘๔	๑		๐.๗๕๕	๐.๐๖๑
	๕,๐๐๐ - ๑๐,๐๐๐	๓.๕๒๓	๒			๐.๑๖๖
	๑๐,๐๐๑ ขึ้นไป	๓.๔๐๑	๓			
๒. ด้านทัศนคติต่อความ ไม่แน่นอนของชีวิต	ต่ำกว่า ๕,๐๐๐ บาท	๓.๖๖๗	๑		๐.๕๖๕	๐.๓๗๖
	๕,๐๐๐ - ๑๐,๐๐๐	๓.๘๕๐	๒			๐.๗๒๖
	๑๐,๐๐๑ ขึ้นไป	๓.๗๕๐	๓			
๓. ด้านทัศนคติต่อความ เจ็บป่วย	ต่ำกว่า ๕,๐๐๐ บาท	๓.๓๖๕	๑		๐.๕๖๘	๐.๕๖๑
	๕,๐๐๐ - ๑๐,๐๐๐	๓.๔๕๒	๒			๐.๖๔๕
	๑๐,๐๐๑ ขึ้นไป	๓.๔๗๓	๓			
๔. ด้านการตระหนักถึง ความตาย	ต่ำกว่า ๕,๐๐๐ บาท	๔.๒๑๑	๑		๐.๖๕๔	๐.๓๕๑
	๕,๐๐๐ - ๑๐,๐๐๐	๔.๓๐๐	๒			๐.๖๘๓
	๑๐,๐๐๑ ขึ้นไป	๔.๑๕๖	๓			
โดยภาพรวม	ต่ำกว่า ๕,๐๐๐ บาท	๓.๖๘๓	๑		๐.๖๕๖	๐.๒๐๕
	๕,๐๐๐ - ๑๐,๐๐๐	๓.๘๐๑	๒			๐.๔๒๕
	๑๐,๐๐๑ ขึ้นไป	๓.๗๐๕	๓			

จากตารางที่ ๔.๑๕ พบว่า กลุ่มตัวอย่างที่มีระดับการศึกษา ต่ำกว่ามัธยมศึกษาหรือเทียบเท่าและอนุปริญญาหรือปริญญาตรี มีระดับทัศนคติเกี่ยวกับชีวิตและความตาย ด้านหลักธรรมพุทธศาสนา ด้านทัศนคติต่อความไม่แน่นอนของชีวิต ด้านทัศนคติต่อความเจ็บป่วย ด้านการตระหนักถึงความตาย และโดยรวมทุกด้าน ไม่แตกต่างกัน

สมมติฐานที่ ๖ ผู้ใช้บริการอินเทอร์เน็ต มีอาชีพต่างกัน มีทัศนคติชีวิตและความตายแตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๑๖ แสดงค่าเฉลี่ย (\bar{X}) และค่า p-value ในการทดสอบความแตกต่างค่าเฉลี่ยของระดับทัศนคติชีวิตและความตายของผู้ใช้บริการอินเทอร์เน็ต จำแนกตามอาชีพ

ทัศนคติชีวิต และความตายผู้ใช้ บริการอินเทอร์เน็ต	อาชีพ					F	P
	นักเรียน/ นักศึกษา (n = ๑๑๗) \bar{X}	พนักงาน บริษัทเอกชน (n = ๔๖) \bar{X}	ข้าราชการ รัฐวิสาหกิจ (n = ๒๗) \bar{X}	ธุรกิจ ส่วนตัว (n = ๘๕) \bar{X}	รับจ้าง (n = ๘๕) \bar{X}		
๑. ด้านหลักธรรม พุทธศาสนา	๓.๖๗๘	๓.๕๖๐	๓.๖๐๐	๓.๖๓๓	๓.๗๕๐	๐.๔๒๖	๐.๗๕๐
๒. ด้านทัศนคติต่อ ความไม่แน่นอน ของชีวิต	๓.๕๑๑	๓.๗๖๐	๓.๕๔๐	๔.๐๓๓	๓.๖๕๑	๐.๘๑๑	๐.๕๒๐
๓. ด้านทัศนคติต่อ ความเจ็บป่วย	๓.๕๑๕	๓.๘๔๐	๓.๘๘๐	๓.๗๖๖	๓.๕๓๓	๑.๓๔	๐.๕๗๐
๔. ด้านการตระหนัก ถึงความตาย	๓.๗๖๔	๓.๖๔๐	๓.๕๒๐	๓.๕๖๖	๓.๗๑๖	๐.๓๖๐	๐.๘๓๖
โดยภาพรวม	๓.๘๑๗	๓.๘๐๐	๓.๘๓๕	๓.๗๕๐	๓.๗๗๒	๐.๐๖๔	๐.๕๕๒

* หมายถึง ค่าเฉลี่ยแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

จากตารางที่ ๔.๑๖ ผลการเปรียบเทียบความแตกต่างค่าเฉลี่ยของระดับทัศนคติเกี่ยวกับชีวิตและความตายของผู้ใช้บริการอินเทอร์เน็ต โดยรวมทุกด้าน และแยกเป็นรายด้าน คือด้านหลักธรรมพุทธศาสนา ด้านทัศนคติต่อความไม่แน่นอนของชีวิต ด้านทัศนคติต่อความเจ็บป่วย และตระหนักถึงความตาย กลุ่มตัวอย่างที่มีอาชีพต่างกัน มีความแตกต่างกันในทัศนคติเกี่ยวกับชีวิตและความตาย

ตารางที่ ๔.๑๗ แสดงผลเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยระดับทัศนคติชีวิตและความตายของผู้ใช้บริการอินเทอร์เน็ต ที่มีอาชีพแตกต่างกันเป็นรายกลุ่ม โดยวิธี LSD

ทัศนคติชีวิต และความตายผู้ใช้ บริการอินเทอร์เน็ต	อาชีพ	X	กลุ่ม ที่	P				
				กลุ่มที่				
				๑	๒	๓	๔	๕
๑. ด้านหลักธรรม พุทธศาสนา	นักเรียน/ นักศึกษา	๓.๔๖๖	๑		๐.๒๔๘	๐.๓๔๕	๐.๘๓๘	๐.๖๕๕
	พนักงาน บริษัทเอกชน	๓.๓๘๘	๒			๐.๒๘๓	๐.๓๑๓	๐.๔๖๐
	ข้าราชการ รัฐวิสาหกิจ	๓.๕๔๑	๓				๐.๕๑๘	๐.๕๕๘
	ธุรกิจ ส่วนตัว	๓.๕๔๔	๔					๐.๖๖๒
	รับจ้าง							
๒. ด้านทัศนคติ ต่อความไม่ แน่นอนของ ชีวิต	นักเรียน/ นักศึกษา	๓.๓๑๓	๑		๐.๔๕๐	๐.๘๕๓	๐.๕๔๕	๐.๑๓๑
	พนักงาน บริษัทเอกชน	๓.๔๖๔	๒			๐.๕๕๕	๐.๓๔๕	๐.๓๕๐
	ข้าราชการ รัฐวิสาหกิจ	๓.๔๕๕	๓				๐.๓๔๕	๐.๓๓๓
	ธุรกิจ ส่วนตัว	๓.๘๖๖	๔					๐.๑๕๓
	รับจ้าง							

* หมายถึง ค่าเฉลี่ยแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

ตารางที่ ๔.๑๗ (ต่อ)

ทัศนคติชีวิต และความตายผู้ใช้ บริการอินเทอร์เน็ต	อาชีพ	X	กลุ่ม ที่	P				
				กลุ่มที่				
				๑	๒	๓	๔	๕
๓. ด้านทัศนคติ ต่อความ เจ็บป่วย	นักเรียน/ นักศึกษา	๓.๓๘๐	๑		๐.๗๖๔	๐.๘๘๘	๐.๕๑๘	๐.๙๑๓
	พนักงาน บริษัทเอกชน	๓.๑๖๕	๒			๐.๙๐๙	๐.๘๒๖	๐.๗๕๐
	ข้าราชการ รัฐวิสาหกิจ	๓.๒๒๖	๓				๐.๗๓๔	๐.๘๕๖
	ธุรกิจ ส่วนตัว	๓.๕๗๒	๔					๐.๕๔๕
	รับจ้าง							
๔. ด้านการตระหนัก ถึงความตาย	นักเรียน/ นักศึกษา	๔.๑๓๐	๑		๐.๖๒๓	๐.๕๔๐	๐.๓๙๕	๐.๗๗๕
	พนักงาน บริษัทเอกชน	๓.๙๘๖	๒			๐.๔๒๗	๐.๘๒๘	๐.๗๙๖
	ข้าราชการ รัฐวิสาหกิจ	๓.๙๖๗	๓				๐.๒๙๕	๐.๔๙๓
	ธุรกิจ ส่วนตัว	๔.๕๕๔	๔					๐.๕๙๐
	รับจ้าง							

ตารางที่ ๔.๑๗ (ต่อ)

ทัศนคติชีวิต และความตายผู้ใช้ บริการอินเทอร์เน็ต	อาชีพ	X	กลุ่ม ที่	P				
				กลุ่มที่				
				๑	๒	๓	๔	๕
โดยภาพรวม	นักเรียน/ นักศึกษา	๓.๖๗๒	๑		๐.๕๓๐	๐.๕๓๑	๐.๗๑๒	๐.๗๓๖
	พนักงาน บริษัทเอกชน	๓.๕๐๑	๒			๐.๕๐๐	๐.๘๕๑	๐.๕๐๘
	ข้าราชการ รัฐวิสาหกิจ	๓.๕๕๗	๓				๐.๗๔๕	๐.๗๕๑
	ธุรกิจ ส่วนตัว	๓.๘๘๔	๔					๐.๕๑๗
	รับจ้าง							

จากตารางที่ ๔.๑๗ พบว่า กลุ่มตัวอย่างที่มีอาชีพ นักเรียน / นักศึกษา พนักงานบริษัทเอกชน ข้าราชการ รัฐวิสาหกิจ ธุรกิจส่วนตัว และรับจ้าง มีระดับทัศนคติเกี่ยวกับชีวิตและความตาย ด้านหลักธรรมพุทธศาสนา ด้านทัศนคติต่อความไม่แน่นอนของชีวิต ด้านทัศนคติต่อความเจ็บป่วย ด้านการตระหนักถึงความตาย และโดยรวมทุกด้าน ไม่แตกต่างกัน

บทที่ ๕

สรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง การศึกษาทัศนคติเกี่ยวกับชีวิตและความตายของผู้ใช้บริการ อินเทอร์เน็ต ในเขตบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี เพื่อศึกษาถึง ระดับทัศนคติชีวิตและความตาย ในหลักพุทธธรรมที่เกี่ยวข้อง ระดับทัศนคติความตายของพุทธศาสนิกชนผู้ใช้บริการอินเทอร์เน็ต และเปรียบเทียบระดับทัศนคติต่อความตายของพุทธศาสนิกชน ผู้ใช้บริการอินเทอร์เน็ต ในเขตอำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี จำแนกตามข้อมูลทั่วไป จำนวน ๑๖๖ ตัวอย่าง ผู้ศึกษาได้ทำการเก็บข้อมูลภาคสนาม ณ ร้านให้บริการอินเทอร์เน็ต ในเขตอำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี โดยใช้แบบสอบถาม(Questionnaire) เก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างดังกล่าว เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล คือแบบสอบถาม กลุ่มตัวอย่างประกอบด้วยผู้ใช้บริการอินเทอร์เน็ต ในเขตบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี จำนวน ๑๖๖ คน สถิติที่ใช้ประกอบด้วย ความถี่ (Frequency Distribution) ร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) การทดสอบค่าที (t-test) การวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One-way ANOVA) และการวิเคราะห์สหสัมพันธ์แบบเพียร์สัน (The Pearson Product Moment Correlation)

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

๕.๑.๑ สรุปผลการวิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง จำนวน ๘๘ คน (๕๓ %) อายุ ๑๖ - ๒๐ ปี จำนวน ๘๓ ปี (๕๐ %) รายได้ต่อเดือน ต่ำกว่า ๕,๐๐๐ บาท จำนวน ๑๒๕ คน (๗๕.๓ %) ระดับการศึกษามัธยมหรือเทียบเท่า จำนวน ๘๓ คน (๕๖ %) เป็นโสด จำนวน ๑๔๕ คน (๘๗.๓ %) และมีอาชีพนักศึกษา จำนวน ๑๓๘ คน (๘๓.๑ %)

๕.๑.๒ ผลการวิเคราะห์ระดับทัศนคติเกี่ยวกับชีวิตและความตาย ด้านการรับรู้ด้านต่าง ๆ ของกลุ่มตัวอย่าง

พบว่า ผลการวิเคราะห์ระดับทัศนคติเกี่ยวกับชีวิตและความตาย ด้านการรับรู้ด้านต่าง ๆ พบว่าโดยรวมกลุ่มตัวอย่าง มีระดับทัศนคติในระดับมาก ($\bar{X}=๓.๗๔$) เมื่อพิจารณาส่วนเบี่ยงเบนซึ่งมีค่าเท่ากับ ๐.๘๖๕ แสดงว่ากลุ่มตัวอย่างมีแนวโน้มทัศนคติไม่แตกต่างกัน

ระดับทัศนคติเกี่ยวกับชีวิตและความตาย ด้านหลักธรรมพุทธศาสนา พบว่าโดยรวมกลุ่มตัวอย่าง มีระดับทัศนคติในระดับมาก ($\bar{X}=๓.๖๘$) เมื่อพิจารณาส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ซึ่งมี

ค่าเท่ากับ ๐.๕๒๕ แสดงว่ากลุ่มตัวอย่างมีแนวโน้มทัศนคติไม่แตกต่างกัน เมื่อพิจารณารายข้อพบว่า ลำดับที่ ๑ ข้าพเจ้ามอบสรรเสริญแด่พระรัตนตรัย มีระดับทัศนคติในระดับมาก ($\bar{X}=๔.๓๐$) เมื่อพิจารณาส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ซึ่งมีค่าเท่ากับ ๐.๘๗๖ แสดงว่ามีแนวโน้มทัศนคติไม่แตกต่างกัน ลำดับรองลงมา ได้แก่ ข้าพเจ้าเริ่มสร้างความคิดในปัจจุบัน เพราะจะเป็นปัจจัยให้เกิดในสุคติ มีระดับทัศนคติในระดับมาก ($\bar{X}=๔.๐๖$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ซึ่งมีค่าเท่ากับ ๐.๕๐ แสดงว่ามีทัศนคติไม่แตกต่างกัน ลำดับที่ ๓ ข้าพเจ้าเจริญสติเป็นประจำ มีระดับทัศนคติในระดับมาก ($\bar{X}=๓.๖๐$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ซึ่งมีค่าเท่ากับ ๐.๘๕๕ แสดงว่ามีแนวโน้มทัศนคติไม่แตกต่างกัน ลำดับที่ ๓ ชีวิตมีความเปลี่ยนแปลงตามกฎไตรลักษณ์ มีระดับทัศนคติในระดับมาก ($\bar{X}=๓.๖๐$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ซึ่งมีค่าเท่ากับ ๑.๐๗ แสดงว่ามีแนวโน้มทัศนคติไม่แตกต่างกัน ลำดับที่ ๔ ข้าพเจ้าแก้ปัญหาชีวิตด้วยปัญญามากกว่าใช้กำลัง มีระดับทัศนคติในระดับปานกลาง ($\bar{X}=๒.๖๐$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ซึ่งมีค่าเท่ากับ ๑.๕๒ มีแนวโน้มทัศนคติแตกต่างกัน

ระดับทัศนคติเกี่ยวกับชีวิตและความตาย ด้านทัศนคติต่อความไม่แน่นอนของชีวิต พบว่า โดยรวมกลุ่มตัวอย่าง มีระดับทัศนคติในระดับมาก ($\bar{X}=๓.๘๕$) เมื่อพิจารณาส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ซึ่งมีค่าเท่ากับ ๐.๔๗๕ แสดงว่ากลุ่มตัวอย่างมีแนวโน้มทัศนคติไม่แตกต่างกัน เมื่อพิจารณารายข้อพบว่า ลำดับที่ ๑ ความตายเป็นสิ่งไม่แน่นอน มีระดับทัศนคติในระดับมาก ($\bar{X}=๔.๓๓$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ๐.๗๕๘ มีแนวโน้มทัศนคติไม่แตกต่างกัน ลำดับรองลงมา ได้แก่ ลำดับที่ ๒ ข้าพเจ้าหวนหู่ เสียใจ เมื่อญาติและผู้เป็นที่รักจากไป มีระดับทัศนคติในระดับมาก ($\bar{X}=๔.๑๓$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ซึ่งมีค่าเท่ากับ ๐.๘๖๐ มีแนวโน้มทัศนคติไม่แตกต่างกัน ลำดับที่ ๓ เมื่อมีผู้ประสบอุบัติเหตุข้าพเจ้าจะเข้าไปช่วยเหลือ มีระดับทัศนคติในระดับมาก ($\bar{X}=๔.๐๐$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ซึ่งมีค่าเท่ากับ ๐.๕๘๒ มีแนวโน้มทัศนคติไม่แตกต่างกัน ลำดับที่ ๔ ข้าพเจ้าไม่ชอบความเปลี่ยนแปลงของชีวิต พบว่า กลุ่มตัวอย่าง มีระดับทัศนคติในระดับมาก ($\bar{X}=๓.๕๖$) เมื่อพิจารณาส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ซึ่งมีค่าเท่ากับ ๐.๕๒๗ แสดงว่ากลุ่มตัวอย่างมีแนวโน้มทัศนคติไม่แตกต่างกัน ลำดับที่ ๕ ข้าพเจ้าหลีกเลี่ยงการอยู่ในเหตุการณ์ เสียชีวิต มีระดับทัศนคติในระดับมาก ($\bar{X}=๓.๕๓$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ซึ่งมีค่าเท่ากับ ๐.๕๘๐ มีแนวโน้มทัศนคติไม่แตกต่างกัน

ระดับทัศนคติเกี่ยวกับชีวิตและความตาย ด้านทัศนคติต่อความเจ็บป่วย พบว่าโดยรวมกลุ่มตัวอย่าง มีระดับทัศนคติในระดับมาก ($\bar{X}=๓.๕๐$) เมื่อพิจารณาส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ซึ่งมีค่าเท่ากับ ๐.๕๔๓ แสดงว่ากลุ่มตัวอย่างมีแนวโน้มทัศนคติไม่แตกต่างกัน เมื่อพิจารณารายข้อพบว่า

ลำดับที่ ๑ ข้าพเจ้าป้องกันการเจ็บป่วยโดยการออกกำลังกายเสมอ มีระดับทัศนคติในระดับมาก ($\bar{X}=๔.๒๓$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ๑.๐๗๒ มีแนวโน้มทัศนคติแตกต่างกัน ลำดับรองลงมา ได้แก่ ลำดับที่ ๒ ข้าพเจ้าเห็นใจและเข้าใจญาติมิตรผู้เจ็บป่วยพบว่า มีระดับทัศนคติในระดับมาก ($\bar{X}=๓.๗๖$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ๐.๘๑๗ มีแนวโน้มทัศนคติไม่แตกต่างกัน ลำดับที่ ๒ ข้าพเจ้าจะไม่ทุกข์ใจ แม้กายจะป่วยไข้ มีระดับทัศนคติในระดับมาก ($\bar{X}=๓.๗๖$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ซึ่งมีค่าเท่ากับ ๐.๗๒๗ มีแนวโน้มทัศนคติไม่แตกต่างกัน ลำดับที่ ๓ ความเจ็บป่วยเกิดขึ้นกับทุกคนไม่มียกเว้น มีระดับทัศนคติในระดับมาก ($\bar{X}=๓.๖๖$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ๐.๗๕๘ มีแนวโน้มทัศนคติไม่แตกต่างกัน ลำดับที่ ๔ การไม่มีโรคเป็นลาภอันประเสริฐ มีระดับทัศนคติในระดับปานกลาง ($\bar{X}=๒.๕๓$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ๑.๒๕๗ มีแนวโน้มทัศนคติแตกต่างกัน

ระดับทัศนคติเกี่ยวกับชีวิตและความตาย ด้านการตระหนักถึงความตาย พบว่าโดยรวมกลุ่มตัวอย่าง มีระดับทัศนคติในระดับมาก ($\bar{X}=๓.๗๕$) เมื่อพิจารณาส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ซึ่งมีค่าเท่ากับ ๐.๕๕๑ แสดงว่ากลุ่มตัวอย่างมีแนวโน้มทัศนคติไม่แตกต่างกัน เมื่อพิจารณารายข้อพบว่า ลำดับที่ ๑ ข้าพเจ้าเห็นว่าความตายเป็นจุดจบตามตัว มีระดับทัศนคติในระดับมาก ($\bar{X}=๔.๔๓$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ๐.๘๕๘ มีแนวโน้มทัศนคติไม่แตกต่างกัน ลำดับรองลงมา ได้แก่ ลำดับที่ ๒ ข้าพเจ้า ปลงใจ ทำใจ เตรียมใจรับความตายด้วยความรู้เข้าใจตามเป็นจริง มีระดับทัศนคติในระดับมาก ($\bar{X}=๔.๔๐$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ๐.๕๓๒ มีแนวโน้มทัศนคติไม่แตกต่างกัน ลำดับที่ ๓ ข้าพเจ้าระลึกถึงความตายเสมอๆ มีระดับทัศนคติในระดับมาก ($\bar{X}=๔.๒๐$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ซึ่งมีค่าเท่ากับ ๐.๘๔๖ มีแนวโน้มทัศนคติไม่แตกต่างกัน ลำดับที่ ๔ ความตายจะต้องเกิดกับข้าพเจ้าแน่นอน มีระดับทัศนคติในระดับปานกลาง ($\bar{X}=๓.๕๐$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ๑.๑๒๕ มีแนวโน้มทัศนคติแตกต่างกัน ลำดับที่ ๕ ข้าพเจ้าปฏิเสธไม่ไปร่วมงานศพ มีระดับทัศนคติในระดับมาก ($\bar{X}=๓.๔๖$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ๑.๐๐๘ แสดงว่ากลุ่มตัวอย่างมีแนวโน้มทัศนคติแตกต่างกัน

๕.๑.๓ ผลสรุปการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับสมมติฐาน

สมมติฐานที่ ๑ พุทธศาสนิกชนผู้ใช้บริการอินเทอร์เน็ต มีเพศต่างกัน มีทัศนคติชีวิตและความตายแตกต่างกัน ดังนี้ คือ

ด้านหลักธรรมพุทธศาสนา ด้านทัศนคติต่อความไม่แน่นอนของชีวิต ด้านทัศนคติต่อความเจ็บป่วย และด้านการตระหนักถึงความตาย กลุ่มตัวอย่างเพศชาย และเพศหญิง มีความแตกต่างกันในทัศนคติเกี่ยวกับชีวิตและความตาย ด้านหลักธรรมพุทธศาสนา ด้านทัศนคติต่อ

ความเจ็บป่วย ด้านการตระหนักถึงความตาย และโดยภาพรวม ที่ระดับนัยสำคัญ ๐.๐๕ ส่วนด้านทัศนคติต่อความไม่แน่นอนของชีวิต ไม่มีความแตกต่างกัน

สมมติฐานที่ ๒ พุทธศาสนิกชนผู้ใช้บริการอินเทอร์เน็ต มีอายุต่างกัน มีทัศนคติชีวิตและความตายแตกต่างกัน ดังนี้ คือ

กลุ่มตัวอย่างที่มีอายุน้อยกว่า ๑๕ ปี และ ๒๑-๒๕ ปี มีระดับทัศนคติเกี่ยวกับชีวิตและความตาย ด้านหลักธรรมพุทธศาสนา แตกต่างกัน ที่ระดับ ๐.๐๕ และกลุ่มตัวอย่างที่มีอายุน้อยกว่า ๑๕ ปี และ ๒๑-๒๕ ปี มีระดับทัศนคติต่อชีวิตและความตาย โดยรวมทุกด้านแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ ๐.๐๕

สมมติฐานที่ ๓ พุทธศาสนิกชนผู้ใช้บริการอินเทอร์เน็ต มีสถานภาพสมรสต่างกัน มีทัศนคติชีวิตและความตายแตกต่างกัน ดังนี้ คือ

กลุ่มตัวอย่างที่มีสถานภาพ สมรส และ หม้าย มีระดับทัศนคติเกี่ยวกับชีวิตและความตาย ด้านหลักธรรมพุทธศาสนา แตกต่างกัน ที่ระดับ ๐.๐๕ กลุ่มตัวอย่างที่มีสถานภาพ สมรสและ โสด มีระดับทัศนคติเกี่ยวกับชีวิตและความตาย ด้านทัศนคติต่อความไม่แน่นอนของชีวิต และ โดยรวมทุกด้านแตกต่างกัน ที่ระดับ ๐.๐๕

สมมติฐานที่ ๔ พุทธศาสนิกชนผู้ใช้บริการอินเทอร์เน็ตมีระดับการศึกษาต่างกัน มีการรับรู้ชีวิตและความตายแตกต่างกัน ดังนี้ คือ

กลุ่มตัวอย่างที่มีระดับการศึกษา ต่ำกว่ามัธยมศึกษาหรือเทียบเท่า และอนุปริญญาหรือปริญญาตรี มีระดับทัศนคติเกี่ยวกับชีวิตและความตาย ด้านหลักธรรมพุทธศาสนา แตกต่างกัน ที่ระดับ ๐.๐๕ กลุ่มตัวอย่างที่มีระดับการศึกษา มัธยมศึกษาหรือเทียบเท่าและอนุปริญญาหรือปริญญาตรี มีระดับทัศนคติเกี่ยวกับชีวิตและความตาย ด้านหลักธรรมพุทธศาสนา แตกต่างกัน ที่ระดับ ๐.๐๕ กลุ่มตัวอย่างที่มีระดับการศึกษา มัธยมศึกษาหรือเทียบเท่าและอนุปริญญาหรือปริญญาตรี สูงกว่าปริญญาตรี มีระดับทัศนคติเกี่ยวกับชีวิตและความตาย ด้านทัศนคติต่อความไม่แน่นอนของชีวิต แตกต่างกัน ที่ระดับ ๐.๐๕ กลุ่มตัวอย่างที่มีระดับการศึกษา อนุปริญญาหรือปริญญาตรี และสูงกว่าปริญญาตรี มีระดับทัศนคติเกี่ยวกับชีวิตและความตาย ด้านทัศนคติต่อความไม่แน่นอนของชีวิต แตกต่างกัน ที่ระดับ ๐.๐๕ กลุ่มตัวอย่างที่มีระดับการศึกษา ต่ำกว่ามัธยมศึกษาและมัธยมศึกษาหรือเทียบเท่า มีระดับทัศนคติเกี่ยวกับชีวิตและความตาย ด้านทัศนคติต่อความเจ็บป่วย และ โดยรวมทุกด้าน แตกต่างกัน ที่ระดับ ๐.๐๕

สมมติฐานที่ ๕ พุทธศาสนิกชนผู้ใช้บริการอินเทอร์เน็ต มีรายได้ต่างกัน มีทัศนคติชีวิตและความตายแตกต่างกัน ดังนี้ คือ

กลุ่มตัวอย่างที่มีระดับการศึกษา ต่ำกว่ามัธยมศึกษาหรือเทียบเท่าและอนุปริญญาหรือปริญญาตรี มีระดับทัศนคติเกี่ยวกับชีวิตและความตาย ด้านหลักธรรมพุทธศาสนา ด้านทัศนคติต่อความไม่แน่นอนของชีวิต ด้านทัศนคติต่อความเจ็บป่วย ด้านการตระหนักถึงความตาย และโดยรวมทุกด้าน ไม่แตกต่างกัน

สมมติฐานที่ ๖ พุทธศาสนิกชนผู้ใช้บริการอินเทอร์เน็ต มีอาชีพต่างกัน มีทัศนคติชีวิตและความตายไม่แตกต่างกัน ดังนี้ คือ

กลุ่มตัวอย่างที่มีอาชีพ นักเรียน / นักศึกษา พนักงานบริษัทเอกชน ข้าราชการ รัฐวิสาหกิจ ธุรกิจส่วนตัว และรับจ้าง มีระดับทัศนคติเกี่ยวกับชีวิตและความตาย ด้านหลักธรรมพุทธศาสนา ด้านทัศนคติต่อความไม่แน่นอนของชีวิต ด้านทัศนคติต่อความเจ็บป่วย ด้านการตระหนักถึงความตาย และโดยรวมทุกด้าน ไม่แตกต่างกัน

๕.๒ อภิปรายผลการวิจัย

๕.๒.๑ อภิปรายผลการวิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง

พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง จำนวน ๘๘ คน (๕๓ %) อายุ ๑๖ - ๒๐ ปี จำนวน ๘๓ ปี (๕๐ %) รายได้ต่อเดือน ต่ำกว่า ๕,๐๐๐ บาท จำนวน ๑๒๕ คน (๗๕.๓ %) ระดับการศึกษามัธยมหรือเทียบเท่า จำนวน ๘๓ คน (๕๖ %) เป็นโสด จำนวน ๑๔๕ คน (๘๗.๓ %) และมีอาชีพนักศึกษา จำนวน ๑๓๘ คน (๘๑.๑ %)

๕.๒.๒ อภิปรายผลการวิเคราะห์ข้อมูลระดับทัศนคติเกี่ยวกับชีวิตและความตาย ด้านการรับรู้ด้านต่าง ๆ ของกลุ่มตัวอย่าง

จากผลการวิเคราะห์ข้อมูลการปฏิสัมพันธ์ของกลุ่มตัวอย่าง พบว่า นิติระดับปริญญาตรี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ส่วนกลาง ชั้นปีที่ ๔ ปีการศึกษา ๒๕๕๔ มีระดับการปฏิสัมพันธ์อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยของคะแนนการปฏิสัมพันธ์ (X) มีค่าเท่ากับ ๓.๖๕ คะแนน โดยที่ค่าของส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S) มีค่าเท่ากับ ๐.๕๕๘

๕.๒.๓ อภิปรายผลการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับสมมติฐาน

สมมติฐานที่ ๑ ผู้ใช้บริการอินเทอร์เน็ต มีเพศต่างกัน มีทัศนคติชีวิตและความตายแตกต่างกัน ดังนี้ คือ

ด้านหลักธรรมพุทธศาสนา ด้านทัศนคติต่อความไม่แน่นอนของชีวิต ด้านทัศนคติต่อความเจ็บป่วย และด้านการตระหนักถึงความตาย กลุ่มตัวอย่างเพศชาย และเพศหญิงมีความแตกต่าง

กันในทัศนคติเกี่ยวกับชีวิตและความตาย ด้านหลักธรรมพุทธศาสนา ด้านทัศนคติต่อความเจ็บป่วย ด้านการตระหนักถึงความตาย และโดยภาพรวม ที่ระดับนัยสำคัญ ๐.๐๕ ส่วนด้านทัศนคติต่อความไม่แน่นอนของชีวิต ไม่มีความแตกต่างกัน จากการสรุปผลการวิเคราะห์ของงานวิจัยนี้ สอดคล้องกับ งานวิจัยของ พัชรียา ไชยลังกา^๑ ได้ศึกษา เปรียบเทียบแนวคิดเกี่ยวกับความตายของผู้ที่มีสุขภาพดีและผู้ป่วยเรื้อรัง โดยทำการศึกษาในผู้มีสุขภาพดี และผู้ป่วยเรื้อรัง ผลการวิจัยสรุปได้ว่า ผู้ที่มีสุขภาพดีและผู้ป่วยเรื้อรังที่มีเพศ อายุ การศึกษา ฐานะการเศรษฐกิจ และศาสนาเดียวกัน มีแนวความคิดเกี่ยวกับความตายแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ ($P>๐.๕$)

สมมติฐานที่ ๒ ผู้ใช้บริการอินเทอร์เน็ต มีอายุต่างกัน มีทัศนคติชีวิตและความตายแตกต่างกัน ดังนี้ คือ

กลุ่มตัวอย่างที่มีอายุน้อยกว่า ๑๕ ปี และ ๒๑-๒๕ ปี มีระดับทัศนคติเกี่ยวกับชีวิตและความตาย ด้านหลักธรรมพุทธศาสนา แตกต่างกัน ที่ระดับ ๐.๐๕ และกลุ่มตัวอย่างที่มีอายุน้อยกว่า ๑๕ ปี และ ๒๑-๒๕ ปี มีระดับทัศนคติต่อชีวิตและความตาย โดยรวมทุกด้านแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ ๐.๐๕ จากการสรุปผลการวิเคราะห์ของงานวิจัยนี้ สอดคล้องกับ งานวิจัยของ พัชรียา ไชยลังกา ได้ศึกษา เปรียบเทียบแนวคิดเกี่ยวกับความตายของผู้ที่มีสุขภาพดีและผู้ป่วยเรื้อรัง โดยทำการศึกษาในผู้มีสุขภาพดี และผู้ป่วยเรื้อรัง ผลการวิจัยสรุปได้ว่า ผู้ที่มีสุขภาพดีและผู้ป่วยเรื้อรังที่มีเพศ อายุ การศึกษา ฐานะการเศรษฐกิจ และศาสนาเดียวกัน มีแนวความคิดเกี่ยวกับความตายแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ ($P>๐.๕$)

สมมติฐานที่ ๓ ผู้ใช้บริการอินเทอร์เน็ต มีสถานภาพสมรสต่างกัน มีทัศนคติชีวิตและความตายแตกต่างกัน ดังนี้ คือ

กลุ่มตัวอย่างที่มีสถานภาพ สมรส และ หม้าย มีระดับทัศนคติเกี่ยวกับชีวิตและความตาย ด้านหลักธรรมพุทธศาสนา แตกต่างกัน ที่ระดับ ๐.๐๕ กลุ่มตัวอย่างที่มีสถานภาพ สมรสและ โสด มีระดับทัศนคติเกี่ยวกับชีวิตและความตาย ด้านทัศนคติต่อความไม่แน่นอนของชีวิต และ โดยรวมทุกด้านแตกต่างกัน ที่ระดับ ๐.๐๕

สมมติฐานที่ ๔ ผู้ใช้บริการอินเทอร์เน็ตมีระดับการศึกษาต่างกัน มีการรับรู้ชีวิตและความตายแตกต่างกัน ดังนี้ คือ

กลุ่มตัวอย่างที่มีระดับการศึกษา ต่ำกว่ามัธยมศึกษาหรือเทียบเท่า และอนุปริญญาหรือปริญญาตรี มีระดับทัศนคติเกี่ยวกับชีวิตและความตาย ด้านหลักธรรมพุทธศาสนา แตกต่างกัน

^๑พัชรียา ไชยลังกา, “ศึกษาเปรียบเทียบแนวความคิดเกี่ยวกับความตายของผู้ที่มีสุขภาพดี และผู้ป่วยเรื้อรัง”. วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล), ๒๕๓๔, หน้า ก.

ที่ระดับ ๐.๐๕ กลุ่มตัวอย่างที่มีระดับการศึกษา มัธยมศึกษาหรือเทียบเท่าและอนุปริญญาหรือปริญญาตรี มีระดับทัศนคติเกี่ยวกับชีวิตและความตาย ด้านหลักธรรมพุทธศาสนา แตกต่างกัน ที่ระดับ ๐.๐๕ กลุ่มตัวอย่างที่มีระดับการศึกษา มัธยมศึกษาหรือเทียบเท่าและอนุปริญญาหรือปริญญาตรี สูงกว่าปริญญาตรี มีระดับทัศนคติเกี่ยวกับชีวิตและความตาย ด้านทัศนคติต่อความไม่แน่นอนของชีวิต แตกต่างกัน ที่ระดับ ๐.๐๕ กลุ่มตัวอย่างที่มีระดับการศึกษา อนุปริญญาหรือปริญญาตรี และสูงกว่าปริญญาตรี มีระดับทัศนคติเกี่ยวกับชีวิตและความตาย ด้านทัศนคติต่อความไม่แน่นอนของชีวิต แตกต่างกัน ที่ระดับ ๐.๐๕ กลุ่มตัวอย่างที่มีระดับการศึกษา ต่ำกว่ามัธยมศึกษา และมัธยมศึกษาหรือเทียบเท่า มีระดับทัศนคติเกี่ยวกับชีวิตและความตาย ด้านทัศนคติต่อความเจ็บป่วย และโดยรวมทุกด้าน แตกต่างกัน ที่ระดับ ๐.๐๕ จากการสรุปผลการวิเคราะห์ของงานวิจัยนี้สอดคล้องกับ งานวิจัยของ พัชรียา ไชยลังกา ได้ศึกษา เปรียบเทียบแนวคิดเกี่ยวกับความตายของผู้ที่มีสุขภาพดีและผู้ป่วยเรื้อรัง โดยทำการศึกษาในผู้ที่มีสุขภาพดี และผู้ป่วยเรื้อรัง ผลการวิจัยสรุปได้ว่า ผู้ที่มีสุขภาพดีและผู้ป่วยเรื้อรังที่มีเพศ อายุ การศึกษา ฐานะการเศรษฐกิจ และศาสนาเดียวกัน มีแนวความคิดเกี่ยวกับความตายแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ ($P > 0.05$)

สมมติฐานที่ ๕ ผู้ใช้บริการอินเทอร์เน็ต มีรายได้ต่างกัน มีทัศนคติชีวิตและความตายแตกต่างกัน ดังนี้ คือ

กลุ่มตัวอย่างที่มีระดับการศึกษา ต่ำกว่ามัธยมศึกษาหรือเทียบเท่าและอนุปริญญาหรือปริญญาตรี มีระดับทัศนคติเกี่ยวกับชีวิตและความตาย ด้านหลักธรรมพุทธศาสนา ด้านทัศนคติต่อความไม่แน่นอนของชีวิต ด้านทัศนคติต่อความเจ็บป่วย ด้านการตระหนักถึงความตาย และโดยรวมทุกด้าน ไม่แตกต่างกัน จากการสรุปผลการวิเคราะห์ของงานวิจัยนี้สอดคล้องกับ ศักดิ์ชัย อนันต์ศรีชัย^๒ ได้เสนอความในสารนิพนธ์ ปริญญาเอก ว่าหนึ่งในสังขารแห่งชีวิตที่มนุษย์ทุกคนไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ คือ ความตาย แต่กลับเป็นสิ่งที่มนุษย์กลับปฏิเสธที่จะพูดถึง และเผชิญหน้าอย่างสง่างาม ด้วยแนวคิดเหล่านี้ ผู้คนสมัยใหม่จึงต้องสิ้นเปลืองทรัพย์สินสมบัติจำนวนมาก เพื่อพยุงชีวิตบุคคลที่รักให้ดำรงอยู่ได้ยาวนานที่สุด

สมมติฐานที่ ๖ ผู้ใช้บริการอินเทอร์เน็ต มีอาชีพต่างกัน มีทัศนคติชีวิตและความตายไม่แตกต่างกัน ดังนี้ คือ

กลุ่มตัวอย่างที่มีอาชีพ นักเรียน / นักศึกษา พนักงานบริษัทเอกชน ข้าราชการ รัฐวิสาหกิจธุรกิจส่วนตัว และรับจ้าง มีระดับทัศนคติเกี่ยวกับชีวิตและความตาย ด้านหลักธรรม

^๒ ศักดิ์ชัย อนันต์ศรีชัย, บัณฑิตศึกษาปริทรรศน์วารสาร, ฉบับที่ ๒ (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๔๕, หน้า ๔๑.

พุทธศาสนา ด้านทัศนคติต่อความไม่แน่นอนของชีวิต ด้านทัศนคติต่อความเจ็บป่วย ด้านการตระหนักถึงความตาย และโดยรวมทุกด้าน ไม่แตกต่างกัน

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยมาใช้

๑) การศึกษาวิจัยทัศนคติเกี่ยวกับชีวิตและความตาย ของผู้ใช้บริการอินเทอร์เน็ต ในเขตบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี พบว่า ผู้ใช้บริการอินเทอร์เน็ต มีทัศนคติเกี่ยวกับชีวิตและความตาย ในด้านหลักธรรมพุทธศาสนา ด้านความไม่แน่นอนของชีวิต ด้านความเจ็บป่วย และด้านการตระหนักถึงความตาย ในระดับมาก ส่วนประเด็นที่ควรปรับปรุง ก็คือด้านการรับรู้ ผู้ใช้บริการอินเทอร์เน็ต มีการวิเคราะห์ สงเคราะห์หลักธรรมในระดับพื้น ๆ ควรให้มีการรับรู้เรียนรู้ทั้งภาคทฤษฎี และปฏิบัติอย่าง บูรณาการ

๒) นำการศึกษาวิจัย ไปปรับใช้ให้สอดคล้องตามวัตถุประสงค์ขององค์กรต่าง ๆ และเป็นแนวทางในการพัฒนาระบบการศึกษาของมหาวิทยาลัย สืบต่อไป

๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะต่อการทำวิจัยในครั้งต่อไป

๑) ควรมีการศึกษา ทัศนคติเกี่ยวกับชีวิตและความตาย ของผู้ใช้บริการอินเทอร์เน็ต ในที่อื่นบ้าง เพื่อสร้างความเชื่อมั่นของผลงานวิจัยให้ชัดเจนขึ้น

๒) ทำการวิจัยเชิงทดลอง (Experimental research) ทัศนคติเกี่ยวกับชีวิตและความตาย ของผู้ใช้บริการอินเทอร์เน็ต ซึ่งเป็นผลมาจากการกระทำ (Treatment) โดยมีการควบคุมตัวแปรต่าง ๆ ให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย :

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์. พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๐๐.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

_____ พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

_____ ปกรณวิเสศภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร :

โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และ โรงพิมพ์วิญญูณ, ๒๕๓๒-๒๕๓๔.

_____ อรรถกถาภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร :

โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และ โรงพิมพ์วิญญูณ, ๒๕๓๒-๒๕๓๔.

_____ ฎีกาภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร :

โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และ โรงพิมพ์วิญญูณ, ๒๕๓๒-๒๕๓๔.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ :

กมลรัตน์ หล้าสุวรรณ. จิตวิทยาการศึกษา. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร :

ศรีเดชาการพิมพ์, ๒๕๒๘.

ท่านพุทธทาสภิกขุ. วิชชะชะความตาย. กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภาและสถาบันบันลือธรรม,

๒๕๒๗.

ธงชัย สันติวงษ์. การบริหารงานบุคคล. กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๓๕.

บรรยงค์ ไตจินดา. องค์การและการจัดการ. กรุงเทพมหานคร : อมรการพิมพ์, ๒๕๔๓.

บุญธรรม กิจปรีดาบริสุทธิ์, ศาสตราจารย์เกียรติคุณ. ระเบียบวิธีวิจัยทางสังคมศาสตร์. พิมพ์ครั้งที่

๕. กรุงเทพมหานคร : จามจุรีโปรดักท์, ๒๕๔๕.

เปลื้อง ณ นคร. พจนานุกรม. กรุงเทพมหานคร : บริษัทโรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๔.

ประเวศ ดันติพัฒน์สกุล. “ความคิดฆ่าตัวตายนักเรียนมัธยมภาคเหนือ”. วารสารสุขภาพจิต-

แห่งประเทศไทย, ๘ (ตุลาคม ๒๕๔๒-มกราคม), ๒๕๔๓.

- ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์. **จิตวิทยาการศึกษา**. กรุงเทพมหานคร : พิมพ์ดี, ๒๕๔๔.
- ณรงค์ เส็งประชา. **มนุษย์กับสังคม**. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร : โอ.เอส. พรินท์ติ้ง เฮ้าส์, ๒๕๔๐.
- เดิมศักดิ์ คทวนิช. **จิตวิทยาทั่วไป**. กรุงเทพมหานคร : ส.เอเชียเพลส, ๒๕๔๗.
- ถวิล ชาราโกชน์ และศรีณย์ คำริสุข. **จิตวิทยาทั่วไป**. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร : ทิพย์วิสุทธิ์, ๒๕๔๘.
- ชนวดี บุญถื่อ, **มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช สาขาประวัติศาสตร์ เอกสารการสอนชุดวิชาการสื่อสาร หน่วยที่ ๑-๘**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, ๒๕๓๕.
- นพมาศ ชีรเวคิน. **จิตวิทยาสังคมกับชีวิต**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : ศูนย์หนังสือ มธ., ๒๕๓๕.
- บุญธรรม กิจปรีดาวิสุทธิ, ศาสตราจารย์เกียรติคุณ. **ระเบียบวิธีวิจัยทางสังคมศาสตร์**. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพมหานคร : จามจุรีโปรดักท์, ๒๕๔๖.
- ปาริชาติ สถาปิตานนท์. **ระเบียบวิธีการวิจัยสื่อสาร**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๖.
- ประพิณ วัฒนากิจ. **ระเบียบวิธีวิจัย : วิจัยสังคมศาสตร์**. กรุงเทพมหานคร : มปร., ๒๕๔๒.
- ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์. **จิตวิทยาการศึกษา**. กรุงเทพมหานคร : บริษัทพิมพ์ดี จำกัด, ๒๕๔๓.
- พวงรัตน์ ทวีรัตน์. **การสร้างและพัฒนาแบบทดสอบผลสัมฤทธิ์**. กรุงเทพมหานคร : สำนักทดสอบทางการศึกษาและจิตวิทยา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๓๐.
- เพราพรรณ เปลียนภู. **จิตวิทยาการศึกษา**. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี, ๒๕๔๒.
- เพ็ญแข แสงแก้ว. **การวิจัยทางสังคมศาสตร์**. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : ศูนย์หนังสือ มธ., ๒๕๔๑.
- พิสนุ ฟองศรี. **วิจัยทางการศึกษา**. กรุงเทพมหานคร : เทียมฟ้าการพิมพ์, ๒๕๔๗.
- พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ.๕, ราชบัณฑิต). **คำวัด**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ เลียงเชียง, ๒๕๔๘.
- พระพรหมคุณาภรณ์, (ป.อ.ปยุตโต). **คนไทย สู่อุคไอที**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ บริษัทพิมพ์สวย จำกัด, ๒๕๕๐.
- _____ **ธรรมนุญชีวิตอยู่ที่สบายตายก็เป็นสุข**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑.

พระพรหมคุณาภรณ์, (ป.อ.ปยุตฺโต)..พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์. พิมพ์ครั้งที่ ๘.

กรุงเทพมหานคร : บริษัทสหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๖.

_____ .พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์.พิมพ์ครั้งที่ ๑๕

๑๒. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑.

_____ .พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม. พิมพ์ครั้งที่ ๑๕.

กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จันทร์เพ็ญ, ๒๕๕๐.

พระธรรมปิฎก, (ป.อ.ปยุตฺโต). พุทธธรรม (ฉบับเดิม). พิมพ์ครั้งที่ ๑๑. กรุงเทพมหานคร :

สำนักพิมพ์ ดวงแก้ว, ๒๕๔๔.

_____ .พุทธธรรม. (ฉบับปรับปรุงและขยายความ). พิมพ์ครั้งที่ ๑๕.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๕๒.

_____ .พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์. พิมพ์ครั้งที่ ๑๑.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.

_____ .พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์ (ชำระ-เพิ่มเติม ช่วงที่ ๑).พิมพ์ครั้งที่

๑๒. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑.

_____ .พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม. พิมพ์ครั้งที่ ๑๒.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.

_____ .มรณสติ. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๕.

ยุทธ ไถยวรรณ. พื้นฐานการวิจัย. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร : สุวีริยาสาส์น, ๒๕๔๕.

สมภาร พรหมทา. พุทธศานากับวิทยาศาสตร์. พิมพ์ครั้งที่๒. กรุงเทพมหานคร :

สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๐.

พระมหาบุญหนา อโศโก. พระไตรปิฎกฉบับทางพันธุกรรม. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร :

บจก.ศิลป์สยามบรรณกิจและการพิมพ์, ๒๕๕๐.

พระราชวรมุนี. พุทธธรรม. กรุงเทพมหานคร : คณะธรรมกรรม, ๒๕๒๕.

พระมหาสุภา ชีโนโรโส (ส.ชีโนโรโส). ยึดกับความตาย. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร :

อมรินทร์ธรรมะ, ๒๕๕๒.

พระมหาอุทัย ญาณชโร. วิธีกลไกแบบพุทธ. กรุงเทพมหานคร : พิมพ์ลักษณ์, ๒๕๓๕.

พร รัตนสุวรรณ. พุทธวิทยา เล่ม ๑. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์วิญญาน,

โรงพิมพ์วิญญาน, ๒๕๓๗.

มานพ นักการเขียน. พระพุทธศาสนากับศาสตร์สมัยใหม่. กรุงเทพมหานคร :

โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๔๕.

มหามกุฏราชวิทยาลัย. **วิสุทธิมรรคแปล** ภาค ๒ ตอน ๑. พิมพ์ครั้งที่ ๘.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐.

ราชบัณฑิตสถาน. **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒**. กรุงเทพมหานคร :

บริษัทนานมีบุ๊คส์พับลิเคชันส์ จำกัด, ๒๕๔๖.

ศักดิ์ไทย สุรกิจบวร. **ทฤษฎีและปฏิบัติการทางจิตวิทยาสังคม**, พิมพ์ครั้งที่ ๔. ภาควิชาพื้นฐาน

การศึกษา คณะวิชาครุศาสตร์ สถาบันราชภัฏสกลนคร, ๒๕๔๒.

ศักดิ์ชัย อนันต์ศรีชัย. **บัณฑิตศึกษาปริทรรศน์วารสาร**, ฉบับที่ ๒. กรุงเทพมหานคร :

โรงพิมพ์ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕.

สมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์. **ธรรมมานุกรม**. กรุงเทพมหานคร :

มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๑๕.

สุชา จันทร์เอม. **จิตวิทยาทั่วไป**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๑. กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๔.

สุรางค์ ไคว์ตระกูล. **จิตวิทยาการศึกษา**. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่ง-

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๑.

สร้อยตระกูล (ต๋วยานนท์) อรรถมานะ. **พฤติกรรมองค์การ : ทฤษฎีและการประยุกต์**. พิมพ์ครั้งที่ ๒

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๒.

สนิท ศรีสำแดง. **ปรัชญาเถรวาท**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,

๒๕๔๔.

โตรัจจ์ หงศ์ลดารมภ์. **ความตายกับการตายมูมมองจากศาสนากับวิทยาศาสตร์**. นนทบุรี :

สำนักพิมพ์มูลนิธิพันดารา, ๒๕๔๕.

ส.จีโนรส. **ยิ้มกับความตาย**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์บริษัท-

อัมรินทร์พรินติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, ๒๕๕๒.

(๒) วิทยานิพนธ์

การุณ ฐนกรวงศ์. “การเปรียบเทียบทัศนคติ ความพึงพอใจ และแนวโน้มพฤติกรรมของผู้ชม

รายการโทรทัศน์ทางสถานีโทรทัศน์ NBT และ THAI PBS ในเขตกรุงเทพมหานคร”.

สารนิพนธ์บริหารธุรกิจมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการ. บัณฑิตวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๕๒.

- กชกร ตรีสกุล. “ตัวแปรที่เกี่ยวข้องกับทัศนคติต่อการเลือกคู่ครองเป็นชาวต่างชาติของหญิงไทย
ในจังหวัดหนึ่ง ประเทศไทย”. สารนิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาจิตวิทยา
การศึกษา. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๕๐.
- ณัฐยา วาสิงหน. “ความหมายของความตาย : การตีความตามพุทธปรัชญา”. วิทยานิพนธ์
ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาปรัชญา. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๑.
- ดารณี ภัทรมังกร. “สิทธิของบุคคลในการแสดงความจำนงที่จะตายอย่างสงบ”. วิทยานิพนธ์
นิติศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๘.
- นารี พิมพ์บำรุงธรรม. “เจตคติต่อความตายกับภาวะซึมเศร้าของผู้ดูแลเด็กกำพร้าที่คิดเชื่อเอชไอวีในสถาน
สงเคราะห์ จังหวัดเชียงใหม่”. วิทยานิพนธ์พยาบาลศาสตรมหาบัณฑิต. สาขาวิชา
สุขภาพจิตและการพยาบาลจิตเวช, บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๕.
- บุญเรือน เขียรทอง. “ทัศนคติและความเข้าใจต่อคำสอนทางพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวกับอริยมรรค
มีองค์ ๘ ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย : ศึกษาเฉพาะกรณีโรงเรียนโพธิสาร
พิทยากร เขตตลิ่งชัน กรุงเทพมหานคร”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชา
พระพุทธศาสนา. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗.
- ปริญศ กิตติธีระศักดิ์. “ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยคัดสรรกับความคิดฆ่าตัวตายของผู้คิดเชื่อ
เอชไอวี/ผู้ป่วยโรคเอดส์”. วิทยานิพนธ์พยาบาลศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการ
พยาบาลสุขภาพจิตและจิตเวช, คณะพยาบาลศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๗.
- ประพนธ์ ชูจำปา. “ปัจจัยที่ส่งผลต่อเจตคติต่อการเรียนในหลักสูตรธรรมศึกษาของนักเรียน
โรงเรียนพระปริยัติธรรม วัดพระธรรมกาย อำเภอคลองหลวง จังหวัดปทุมธานี”
ปริญญาานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาจิตวิทยาการศึกษา, บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๕๒.
- เปมิถาร์ ทองสง โสม. “ทัศนคติของผู้นำชุมชนต่อผู้คิดเชื่อเอชไอวี และผู้ป่วยเอดส์ : กรณีศึกษาบ้าน
แพะเจริญ ตำบลนาทราย อำเภอลี้ จังหวัดลำพูน”. การค้นคว้าแบบอิสระ สาขาวิชา
สาธารณสุขศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๕.
- สุสติ ตั้งจิตนุกุล. “ทัศนคติที่มีต่อความรักของวัยรุ่น”. การค้นคว้าแบบอิสระ ศึกษาศาสตร
มหาบัณฑิต สาขาวิชาจิตวิทยาการศึกษาและการแนะแนว, บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๔
- พระมหาวันชัย ฐมฺมชโย (ช่วงสำโรง). “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องความตาย ตามทัศนะของ
พุทธทาสภิกขุ”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา.
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘.

- พจน์ มานะวานิชเจริญ. “ทัศนคติและพฤติกรรมเกี่ยวกับเรื่อง บุญกิริยาวัตถุ ๑๐ ของ พุทธศาสนิกชนไทยรุ่นใหม่ : ศึกษาเฉพาะกรณีนักศึกษาชมรมพุทธศาสน์ สถาบันเทคโนโลยีราชมงคล ในเขตกรุงเทพมหานคร”. **สารนิพนธ์ศิลปศาสตร มหาบัณฑิต สาขาวิชาไทยศึกษา**. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๕.
- พัชรียา ไชยลังกา. “ศึกษาเปรียบเทียบแนวความคิดเกี่ยวกับความตายของผู้มีสุขภาพดี และผู้ป่วยเรื้อรัง”. **วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๓๔.
- พิมพ์รามิล สุพรรณพงศ์. “ความสัมพันธ์ระหว่างทัศนคติในการปฏิบัติงานกับความพึงพอใจของ พนักงานในโรงพยาบาลธรรมศาสตร์เฉลิมพระเกียรติ”. **ภาคนิพนธ์บริหารธุรกิจ มหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการทั่วไป**. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา, ๒๕๔๘.
- พระครูพิสุทธิพัฒนพิธาน (ประพันธ์ ภูทุสิตริ). “การศึกษาพิธีกรรมงานศพในจังหวัดลำปางและ อิทธิพลจากพระพุทธศาสนา”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชา พระพุทธศาสนา**. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘.
- พระประดิษฐ์ ปุณฺณาลงกาโร. “ทัศนคติต่อความตายของพุทธศาสนิกชนผู้ปฏิบัติวิปัสสนา กรรมฐาน วัดสามพราน จังหวัดนครปฐม”. **วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตร์ มหาบัณฑิต**. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒.
- เมินรัตน์ นวะบุศย์, ผศ., “ทัศนะของนักศึกษาระดับอุดมศึกษาในจังหวัดนครราชสีมาเกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์และชีวิตหลังความตาย”. **รายงานการวิจัย สาขาวิชาปรัชญา**. สถาบันราชภัฏนครราชสีมา, ๒๕๔๔.
- โรศนี ชัยพันธ์. “การรับรู้ชีวิตและความตายของบุคลากรองค์กรสาธารณสุขประเภท ทัศนศึกษาบุคคลในมูลนิธิป่อเต็กตึ๊ง”. **วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตร์มหาบัณฑิต**. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑.
- ลดารัตน์ สาทินันท์. “ภาวะธรรมทัศน์ในวัยสูงอายุและการเตรียมตัวเกี่ยวกับความตายของผู้สูงอายุ”. **วิทยานิพนธ์พยาบาลศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพยาบาลผู้สูงอายุ**. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑.
- วรารณณ์ ชื่อประดิษฐ์กุล. “ความรู้และทัศนคติของเยาวชนที่มีต่อพระพุทธศาสนาในยุค โลกาภิวัตน์”. **รายงานการวิจัย โปรแกรมวิชานิติศาสตร์**. คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม, ๒๕๔๕.

ศฤงคาร คล้ายแขก. “ศึกษาความรู้ ทักษะคิด และการปฏิบัติเกี่ยวกับความปลอดภัยในการทำงานของ พนักงานบริษัท ทีพีไอ โพลีน จำกัด (มหาชน) จังหวัดสระบุรี”. วิทยานิพนธ์ บริหารธุรกิจมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารธุรกิจ. บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัย ราชภัฏวไลยในพระบรมราชูปถัมภ์, ๒๕๔๘.

สุวรรณ วุฒิธรณฤทธิ. “ปัจจัยที่เป็นตัวทำนายความวิตกกังวลเกี่ยวกับความตายของผู้สูงอายุใน จังหวัดชลบุรี”. วิทยานิพนธ์พยาบาลศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพยาบาลผู้สูงอายุ. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยบูรพา, ๒๕๔๔.

อดุลย์ จาตุรงกกุล. “ทัศนคติของเจ้าหน้าที่ที่มีผลต่อความจงรักภักดีต่อองค์กร สถาบันมะเร็ง แห่งชาติ”. สารนิพนธ์บริหารธุรกิจมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการ. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๕๑.

อมรรัตน์ ฉันทศาสตร์. “การรับรู้และความเข้าใจของผู้ป่วยนอกที่ได้รับยาจากโรงพยาบาล สมุทรสงคราม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่”. การค้นคว้าแบบอิสระ สาขาวิชาสาธารณสุข- ศาสตร์ เชียงใหม่ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๓๗.

เอกพจน์ เดชวงศ์ญา. “การศึกษาความเชื่อและพิธีเกี่ยวกับความตายของชาวอำเภอ ดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่”. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาไทยศึกษา, บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๕.

(๓) สารนิเทศจาก World Wide Web (www) :

<http://www.meeboard.com/view.asp?life&groupid=1&rid=103&qid=55,๑๖/๐๕/๒๕๕๒>.

<http://www.meeboard.com/view.asp?user=life&rid=๑๐๓&qid=๕๕>.

<http://www.thaigoodview.com/library/teachershow/poonsak/ictinternet/index.html>.

<http://www.vimokkha.com/paticcat.htm>.

<http://www.meeboard.com>.

๒. ภาษาอังกฤษ :

Buddhadatta s, A.P.. **English-Pali Dictionary**. Antory Rowe Ltd,1992.

Lati Rinbochay and Jeffrey Hopkins. **Death,Intermediate State and Rebirth in Tibetan Buddhism**. Ithaca : Snow Lion Publications,1995.

S.J.Taraporevala. **Heritage of vededic Culture**. India : Bombay Taroporvala Sone Co, 1969.

- Schiffman, Leon G & Leslie Lazar Kanuk. **Consumer Behavior**. 7th edition New Jersey : Prentice-Hall, Inc., 2000.
- Bodhi, Bhikkhu. **A Comprehensive Manual of Abhidhamma**. Kandy : Buddhist Publication Society, 1999.
- Boisvert, Mathieu. **The Five Aggregates Understanding Theravāda Psychology and Soteriology**. Delhi : Sri Satguru Publications, 1997.
- Conze, E. **Buddhism : Its Essence and Development**. New York : Harper & Row, 1959.
- Crider, Andrew B. and others. **Psychology**. London : Scott-Foresman., 1983.
- David J. K. **Nagarjuna : The Philosophy of The Middle Way**. New York : Sate University of New York Press, 1986.
- Feldman, Kenneth A. and O'Connor, John R. **Social Psychology**. New York : Holt, Rinehart and Winston, Inc., 1986.
- Friedman, M. & Rosenman. R.H., **Type A behavior and your heart**. (New York : Knopf. Garland, Laretta M. and Carol T. Bush). **Coping Behaviors and Nursing**. Verinia : Reston Publishing Co., 1974.
- Good C.V. **Dictionary of Education**. New York : Mc Graw-Hill, 1973.
- Grimm, George. **The Doctrine of the Buddha**. Delhi : Motilal Banarsidass Publishers Private Limited, 1958.
- Gulley, H.E. and Berlo, David. "Effects of intercellular and intracellular speech structure on attitude change and learning" **Speech Monographs, Vol. 23**, 1956.
- Hamilton, Sue. **Early Buddhism : A New Approach**. Surrey : Curzon, 2000.
- Hilgard, E.R. . **Introduction of Psychology**. New York : Harcourt Brace and World Inc., 1976.
- Jayatileke, K. N. **Early Buddhist Theory of Knowledge**. London : George Allen & Unwin Ltd., 1963.
- Kalupahana, David J. **Buddhist Philosophy**. Honolulu : The University Press of Hawaii, 1933.
- Kalupahana, David J. **Causality : The Central Philosophy of Buddhism**. Honolulu : The University Press of Hawaii, 1975.
- Mahasi Sayadaw. **Paṭṭicasamuppada**. Rangoon : U tin Maung, 1982.

- Malasekera, G.P. **The Truth of Anatta**. Kandy : Buddhist Publication Society, 1966.
- Malasekera, G.P. **Aspects of Reality as Taught by Theravada Buddhism**, Kandy : Buddhist Publication society, 1982.
- Matlin, Margaret W. . **Psychology**. New York. Holt : Rinehart and Winston, 1992.
- Matilal, Bimal Krishna. **Logic, Language and Reality**. Delhi : Motilal Banarsidass Publishers Private Limited, 1985.
- Morgan, Cliffeerd T. . **“Thinking and Problem Solving”**. A Brief Introduction to Psychology. ၂nd ed., New Delhi : Tata McGraw-Hill., 1978.
- Narada. **A Manual of Abhidhamma**. Taiwan : The Corporate Body of the Buddha Education Foundation, 2002.
- Nyanaponika. **Abhidhamma. Studies**. Kandy : Buddhist Publication Society, 1998.
- Paṭh amakyaw Ashin Thiṭ ṭ ıla (Seṭ ṭ hila). **The Book of Antysis (Vibhaṅ ga)**. Great Britain : Antony Rowe Ltd, 1995.
- Reinard, J. c. **Introduction to Communication Research**. New York : McGraw-Hill, 2001.
- Rhys Davids, M. A. **The Vibhanga**. London : The Pali Text Society, 1978.
- Robbin, S.P. . **Organizational Behavior : Concepts Controversies and Applications**, 8 th ed. New jersey : Prentice Hall, Inc, 1998.
- Rosnow, R. L. and Robinson, E. J. **Experiments in persuasion**. New York : Academic Press, 1967.
- Statt, David A. **Understanding The Consumer : A Psychological Approach**. Macmillan Press, 1997.
- Stcherbatsky. Th. **The Central Conception of Buddhism**. India : Motilal Banarsidass, 1922.
- Stiver. Dan R. **The Philosophy of Religious Language**. Cambridge (USA) : Blackwell Publishers Ltd, 1996.
- U Withuddha. **An Approach to Paṭṭha-na (Buddhist Philosophy of Relations)**. Rangoon : Universal Printing Works, 1956.
- Verdu, Alfonso. **Early Buddhist Philosophy**. Delhi : Motilal Banarsidass Publishers Private Limited, 1985.
- Yamane, T. **Statistics : an introductory analysis**. 3rd ed. New York : Harper & Row, 1973.

ภาคผนวก ก
รายนามผู้ทรงคุณวุฒิ

รายนามผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

พระเอกภัทร อภินนุโท, ผศ.ดร.	พธ.บ.(การสอนสังคม), พธ.บ.(ภาษาอังกฤษ), M.A.(Cil. Psy.), Ph.D. (I/O Psy.)
ผศ.ดร. เมธาพันธ์ โพธิ์ธีรโรจน์	พธ.บ. (มนุษยศาสตร์) , M.A., M.P.A., M.Phil., Ph.D. (Linguistics)
ผศ.ดร. ประยูร สุยะใจ	พธ.บ.(จิตวิทยา), B.J., กศ.ม., M.A. (Pol.), M.A. (Eco.), M.A. (Clinical Psy.), Ph.D. (Psy.)
ผศ.สวระ มุขดี	กศ.บ. (พยาบาลศึกษา) ศศ.ม. (จิตวิทยาการปรึกษา)
อาจารย์วิชุดา จิตติโชติรัตนนา	วท.บ. (จิตวิทยา) ค.ม. (จิตวิทยาการศึกษาและการแนะแนว)

ภาคผนวก ข
หนังสือราชการที่เกี่ยวข้อง

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน ภาควิชาจิตวิทยา คณะมนุษยศาสตร์ โทรศัพท์/โทรสาร ๐๒-๔๓๔-๕๕๓๕ ภายใน ๒๑๐๓

ที่ ศธ ๖๑๐๔.๔/๑๒๓

วันที่ ๑๑ กันยายน ๒๕๕๓

เรื่อง เชิญเป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบความเที่ยงตรงของเครื่องมือ

นมิสการ พระเอกภัทร อภินุโท,ผศ.ดร.

ด้วยนางสาวแก้วดา เดื่อมคั่น นิสิตปริญญาโท สาขาวิชาชีวิตและความตาย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อและโครงการวิทยานิพนธ์ เรื่อง “การศึกษาทัศนคติเกี่ยวกับชีวิตและความตายของผู้ใช้บริการอินเทอร์เน็ตในเขตบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี” โดยมีคณะกรรมการผู้ควบคุมวิทยานิพนธ์ ดังนี้

๑. พระมหาทองศรี เอกวิโส,ดร.	ประธานกรรมการ
๒. ผศ.ดร.ศิริวัฒน์ ศรีเครือดง	กรรมการ
๓. ดร.ชัยสิทธิ์ ทองบริสุทธิ์	กรรมการ

คณะกรรมการบริหารหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต ได้พิจารณาเห็นว่า ท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญที่มีความรู้ความสามารถ ที่จะให้คำแนะนำอันเป็นประโยชน์ต่อการสร้างเครื่องมือวิจัยของนักศึกษาได้เป็นอย่างดี

จึงนมิสการมาเพื่อ โปรดพิจารณาเป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือวิจัยดังกล่าว และอนุโมทนาขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ศิริวัฒน์ ศรีเครือดง)

หัวหน้าภาควิชาจิตวิทยา

ผู้อำนวยการหลักสูตร พห.ม.สาขาวิชาชีวิตและความตาย

รักษาราชการผู้ช่วยอธิการบดีฝ่ายกิจการทั่วไป

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน ภาควิชาจิตวิทยา คณะมนุษยศาสตร์ โทรศัพท์โทรสาร ๐๒-๔๓๔-๕๕๓๕ ภายใน ๒๑๐๓

ที่ ศธ ๖๑๐๔.๔/๑๒๓

วันที่ ๑๑ กันยายน ๒๕๕๓

เรื่อง เชิญเป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบความเที่ยงตรงของเครื่องมือ

เรียน ผศ.ดร.เมธาพันธ์ โพธิ์ธีรโรจน์

ด้วยนางสาวแก้วตา เต็มคั้น นิสิตปริญญาโท สาขาวิชาชีวิตและความตาย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อและโครงการวิทยานิพนธ์ เรื่อง “การศึกษาทัศนคติเกี่ยวกับชีวิตและความตายของผู้ใช้บริการอินเทอร์เน็ตในเขตบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี” โดยมีคณะกรรมการผู้ควบคุมวิทยานิพนธ์ ดังนี้

๑. พระมหาทองศรี เอกวิโส.ดร.	ประธานกรรมการ
๒. ผศ.ดร.ศิริวัฒน์ ศรีเครือคง	กรรมการ
๓. ดร.ชัยสิทธิ์ ทองบริสุทธ์	กรรมการ

คณะกรรมการบริหารหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต ได้พิจารณาเห็นว่า ท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญที่มีความรู้ความสามารถ ที่จะให้คำแนะนำอันเป็นประโยชน์ต่อการสร้างเครื่องมือวิจัยของนักศึกษาได้เป็นอย่างดี

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาเป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือวิจัยดังกล่าว และอนุโมทนาขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ศิริวัฒน์ ศรีเครือคง)

หัวหน้าภาควิชาจิตวิทยา

ผู้อำนวยการหลักสูตร พห.ม.สาขาวิชาชีวิตและความตาย

รักษาการผู้อำนวยการบัณฑิตศึกษาทุกวิทยาเขต

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน ภาควิชาจิตวิทยา คณะมนุษยศาสตร์ โทรศัพท์/โทรสาร ๐๒-๔๓๔-๕๕๓๕ ภายใน ๒๑๐๑

ที่ ศร ๖๑๐๔.๔/๑๒๓

วันที่ ๑๑ กันยายน ๒๕๕๓

เรื่อง เชิญเป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบความเที่ยงตรงของเครื่องมือ

เรียน ผศ.ดร.ประยูร สุยะใจ

ด้วยนางสาวแก้วดา เคี่ยมกัน นิสิตปริญญาโท สาขาวิชาชีวิตและความตาย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อและโครงการวิทยานิพนธ์ เรื่อง “การศึกษาทัศนคติเกี่ยวกับชีวิตและความตายของผู้ใช้บริการอินเทอร์เน็ตในเขตบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี” โดยมีคณะกรรมการผู้ควบคุมวิทยานิพนธ์ ดังนี้

๑. พระมหาทองศรี เอกวิโส.ดร.	ประธานกรรมการ
๒. ผศ.ดร.ศิริวัฒน์ ศรีเครือดง	กรรมการ
๓. ดร.ชัยสิทธิ์ ทองบริสุทธิ์	กรรมการ

คณะกรรมการบริหารหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต ได้พิจารณาเห็นว่า ท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญที่มีความรู้ความสามารถ ที่จะให้คำแนะนำอันเป็นประโยชน์ต่อการสร้างเครื่องมือวิจัยของนักศึกษาได้เป็นอย่างดี

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาเป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือวิจัยดังกล่าว และอนุโมทนาขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ศิริวัฒน์ ศรีเครือดง)

หัวหน้าภาควิชาจิตวิทยา

ผู้อำนวยการหลักสูตร พห.ม.สาขาวิชาชีวิตและความตาย

รักษาการผู้ช่วยอธิการบดีฝ่ายกิจการทั่วไป

ที่ ศธ ๖๑๐๔.๔/๑๖๘

ภาคจิตวิทยา คณะมนุษยศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วัดศรีสุดาราม เขตบางกอกน้อย
กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐
โทรศัพท์/โทรสาร. ๐-๒๔๓๔-๕๕๓๘
www.mcu.ac.th

๑๑ กันยายน ๒๕๕๓

เรื่อง เชิญเป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบความเที่ยงตรงของเครื่องมือ

เรียน ผศ.สาระ มุขดี

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสอบถามงานวิจัย ๑ ชุด

ด้วยนางสาวแก้วดา เคี่ยมคั้น นิสิตปริญญาโท สาขาวิชาชีวิตและความตาย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อและโครงการวิทยานิพนธ์เรื่อง “การศึกษาทัศนคติเกี่ยวกับชีวิตและความตายของผู้ใช้บริการอินเทอร์เน็ตในเขตบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี” โดยมีคณะกรรมการผู้ควบคุมวิทยานิพนธ์ ดังนี้

๑. พระมหาทองศรี เอกวิโส.ดร.	ประธานกรรมการ
๒. ผศ.ดร.ศิริวัฒน์ ศรีเรื่อตง	กรรมการ
๓. ดร.ชยสิทธิ์ ทองบริสุทธิ์	กรรมการ

คณะกรรมการบริหารหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต ได้พิจารณาเห็นว่า ท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญที่มีความรู้ความสามารถ ที่จะให้คำแนะนำอันเป็นประโยชน์ต่อการสร้างเครื่องมือวิจัยของนักศึกษาได้เป็นอย่างดี

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาเป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือวิจัยดังกล่าว และอนุโมทนาขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

ขอแสดงความนับถือ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ศิริวัฒน์ ศรีเรื่อตง)

หัวหน้าภาควิชาจิตวิทยา

ผู้อำนวยการหลักสูตร พธ.ม. สาขาวิชาชีวิตและความตาย

รักษาการผู้อำนวยการบัณฑิตยศึกษารวมไป

ภาควิชาจิตวิทยา คณะมนุษยศาสตร์

โทร. ๐๒-๔๓๔-๕๕๓๘

ที่ ศธ ๖๑๐๔.๔/๑๖๘

ภาคจิตวิทยา คณะมนุษยศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วัดศรีสุดาราม เขตบางกอกน้อย
กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐
โทรศัพท์/โทรสาร. ๐-๒๔๓๔-๕๕๓๘
www.mcu.ac.th

๑๑ กันยายน ๒๕๕๓

เรื่อง เชิญเป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบความเที่ยงตรงของเครื่องมือ

เรียน อาจารย์วิษณุชุตา จูติโชติรัตน์

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสอบถามงานวิจัย ๑ ชุด

ด้วยนางสาวแก้วดา เต็มตัน นิสิตปริญญาโท สาขาวิชาชีวิตและความตาย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อและโครงการวิทยานิพนธ์เรื่อง “การศึกษาทัศนคติเกี่ยวกับชีวิตและความตายของผู้ใช้บริการอินเทอร์เน็ตในเขตบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี” โดยมีคณะกรรมการผู้ควบคุมวิทยานิพนธ์ ดังนี้

๑. พระมหาทองศรี เอกวิโส.ดร.	ประธานกรรมการ
๒. ผศ.ดร.ศิริวัฒน์ ศรีเครือดง	กรรมการ
๓. ดร.ชัชสิทธิ์ ทองบริสุทธิ์	กรรมการ

คณะกรรมการบริหารหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต ได้พิจารณาเห็นว่า ท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญที่มีความรู้ความสามารถ ที่จะให้คำแนะนำอันเป็นประโยชน์ต่อการสร้างเครื่องมือวิจัยของนักศึกษาได้เป็นอย่างดี

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาเป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือวิจัยดังกล่าว และอนุโมทนาขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

ขอแสดงความนับถือ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ศิริวัฒน์ ศรีเครือดง)

หัวหน้าภาควิชาจิตวิทยา

ผู้อำนวยการหลักสูตร พธ.ม. สาขาวิชาชีวิตและความตาย

รักษาการผู้อำนวยการบัณฑิตศึกษากิจการทั่วไป

ภาควิชาจิตวิทยา คณะมนุษยศาสตร์

โทร. ๐๒-๔๓๔-๕๕๓๘

ภาคผนวก ค
เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

แบบสอบถามเพื่อการวิจัย
เรื่อง การศึกษาทัศนคติเกี่ยวกับชีวิตและความตายของผู้ใช้บริการอินเทอร์เน็ต
ในเขตบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี

แบบสอบถามฉบับนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาระดับทัศนคติชีวิตและความตายในหลัก
พุทธธรรมที่เกี่ยวข้องของพุทธศาสนิกชน ผู้ใช้บริการอินเทอร์เน็ต ในเขตบางบัวทอง จังหวัด
นนทบุรี คำตอบของผู้ตอบแบบสอบถามไม่มีข้อใดถูกหรือผิด ในการตอบแบบสอบถามผู้ตอบไม่
ต้องลงชื่อไว้ในแบบสอบถามและข้อมูลที่ได้ผู้วิจัยจะนำไปใช้เพื่อเป็นประโยชน์ในทางวิชาการ
เท่านั้น

จึงขอเชิญผู้ตอบแบบสอบถามตอบให้ตรงกับความรู้สึกและความคิดเห็นให้มากที่สุด
โปรดตอบให้ครบทุกข้อ คำตอบของท่านใช้เป็นประโยชน์ในการศึกษา ผู้ศึกษาถือว่าเป็นความลับ
จะไม่ใช้ในที่เปิดเผย

แบบสอบถามฉบับนี้มี ๒ ตอน ได้แก่

ตอนที่ ๑ แบบสอบถามข้อมูลทั่วไป จำนวน ๖ ข้อ

ตอนที่ ๒ แบบสอบถามทัศนคติชีวิตและความตาย จำนวน ๒๐ ข้อ

นางสาวแก้วตา เต็มกลิ่น

นิสิตระดับปริญญาโท สาขาวิชาชีวิตและความตาย

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ตอนที่ ๑ แบบสอบถามข้อมูลทั่วไป

คำชี้แจง โปรดทำเครื่องหมาย ✓ ลงใน () หน้าข้อความแต่ละข้อ และเติมข้อความในช่องว่าง.....ให้ตรงกับความเป็นจริงของท่าน

๑. เพศ

- () ชาย
() หญิง

๒. อายุ

- () ต่ำกว่า ๑๕ ปี
() ๑๖ - ๒๐ ปี
() ๒๑ - ๒๕ ปี
() ๒๕ ปีขึ้นไป

๓. รายได้ต่อเดือน

- () ต่ำกว่า ๕,๐๐๐ บาท
() ตั้งแต่ ๕,๐๐๐ - ๑๐,๐๐๐ บาท
() ตั้งแต่ ๑๐,๐๐๑ บาท ขึ้นไป

๔. ระดับการศึกษา

- () ต่ำกว่ามัธยมศึกษาหรือเทียบเท่า
() มัธยมศึกษาหรือเทียบเท่า
() อนุปริญญาหรือปริญญาตรี
() สูงกว่าปริญญาตรี

๕. สถานภาพ

- () สมรส
() โสด
() หม้าย
() หย่าร้าง

๖. อาชีพ

☐ นักเรียน/นักศึกษา	☐ พนักงานบริษัทเอกชน
☐ ข้าราชการ/รัฐวิสาหกิจ	☐ ธุรกิจส่วนตัว
☐ รับจ้าง	☐ อื่นๆ

ตอนที่ ๒ แบบสอบถามทัศนคติต่อความตาย

คำชี้แจง แบบสอบถามนี้ เป็นแบบสอบถามความรู้สึกนึกคิดทั่วไปเกี่ยวกับความตาย ขอให้ท่านอ่านข้อความในแต่ละข้ออย่างละเอียด แล้วตอบคำถามโดยทำเครื่องหมาย ✓ ลงในช่องระดับทัศนคติ ที่ตรงกับข้อเท็จจริงของท่านมากที่สุดเพียงคำตอบเดียวในแต่ละข้อ

คำตอบแต่ละข้อมีความหมายดังนี้

เห็นด้วยอย่างยิ่ง	หมายถึง	ข้อความนั้นตรงกับข้อเท็จจริงของท่านในระดับมากที่สุด
เห็นด้วย	หมายถึง	ข้อความนั้นตรงกับข้อเท็จจริงของท่านในระดับมาก
ไม่แน่ใจ	หมายถึง	ข้อความนั้นตรงกับข้อเท็จจริงของท่านในระดับปานกลาง
ไม่เห็นด้วย	หมายถึง	ข้อความนั้นตรงกับข้อเท็จจริงของท่านในระดับน้อย
ไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง	หมายถึง	ข้อความนั้นตรงกับข้อเท็จจริงของท่านในระดับน้อยที่สุด

ข้อที่	ด้านหลักธรรมพุทธศาสนา	ระดับทัศนคติ				
		เห็นด้วยอย่างยิ่ง	เห็นด้วย	ไม่แน่ใจ	ไม่เห็นด้วย	ไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง
๑	ข้าพเจ้ามอบสรีรธาตุแด่พระรัตนตรัย					
๒	ข้าพเจ้าเจริญสติเป็นประจำ					
๓	ชีวิตมีความเปลี่ยนแปลงตามกฎไตรลักษณ์					
๔	ข้าพเจ้าเริ่มสร้างความดีในปัจจุบัน เพราะจะเป็นปัจจัยให้เกิดในสุคติ					
๕	ข้าพเจ้าแก้ปัญหาชีวิตด้วยปัญญามากกว่าใช้กำลัง					
ข้อที่	ด้านทัศนคติต่อความไม่แน่นอนของชีวิต					
๖	ข้าพเจ้าไม่ชอบความเปลี่ยนแปลงของชีวิต					
๗	ข้าพเจ้าหลีกเลี่ยงการอยู่ในเหตุการณ์เสียชีวิต					
๘	เมื่อมีผู้ประสบอุบัติเหตุข้าพเจ้าจะเข้าไปช่วยเหลือ					

ข้อที่	ด้านทัศนคติต่อความไม่แน่นอนของชีวิต	ระดับทัศนคติ				
		เห็นด้วยอย่างยิ่ง	เห็นด้วย	ไม่เห็นใจ	ไม่เห็นด้วย	ไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง
๙	ข้าพเจ้าหดหู่ เสียใจ เมื่อญาติและผู้เป็นที่รักจากไป					
๑๐	ความตายเป็นสิ่งไม่แน่นอน					
ข้อที่	ด้านทัศนคติต่อความเจ็บป่วย					
๑๑	การไม่มีโรคเป็นลาภอันประเสริฐ					
๑๒	ข้าพเจ้าเห็นใจและเข้าใจญาติมิตรผู้เจ็บป่วย					
๑๓	ความเจ็บป่วยเกิดขึ้นกับทุกคน ไม่มียกเว้น					
๑๔	ข้าพเจ้าจะไม่ทุกข์ใจ แม้กายจะป่วยไข้					
๑๕	ข้าพเจ้าป้องกันการเจ็บป่วยโดยการออกกำลังกายเสมอ					
ข้อที่	ด้านการตระหนักถึงความตาย					
๑๖	ความตายจะต้องเกิดกับข้าพเจ้าแน่นอน					
๑๗	ข้าพเจ้าระลึกถึงความตายเสมอๆ					
๑๘	ข้าพเจ้าปฏิเสธไม่ไปร่วมงานศพ					
๑๙	ข้าพเจ้าเห็นว่าความตายเป็นจุดงาตามตัว					
๒๐	ข้าพเจ้า ปลงใจ ทำใจ เตรียมใจรับความตาย ด้วยความรู้เข้าใจตามเป็นจริง					

ภาคผนวก ง
ค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC)

ตารางที่ ภาคผนวก-๑ แสดงดัชนีความสอดคล้อง (IOC) ของแบบสอบถาม

ข้อ	ด้านหลักธรรมพุทธศาสนา	ผลการพิจารณา					รวม	IOC
		๑	๒	๓	๔	๕		
๑	ข้าพเจ้ามอบศรัทธาแก่พระรัตนตรัย	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑
๒	ข้าพเจ้าเจริญสติเป็นประจำ	๐	๑	๑	๑	๑	๔	๐.๘
๓	ชีวิตมีความเปลี่ยนแปลงตามกฎไตรลักษณ์	๑	๐	๑	๑	๑	๔	๐.๘
๔	ข้าพเจ้าเริ่มสร้างความคิดในปัจจุบัน เพราะจะเป็นปัจจัยให้เกิดในสุคติ	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑
๕	ข้าพเจ้าแก้ปัญหาชีวิตด้วยปัญญามากกว่าใช้กำลัง	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑
ข้อ	ด้านทัศนคติต่อความไม่แน่นอนของชีวิต	ผลการพิจารณา					รวม	IOC
		๑	๒	๓	๔	๕		
๖	ข้าพเจ้าไม่ชอบความเปลี่ยนแปลงของชีวิต	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑
๗	ข้าพเจ้าหลีกเลี่ยงการอยู่ในเหตุการณ์เฉียดตาย	๑	๐	๑	๑	๑	๔	๐.๘
๘	เมื่อมีผู้ประสบอุบัติเหตุข้าพเจ้าจะเข้าไปช่วยเหลือ	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑
๙	ข้าพเจ้าหวัหวังเสียใจ เมื่อญาติและผู้เป็นที่รักจากไป	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑
๑๐	ความตายเป็นสิ่งไม่แน่นอน	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑
ข้อ	ด้านทัศนคติต่อความเจ็บป่วย	ผลการพิจารณา					รวม	IOC
		๑	๒	๓	๔	๕		
๑๑	การไม่มีโรคเป็นลาภอันประเสริฐ	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑
๑๒	ข้าพเจ้าเห็นใจและเข้าใจญาติมิตรผู้เจ็บป่วย	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑
๑๓	ความเจ็บป่วยเกิดขึ้นกับทุกคนไม่มียกเว้น	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑
๑๔	ข้าพเจ้าจะไม่ทุกข์ใจ แม้กายจะป่วยไข้	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑
๑๕	ข้าพเจ้าป้องกันการเจ็บป่วยโดยการออกกำลังกายเสมอ	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑
ข้อ	ด้านการตระหนักถึงความตาย	ผลการพิจารณา					รวม	IOC
		๑	๒	๓	๔	๕		
๑๖	ความตายจะต้องเกิดกับข้าพเจ้าแน่นอน							

ข้อ	ด้านการตระหนักถึงความตาย	ผลการพิจารณา					รวม	IOC
		๑	๒	๓	๔	๕		
๑๗	ข้าพเจ้าระลึกถึงความตายเสมอๆ	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑
๑๘	ข้าพเจ้าปฏิเสธไม่ไปร่วมงานศพ	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑
๑๙	ข้าพเจ้าเห็นว่าความตายเป็นจุดจบตามตัว	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑
๒๐	ข้าพเจ้า ปลงใจ ทำใจ เตรียมใจรับความตายด้วยความรู้เข้าใจตามเป็นจริง	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑

ประวัติผู้วิจัย

- ชื่อ : นางสาว แก้วตา เต็มกลิ่น
- ชาติภูมิ : วันที่ ๑ มกราคม ๒๕๑๐
: บ้านเลขที่ ๗๘/๔๗ ตำบลละหาร อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี
- การศึกษา : สำเร็จการศึกษาชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น จากโรงเรียนแม่พระประจักษ์
: สำเร็จการศึกษาหลักสูตรประกาศนียบัตรวิชาชีพ จากเซนต์จอห์นอาชีวศึกษา
สาขาการตลาด
: สำเร็จการศึกษาปริญญาตรีบริหารธุรกิจ สาขาการจัดการ
มหาวิทยาลัยเซนต์จอห์น
- ปัจจุบัน : ประกอบธุรกิจเปิดร้านอินเทอร์เน็ต อยู่ที่ อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี